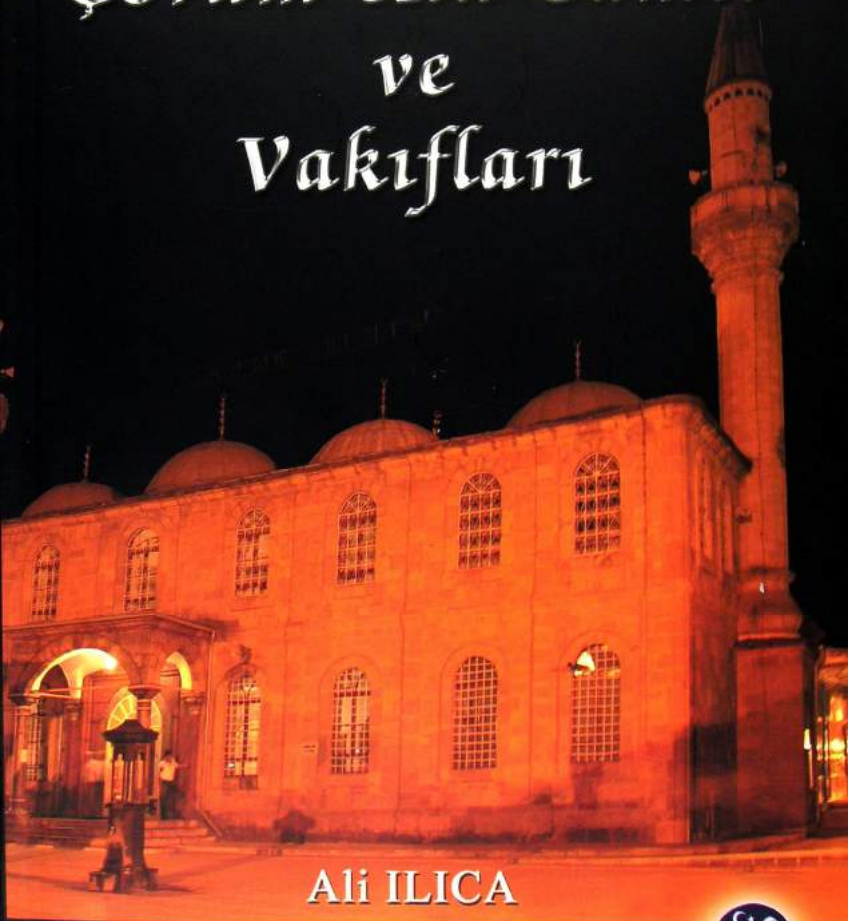

700. yılı anısına

Çorum Ulu Camii ve Vakıfları

Ali ILICA

ÇORUM BELEDİYESİ

BELGELERLE

Çorum Ulucami ve Vakıfları

BELGELERLE

Çorum Ulucami ve Vakıfları

İstem Adresi

Hittit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi

ililica@yahoo.com

Tel: 0 364 227 36 46

0 333 366 92 34

Ali İLİCA

Baskın Yayı

Matbaa Baskı

ANKARA / 2006 / Birinci Baskı

BELGELERLE

Çorum Ulucami ve Vakıfları

Ali ILICA

Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi
İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Görevlisi

İsteme Adresi

Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi

aililica@yahoo.com

Tel:0.364 227 36 46

0.533 366 92 34

Basım Yeri

Matsa Basımevi

ANKARA / 2006 / Birinci Baskı

Ulucaminin yapıltışının 700. yıl anısına

“Mescidler şüphesiz Allah’ındır.”¹

***“Allah’a ortak koşanların Allah’ın mescitlerini imar etme
selâhiyetleri yoktur. Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret
gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve
Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder.”²***

Camikebir’in bu günlere ulaşmasında maddî ve manevî yardımı olan,
hizmet eden, emeği geçenleri rahmet ve minnetle anıyorum.

Ali ILICA

¹ Kur’an-ı Kerim, Cin Sûresi, 72/18

² Kur’an-ı Kerim, Tevbe Sûresi, 9/17,18

İçindekiler

Takdim

Önsöz

Giriş

Kısaltmalar

- I- Vakıf Hizmetlerinin Anlam ve Önemi
- II- Para Vakıfları
- III- Cami yapımı ve Ulucami Anlayışı
- IV- İmamların Görevlendirilmesi ve Mescitlerin Camiye Dönüştürülmesi
- V- Çorum Ulucamii'nin Tarihçesi
 - A- Minberi
 - B- Mihrabı
 - C- Ulucami Mimari Özellikleri Hakkında Genel Bilgiler
 - D- Cami Hakkında Tamamlayıcı Bilgiler
 - E- Ulucami Son Cemaat Mahallinin Yapılması
- VI- Ulucami Hizmetlerine Katkı Sağlayan Vakıflar ve Görevlendirmelerle İlgili Belgeler
- VII- Ulucami'de Rüya Tabirciliği Hizmeti Verilmesi
- VIII- Türkiye'de Vakıf Mallarının Satışı
- IX- Çorum'da Vakıf Mallarının Satışı
- X- Geçmişten Günümüze Ulucami'de Görev Yapanlar
- XI- Camikebir Müstemilâtını Onarma Derneği'nin Kuruluşu
- XII- Ulucami'de Görev Yapan İmam-Hatip ve Vaizlerin Hayatından Kesitler
 - A- Hâfız Mehmet Arif Efendi
 - B- Hâfız Arif Gevenci
 - C- Hâfız Mustafa Ozulu
 - D- Hâfız Hasan Kaçar
 - E- Yusuf Batum
 - F- Hâfız Recep Camcı
 - G- Hâfız Hasan Kestek
 - H- Müftü Mehmet Tevfik Ergun
 - İ- Müftü Mustafa Özel Hoca
 - J- Vaiz Mürsel Şahinbaş

- Sonuç

- Sözlük

- Cami Hakkında Çizim ve Fotoğraflar.

TAKDİM

Camiler namaz kılma mekanlarıdır. Araplar, bu tür mekanlar için mescid lafzını kullanırlar. Onlarda cami denilince akla ilk gelen en yüksek eğitim ve öğretim kurumları yani üniversitelerdir.

Bizim kültürümüzde ise sözcüğün yalın çağrışımı dikkate alınarak toplu namaz kılma yerleri kastedilmiş. Bir de halk arasında fazla bilinmeyen büyük camilere karşılık bir sözcük daha var: Selâtin, Türkçe'si sultanlar... Sultanahmet, Yeni Cami ve Süleymaniye gibi...

Altı asrı geçen medeniyetiyle insanlık tarihine estetik ve mimari bir çok yenilik bahşeden atalarımızın en mahir ve uzman olduğu sahaların gözdesi hiç şüphesiz cami kültürüdür. Öyle ki; dünyanın muhtelif bölgelerindeki en köklü ve sağlam yapılar Osmanlı medeniyetinden kalma Ulucamilerdir.

Şehrimizde ki mescitler ve camiiler içerisinde, Ulucamiinin özel bir yeri vardır. Yüzyıllardır şehrimizin sevinçlerinde, bayramlarında, felaketlerinde, en mübarek akşamlarında insanlarımıza ev sahipliği yapan ve yaratıcıya ulaşmanın en güzel anlarının yaşandığı yer olarak çok önemli bir yere sahiptir. Yapılışının 700. yılını kutladığımız bu eşsiz mabedin, daha nice yüzyıllar sonra tarihi özelliklerini gelecek nesillere aktaracak tarzda, sadece ulucamii üzerine yapılmış bir çalışma yoktur. Bu çalışma sayesinde yeni nesiller, yapacakları araştırmalarda bu eserden büyük oranda istifade edeceklerdir. Ayrıca 800. yılında yapılacak kutlamalara örnek teşkil edecektir.

Bu eser, Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı Öğretim Üyelerinden olan Ali İLİCA'nın, uzun araştırma ve çalışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Bu yönleriyle her seviyedeki okuyucu için, başvuru kitabı olacağı kanaatindeyim.

Turan ATLAMAZ

Çorum Belediye Başkanı

TAKDİM

Bizleri yoktan var eden, bu alemde yaşamamız için her türlü imkânı bizlerin istifadesine sunan kâdir, alim, hakim olan Allah'a (cc) sonsuz hamd ve şükürler olsun. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz Muhammed (sav) Efendimiz'e her türlü salâtü selam, değerli hane ehline ve şanlı ashabına ihtirâm olsun.

Bir milletin geleceğinden emin olması için neslin korunması, gençliğin sağlam karakterli, ahlâken temiz, geçmişini, manevi değerlerini, kültürünü, ecdadının meydana getirdiği eserlerini iyi bilmesi lazımdır. Bunlara sahip çıkmasının, vatanını korumak olduğunu, bu eserlerin milletin tapusu olduğunu bilmesi lazımdır. İşte bu düşüncelerle çok sevdiğim, çalışkan, geçmişine bağlı Sayın Öğr. Gör. Ali ILICA kardeşimiz bu eseri meydana getirmiştir.

Bu eser, Selçuklu Osmanlı ve Cumhuriyet devrinin Müslümanlarına ibadetgâh olarak hizmet vermiş olan Çorum Ulucamii'dir. Türk İslam kültüründe ulu camiler bulunduğu şehirlerin kalbi olmuşlardır. Çorum Ulucamii'nin de Çorum'un kalbi mesabesinde olduğunda şüphe yoktur.

Selçuklular tarafından temeli atılan Çorum Ulucamii tarih içerisinde çeşitli badireler atlatmıştır. Zaman zaman depremlerle ve yangınlarla zarar gören Ulucami yeniden inşa edilmiştir. 700 senedir Çorum'a hizmet veren Çorum Ulucamii'nin pek çok yüksek gelirli âkar ve vakfiyelerinin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Camiye hizmet veren Cuma ve bayram namazları için bir hatip, normal zamanlarda iki imam, dört müezzin, bir kayyum, bir Sermahfil³, bir tane bevva⁴, bir tane muabbir⁵ gibi isimler altında ehil kimseler istihdam edilmiştir. Açıktan öğle ve sabah namazlarında tesbihten evvel "Salâten Tüncîna" ve "Ayet-el Kürsî"nin okunması, ayrıca sabah namazından evvel mukabele, ezanlardan 45 dakika evvel esnafın içinde dolaşarak yüksek sesle namaz vaktinin yaklaştığını "Vakt-i sâlâ" çağırarak bildiren münâdînin istihdamı da yine bu akar ve vakfiyeler tarafından

³ Camiye gelen cemaatin disiplinine giriş, çıkışına, ayakkabılarının ayakkabılığa konmasına yardım eden, caminin iç asayişini sağlayan kişi.

⁴ Caminin kapılarını açan kişi.

⁵ Rüya tabircisi, yorumlayıcı.

sağlanmıştır. Bu vakfiyelerin senelik geliri bugün ki para ile seksen beş daire alacak miktardadır.

Ayrıca Güpür Hamamı ve Paşa Hamamı'nın gelirleri Ulucami'ye aittir. Güpür Hamamı bitişiğinde bulunan müezzin ve imamların evlerine hamamdan sıcak su verildiği yakın tarihe kadar bilinen bir gerçektir. Değerli kardeşimiz Ali İlca'nın iki seneden daha fazla süredir yoğun bir çalışma ve araştırmanın neticesi olan Çorum ve Ulucamii hususundaki tesbitleri hakikaten takdire şayandır. Yukarıda belirttiğim gibi gelecek nesillere paha biçilmez bir eser olarak kalacaktır. Bu eser Çorum Ulucamii'nin sadece fiziki yapısını değil bu camide görev yapanları da ulaşabildiği kadar isimleriyle tesbit etmiştir. Yine Çorum'da han hamam, tekke, zaviye, medrese hakkında pek çok doğru bilgilere ulaşmıştır.

Değerli okuyucular atalarımızdan gelen şu nükteli sözlerle dikkatinizi çekmek isterim; “Herhangi bir sebeple Çorum’a gelen bir kişi memleketine döndüğünde Çorum’u önceden tanıyanlar ona “Çorum’a gitmişsin öyle mi, öyleyse söyle bakayım, Ulucami’de namaz kıldın mı? Velipaşa Hanı’nda yattın mı? Yeni Hamam da yıkandın mı? “ diye sorarlarmış. Cevap müsbetse, “tamam Çorum’a gitmişsin” derler, menfi ise “sen Çorum’a gitmiş sayılmazsın” demek suretiyle bu üç görkemli yapının Çorum’un sembolü olduğu gerçeğini anlatmak istemişlerdir.

Kıymetli okuyucular, Çorum’daki kıymetli tarihi eserler hakkında söylenecek söz çoktur. Ancak sayın Ali İlca'nın bu güzel ve kıymetli kitabı bu eserlerin tanıtımı hususunda bir başlangıç olacaktır. Bu genç arkadaşımıza yaptığı bu çalışmalardan dolayı tebrik eder daha nice eserlere imza atmasını Cenâb-ı Hak’tan niyaz ederim.

22.04.2006

RECEP CAMCI

Çorum Ulucami Emekli İmam Hatibi

ÖNSÖZ

Tarihin farklı dönemlerinde toprakları üzerinde çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış olan Çorum bölgesi, Türklerin eline ilk defa 1073 yılında geçmiştir. Danişmentliler tarafından Bizanslıların elinden alınan bu bölgeye Alayuntlu boyundan Çorumlu oymağı yerleştirilmiştir. Daha sonra imar faaliyetlerine başlanmış, kale onarılmıştır. Selçuklu döneminde bugünkü Alaca Kalehisar bölgesi merkez edinilmiş, Çorum askerî bir üs yani Serleşkerlik olarak kullanılmıştır. İşte bu dönemde III.Alaaddin Keykubat zamanında 1306 yılı itibarıyla Camikebir yaptırılmıştır. “1668 yılına kadar bölgenin ismi belgelerde Çorumlu olarak geçerken bu tarihten sonra “lu” eki kaldırılarak Çorum diye kullanılması emrolunmuştur.”

Selçuklu döneminde Türk boylarının yerleştirilmeleri sıkıntılı olmuş, bu bölgeye de farklı oymaklardan gruplar yerleştirilmiş, yeni köyler oluşturulmuştur. Bu dönemde Çorum, küçük bir yerleşim alanı olarak kalmıştır.

Osmanlı döneminde ise Anadolu’nun pek çok yerine göre bölge sakin ve mütevazı bir süreç yaşamıştır. Celâli hareketleri, eşkıya faaliyetleri, Kadı Burhanettin hadisesi gibi olaylar belirli bir düzeyde sıkıntılar oluşturmuşsa da bölge düşman istilasına uğramamıştır. Bu dönemde Samsun limanının devreye girmesiyle birlikte Çorum’un büyüyüp gelişmesi artarken Kalehisar bölgesi etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Çorum, Osmanlı döneminde Sivas, Amasya, Yozgat, Ankara gibi değişik yerlere bağlı kaza, sancak-liva gibi idarî statüye sahip olmuş sonuçta Cumhuriyet döneminde il olma hüviyetini kazanmıştır.

Şehirde Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait sosyal amaçlı yapıların sayısı oldukça azdır. Tarihi yapılar içerisinde önemli bir yeri olan ve halk arasında Ulucami olarak bilinen yapı, kaynaklarda genellikle Sultan Alaattin Cami, Murad-ı Rabi Cami, Camikebir gibi isimlerle anılmıştır. Şehrimizin nadide eserlerinden biri olan Ulucami, Türklerin Anadolu’yu yurt edindikten sonra bu topraklar üzerinde kurdukları tüm devletlere âdeta şahitlik yapmıştır. İlk defa Selçuklular zamanında yapılmış, Osmanlılar döneminde onarılmış, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de cami hizmetleri aksatılmadan günümüze

kadar sağlam ve kullanılır bir vaziyette gelmiştir. Bu nedenle tarihimize şahitlik eden anıt bir yapı olma onuruna sahiptir.

Şehrin sosyo-kültürel yapısı üzerinde büyük bir öneme sahip olan bu caminin yapılışından günümüze kadar 700 yıl geçmiştir. Bu küçümsenemeyecek bir süreçtir. Ortalama bir yaklaşımla her nesil 25 yıl üzerinden alınacak olursa yaklaşık bizim 30 nesil öncesinden dedelerimizin namaz kıldığı mekânı bugün bizler de aynı amaçla kullanıyoruz. İnşallah bizden sonra nice 30'larca nesil bu yapıyı muhafaza ederek aynı amaçla kullanmaya devam edeceklerdir.

Şehrin merkezinde olan bu cami, Çorum'daki camiler içerisinde en geniş ve cemaati en fazla olanıdır. Her namaz vakti cemaatinin fazlalığı camiye ilk defa gelen yabancıları şaşırtmaktadır. Çünkü özellikle hafta sonları vakit namazlarda cemaatle namaz kılmaya geç kalanlar için cami içerisinde yer bulmak imkansız gibidir.

Cami hizmetlerine yönelik son derece geniş imkanlarına bir şekilde el konulmuş, haksızlığa uğramış âdetu bu tarihî yapı maddi yönden garip kalmıştır. Ama, içerisinde hizmet veren görevlilerin fedakârlıkları, cemaatin buraya olan ilgisi bu garipliği bir şekilde hissettirmemiştir. Çorum'da dün olduğu gibi günümüzde de cemaati en fazla olan mabeddir.

Edinilen bilgiler sonucu görülen bir özelliği de burada okuyucularla paylaşmakta fayda görüyorum. Geçmişten günümüze Ulucami'de görev yapan imam ve hatiplerin tamamına yakını konuşması, davranışları, kıyafeti, temizliği, karakteri gibi özellikleri ile topluma örnek olacak bir düzeyde oldukları, hatta burada görev yapan bazı imam ve hatipler için kıyafet ve temizlik olarak o anda camide namaz kılanlar içerisinde en temiz ve en düzgün kıyafetli kişisi olarak nitelendirildikleri görülmüştür.

Yaşlıların bahçesinde dinlendiği, insanların buluşma noktası olarak adres verdiği, arkadaş ve dostların birbiriyle kaynaştığı, kuşların ağaçlarında yuva bulduğu, cenazelerin genellikle buradan mezara yollandığı mekân olan Ulucami'nin Çorumlular arasındaki önemi oldukça büyüktür. Cami mekânının geniş olması, sütunlarının ufku kesmeyen sadeliği, içerisinde yarı aydınlık loş havası ve mistik yapısı

gibi özellikleri insanı kendisine çeken etkenlerden yalnızca bir kaçıdır. Gerek tarihi dokusu gerekse cemaatiyle bütünleşen yapısı Çorum camileri içerisinde Ulucami'ye ayrıcalıklı bir özellik kazandırmaktadır.

Ulucami'nin 700.yıldönümü dolayısıyla bu kitabın basım işleri dahil olmak üzere bir dizi etkinlikler gerçekleştiren Çorum Belediye Başkanı Turan Atlamaz, Bşk.Yrd.Saim Balcı, Eğitim-Kültür Bölümü personeli ve diğer ilgililere teşekkür ediyorum.

Ulucami hakkında monografik bir çalışmanın gerekliliği konusunda beni yönlendiren, bu eserin ortaya çıkmasında her türlü desteğini benden esirgemeyen, Çorum'la ilgili çalışmalarını takdirle karşıladığım, hocam, Abdulkadir Ozulu Beyefendi'ye saygılar sunuyorum.

Bu çalışmam sürecinde her türlü sıkıntıma katlanan eşime, çocuklarıma, bana destek veren dostlarıma, bilgilerini paylaşan hocalarıma, benim öğrenim hayatımda her türlü desteğini esirgemeyen anneme, babama, ağabeyime teşekkür ediyor, en içten saygılarımı sunuyorum.

Nisan- 2006, Çorum

Öğrt.Gör.Ali İlca

GİRİŞ

Çorum bölgesinin Müslüman Türklerin eline geçmesinden günümüze gelinceye kadar geçen süre içerisinde 700 yıldır ayakta kalabilen, şehir tarihimizin maziye tanıklığı itibarıyla en itibarlı yapısı olan Ulucami hakkında bu zamana kadar müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalarda ise genel camiler arasında bir yapı, içerisindeki sanat şaheseri olan minberi hakkında değerlendirme, üniversite öğrencileri arasında seminer çalışması tarzında bir yol izlendiği görülmektedir.

Çorum'daki vakıf gelirlerinin önemli bir bölümüne tek başına sahip olan bu caminin vakıfları hakkında bu zamana kadar ayrıntılı bir çalışma olmamıştır. Bu nedenle görülen eksikliğin belirli bir oranda giderilmesi, ileride cami hakkında daha farklı yöntemlerle çalışacak olanlara kolaylık sağlanması, elde edilen belgelerin bir arada değerlendirilmesiyle konuya ilgi duyanlara veri sunulması, Türkiye genelinde camiler veya vakıflar hakkında çalışanların gündemine Çorum ve Ulucami'nin getirilmesi ve bunların yazılı eserlerde kullanılmasıyla birlikte tarihe not düşülmesi gibi nedenler böyle bir çalışmanın ortaya çıkarılmasında etkin olmuştur.

Caminin yapılışının 700.yıl dönümü olması nedeniyle böyle bir zaman diliminde eserin okuyucuya sunulması anlamlı sayılmalıdır. 700 yıldır müstakil olarak yapılmayan ve gecikmişse olsa böyle bir çalışmayı şahsıma nasip ettiği için Cenâb-ı Allah'a şükretmek istiyorum.

Çalışmamın ilk bölümlerinde vakıf hizmetlerinin anlam ve öneminden bahsetmek gereğini duydum. Çünkü ileriki bölümlerde Ulucami vakıfları ve burada verilen hizmetlerle ilgili belgeler kullanılacaktır. Vakıf konusu son derece geniş olmasına rağmen konunun bütünlüğü açısından burada son derece kısa ve özlü bilgiler verilmeye dikkat edilmiştir. İşin ehli olanlarınca iyi bilinen ama halk arasında çok fazla bilinmeyen, çalışmamızda da kullandığımız para vakıfları hakkında kısa bilgi vermenin uygun olacağı düşünülmüştür. Kullanılan belgelerin rahat anlaşılabilmesi için basit ve sâde bir üslup kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Farklı arşivlerden temin edilen belgeler genel itibariyle özet halinde verilmiştir. Bunun en büyük nedeni belge sayısının çok, üslûbunun ağır olmasından dolayı konunun okuyucular tarafından daha rahat anlaşılmasını sağlamaktır. Diğer taraftan bu belgelerin tam tercemesinin sayfa sayısında aşırı bir fazlalık oluşturacağı, bunun da konunun dağılmasına, okuyucuların olumsuz anlamda etkilenmesine neden olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle belgelerin önemli bir bölümünün orijinal görüntüsü kullanılmak suretiyle de ilgililerinin daha ayrıntılı bilgiye ulaşmaları hedeflenmiştir. Belgeler içerisinde bazen benzer ve tekrar ifadeler olmuştur. Bunun nedeni de mevcut belgelerin orjinallliğini kaybetmeden okuyucuya aktarılması düşüncesidir. Belgelerin orijinalinden görüntüler ve kaynak numaraları verilmek suretiyle konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek isteyenlere yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

Mümkün olduğu kadar çok sayıda belge nakli sözkonusu olduğundan ayrıntılı değerlendirmelere gidilmemiştir. Belge özetlerinin yeteri kadar açık ve anlaşılır olması nedeniyle daha farklı değerlendirmeler okuyucuya bırakılmıştır.

Son bölümde ele alınan vakıf mallarının satışı konusu, okuyucuların vakıf mallarının bugünkü durumunu merak edecekleri düşüncesinden hareketle gelebilecek sorulara cevap olacağı düşüncesiyle özet olarak verilmiştir. Bu bölümde Nazif Öztürk Beyefendi'nin tesbitlerinden genişçe istifade edilmiştir. Vakıf mallarının satışı konusunda daha geniş bilgi ve belgeye sahip olmamıza rağmen kısa bir şekilde geçirilmesi konunun özel mülkiyet sınırları içerisine girdiği için daha fazla bilgi vermenin sıkıntılı olacağı düşüncesinden kaynaklandığını okuyucuların takdirine sunmakta fayda vardır.

Çalışmanın son bölümünde camide görev yapanların hayatından kesitlere yer verilmiştir. Böylelikle tarihe not düşerek, ileriki yıllarda cami hakkında daha geniş araştırma-inceleme yapmak isteyenler için bir şekilde açılım olacağı düşünülmüştür. Bütün görevliler hakkında bu türden bilgilerin bir arada verilmesi uygun olacaktır. Ancak konu hakkında ulaşılabilen bilgilerle yetinilmiştir. Bu bölümde, hayatlarından kesitler sunduğum görevlilerle ilgili bilgilerini benimle paylaşan Hafız Recep Camcı, Abdülkadir Ozulu, M.Şakir Çıplak,

Ethem Erkoç hocalarıma, Çorum Kent Arşivi sorumlusu İrfan Yiğit, diğer arkadaş ve dostlarıma teşekkür etmek istiyorum.

Camide, Cumhuriyet döneminde görev yapanların isim listesi, fotoğrafları, göreve başlayış ve ayrılış tarihleri gibi konularda Çorum İl Müftülüğü'nden yeteri kadar bilgi temin edemediğimi, böyle bir defter, dosya veya listenin bu kurumda mevcut olmadığına üzüldüğümü ifade etmek isterim. Günümüzde Ulucami'de görev yapanlar hakkındaki özet bilgileri temin açısından ise cami personelinin ilgisine teşekkürü borç bilirim.

Çorum şeriiye sicilleri kaynak olarak gösterilirken 16 ayrı defter Milli Kütüphane İbn Sina Mikrofilm servisindeki makara numarasına göre sıralanmıştır. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi'nde bulunan 1754 ve 1755 numaralı defterler ise bu numaralarla verilmiştir. Esasen bu defterlerde sayfa yerine varak usulü kullanılması gerekirken fotokopiler mikrofilm ortamında alındığı için okuyucuların daha rahatlıkla kaynaklara ulaşabilmesi düşünülerek böyle bir yöntem tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın, konu hakkındaki bütün belgelerin temin edilerek kaleme alındığı ve her şeyin anlatıldığı iddialı bir eser olarak algılanmamasını istiyorum. Bu çalışma için farklı arşivlerde bulunan Çorum'la ilgili yaklaşık 12.000 sahife üzerinde orijinal belgenin tarandığını, bunların okunması, yazıya aktarılması ve sâde bir dille okuyucuya sunulmasının uzun süreli bir çalışmayı gerektirdiğini bilgilerinize sunmak istiyorum. Özetle bu çalışmanın uzun süreli ve yorucu bir çalışma sonucu hazırlandığını takdirlerinize arz ediyorum.

Gerek Ulucami gerekse şehir tarihi hakkında mevcut belgelerden edindiğimiz bilgiler veya daha sonra temin edeceğimiz belgeler muhtemelen ileride tebliğ veya makale şeklinde değerlendirilecektir. Dilerim bu eser, genel olarak şehrimiz özel itibarıyla Ulucami hakkında daha kapsamlı yapılacak çalışmalara basamak teşkil eder. Bu nedenle eserin, mütevazı bir çalışma olarak algılanmasını özellikle istirham ediyorum.

Bu eser, Ulucami hizmetlerinin aksatılmadan yürütülmesi için kurulan vakıflar, burada görev yapanlar ve bu konularla ilgili temin

edebildiğim belgelerle sınırlı bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Cami görevlilerinin daha ayrıntılı listesi ileriki çalışmalarda yapılacaktır. Bu, içerisinde mevcut olan belgelerle sınırlı tutulan bir çalışmadır. Diğer taraftan caminin sanat tarihi açısından orijinal ve ayrıntılı bir şekilde bütün detaylarıyla ortaya konulması teknik ve uzmanlık isteyen bir alandır. Dilerim böyle bir çalışma ileride yapılır. Caminin mimari yapısı ve ölçüleri hakkında burada verilen bilgiler sınırlı tutulmuştur. Esas ağırlık mevcut belgeler üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Tarihe tanıklığı ve şehrin sosyal hayatındaki önemi dikkate alınarak bu yapının gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması noktasında birinci elden orijinal kaynaklara dayalı bu mütevazı çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağını, gelecekte bu bina hakkında araştırma, inceleme yapacak olanlara kaynak teşkil edip, işlerini kolaylaştıracağını, mahalli halk açısından da hergün içerisinde namaz kıldıkları veya kenarından geçtikleri bu tarihi yapı hakkında daha geniş bilgi sahibi olacaklarını düşünüyorum. Bu tür çalışmaların başka yapılar ve değişik alanlarda artmasını temenni ediyorum.

Ulucaminin yapımından bu ana kadar gelinceye kadar geçen süre içerisinde burada hizmet verenlerden, maddi ve manevi katkıda bulunanlardan vefat edenlere rahmet, hayatta olanlara sağlıklı ve hayırlı uzun ömür nasip etmesini Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

Ali ILICA

Nisan 2006/ Çorum

Kısaltmalar

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇHPK.	: Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi
ÇŞS.	: Çorum Şeriiye Sicilleri
Def.	: Defter
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
H.	: Hicri
HD.	: Hurufat Defterleri
Hız.	: Hazreti
haz.	: Hazırlayan
M.	: Milâdi
MD.	: Mühimme Defterleri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKGMA	: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi
ts.	: Tarihsiz
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yay.	: Yayınları

I- Vakıf Hizmetlerinin Anlam ve Önemi

Farklı tanımları olmakla birlikte vakıf, bir insanın sahip olduğu aynı ve nakdî imkanlarını toplum hizmetlerine yönelik kullanılması amacıyla kendi mülkiyetinden çıkartarak başkalarına devretmesidir. “Vakıf, yardımlaşma, sevgi ve şefkat hissinin ölümsüzleşmesi arzusunun doğmuştur, diğergamlığın kurumlaşmış şeklidir.”⁶ Kişinin sahip olduğu imkanlarını gönüllü olarak başkalarıyla paylaşmasıdır. Bu zekat, sadaka gibi ifadelendirilecek infakın üzerinde bir düşünce ve eylem boyutudur. Kişinin toplumunu ve değerlerini önemsemesidir. Bu boyut, tamamen insanın gönül derinliğinden gelen ve uygulamaya konulan yardımseverliğin, cömertliğin, diğergamlığın zirveye ulaştığı en son noktasıdır. Vakıf, teberra şeklinde bir anlık bağış değil nesiller boyu devam edecek, toplum için sürekli ve faydalı işler yürütülmesine vesile olacak bir hizmet akışıdır. İnsanların bu zaman kadar düşünebildikleri en hayırlı hizmet kurumudur.

Vakıf, mahalli imkanların öncelikli olarak o çevrenin ihtiyaçları için harcanmasıdır. Devlet imkanlarının yetersiz kaldığı durumlarda bilinçli bir toplum dayanışmasıdır. Devletin yapmak istediği ama bir şekilde başaramadığı hizmetlerin toplumla paylaşılmasıdır. Hizmet paylaşımı olarak ihtiyaçların yerinde, zamanında ve yeterince karşılanmasına yönelik uygulanan sosyal bir dayanışma hareketidir. Adeta hizmet sektörünün özelleştirilmesidir. Devlet-millet arasında sıcak duyguların oluşmasına katkı sağlayan sivil toplum hareketidir. Kısaca vakıf, insanı merkeze alan, hatta yaratılanı Yaratıcı için sevmenin gereği olarak diğer canlılara da hizmeti esas tutan, imkanların paylaşımından doğan bir kaynaşma, dayanışma, birliktelik ruhudur. Bu ruhu derin devlet tecrübesine sahip olan ecdadımız sağlıklı bir şekilde anlamış, önemini kavramış, ortak bir şuur oluşmuş, devlet ve millet olmanın gereği olan sorumluluk anlayışı dahilinde bireyler gereğini yapmıştır. Böylelikle, kültürel kodlarımızdan birisi olan vakıflar kanalıyla ülkemiz ve toplumumuz açısından güzel ve anlamlı hizmetler verilmiştir.

⁶ Hüseyin Algül, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Temel Dinamikler*, TDV. yay., Ankara 1999, s.41.

Tarihimizde vakıflar aracılığıyla, ihtiyacı olup kendisine ulaşamayan herhangi bir kişi, toplumda eksikliği hissedildiği anda ilgilenilmeyen bir konu, faydalı olduğuna inanıldığı halde geriye bırakılan bir hizmet yok gibidir. Dolayısıyla, “İnsanların iyisi başkalarına faydalı olan, malın iyisi Allah rızası için harcanan, vakfın iyisi de en fazla ihtiyaç duyulan bir alanda hizmet verendir” anlayışından hareket eden insanlar ya vakıf kurmuşlar veya kurulmuş bir vakfa katkı yapmışlardır. Hâli vakti yerinde olan, makam ve mevki sahibi insanlar vakıf kurmak konusunda âdetâ birbirleriyle yarış halinde olmuşlardır. Böylelikle “Yaradılana hizmeti Yaradan’a hizmet” olarak algılayan bu düşünce ekseninde tarihin farklı dönemlerinde, değişik konulara yönelik çok sayıda vakıf kurulmuştur.

Türk İslâm tarihinde büyük bir inkişafa mazhar olan vakıfların hizmet alanları o kadar geniş tutulmuştur ki ihtiyaç olduğunda bir adam vakıf bir evde doğar, vakıf bir beşikte uyur, vakıf mallardan yer-içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir okulda öğretmenlik yapar, vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakfa ait bir tabuta konularak vakıf bir mezarlığa gömülebilirdi. Bu suretle beşeri hayatın bütün gereklerini ve ihtiyaçlarını vakıf mallarla temin etmeye pekâla imkan bulabilirdi.

Kur’an-ı Kerim Tekâsür Sûresi 8. ayetinde; “Dünyada sahip olduğunuz nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz”, Al-i İmran 3/92 de “Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe gerçek birr’e (iyilik) ulaşamazsınız” gibi âyet-i kerimeleri ve Hz.Peygamber’in, “İnsan öldükten sonra amelinin sevabı kesilir. Fakat faydalı, ilim, hayırlı evlât ve kalıcı sadaka olarak sadaka-i cariye bırakanların sevabı devam eder” şeklindeki hadis-i şeriflerindeki mesajı anlayan ve yeterli imkânâ sahip olan insanlarımız hayır yapmayı, kalıcı bir eser bırakmayı zorunluluk addetmişlerdir.

“Susamış bir köpeğin susuzluğunu gidermenin Allah’ın rızasına ulaşmaya vesile olması” duygusundan hareketle çeşme, sebil gibi yapıların toplum hizmetine sunulması, mezar taşlarına kuşlar için suluklar yapılması yanında, “dikilen bir ağaç üzerinde kuşların barınmasının veya meyvesinden yenmesinin diken kişi için sadaka olacağı” inancından hareketle kuş evleri veya kuş saraylarının

düşünülmesi vakıf zihniyetimizin ve mimarimizin anlamlı uygulamaları arasında yerini almıştır.

İslâm dininde sosyal yardımlaşma alanlarından biri olan ve zengin olan kimselerin mallarından zorunlu olarak vermeleri gereken zekât, belirli yerlere harcanmaktadır. Oysa, din, dil, renk ayrımı yapılmaksızın ihtiyacı olan herkesin bir şekilde ihtiyacının giderilmesi, okul, kütüphane, hastahane, cami, çeşme, han, kervansaray gibi halkın ihtiyaç duyduğu özel ve resmî binaların inşa edilmesi ve buralara akar temini konusunda devletin yanında halkın da desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple zekât mallardan yapılan harcamalara ilave olarak sadaka sisteminin müesseseleştirilmesi, sosyal hayatın aksamadan yürütülebilmesi için vakıflar tesis edilmiştir. Böylelikle, toplumun her kesiminde yaygınlaşan, sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumları olan vakıflar aracılığıyla büyük bir hizmet kervanı oluşturulmuştur.⁷

⁷ Vakıf, önemi, hizmet alanları gibi konular için geniş bilgi için bkz.; AKGÜNDÜZ, Ahmed, *İslâm Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.; BARKAN, Ömer Lütfi, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, S.2, Ankara 1942.; ÇETİN, Osman, *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1981.; HIZLI, Mefail, "Osmanlı Dönemi Bursa'sında Eğitim-Öğretim Vakıflarına Genel Bir Bakış", U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.7, C.7, Bursa 1998.; ILICA, Ali, "Tarihi Mirasımızdan Bir Örnek: Çorum Güpür Hamamı ve Vakfiyesi", G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/1, C.I, s. 316-342.; KAZICI, Ziya, *İslâmî ve Sosyal Açısından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul 1985.; KÖPRÜLÜ, Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1942.; KURT, İsmail, "Vakıf Müessesesi, XV ve XVI. Asır Vakıfları", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1997.; MANDAVİLLE, Jon E., "Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması", çev. Fethi Gedikli, Türkiye Günlüğü, Yaz Gündemi, S.51, 1998.; ÖMER HİLMİ EFENDİ, *İthaf-ül-Ahlâf fî Ahkâm-il-Evkaf*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara ts.; ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Yayınları, Ankara 1995.; YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Müessese Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi", *Vakıflar Dergisi*, XV, Ankara 1982., "XVIII. Asır Türk Vakıf Teşkilâtı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.XII, İstanbul 1982., "Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları", *II. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984) Konuşmalar ve Tebliğler*, Ankara 1985., *Türk Kültür Sistemi İçerisinde Vakfın Yeri*, *Vakıflar Dergisi*, VGM Yayınları, Ankara 1988.; YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Dilek Matbaası, Sivas 1998.; ÖZCAN, Tahsin, "Para Vakıfları İlgili Önemli Bir Belge", *İLAM Araştırma Dergisi*, C.III/2, Temmuz-

Tarihimizde vakıfların hizmet alanları o kadar genişlemişti ki bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz; cami, okul, kütüphane, imaret (aşevi), köprü, yol, hastahane, han, dullar yurdu, muhtaç kişilere para yardımı, yetim kızlara çeyiz, mahpus borçluların borçlarının ödenmesi, yaşlı kimselere elbise, öğrencilere yemek ve elbise, kuşlara yem ve su temini, fakirlerin cenazelerinin kaldırılması, halka bedava meyve yedirilmesi, bayram ve şenlik günlerinde şehir ve kasabalarda top atılması suretiyle halkın neşe ve sevincinin artırılması, Ramazan ayında akşam namazına gelenlere iftar etmeleri için şerbet dağıtılması, vaizlerin halka dini hakikatleri anlatmaları ve israiliyat ve hikâye söylemekten kaçınmalarının temini, 10 Muharrem günü aşure hazırlanarak bölgenin fakirlerine dağıtılması, Hz. Peygamber'in doğum günü kabul edilen mevlid gecelerinde camilerde merasim düzenlenmesi, okullarda öğretmen ve öğrencilerin eğlence ve kederlerini dağıtmak gayesiyle ilkbaharda "seyr-beha" denilen gezilerin masraflarının karşılanması, yaz aylarında soğuk su temini için buzluklar tesis edilmesi veya kar satın alınması, kışın müslümanların abdest almaları için sıcak su hazırlanan abdesthaneler yaptırılması, sokakların ve çeşme önlerinin aydınlatılması, muhtelif yerlerde bahçeler (parklar) açılması, değişik türden meyve ağaçları dikilmesi ve bakımı, gece bekçileri görevlendirilmesi, hastaların tedavisi ve ilaçlarının alınması, hayvanların doyurulması, evlenecek olanlara yardım edilmesi ve kızlara çeyiz temini, genç ve ihtiyarların kendi yaş guruplarından olanlarla evlenmeleri için maddi destek sağlanması, hizmetçi ve çocukların kırdıkları eşyanın bedelinin ödenmesi, yollara tükürülen balgamların üzerlerinin kül ile örtülmesi, kış aylarında vahşi hayvanların zararlarından korunmak için dağ başlarına et atılması, göçmen kuşlar özellikle de leyleklerin tedavilerinin yapılması gibi daha pek çok alanda hizmeti sayabiliriz.

Aralık 1998., İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risalesi, İslam Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2000, S.4, s.31-41.; ŞİMŞEK, Mehmet, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar", AÜİFD, C.XXVII, Ankara 1985.; ASLAN, Naci, "Osmanlı Toplumunda Para Vakıflarının Kurumsallaşmasında Rol Oynayan Faktörler", Dini Araştırmalar, c.1/2, Eylül-Aralık 1998.; KILCI, Ali, "İskilipteki Vakıflar ve Ebussuud Efendi", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 1997 İskilip, TDV.yayınları/264, Ankara 1998, s.77-109.

Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması, sosyal açıdan sağlıklı ve dayanışma içerisinde olunması, insanların eziklik içerisinde düşmeden toplumla bütünleşmesini temin için dinimizin özünde varolan ilahi mesajların iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Geçmişte ecdadımızın ortaya koyduğu sosyal müesseselerin ruhunun iyi bilinmesi, iyi ve güzel olanların hayatımıza aktarılması, insan onuru ve haysiyetini ön plana çıkaran davranış modelleri sergilenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, hayırlı ve faydalı düşüncenin uygulamaya konulduğu kurumların başında gelen vakıfların anlatımı, özellikle genç nesillere iyi ve doğru bir şekilde tanıtımı, onların içerisinde yaşadıkları toplumla kaynaşıp bütünleşmeleri, ortak sorumluluk bilinçlerinin geliştirilmesi açısından son derece önemli olacaktır.

Modern dünyanın insanı yalnızlığa ittiği, teknolojik imkanların pek çok sıkıntıyı da beraberinde getirdiği çağımızda vakıf ruhu, yükselen bir değer olarak insanlığın emrinde bulunmaktadır. Ecdadımız bunu görmüş, büyük ve anlamlı hizmetlere aracı yapmıştır. O halde bizi, hem inancımız hem de tarihi tecrübemiz vakıf ruhuyla yaşamaya mecbur kılmıştır.

II- Para Vakıfları

Ecdadımızın uygulamaya koyduğu ve hizmet kervanına önemli bir açılım sağladığı oluşumlardan bir tanesi de para (nukud) vakıflarıdır. Sosyal amaçlı herhangi bir işin aksamadan ve devamlı olabilmesi açısından vakıf mallarda gayrimenkullerin esas alınması şeklindeki uygulama İslâm alimleri arasında yaygın görüş olarak kabul edilir, paranın kalıcı olmadığı, topluma malolmuş hizmetlerin paranın değerini yitirmesi, ortaya konulan anaparanın bir şekilde tükenmesi, yok olması gibi nedenlerle sıkıntı olabileceği düşüncesinden hareketle olsa gerektir ki para vakıflarına fazla ilgi gösterilmezdi. Ama ilerleyen zaman içerisinde ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar, insanların ilgi ve ihtiyaçlarında görülen artışlar yeni arayışları gündeme getirmiştir. Bu nedenle Ebussuud Efendi'nin ilmi ve idari kişiliği ile cesaretle uygulamaya koyduğu para vakfı uygulaması bir takım tartışmaları gündeme getirmiş ama sonuçta devlet eliyle uygulamaya konulmuştur. Bu yolla çok farklı alanlarda büyük hizmetler verilmesine öncülük yapılmıştır.

Konu hakkında geniş bilgi sahibi olan Çorum İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğretim elemanlarından Dr.Kaşif Hamdi Okur'un bir makalesi, konunun dinî arka plânı ve oluşumunu açıkça ortaya koymaktadır.⁸ Makalede bu hususta şöyle denilmektedir; "Para vakfı Osmanlı devletinde XV. Asırdan itibaren görülen bu uygulamadır. XV. Asrın tanınmış hukukçusu Molla Husrev (885/1480) eserinde konuyla ilgili doktrindeki tartışmalara girmeden para vakfının Hanefi mezhebi hukukçularından Züfer'in (158/774) öğrencisi Ensârî (215/830) tarafından caiz görüldüğünü aktarmıştır. Molla Husrev'in şeyhülislâmlığı sırasında para vakıflarını tescil ettiği bilinmektedir. Molla Husrev'in öğrencilerinden Ahî Çelebi (902/1496), hocasının aksine meseleyi daha detaylı ele alarak para vakfı ile ilgili olarak doktrindeki görüş ayrılıklarına yer vermiş, para vakfının cevazının örfe dayandığını vurgulamıştır. Konu ile ilgili ilk

⁸ Dr.Kaşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussud Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler" G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005/1-2, C.4, S.7-8, ss.33-58.

müstakil risale Şeyhülislâm İbn Kemal (940/1534) tarafından ele alınmış, bu risalede doktrindeki ihtilaflar ele alınarak Para vakfı uygulaması savunulmuştur. İbn Kemal, Züfer'in görüşünü çağın ihtiyaçlarına daha uygun bulduğu için tercih ettiğini ifade etmiş, diğer Hanefi imamların da teamül halinde menkulün vakfını caiz gördüklerine dair nakil yapmış, konuyla ilgili görüş ayrılığının hakiki bir ihtilaf olmayıp zaman ve şartların değişmesinden kaynaklandığını vurgulamıştır. İbn Kemal'e göre yaşadığı on altıncı yüzyılın şartlarını diğer imamlar görselerdi, Züfer ile aynı görüşü paylaşırlardı. Vakfedilen akarların yangın vs etkenlerle harap olması halkı menkul ve para vakfına yönlendirmiş, para vakfı artık bir ihtiyaç ve teamül halini almıştır. İbn Kemal'in çalışması XVI. Asrın ortalarında yaşanacak şiddetli tartışmanın habercisi gibi gözükmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda para vakfı hakkındaki ateşli tartışmalar, para vakıflarının hem sayı hem de vakfa konu olan nakit akçenin miktarı bakımından önemli bir artış kaydederek vakıf sistemi içerisinde yüksek bir orana ulaştığı XVI. asrın ortalarında ortaya çıkmıştır. Söz konusu tartışmalar, 1545-1547 yılları arasında Rumeli Kazaskerliği yapan Çivizâde Muhyiddin Mehmet Efendi'nin (954/1547) para vakfının meşruiyetini münakaşa konusu yapması, para vakfının yasaklanması için çaba göstermesi ile başlamıştır. Çivizâde'nin bu tutumu üzerine Ebussuud Efendi para vakıflarıyla ilgili risalesini kaleme alarak para vakfı uygulamasını savunmuş, Çivizâde ise Ebussuud'un risalesine karşı bir reddiye kaleme almıştır. Neticede Çivizâde'nin para vakıflarının yasaklanması konusunda bir hüküm çıkartmaya muvaffak olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada tartışmaya dahil olan Sofyalı Bâli Efendi (960/1553) devrin Padişahı Kanuni'ye (974/1566), Çivizâde'ye ve Şah Çelebi'ye gönderdiği mektuplarda ateşli bir üslup ile para vakıflarını savunmuştur. Bu arada bir taraftan Çivizâde'nin çabalarıyla para vakıflarının yasaklanması, diğer yandan devrin şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'nin para vakfının cevazına fetva vermesi ciddi bir sıkıntı doğurmuştur. Çivizâde'nin ölümü üzerine para vakfı konusu padişahın emriyle tekrar incelenmiş, aralarında Ebussuud Efendi, devrin Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin de bulunduğu önde gelen ilim adamlarının para vakfının meşruiyeti konusunda ortak bir tavır almaları üzerine, (955/1548) yılı rabiülevvel ayının sonlarında kaleme alınan bir emirle

para vakfı konusundaki yasak kaldırılmış, para vakfının tescil prosedürü de belirlenmiştir. İlgili emirde de ifade edildiği üzere para vakıflarının yasaklanması vakıf uygulamasında ve sosyal hizmetlerde ciddi sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Bu durumun konunun tekrara ele alınıp para vakfı uygulamasının serbest bırakılmasında etki ettiği anlaşılmaktadır. Bu aşamadan sonra para vakıfları uygulaması bağlayıcılık kazanmıştır. Bilahare Birgivi Mehmet Efendi (981/1573), Ebussuud Efendi'nin risalesine bir reddiye kaleme alarak para vakıflarını eleştirmiş ise de bu çabaları uygulama alanında etkili olamamıştır. Para vakfının cevazı, yaygın bir uygulamaya mesnet olduğu gibi doktrine de muteber bir görüş olarak yerleşmiştir.

Para vakıflarının meşruiyet kazanmasında en etkili isimlerden birinin Ebussuud Efendi olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan kaleme aldığı risaleyle para vakfı uygulamasının hukuki temellerini ve meşruiyetini ortaya koymuş, diğer yandan para vakfının lehine emir çıkarılmasında etkili olarak uygulamanın bağlayıcılık kazanmasını sağlamıştır. Atâî'nin (1045/1635) ifadesiyle Ebussuud Efendi bu yöndeki çabalarıyla “evkafı müsliminin ibkasına ve hayrat-ı celilenin ihyasına bâis” olmuştur.”⁹

Para vakıfları Çorum'da son derece yaygındır ve burada biriken paraların gelirlerinden en büyük payı da Ulucami almıştır. Bu şekilde caminin aydınlatma giderleri, görevlilerinin ücretleri, tuvaletlerinin temizlenmesi, şadırvan ve içme amaçlı kullanılan su küpü hizmetleri gibi pek çok işin masrafı genellikle para vakfı gelirlerinden ödenmiştir.

Para vakıflarının işleyişi özet olarak şöyledir; Bir kişi sahibi olduğu paradan bir miktarını sağlığında iken ayırmak suretiyle veya vefatından sonra kalan mirasından belirlediği bir oranın alınması şekliyle parasını vakfedebilirdi. Kişi, yanına şahitlerini de alarak şehrin Kâdı'sına gider, belirlediği orandaki parasını hangi iş için vakfedecekse açıkça ifade eder, mütevellisini belirler, vefatından sonra bu hizmeti kimin yürüteceğini söyler kısaca vakıf oluşumu

⁹ Okur, agm, s.41-44.

açısından hukuki süreç tamamlanır ve karar şahitler huzurunda sicil kayıtlarına yazılırdı. Vakfeden kişi bir daha o parayı geri almamak üzere mütevellîye teslim ederdi. Mütevellî ise vakfeden kişinin şart kıldığı yerlere, belirlediği oranlarda harcanmak üzere aldığı parayı isteyene belirli bir prosedür dahilinde kullandırırđı. Kredi kullananlardan sağlanacak kâr payı için devletin belirlediği oran %15 idi. Bu oran üzerinde işlem yapmak uygun değildi. Mütevellîye geçen anapara yıllık %15 üzerinden istenyenlere borç olarak verilir para ödendiğinde elde edilen gelir vakfeden kişinin belirttiği işlerin giderlerine harcanırdı. Bu işlem bu şekilde devam eder giderdi. Mütevellîleri ise o bölgedeki herkes bilir, ihtiyacı olduğunda gider, fazlasıyla geri ödemek üzere borç alabilirdi. Mütevellî de borç verirken kişilerden sağlam kefil alırdı.

Paranın kullanılması sonucu elde edilen fazlalığın faiz olup olmayacağı konusunda zihinde sorular oluşabilir. Oysa dönemin Şeyhülislâmı para vakfının olabileceğine fetva verdiği, burada elde edilecek kârın parayı vakfeden kişiye herhangi bir şekilde gelir sağlamadığı, hiçbir menfeat getirmediği, gelirin doğrudan toplum hizmetlerine harcandığı, faiz olabilmesi için kişiye özel bir getirinin sözkonusu olduğu düşünülünce bu uygulama yerinde ve anlamlı bir hizmet aracı olduğu görülür. Diğer taraftan %15 oranı paranın değeri kaybı, vade farkı, enflasyon oranı gibi etkenlerle birlikte düşünüldüğünde anaparanın değerini korumak amaçlı bu işlemin faiz sınırları içerisinde olup olmayacağı da İslam hukukçuları arasında tartışılacak bir konudur.¹⁰ Ancak burada bizim için önemli olan para vakıfları dönemin şeyhülislâmının fetvasıyla uygulamaya konulmuş olması, özellikle Anadolu'da bu yolla büyük hizmetlere katkı yapılması, Çorum'da da para vakıflarının son derece yaygınlığı ve Ulucami hizmetlerinde de bu vakıf gelirlerinin kullanılmış olduğunun görülmesidir.¹¹

860/1455 yılından önce şehirdeki tüm vakıf dükkanlarının %27'sine sahip olan Ulucami'ye yönelik bu yığılmanın en önemli sebebi dinî

¹⁰ Konunun fikhî yönü ile ilgili bkz. Okur, agm, 50-53.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Ali İlca, "Osmanlı Dönemi Çorum'da Para Vakıfları", G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi, 01-03 Ekim 2004, Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu Dergisi, TDV.Yayınları, 2006.

yaklaşımlarla birlikte Çorum'un geçmiş yıllarda çok şiddetli depremlere maruz kalması¹² ve bu tabii âfetlerde de pek çok tarihî yapı ile birlikte Ulucami'nin de bundan etkilenmesi hatta yıkılması olarak söylenebilir. Şehir merkezinde yer alan bu caminin depremler dolayısıyla hasar görmesi, tamirâtı için gerekli maddî desteğin mahallince sağlanması, halkın da sık sık görülen bu tabii âfetten psikolojik olarak etkilenmesi dolayısıyla hem ibadet amaçlı destek sağlamak, hem de bu tarihî ve dinî yapıyı sosyal hayatın bir gereği olarak yeniden topluma kazandırmak amacıyla destek mahiyetinde vakıflar kurulduğu düşünülebilir.

Diğer taraftan Ulucami'ye yönelik para vakıflarında toplanan para miktarı da küçümsenmeyecek oranlardadır. Kaynaklarda ifade edildiğine göre; Ulucami'nin zaruri masrafları ve görevlilerin ücretleri gibi harcamalar için hayır sahipleri tarafından vakfedilen para vakfına mütevellî olan Hacı Mahmudzâde Hacı Ahmed Ağa'nın malî defterinde yeralan kayıtlara göre, 1 Muharrem 1283/1866 tarihi itibariyle vakıfta biriken para miktarı toplam 28.600 kuruştur¹³. Hasan oğlu Kadızâde Üveys Efendi, 7 Zilkade 1285/1868 tarihinde vefat ettiğinde yerine 20 Zilkade 1285/1868 tarihinde Süleyman oğlu Karamüftüzâde Hacı Hasan Hayri Efendi görevlendirilmiştir. Mütevellî olarak kendisine teslim edilen paranın miktarı ise, 29.173 kuruştur. Ayrıca cami imamına meşruta olan 3.105 kuruşla birlikte toplam meblağ 32.278 kuruşa ulaşmaktadır.¹⁴

Yukarıda belirtilen rakamların mukayesesi açısından, belgelerde geçen bazı satışlarla ilgili rakamlar verilecek olursa; 13 Receb 1240/1824 tarihinde Dülger Mansur, oturduğu kendi evini Tataroğlu Hüseyin'e

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkâf-14419; BOA. Mühimme Defteri, 36/125; BOA. Cevdet Tasnifi-1802; Selçuk Sipahioğlu, Kuzey Anadolu Fay Zonu ve Çevresinin Deprem Etkinliğinin İncelenmesi, *Deprem Araştırma Bülteni*, Ankara 1984, S.45,s.43-44; İ.Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, İstanbul 1971, s.416; Solakzâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, (haz.:Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.435; Nuri Uğur, *Zelzele, Çorumlu*, S.21, s.25, Rifat Arıncı, Arzda ve Yurdumuzda Zelzele Bölgesi, *Çorumlu* (941), S.29, s.15.; H.Turhan Dağlıoğlu, Onuncu Asırda Çorum, *Çorumlu*, S.7, s.222; 1967 Çorum İl Yıllığı, s.51-52.

¹³ ÇŞS.Defter no. 3, s.149

¹⁴ ÇŞS.Defter no. 4, s.114-115.

200 kuruşa satmıştır.¹⁵ Halil kızı Asiye 17 Şaban 1259/1843'de kendi mülkü olan meyveli ve meyvesiz Ağaçları olan avlulu evini 300 kuruşa satarken¹⁶, Veli kızı Keziban Hanım, 3 Muharrem 1260/1844'de 2 karasığır ineği, 1 tosun ve 2 danasını 350 kuruşa satmıştır¹⁷. Buna göre arada yıl farkı olsa da yalnızca Ulucami para vakfında biriken rakamla Çorum'da yaklaşık 80 civarında ev satın alınabilecek bir rakam ortaya çıkmaktadır.

Ulucami para vakfında biriken bu para yıllık olarak %15 fazla gelir getirecek şekilde çalıştırılır veya ihtiyacı olana bu şartla borç verilir. Elde edilen kâr, vakfiyelerde belirtilen oranlar üzerinden cami zarûri masrafları, görevlilere ücret ödemeleri gibi konulara harcanırdı. Anaparaya dokunulmaz böylelikle vakfin devamı sağlanmış olurdu.

Ayrıca, Ulucami'ye yönelik hamam, ev, dükkan kira gelirleri yanında mahsûl gelirleri de bulunmakta idi. Kısaca, Çorum insanı, Ulucami'ye ayrı bir önem vermiş, oranın her türlü hizmet giderlerinin karşılanması ve bu mâbedin ilelebet ayakta kalabilmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştı.

Daha sonraları ise, vakıfların tasfiyesi için yapılan çalışmalar sonucu Ulucami hizmetlerine yönelik olarak kurulan para vakıfları, binalar ve arazi gelirleri de değişik usullerle satılmış veya özel mülkiyete geçirilmiştir.¹⁸

Türkiye genelinde yapılan araştırmalarda 19.yüzyıl itibariyle genel vakıflar içerisinde para vakıflarının oranı %56.81 olarak tespit edilmiş, 1938 yılında 2 milyon TL sermayeli "Evkaf Emlak Bankası" kurulmuş daha sonra ise Türkiye Vakıflar Bankası TAO adındaki işletmeye Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki para vakıfları sayesinde en büyük hissedar olarak iştirak etmek durumunda kalmıştır. A grubu hisse senedi sahibi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün pay oranı bankanın sermaye artışlarına gitmesi nedeniyle olumsuz yönde etkilenmiştir. Kısaca para vakıfları 1954

¹⁵ ÇŞS., ÇHPK, defter kayıt no.1754, s.59.

¹⁶ ÇŞS. Def.no: 1, s.95

¹⁷ ÇŞS. Def.no: 1, s.113

¹⁸ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, s.451-467.

yılından itibaren Vakıflar Bankası aracılığıyla işletilmeye başlanmış ve sonuçta para vakıfları âdeta kaybolmuş gitmiştir.

Çorum ilinde bazı vakıf mallarının satışından elde edilen 810.678.70 TL'nin 524.637.46 TL'si il içindeki iş hanlarına yatırım olarak harcanmış, 286.041.24 TL'si ise Vakıflar Bankası'na yatırılmıştır.¹⁹ Bu rakamlar il içerisindeki bütün vakıf mallarının satışından elde edilen yekun olmayıp satışı yapılan bir kısım vakıf mallarının gelirini ifade etmektedir.

¹⁹ 1967 Çorum İl Yıllığı, s.137

III- Cami Yapımı ve Ulucami Anlayışı

İslâm sanat ve mimarisinin sosyal amaçlı yapılarından birisi de camilerdir. Arapça cem' kökünden türeyen, "toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, başlangıçta sadece Cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan el-mescidü'l-câmi' (cemaati toplayan mescit) tamlamasının kısaltılmış şeklidir. X.yüzyılın başlarından itibaren "cami" kelimesi tek başına kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra, içinde günlük vakit namazlar yanında Cuma ve bayram namazları da kılınan, hatibin hutbe okuması için minberi bulunan mescitler cami, minberi bulunmayan yani Cuma namazı kılınmayan küçük mâbedler ise sadece mescit olarak isimlendirilmiştir.²⁰ Osmanlılar döneminde mescitlerin Cuma ve bayram namazları kılınan cami statüsüne kavuşturulması ise berat ve izne tâbi kılınmıştır.²¹

İslâm ülkelerinde cami hizmetleri için kullanılan binalar için mescit, namazgâh, musalla, meşhed gibi farklı isimler kullanılırken, ülkemizde cami ve mescit ismi yaygınlık kazanmıştır. Bu yapılar, toplu namaz kılmak esas olmakla beraber farklı amaçlar için de kullanılmıştır.²²

Osmanlılar döneminde padişah ve yakınları tarafından yaptırılan camilere "selâtin camileri" denilirken şehir merkezlerinde yaptırılan Cuma mescidi hüviyetindeki en büyük cami halk arasında Ulucami, Camiikebir, Büyük Cami gibi isimlerle anılmıştır. Bu anlamda

²⁰ Ahmet ÖNKAL-Nebi BOZKURT, "Cami", *TDV.İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1993, 46-47.

²¹ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Kayhan Yayınevi, İstanbul 1997, s.297.; Çorumda mescit olarak kullanılırken camiye dönüştürülmesi için izin alınan yapıların bir kısmı şunlardır; Merkez Karakeçili Cami, Gühersalik (Gevhersalîh) Köyü Cami, Tahirabad Köyü Cami, Sazdeğirmeni Köyü Cami, Taşpınar Köyü Cami. Geniş bilgi için bkz. Ali İlca, *Çorum Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2001.

²² Ahmet ÖNKAL, "Asrı Saadette Mescitin Önemi ve Yaptığı Görevler", *Diyanet Dergisi* (1983) XIX/3, 49-55; Ziya Kazıcı, "Tarih Boyunca Cami ve Gördüğü Hizmetler", *Diyanet Dergisi* (1986) XXII/4, 8-10.; Ahmet ÖNKAL-Nebi BOZKURT, "Cami-Caminin Fonksiyonları", *TDV.İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1993, 49-53.

Ulucami yaptırma geleneği Mescid-i Nebî'nin inşası ile birlikte Hz.Peygamber tarafından başlatılmıştır.²³

Müslüman Türkler tarafından fethedilen kalelere küçük mâbetler yaptırılmıştır. Nüfusun çoğalması, yeni iskân alanlarının açılması gibi sebeplerle kale dışında ve daha büyük camilere ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle Selçuklular döneminde, halkın Cuma ve bayram namazlarını toplu kılmalarına elverişli namazgâh diye bilinen açık alanlar tahsis edilmesi²⁴ veya kale camisinden ayrı olarak büyük camiler yapılması şeklindeki uygulamalar yaygınlık kazanmıştır.²⁵ Mahalle aralarında yapılan küçük cami veya mescitler yanında bir de, merkezi bir yerde, Cuma camii hüviyetinde büyük camiler yapılmıştır. Muhtemeldir ki Çorum Ulucami'de bu düşünce doğrultusunda kale mescidinden ayrı olarak yerleşim alanı içerisinde olmak üzere Cuma Camii düşüncesinden hareketle yaptırılan en büyük mâbeddir.

Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başlamasından kısa bir müddet sonra Danişmend Ahmet Gazi, Çorum ve civarını fethetmiş, bölgedeki Bizans yönetimine son vermiştir.²⁶ Bu dönemlere ait şehirde, cami veya mescit olarak inşa edilen yapılar hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

²³ Algül, Hüseyin, *Alemlere Rahmet Hz. Muhammed*, TDV. yay. Ankara 1994, s.68.

²⁴ Namazgâh; Havalanın uygun olduğu zamanlarda Cuma ve bayram namazları gibi cemaatle namaz kılınması amacıyla mihrap ve minberi olan, etrafı genellikle duvar veya çitle çevrili, üzeri açık olan mekânlar için kullanılan bir tabirdir. Çorum Namazgâhı, Ulukavak mahallesi Osmancık caddesine yakın bir mekânda, günümüzde park olarak kullanılan genellikle de festival güreşlerinin yapıldığı yerdir. Bu yerin namaz kılınması dışında farklı amaçlarla da kullanıldığı bilinir. Bunlardan bir tanesi de yağmur duası merasimidir. Yağmur duasına çıkılınca burada toplanıldığı, iki ayrı hâfızın atlara binerek bugünkü çimento fabrikasının bulunduğu civar tepelerden birinin üzerinde buluşup şehrin etrafında iki ayrı koldan, tarlalar içerisinde Kur'an-ı Kerim okuyarak Namazgâh'a geldiklerini ve bu süre içerisinde Kur'an-ı Kerim hatmini tamamladıklarını, burada Ulucami İmamı Ulu Hâfız, Recep Cami Hoca Efendi gibi zatların içtenlikle ve huşû içerisinde yaptıkları dua ve merasimlerden sonra Gürcü Köyü'ne gidilerek orada kurbanlar kesilip halka ikram edildiğini o günleri yaşayan insanlar heyecanlı bir şekilde anlatırlar. (Bu bilgiyi veren Hâfız Recep Cami Hoca Efendi'ye teşekkürü borç bilirim. A.İlca)

²⁵ Tuncer BAYKARA, "Ulucami- Selçuklu Şehrinde İskanı Belirleyen Bir Kaynak Olarak", *Belleten*, CLX,3/33-57.

²⁶ *Danişmendname*, Ayşe Sarıbyık, G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, 2001; Tayyar ANAKÖK, *Çorum Tarihi*, basılmamış bir çalışma, s.31-38.; Kamil Şahin, *Danişmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*, Niksar 1999, s.36

Şehir merkezinde bilinen önemli tarihi yapılar; Kale,²⁷ Gülabibey (Han) camii²⁸ ve Ulucami'dir.

Ulucami'nin bulunduğu bölgede âdeta külliye halinde bir yapılanma söz konusudur. Cami etrafında Paşa Hamamı, Güpür Hamamı,

²⁷ Kale, şehrin güney tarafında bir tepe üzerinde yaptırılmıştır. Selçuklu mimari özelliklerine sahip kalenin kimler tarafından ve ne zaman yaptırıldığına dair kesin bilgi yoktur. Bizanslılar döneminde yapılmış olup Selçuklular döneminde tamir edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ortalama her kenarı 80 m., yüksekliği 7.35 m. Olan 2.40 m. Eninde taş duvarla çevrilidir. İçerisinde küçük bir mescidi vardır. Geniş bilgi için bkz. Çorum İl Yıllığı 1967, s.208-210.

Çorum kalesi hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte en ilgi çekeni Rifat Arıncı'nın değerlendirmesidir. Çorum kalesinin önceden çok büyük ve şehrin içlerine kadar uzandığı, depremde yıkıldığı, eski kaleye ait herhangi bir izi kalmadığı ifade edildikten sonra şöyle denilmektedir; "Çorum kalesinin kaba taslak plânı şöyle idi; şimdiki Albayrak okulunu içerisine alan kale suru, Kara Mustafa Paşa su deposunun önlerinden eski ortaokul yapısını hariç bırakarak Tanyeri Okulunu içine almak suretiyle Sakallı'nın Hacı Efendi'nin ve Poyrazların cami yanındaki evinin önünden cenuba doğru istikamet alıp Taşhan arkasından İnkılap Mektebi önünden şimdiki kaleye doğru imdat ediyor ve kalenin yeri sur içerisinde kalıyordu." *Çorumlu Dergisi* (941), Halkevi yayımları, S.29, s.900.

²⁸ Bu cami farklı isimlerle anılır. Gülabibey Cami, Ömer Nehci Efendi Cami, Han Camii gibi. Şehrin güney tarafında bulunan bu caminin giriş kapısı üzerinde 310/922 tarihi yazılı bir kitâbe taşı vardır. Çorum, bu tarihlerde Bizans yönetimindedir. Bu caminin yerinde muhtemelen o dönemlerden kalma bir yapı vardır. Kaleden bu camiye gizli yer altı geçidi olduğu, girişinin kale mahzeninin tabanından başlayıp bir zamanlar etrafında çam ağaçları bulunan Han cami civarına çıkışının olduğu, bu geçitte küçükken saklambaç oynadıklarını belirten, bölgedeki yaşlı insanların sözlü ifadeleri vardır. Bu geçit günümüzde yerleşim alanı içerisinde kalmış olup, taş duvarları çöktüğünden kullanılamamaktadır.

Bu cami, 1567-1571 yıllarında Çorum Bey'i olan ve 1571 İnebahtı Savaşı'na Çorum'dan 800 askerle gidip hepsi şehit olan ve geri dönemeyen Gülabi'nin adına nispetle o bölgeye Gülabibey mahallesi denilirken buradaki cami de kaynaklarda Gülabibey Cami olarak ifade edilir. Ancak 20 Şevval 987/1579 tarihinde meydana gelen depremde cami ve minaresi yıkılmış, namaz kılınamaz olmuş, tamiri için 7.000 akçeye ihtiyaç duyulmuştur. Tamir için vakıf imkanı yeterli gelmemiş, devletten talep edilmesine rağmen gerekli ödenek gönderilmemiş bunun üzerine mahalli imkanlarla tamir gerçekleştirilmiştir.

1793 yılındaki depremde tekrar yıkılmış bu defa Ruus-u Hümayûn Kalemî Kîsêdârî olan Ömer Nehci Efendi tarafından tamir ettirilmiş, akar olarak da İzmir, İstanbul gibi yerlerden çok sayıda han, dükkan vs. vakfedilmiştir. Etrafına bir de medrese yaptırılmıştır. Vakfedilen hanlardan önemli oranda geliri olduğu için halk arasındaki adı "Han Camii" olarak kalmıştır. Geniş bilgi için bk. Ali İlca, "Han Camii=Gülabibey Camii", *Çorum Hakimiyet Gazetesi*, 21-24 Kasım 2001.

Alipaşa Hamamı (Yeni Hamam), Çavuş Hamamı²⁹, Öğle Hamamı³⁰, Muradiye Medresesi, Muzafferpaşa Medresesi, Kurdoğlu Medresesi, Ölçekzâde Medresesi³¹, Kırklar Medresesi³², Velipaşa Hanı³³, Suluhan³⁴, Taşhan, Kütüphanecisi³⁵, Saat Kulesi, çarşı ve dükkanlar şeklinde çok sayıda toplum hizmetlerine yönelik yapı bulunmaktadır.

²⁹ Kurdoğlu Süleyman Ağa tarafından vakfedilen hamam, bayan İfakat'e 3.000 liraya satılmıştır. Çavuş Hamamı diye anılmaktadır. Bkz. Nazmi Tombuş, "Müverrih Âli ve Ahfadı Çorum'da", *Çorumlu*, Halkevi yayınları, S.19, s.12-13.

³⁰ Çorum'da 1595 tarihli kayıtlarda da adı geçen ve hakkında bilgi olmayan Öğle Hamamı'nın yeri 1284/1867 tarihli sicilde Şarkıyan Mahallesi'nde Tahıl Pazarı civarında Hacı Osman Ağa sokağında, etrafında su arki ve yol olan bir yerde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. ÇŞS., Def.no.3, s.233, kayıt no: 499.

³¹ Ölçek Cami civarında olan Ölçekzâde Hacı Hasan Ağa'nın medrese vakfına dair vakfiyesi VGMA,339/196 numarada kayıtlıdır. Bu vakfiye ile ilgili "Çorum Vakıfları" konulu üzerinde çalıştığım ayrı bir kitapta geniş bilgi verilecektir. Burada konumuzla bağlantısı dikkate alınarak şu bilginin aktarılması uygun olacaktır; Ölçekzâde Hacı Hasan Ağa vakfının 1241/1825 tarihli vakfiyesinde ifade edilen hayır şartlarından halen yapılması mümkün olmayanlardan müderrislik şartının Camikebir imamlığına ve medrese bevvabı şartının Camikebir birinci müezzin ve kayımlığına tahsisi vakıf mütevellisi tarafından teklif edilmiş, medrese bevvabı hizmetinden vakfın anne ve babasının ruhuna Yasin okunmasının uygun olacağı bildirilmiştir. Bu vakıfta halen yapılamayan tenvir yağı (aydınlatma yağı) şartı ile müderrislik şartının, mahalli ilkokullardaki fakir öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarına, medrese bevvabı hizmeti yerine vakfın anne ve babasının ruhuna Fatiha okutmak şartıyla birleştirilmesine Vakıflar Kanunu'nun 17. maddesi gereğince 18.09.1947 tarih ve 638/598 sayılı kararla onayı yapılmıştır. Bkz., VGMA. 81 sıra nolu 1965/91 şahsiyet kayıtlı vakfiye.

³² Günümüzdeki Tanyeri İlköğretim Okulu'nun yerinde idi.

³³ Günümüzde Hitit Gıda'nın olduğu yerdir.

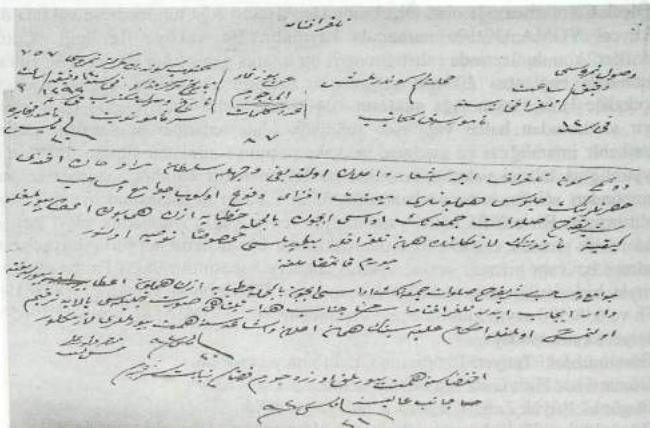
³⁴ Bugünkü Büyük Zafer Çarşısı'nın olduğu yerde idi.

³⁵ Bugünkü İstiklâl İlköğretim Okulu'nun olduğu yer ve Ulucami yanında bulunan ama günümüzde yıkılmış olan Hasan Paşa Kütüphanesi.

IV- İmamların Görevlendirilmesi ve Mescidlerin Camiye Dönüştürülmesi

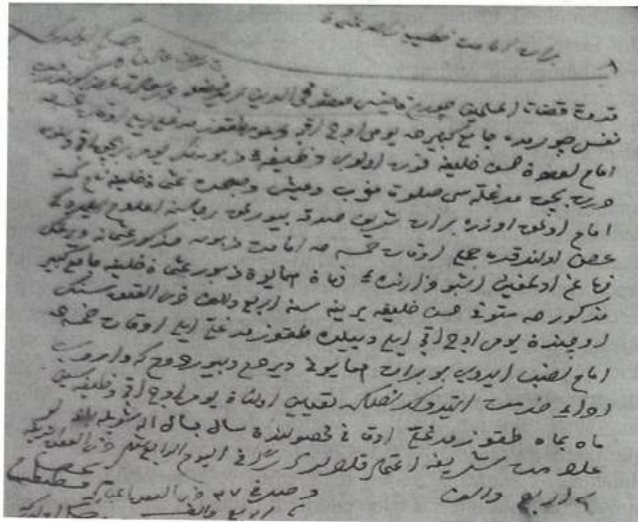
Cami hizmetleri içerisinde imamlık görevinin merkezi idare açısından önemli bir yeri vardır. Beş vakit namaz kıldırarak, Cuma ve bayran namazlarında hutbe okuyacak olan kişi merkezi idare yani dönemin padişahı tarafından görevlendirilmesi gerekirdi. Çünkü Osmanlı devlet idaresinde hutbelerde padişahın adının anılması ve kendisine dua edilmesi gerekirdi. Yani hutbe, dönemin padişahı adına okunurdu. Eğer ki bir yerde hutbeden sonra padişahın adı anılmaz, ona dua edilmez veya bir başkası adına hutbe okunacak olursa bu isyan sayılırdı.

Osmanlı padişahları için de geçerli kabul edilen Halifelik alametlerinden bir tanesi de “hutbe” idi. Bu nedenle devlet idaresi için yapılan görevlendirmelerde her zaman padişahın bilgisi ve onayı aranmazken imam atamaları padişahın beratı ile mümkün olurdu. Dolayısıyla imamlar görev yetkilerini doğrudan padişah’tan aldıkları için daha kısa bir ifadeyle arkalarında padişahın güç ve yetkisini hissettikleri için toplumda önemli ve kendilerine güvenilen kişiler olarak bilinirlerdi.

ÇŞS. 7/19 sayfa ve 27 kayıt nolu belge

Herhangi bir padişah yönetimi devraldığı vakit daha önce izin verilen yerlerde Cuma namazlarının kılınması ve hutbe okunması, hutbede de padişah adına dua edilmesini bildiren genel bir ferman çıkartılır, bu daha önce verilen izinlerin teyidi ve uzatılması anlamına gelirdi. Böylelikle ülke yönetiminin hangi padişaha ait olduğu da ilân edilmiş olurdu. Sultan V.Murad Han'ın tahta geçmesi üzerine Çorum kaymakamlığına gönderilen bir telgraf örnek olması açısından yukarıda verilmiştir.³⁶

1004/1595 Çorum Şer'iyye sicili

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız konuya açıklık getirmek amacıyla 1004/1595 tarihli Çorum şer'iyye sicillerinde yer alan belgeler arasında tespit ettiğimiz ve Çorum Ulucami için yapılan görevlendirme emri özet olarak şöyle ifade edilmiştir; Çorum kadısı olan Muhyiddin tarafından gönderilen bir arzda Çorum'da bulunan Camikebir'de günlük üç akçe ve yıllık dokuz müd galle ile üç vakit namaz kıldırarak üzere imam olan Hasan Halife vefat edince camide yürütülecek

³⁶ ÇŞS. Defter no.7, sayfa no.19, kayıt no.27

imamlık hizmetinin aksamaması için günlük birbuçuk akçe ve yıllık dörtbuçuk müd galle ile günlük üç vakit imamlık görevi hizmetine Osman Halife adlı kişinin atanması talep edilmiş ve adı geçen kişinin imam olması için berât-ı şerif talep edilmiştir. Bu talep üzerine beş vakit namazı kıldırması için Osman'ın görevlendirilmesi yönünde padişah tarafından gerekli izin verilmiştir.

Bundan sonra Camikebir'de merhûm Hasan'ın yerine 1004/1595 yılı Zilkade ayının 3'den itibaren günlük üç akçe ve yılda dokuz müd galle ile imam olarak Osman'ın atandığı bildirildikten sonra imam Osman, vakıf idarecileri ve mahalli yöneticilere şöyle emredilmiştir; "... Bu berat-ı hümayunu verdim ve buyurdum ki varıp edâyı hizmet ettikten sonra tayin olunan yevmi üç akçe vazifesin mah be mah dokuz müd galle evkaf mahsulünden sal be sal ala, şöyle bileler alamet-i şerife itimad kılalar."

Osmanlılarda evler dışında cemaat halinde namaz, mescit veya camilerde kılınırdı. Mescitlerde beş vakit namaz kılınabilir ama hutbe okunan Cuma ve bayram namazları ancak camilerde kılınabilirdi. Mescitlerde namaz kıldırarak kişilerin hutbe okuma yetkileri yoktu ve mescitlerde Cuma ve bayram namazları kılmak yasaktı. Eğer bir mescitte bütün namazların kılınması ve hutbe okunması isteniyorsa o yerin Kadı'sına müracaat edilir, o köy veya mahallede yeterli cemaatin olduğu, yakınlarda da Cuma ve bayram namazlarını kılmak üzere cami olmadığı, çocuk ve yaşlıların yaz aylarında sıcaktan, kış aylarında ise yağış ve soğuktan dolayı Cuma ve bayram namazlarını kılmakta çok sıkıntı çektikleri ifade edilir ve talep ettikleri mescidin camiye dönüştürülmesini talep ederlerdi. Bununla da yetinilmez cami olmasına karar verildiği takdirde burada görev yapacak imam-hatiplik hizmeti karşılığı verilecek ücreti cemaat tarafından belirlenir, bu ücretin devamlı olabilmesi için mutlaka bir vakıf geliri tahsis edilir, eğer o mescidin vakfı yoksa hayırsever insanlar tarafından bu işler için vakıf kurulması gerekirdi. Böylelikle topluma yönelik verilen hizmetlerin aksamaması, burada görev yapacak olan kimselerin mağdur olmaması için önceden tedbir alınır.

Çorum Ulucami başlangıçtan itibaren cami hüviyeti kazanmıştır. 1794 tarihinde şehirde meydana gelen deprem sonucu Ulucami'nin kubbesi çökmüş, namaz kılınamaz hale gelmiştir. 1209/1794 tarihinde tedbir

olarak Karakeçili Mescidi'nin camiye dönüştürülmesi, burada Cuma ve bayram namazlarının kılınabilmesi açısından padişahın izin istenmiş ve yapılan müracaat üzerine "İzn-i Hümâyûnum Olmuştur" ifadesiyle telhis gönderilmiş, bundan sonra Karakeçili mescidi "cami" olma hüviyetini kazanmış, günümüze kadar da bu yer yapılan tamiratlar daha sonra da 1957-1959 yılları arasında yapının tamamen yenilenmesi ile cami olarak kullanıla gelebilmiştir. Karakeçili mescidinin ilk defa cami hüviyeti kazanması hakkındaki belgede şu ifadeler yer verilmiştir;

اذن ہما یوم اقدس

بارشاهم

عرضہ: بمقتضیٰ دادارلوقہ شوکلو کرانو مانلو قرتلو ولخانم اقدم

مدینہ مجورم محلاتن قرہ کجلی محلہ سندہ واقع مسجد نریقلی جامع اولغہ صدوقی اولریندن

مجدد انبروضع واقات صلوة جمعہ وعیدینہ اذن ہما یوم اذنی وضطانی ولخانم اسخفاذن

السید علی خلیفہ بہ صدقہ بوردن دجاسنہ مجورم نقاسی نای عرضہ بخلہ بالوی اذن ہما یوم اذنی

خط ہا یوم عنانقرنداریلہ زباب بوردن باندہ مردولن شوکلو کرانو

مانلو قرتلو ولخانم اقدم بارشاهم

Karakeçili mescidinin camiye dönüştürülmesini bildiren telhis

“İzn-i Hümâyunum olmuştur

Arz-ı bende-i bi mikdâr oldur ki şevketlü, kerametlü, mehâbetlü, kudretlü, velini'metim Efendim Padişahım, Medine-i Çorum mahallâtından Karakeçili mahallesinde vâki' mescid-i şerîfin cami olmağa selâhiyyeti olduğundan müceddeden minber vaz'ı ve ikâmet-i salât-i Cum'a ve ıydeyne izn-i hümâyunları erzânı ve hitâbeti dahî erbâb-ı istihkakdan es-Seyyit Ali Halife'ye sadaka buyurulmak ricasına Çorum kazası nâibi arz etmekle bâlâsı izn-i hümâyunum olmuştur deyu hatt-ı hümâyun inâyet makrunlarıyla tezyin buyurulmak bâbında emr-ü ferman şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velini'metim efendim padişâhımındır.”³⁷

³⁷ BOA., Cevdet Evkaf, 14419

V- Çorum Ulucami'nin Tarihçesi

Caminin yapım kitâbesi yoktur. Ancak içerisinde bulunan ahşap künde-kârî minber üzerinde H.706/M.1306 tarihi yazılı olması sebebiyle bu tarih aynı zamanda caminin de yapılış tarihi olarak kabul edilmektedir.³⁸ Ancak, 1306 tarihli minberin bu cami ile birlikte mi yapıldığı yoksa başka bir camiden mi getirildiği konusunda şüpheler olsa da farklı kaynaklara dayalı olarak bu cami kesin olarak Selçuklular döneminde yapılmıştır.

Kaynaklarda, genel itibariyle Sultan Alaaddin Cami olarak geçen bu bina hakkında, "Sultan Alaaddin utekasından Hayreddin'in bina ettiği ve Murat Han hazretlerinin tamir eylediği Cami-i Kebir"³⁹, "Çorum'da Sultan Murad binası Cami-i Kebir"⁴⁰ gibi isim ve bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu cami, ilk defa Selçuklu sultanlarından III. Alaaddin Keykubad zamanında, Hayrettin adlı usta tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Cami, değişik zamanlarda Sultan Alaaddin Camii, Cami-i Kebir, Murad-ı Râbi' Camii (Dördüncü Murad Camii), Ulucami gibi isimlerle anılmıştır. Gelenek itibariyle böyle önemli yapılar tamirat gördüğü dönem padişahının ismiyle anıldığı için zamanla burası da farklı isimlerle anılmıştır. 1320/1902 tarihli Ankara Vilâyet Salnamesi'nde; "Derûn-i kasabada Selçukiler zamanında inşa ve ahiren mücedded denilecek bir surette cenetmekânı meali-i unvan Sultan Murad-ı Rabi' tabe serâhu hazretleri tarafından tamir ve ihya buyurulmuş kârgir ve büyük bir camii şerif" olarak nitelendirilmektedir.⁴¹ Sonuçta, tamirata katkısı dolayısıyla dönemin padişahı IV.Murat'a (1623-1640) istinaden adı Murad-ı Rabi "Dördüncü Murad Cami"⁴² olarak kalmıştır. Bundan sonra da uzun bir

³⁸ Oraî, M. Zeki, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara 1962, s.59-60.

³⁹ Hurufat Defterleri, no:1095, s.20.

⁴⁰ HD. No:1084, s.4.

⁴¹ *Ankara Vilâyet Salnamesi*, 1320, s.250.

⁴² Cami, IV.Murad zamanında tamirat görmüştür. Fakat bazı kaynaklarda IV.Murad'ın, Erivan seferi için ordusuyla Anadolu'ya geçtiğinde Çorum'un Bağzık (İkizce) Köyü'nde konakladığı, depremde yıkılan bu camiye tekrar tamir ettirerek

süre bu ad kullanılmıştır.⁴³ Kaynaklarda genelde Camikebir (Büyük Cami) olarak geçerken günümüzde ise Çorum halkı arasında adı “Ulucami” olarak bilinmektedir.

Cami, 1509 yılında II.Beyazıd döneminde meydana gelen ve kaynaklarda “Küçük Kıyamet” diye nitelenen depremde zarar görmüş,⁴⁴ Yavuz Sultan Selim zamanındaki 1514 yılındaki depremde ise şehirde çok sayıda bina yıkılmış, Ulucami ve Çakırlı camilerinin kubbeleri çökmüştür. Halkın bir kısmı Mısır ve başka bölgelere göç etmişlerdir.

Bu depremle ilgili halk arasında bir menkıbe anlatılmaktadır. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu bu olayı şöyle anlatmaktadır; “ Çorum’un bu depremde bağlı ve bizim soyumuzla ilgili bir de efsanesi var: Veli Dede adında herkesçe ermiş olarak saygı gören bir derviş o gün Ulucami adındaki büyük camide cemaatle namaz kılarken henüz namaz bitmeden, birden ayağa kalkmış, “Ey cemaat, çabuk dışarıya kaçın” diye bağırarak. Halk onun sözünü tutarak dışarıya kaçmış. Kendisine niçin siz çıkmıyorsunuz? Diyenlere: “Bize vuslat göründü” (yani Tanrı’ya kavuşmak göründü) yanıtını vererek içeride kalmış. Herkes çıktıktan sonra “Küçük Kıyamet” denilen çok şiddetli bir deprem olmuş. Birçok yerlerle birlikte Ulucami’de yıkılmış ve Veli Dede yıkıntı altında can vermiş. İşte soyadımızı bu Veli Dede’den almışız”⁴⁵

etrafına medreseler ve akarat yaptırdığı ifade edilmektedir. Sabuncuoğlu, *age.*, Kısım I, s.27-28, ts. Oysa kaynaklarda Padişahın, Erivan seferine İzmit-Eskişehir-Kayseri-Konya-Sivas-Erzurum yolundan gittiği bildirilir. Konu ile ilgili padişahın gidiş ve dönüş güzergâhındaki menzillerle ilgili bkz. Aykut, Nezihi, “IV.Murad’ın Revan Seferi Menzilnamesi”, *Tarih Dergisi*, S.34, İstanbul 1984.

⁴³ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Yerinde yaptığımız tahkiykatda bu eserlerin bilinmediğini gördük; kayd ile iktifa ediyoruz. Vakfiye ve kayıtlarda da çıkmadı” demektedir. *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, II, İstanbul 1989, s.374. Oysa, Murad Han cami diye ifade edilen yer Ulucami’dir. Günümüzde aynı yerde, tamir edilmiş hâliyle de ibadete açıktır. Ancak, cami civarında olduğu bilinen Murad Han Medresesi, bugün mevcut değildir. (A.İlca)

⁴⁴ Uğur, Nuri, “Zelzele”, *Çorumlu*, Çorum 1940, S. 21, s.25.

⁴⁵ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Anıların İzinde*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, s.27-30; Sabuncuoğlu, *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim*, I.Kısım, s.25.

Depremlerde yıkılan Çorum Ulucami, III.Murat (1574-1588) zamanında yeniden yaptırılmıştır. Burada dikkat çeken ve o dönem hakkında ayrıntılı bilgi bulunamayan bir konu vardır ki o da 1509 depreminde zarar gördüğü, 1514 yılında kubbesi çöktüğü halde III.Murat dönemine kadar kullanılamaz durumda olduğunu, böylesine büyük bir caminin hem de o dönem şartlarında metruk bir durumda insanların gözü önünde kaldığını düşünmek mümkün almasa gerekir. Bu dönemde belirli bir düzeyde kubbesinin tamir ettirilerek kullanılmış olması, daha sonraki yıllarda ise Mimar Sinan tarafından esaslı bir onarımdan geçirildiği şeklindeki bir yaklaşım daha isabetli olsa gerektir. Bu konuları da içerisine alan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve henüz tasnifi gerçekleşmediği için araştırmacılara açılmayan belge ve defterler içerisinde ileriki zamanlarda Ulucami hakkında yeni bilgi ve belgelere ulaşılabileceğini ümit ediyorum. Gelineen noktada şunu ifade etmek gerekirse Camikebir'in, depremlerde yıkılması ve çeşitli zamanlarda yapılan onarım ve ilaveleri nedeniyle ilk yapıldığındaki orijinal halini kaybettiği, günümüze gelinceye kadar farklı görünümler kazandığı ve ibadete açık kaldığı anlaşılmaktadır.

Kuruluşundan bu yana geçen 700 yıldır tamirat için kapatıldığı günler de dahil bir vakit için bile olsa minaresinden ezan sesi eksik olmamıştır. Cemaatle namaz kılınırken yaklaşık 2.500-3.000 kişinin aynı anda ibadet edebileceği bir genişliğe sahip olan cami, yeterli aydınlığa sahiptir. Harim kısmında ne sıkı bir karanlık, ne de dikkat dağıtacak bir parıltı mevcut değildir. Ruha huzur veren, rahat bir mabed havasını teneffüs ettiren yüksekliğe, ferah mekân genişliğiyle uyuşan bir aydınlığa sahiptir. Bu güzel ve sevimli yapı, her devirde, yılın her gününde, ölüm acılarında ve Cuma-bayram sevinçlerinde Çorumlunun birlik ve beraberliğini perçinleyen bir ulu mâbed ve ecdat yadigarı olarak günümüze kadar yaşatılmıştır.⁴⁶

Sultan Murat döneminde Ulucami'de gerekli tamirat yapılırken bugün Güpür Hamamı'dıye bildiğimiz ama metruk bir vaziyette bulunan hamamın da tamir ettirilerek Ulucamiye vakıf olarak akar amacıyla vakfedildiğini görüyoruz. Konu hakkında Şeriiye sicillerinde geçen

⁴⁶ Abdulkadir Ozulu, "Çorum Ulu Cami", *Çorumevi*, ÇEKVA (Çorum Eğitim Ve Kültür Vakfı) Yayın Organı, S.4, Ekim 1998 İstanbul, s.2-3.

kayıtlardan bir tanesinde “Yozgat sancağına bağlı Çorum’da bulunan Sultan Murat Han hazretlerinin bina ve inşa eylediği halen mevcut ve mamur, Camikebir musakkafatı olan bir adet hamam ve 6 adet dükkan” ifadesi vardır. Orada belirtildiğine göre Çorum Kâdî’sı tarafından yapılan araştırma sonucu bu gayrimenkullerin vakfiyesinin de bulunamadığı belirtilmiştir.⁴⁷ İfade edilen Hamam, o tarihte yeni mi yapıldı yoksa daha önce mevcut olup yıkıldığı için tamiri yapıldıktan sonra Ulucami’ye akar olması için mi vakfedildi metinde bu konuda açık bilgi yoktur.

Mahallî halk arasında ifade edilen ancak belgelerde görülmeyen bir bilgi vardır ki zamanla bu hamamın yüzeyde olduğu ancak depremdeki çöküntü nedeniyle alt katının kaybolduğu, üst katın da toprak yüzeyine kadar bir bütün halinde oturduğu şeklindedir.

Depremde yıkılan Ulucami, Mimar Sinan (1489/1588) tarafından tamir edilmiştir. Osmançık ve Hacıhamza üzerinden 1057/1647 yılında Erzurum yolculuğundan sonra İstanbul’a geri dönerken Çorum’a uğrayan Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde “Şehir 42 mahalle ve 42 mihraptır. 4.300 bağlı ve bahçeli evleri vardır. Sultan Alaaddin Camii’ni Süleyman Han imar etmiştir. Çarşı içinde Mimar Sinan Ağa kârı olup cemaati çoktur. Tahıl pazarı Cami, Bey Cami, Defterdar Cami, Medrese Cami, Ağa Cami meşhurlarıdır. Fakat Murad Han Camii’nden mükellefi yoktur... Yedi yerde darü’t tedris varsa da Murat Han Gazi Medresesi mamur ve meşhurdur... Kırk konak yerden Süleyman Han su getirib bu şehre sebil etmiştir.” diye ifadelerde bulunmuştur.⁴⁸

Cami hakkında Mimar Sinan, Tezkiretü’l Bünyan adlı eserde “Çorum’da Alaaddin Camii’ni (Ulucami) müceddeden tamir ve inşa

⁴⁷ ÇŞS.,Def.no.10, s.512, kayıt no:156. Oysa hamamın vakfiyesi VGMA., 1989/489’de kayıtlıdır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Ali İlica, “Güpür Hamamı ve Vakfiyesi”, agm.

⁴⁸ Evliya Çelebi, Seyahatnâme, (Müellif: Mehmet Zilli İbn Derviş), C.II, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1314/1896, s.407-8.; Neşet Köseoğlu, “Evliya Çelebi’ye Göre Çorum ve Havalisi”, M.İhsan Sabuncuoğlu, Çorum Tarihine Ait Derlemelerim, Kısım II, Çorum 1973, s.165-8.

ettim” demektedir.⁴⁹ Bazı kaynaklarda, caminin Mimar Sinan tarafından dokuz kubbeli olarak tamir ettirildiği belirtilmiştir.⁵⁰ Ancak caminin 9 kubbeli olarak onarıldığına dair kesin bilgi veren herhangi bir arşiv kaydına rastlanmamış, bu görüşün yerel ve son dönem eserlerde ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu nedenle 9 kubbe ifadesine ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

Mimar Sinan tarafından tamir edilen bu cami, III.Selim zamanında 1786, 1793 yıllarındaki depremlerde tekrar kullanılamaz hale gelmiştir.⁵¹ Özellikle 1793 depreminde halk büyük sıkıntı yaşamıştır.⁵² Bu deprem dolayısıyla Çorum Emiri Kenanzâde Abdullah ve Çorum Kâdısı birlikte Padişaha gönderdikleri yazıda şunları söylemişlerdir; “Çorum’da sakin ulemâ, sulehâ, imamlar, hatipler, sâdât-ı kirâm ve zuafâ nezdimize gelip şöyle bir istirhamda bulundular arz ediyoruz; Zelzele dolayısıyla hâne bulabilenler olmuşsa da 800’den ziyade ahali ev bulamadıklarından Çorum’u terk etmişler ve âhar beldeye hicrete mecbur kalmışlardır. Bu durum karşısında memleket harap, zayıf bir hâle düşmüş bir de defaatle yangın zuhur edip dükkanlarımız, mallarımızla birlikte yanmış bir çok kimseler akıllarını kaybetmiş olduklarından bu hâl memleketi mahvetmiş olmakla bir defaya mahsus olmak üzere deve kervanları ile taşınacak arpa, sevkedilecek koyunların vasıtamızla değil başka vasıtalarla nakledilmesini ve imamlar, hatipler, sâdât-ı kirâm şeyhlerden tekâlip alınmamasını ve akdemce livamızdan 400 nefer piyade alındığı ve her birine tarafımızdan seksener kuruş verildiği cihetle bu defa nefsi-i Çorum’a düşen 150 nefere artık para verecek kudrette olmadığımız gibi Çorum’a gelip Çorum livası namına 50 ve yalnız Çorum için 17 deve isteyen sadrazamımıza bunları dahi vermekten aciz olduğumuzdan affımızı rica ediyoruz.” Bu müracaat Padişah tarafından aynen kabul edilerek keyfiyet Çorum emiri ve kadısına bildirilmiş, Çorum bu yükümlülüklerden muaf tutulmuştur.⁵³ Bundan

⁴⁹ Sâî Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyan*, Dersaadet 1315/1897, s.30.

⁵⁰ 1967 *Çorum İl Yıllığı*, s.214, ts.; *Meydan Larousse*, Meydan yay., Çorum mad., III, İstanbul 1988, s.297; Çinici, Behruz, *Çorum: Orta Anadolu’da Bir Toplu Konut Uygulaması İçin Ülke-Bölge-Kent Ölçeklerinde Çalışmalar*, Ajans-Türk Matb. San., Ankara 1973, s.239.

⁵¹ Sabuncuoğlu, age., I.Kısım, s.28

⁵² Anakök, age., s.117.

⁵³ BOA., Cevdet Tasnifi, 1802

sonra bu camide sekiz yıl süreyle namaz kılınamamış, halk büyük bir sıkıntı çekmiştir. Hatta şehirde Cuma ve bayram namazları kılınacak cami kalmadığından Karakeçili mescidinin camiye dönüştürülerek Cuma ve bayram namazlarının burada kılınması, hitabet için de Seyyit Ali Halife'nin görevlendirilmesi için padişahın izin alınmıştır.⁵⁴ Daha sonra da caminin tamirâtı için Yusuf Bahri Efendi ve halktan bir heyet Bozok ve Çankırı sancakları mutasarrıfı (Bölge valisi olan) Abdülcabbarzâde Süleyman Bey'e (Çapanoğlu) müracaat ederek destek istemiştir.⁵⁵

Ulucami'nin tamir ettirilmesi ile ilgili Eşref Ertekin Hoca'dan şöyle bir rivayet vardır⁵⁶; "Bir şubat günü Yozgat'tan Çapanoğlunun birkaç kişilik adamları Yusuf Bahri Hoca'yı alıp Yozgat'a davete gelmişler. Hoca, bu davetçiler daha yanına gelmeden bu davetin ve hele çamurlu yolculuğunu da hesaplayarak vakitsiz olduğunu ve bunda Çapanoğlu'nun kötü bir düşüncesi olabileceğini sezinliyerek kendini hasta kılığına sokup yatmış. O davetçileri evinde hasta yatağına alarak kabul etmiş davetçileri huzuruna kabul etmiş ama o davetçiler nükteli bir ifade ile savuşturmuş red cevabı vermiş. Davetçiler nükteyi anlamıyarak ve hoca'ya kızarak savuşup geri boş gitmişler. Çorumlular ise Hoca'nın davetçileri kovduğuna kail olarak sevinmişler. Aradan birkaç ay geçmiş. Hoca, kendiliğinden Çorum'dan köylere seyahat şekliyle çıkmış kimsenin haberi olmadan Yozgada Çapanoğlu Süleyman Bey'e gitmiş. Zaten tanışır ve sevişirlermiş. Hocanın bu ziyaretinden Çapanoğlu çok memnun olmuş hocaya ikram ve ihtiramda bulunmuş. Çapanoğlu zaten o birkaç ay evvelki davetçilere verdiği red cevabında bir nükte olacağını tahmin de etmiş imiş. Hocaya o red edişindeki hikmeti sormuş. Aldığı cevabı kahkahalarla karşılamış ve hocaya böyle nükte şınaslığı dolayısıyla daha çok hürmetlerde bulunmuş ve Çorumluların kendisini niçin sevmediklerini ve saymadıklarını anlamak istediğini söylüyor. Hoca da sen Çorum'a iyilik edersen elbet seni severler demiş. Depremden yıkılıp harap kalmış ve Çorumlularca yaptırılmamış olan Ulucamiyi tamir ettirmesini teklif etmiş, Çorumlular benim tamir ettirmemi isterler mi diye sormuş. Hoca, Çorum'a avdet ediyor. Sekiz on senedir

⁵⁴ BOA., Cevdet Evkaf, 14419

⁵⁵ Anakök, *age.*, s.116.

⁵⁶ Sabuncuoğlu, *age.*, 1, s.29-30

harap halde bulunan Çorum Ulucamisinin tamir edilmesini Çorumlulara teklif ediyor siz yapamazsanız bari Çapanoğlu'na rica edelim de o tamir ettirsin diyor. Çorumlular bu teklifi kabul ediyorlar ve caminin tamir ettirilmesinin Çorum'da umumca istendiğinden bahisle mektup yazılıyor hoca da dahil Çorum'da mukim ve maruf sekiz kişi mühürler ile mühürlenerek Yusuf Bahri Hoca eliyle gönderiliyor. Çapanoğlu Süleyman Bey hüsn-ü kabul gösteriyor ve Çorum'un Ulucamisini eskisi gibi dokuz kubbeli olarak tamir ettirmeye karar veriliyor işe başlanıyor bu ara Çapanoğlu Süleyman Bey vakitsiz ölüyor. Oğlu ve hocanın çömezi Abdülfettah Bey tamir işlerini kısa keserek ikmal ve intaç ediyor halen mevcut ahşap orta tek kubbe o zaman yapılıyor ve son cemaat mahalli tek katlı ve camekânlı olarak ilaveleniyor.”

Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, 28472/1 no'lu belge üzerine not düşen merhum Eşref Ertekin, 1208/1793 yılında yıkılan Ulucami'nin yeniden tamir ettirilebilmesi için şehir eşrafının Çapanoğlu'na müracaat ettiklerini, cami tamir işleminin 1793-1824 yılları arasında olması gerektiğini ifade etmiştir. Çapanoğlu'na yazılan belgede özetle şöyle denilmiştir; “ Medine-i Çorum'da sakinûndan bil cümle ulemâ ve sulehâ-i eimme ve hutebâ ve sâdat-ı kirâm zevi'l ihtiram, zühâd ve meşâyih ve bilumum ibâdın ber vech-i mahzar arzuhal hakikat-ı eserleridir ki, Tamiri ahkâmı imaret Kâbetullah müsâvî beldemizde Sultan Murad Han aleyhirrahme ve'l gufran hazretlerinin bina eylediği Camikebir akdâmi vukuuyyede hareket-i arzdan münhedim ve imarete muhtaç olup fakat tamir ve ihyası himmet-i mülûke muhtaç, bir mağni olmağın sekiz senedir derûnu cami şerifte salat-i mefrûze ve Cuma ve ıydeyn olunmadığından kat'ın nazar Kâbetullah esen cami şerifin bu güne havabı beldemizin dahi baas-ı perişaniyet ve perakende seyyitâd deyü mazbata dîdelerimiz nemnâk ve kalplerimiz perişan ve nemnâk olup ihtiramen vakf-ı şerif tamir ve ihyasıyla cümlemizin merd-i kulûbları ihyâ ve da'vat-ı hayriyyelerimize mazhar buyurulmak ricasıyla, hakikat-ı hâl bi't tesrîh ve'l ibtihâl der devletmedâr mahzarımız birle arzuhâle cesaret olundu.....”

Gönderilen yazıda özetle, “Ulucami'nin tamir edilmesinin Kabe'nin tamir edilmesi gibi hayırlı bir iş olacağı” ifade edilmiştir. Süleyman Bey, rivayet edildiğine göre Mimar Sinan tarafından yapıldığı gibi

caminin 9 kubbeli olarak aynı şekilde inşasını istemiş, duvarlar buna göre örülmüştür.⁵⁷ Ancak yapım devam ederken Abdülcabbarzâde'nin ölümü üzerine oğlu Abdülfettah Bey taş duvarları örülmüş caminin hemen ahşaptan kubbe yapılarak örtülmesini istemiş, caminin inşaatı bu haliyle 1225/1810 yılında

Cami harim kapısı üzerinde bulunan tamirat kitâbesi

ahşap tek kubbeli olarak tamamlanmıştır.⁵⁸ Bu nedenle caminin son cemaat mahalli orta kapısının üzerinde bulunan Arap harfleri ile Kur'an-ı Kerim'den İhlâs Sûresi'nin yazılı olduğu kitâbede belirtilen 1225/1810 tarihi, caminin yapılışı değil tamir edildiği tarihini ifade etmektedir.

⁵⁷ 1967 Çorum İl Yıllığı, s.214.; Sabuncuoğlu, age I, s.28.

⁵⁸ Abdülcabbarzâde Süleyman Bey ve Abdülfettah Bey hakkında geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, İ.Hakkı, "Çapan Oğulları", *Belleten*, XXXVIII, S. 150, Ankara 1974, s.215-61.

A- Minberi

Cami içerisinde bulunan sanat ve işçilik değeri yüksek olan ahşap künde-kârî minber maun ağacından yapılmış olup bir sanat şaheseridir.⁵⁹ Ahşap künde-kârî tekniğiyle yapılmıştır. 1 m. eninde, 3,37 cm. boyunda ve 13 basamaklıdır. Kapısı üzerinde 706/1306 yılı Safer ayının 10.günü yapıldığı yazılıdır. Kapı kanadının üst kısmında, “Lâ ilâhe illallah Muhammedü’r-Rasûlullah” ile hemen altında “Cuma, miskinlerin haccı, mü’minlerin bayramıdır” anlamında Arapça bir metin vardır. Ayrıca minberin kapı aynalığında, “Esirgeyici Allah’ın rahmetine ümit eden kulu Davud oğlu Ahmed bu mübarek minberin esaslarını resmetti (plânını çizdi)”, minber kapısının kemer kısmında “Ankaralı marangoz Abdullah oğlu Davud yaptı”, batı tarafı külâh

altında ise “Ankaralı Ebûbekir oğlu Mehmed yaptı” ifadeleri bulunmaktadır.⁶⁰ Anadolu’nun pekçok yerinde olduğu gibi maalesef bu sanat harikası minber de açık kahverengi metalik boya ile boyanmıştır.

⁵⁹ Haluk Karamağaralı, “Çorum Ulucamii’ndeki Minber”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, I, 1964-65, s.126-7.

⁶⁰ M.Zeki Oral, “Anadolu’da San’at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeler Ve Tarihçeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, S.V, s.23-60, Ankara 1962. Minberde ismi geçen ustalarla ilgili kısa bir değerlendirme yapan Oral, “Abdullah oğlu Davud’un kim olduğunu bilmiyoruz. Yalnız bunun da Ankaralı olduğu ve eskiden bu sanatların ekseriya babadan oğula intikal ettiği düşünülürse H.758 tarihlerinde Kastamonu İbni Neccar Camii kapısını H.751’de Ankaralı’da Ahi Şerefü’d-din sandukasını yapmış olan Mahmud oğlu Abdullah ile bir akrabalığı bulunması hatıra gelmektedir. Bu takdirde Mahmud oğlu Abdullah oğlu Davud oğlu Ahmed gibi bir sanatkar sülâlesi meydana gelmiş olur” demektedir.

Minber Üzerinde Bulunan Yazılar:

Kapı aynalığında;

رسم بعمارة هذا المنبر المبارك العبد الراجي رحمة ربه الغفور أحمد ابن داود
(Türkçesi: Esirgeyici Allah'ın rahmetini ümit eden kulu Davudoğlu Ahmed
bu mübarek minberin planını çizdi.)

Kapının kemer kısmında ;

Solda : الحجار

Sağda : عمل طود

العقري

بن عبدالله

(Türkçesi: Ankaralı marangoz Abdullah oğlu Davut yaptı.)

Kapı kanadının üst kısmında;

لا إله إلا الله محمد رسول الله

(Türkçesi: Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed (sav) O'nun Resûlüdür.)

الجمعة حج المساكين وعيد المؤمنين

(Türkçesi: Cuma, miskinlerin haccı, mü'minlerin bayramıdır.)

Kapının alt kısmında;

Solda : المبارك سنة ست وسبعماية

Sağda : في التاريخ عاشر صفر

(Türkçesi: 706 yılı Safer ayının 10. günü yapıldı.)

Minberin batı tarafı külâh altındaki korkulukta;

عمل محمد بن أبو بكر الانكري

(Ankaralı Ebûbekir oğlu Mehmed yaptı) ifâdeleri bulunmaktadır.

Minber üzerinde geometrik stilize desenler hakimdir. Geçme pano, ayna ve oyma şeklinde yapılan minberin sağ ve sol yüzeyindeki desenler süsleme ve teknik açıdan birbirinden farklıdır. Bu farklılığın sebebi tam olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen ustaları ayrı olmalıdır. Minber üzerindeki isimlerde Abdullah oğlu Davut ve Ebûbekir oğlu Mehmed'in ayrı yerlerde yazılı olması bunu akla getirmektedir. Ancak bu isimlerden hangisi minberin neresini yaptığına dair bilgi yoktur. Ankaralı Ebûbekir oğlu Mehmed'in batı taraf külâh altında ismi olması o kısmı yaptığı anlamına gelebilir. Zayıf bir ihtimal olarak da her iki yüzeyi birisinin külâh ve alt bölümü de diğerinin yaptığı düşünülebilir. Minber kapısının üstündeki rokoko üsluplu taç, köşe topuzları, tahtını bir dolap haline getiren perdeler, sütuncukları ve külâhı ise yakın zamana aittir.⁶¹

⁶¹ Minberle ilgili geniş bilgi için bkz.Karamağaralı, "Çorum Ulucamiindeki Minber", *Sanat Tarihi Yıllığı* I, Sanat Tarihi Enstitüsü, Baha Matbaası, İstanbul 1965, s.120-142.

B- Mihrabı

Ulucami mihrabından genel bir görünüm

Mihrap, açık glkurusu, beyaz ve içerisinde siyah damarlı renkli mermerden yapılmıştır, sâde bir işçiliği vardır. Mihrap yayı yarıçapı 62 cm dir. Eni 2.20, boyu 3.50 cm dir. Mihrap önünde bulunan ön duvar dışarısında 44 cm genişliği, 2.28 cm eni olan çıkıntı bir bölüm vardır. “İşçilik bakımından kuzey portalı ile son cemaat yeri kapısını andırmaktadır. Bu bakımdan her iki portalle aynı zamanda yapılmış olmalıdır.

Dikdörtgen çerçeve mihrap, genişlik ve silmeleri farklı olan iki kenar bordürlüdür. Çerçeveyi dolaşan dış bordür ince silmeli iki profilli, iç bordür ise kalın ve sade içbükey silmelidir. Doğu ve batı kenarında yüzeyden dışarı çıkıntı yapan, dikdörtgen formlu siyah mermerli ve üstlerinde birer istiridye motifli ta bulunan köşelik tablası, “Kullemâ dahale aleyhâ Zekerıyye’l-mihrab” yazısıyla doldurulmuştur. Siyah damarlı renkli mermer kaplı mihrap nişi yedigendir. Yedigeni oluşturan mermer kaplamaların üzerinde kalın bir kaval silme dolanmaktadır. Dilimli kemerli nişin kavsarası, dilimsiz istiridye kabuğu biçimindedir. Nişin iki alt ucundan başlayıp, kemerin üstünde üç ince silmeyle birbirine bağlanan iki destek bulunmaktadır. Desteklerin kenarları ince silmeli, yüzeyleri ise ortadan bir çizgi şeklinde dışarı çıkıntı yapan ve bu çıkıntidan yanlara doğru pahlıdır. Her iki destek de iç ve dış bükey silmelerden oluşan birer başlıkla nihayetlenmektedir. Batı taraftaki desteğin başlığındaki ta sonradan düştüğü halde yerine yenisi yapılmamıştır.”⁶²

⁶² Dündar, Çorum Cami ve Mescitleri, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Motif matbaası, Ankara 2004, s.89-90.

C- Ulucami Mimarî Özellikleri Hakkında Genel Bilgiler

Abdülcabbarzâde Süleyman Bey'in ölümü üzerine oğlu tarafından kısa sürede tamamlattırılmış olmasından veya depremler sebebiyle daha önceleri defalarca yıkılması sebebiyle olmalıdır ki mimarî açıdan fazla özellikli değildir. Bina üzeri ahşap çatı ile kaplıdır. İç mekân üzerinde ahşap olarak yapılmış büyük bağdadî bir kubbe vardır. Kubbenin ahşap olarak yapılmasının sebebi muhtemelen daha önceki depremlerde kubbelerinin defalarca yıkılmış olması veya Süleyman Bey'in ölümü üzerine binanın kısa sürede tamamlattırılması düşüncesinden olmalıdır. İçeride bulunan tek kubbe 12 sütun üzerine oturtulmuştur. Sütunların ortalama çevresi 1.70 cm civarındadır. Şehir civarında Kürtpınarı denilen mevkiiden temin edildiği rivayet edilen⁶³ buradaki çam sütunların oluşturduğu kare plânlı alan ortalama 184 m²'dir. Bu sütunlar zeminden 15 cm yükseklikte 8 köşeli taş taban üzerine oturtulmuştur.

İç mekân giriş kapısı merkezinden köşelere olan uzunluk sağ yönden 29.30 cm., batı yönden 29.37 cm dir. Dolayısıyla caminin harım kısmında 7 cm bir çaplık söz konusudur. Duvar uzunluklarının farklı olması muhtemelen inşaat ölçülerine yeteri kadar hassasiyet gösterilmemesinden kaynaklanmıştır. Buna göre iç kapı kenarında

Ulucami Doğu tarafı harım giriş kapısı sundurmasından bir görünüm

⁶³ 1967 Çorum İl Yıllığı, s.214.

yeralan doğu-batı istikâmetindeki duvar uzunluğu 24.87, mihrap civarındaki ön duvarın uzunluğu 24.89, kuzey-güney istikametindeki sağ taraftaki duvar uzunluğu 25.88, sol taraftaki ise 25.60 cm dir. Buna göre iç mekân toplam 640 m2 bir alana sahiptir.

Avludan, cami harimine açılan ve her birinde sundurma bulunan üç kapısı vardır. Bunlardan doğu ve batı yönlerindeki kapılar doğrudan harime açılır ve boşaltma kapısı hüviyetindedir. Bu iki kapı basık kemerli, kenarları mat ve gül renkli mermerden yapılmıştır. Kapı kanatlarının tamamı ahşap, çift kanatlı ve kanatların üzeri oyma işlemelidir. Kuzeyde bulunan kapı kanatlarının toplam genişliği 2.90x1.98 cm. olup kemer aralığı 3.60 x 4.35 cm dir. Doğu kapısı 1.78x2.40, batı kapısı 2.40x1.98 cm dir.

Kuzeyde bulunan ve portal olarak görülen kapı, ana kapıdır ve son cemaat mahalline açılmaktadır. Portalin önünde yer alan sundurmaya

üç taraftan üçer basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Sundurma iki serbest iki de gömme sütunların taşıdığı çapraz tonozla örtülüdür. Sütunlar birbirine doğu ve batı tarafta yuvarlak kemerlerle kuzeyde ise basık kemerle bağlanmıştır. Kuzeydeki kemerin kilit taşında kabartma beş kollu bir yıldız motifi vardır. Kemerler ve sundurmanın saçağı kesme taştandır. Sütun başlıklarının dört ucunda birer kenger yaprağı bulunmaktadır. Sundurmanın doğu ve batı kemerlerinin kilit taşlarının yarı bölümleri çıkıntılıdır.

Cami harimine girişinde bulunan Taçkapı kanatlarına ait eski bir fotoğraf

Günümüzde sundurmanın

yanları ve önü camekânla kapatılmıştır.⁶⁴

Son cemaat mahallinden harime açılan içerideki kuzey kapısı caminin en geniş ve işlemeli olanıdır. Taç kapı özelliği taşımaktadır. Son cemaat mahalli ilave edilmeden önce caminin esas kapısı durumunda olması dolayısıyla özellikli yapılmıştır. Caminin son cemaat mahallinin ilavesi dolayısıyla konulan kitâbe de bu kapının üzerindedir. Kitabe taşının doğu ve batı tarafında alt ve üstlerde dikey vaziyette, palmet bulunan birer külçe yerleştirilmiştir.

Cami son cemaat mahalline giriş kapı ve sundurması

Avludan son cemaat mahalline girişi sağlayan kapı 1.92x3.70 cm dir. Bu kapı ahşap, çift kanatlı ve kanatlar üzeri simetrik eğri kesim tekniğinde yapılmış üçer dikdörtgen bölümlerden oluşmaktadır. Taş kemerle çevrili olan bu kapı içerideki kapıya göre daha sâdedir. Bu kapının avlu yönünden 6.78x3.57 cm ölçülerinde üzeri ahşap çatı ile örtülü, iki sütun üzerine bindirilmiş sundurmalı yağmurluk bölümü vardır.

Avludan üç taş basamakla cami zeminine çıkılmaktadır.

Caminin iç mekân duvar kalınlığı 140, son cemaat mahallinin duvar kalınlığı ise 82 cm dir. Duvar yüzeylerinde çift sıra olmak üzere iç mekânın duvar üst yüzeyinde kible yönünde 5 diğer yönlerde 4 olmak üzere 98x1.80 cm. eninde toplam 13 penceresi vardır. Zeminden 70 cm yükseklikte enleri 105-111 x1.90 cm arasında farklı ölçülere

Pencerelerden birisinin dıştan görünümü

⁶⁴ Dündar, age., s.86.

sahip her bir yönde 4 adet olmak üzere toplam 16 penceresi vardır. Pencere denizlikleri 25, iç parapetler 115 cm dir. Üst kısımlarda bulunan sabit pencereler içeriden alçı süslemeli olarak yapılmıştır, geometrik şekillere sahiptir, alt kısımdakiler ise kemerli ve dışarıdan yuvarlak demir kafeslidir. Pencere camlarında vitray kullanılmamıştır.

Son cemaat mahalli üzerinde 5 kubbe vardır. Bu kubbelerden her birinin çapı 5.40 cm dir. Taç kapı ortadaki kubbe altına açılmaktadır, buradaki kubbenin altı tavana kadar açık olup bu bölüm giriş olarak kullanılmaktadır. Son cemaat mahalli, 27.52x5.45 cm ebadında ve 4m.yükseklikte olmak üzere toplam 150 m2 bir alana sahiptir. Vakit namazlara yetişemeyenler için sağ ve sol taraflarda birer adet olmak üzere iki mihrabiye vardır. Bölümün kuzey yönünden avluya bakan 1.22x2.50 cm ebadında 8 penceresi vardır.

Son cemaat yerinin kuzey cephesini boydan boya dolaşan, alt ve üst pencereleri birbirinden ayıran silme, diğer cephelerde de tekrarlanarak yapıyı çepeçevre kuşatmaktadır. Cephelerdeki altlı üstlü ve söveli pencereler dıştan basık kemerlidir. Pencerelerin kilit taşları dışarıya doğru taşırılarak vurgulanmıştır.⁶⁵

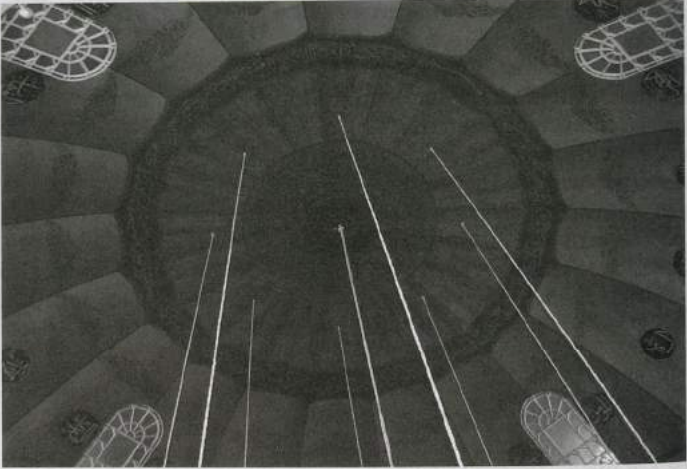
Caminin çardak diye nitelenen ikinci katı iki ayrı bölüm halindedir. Üst kısma iç mekânda sağ ve sol duvarlara bitişik olarak yapılmış 16 basamaklı iki ayrı merdivenle çıkılmaktadır. Bu bölüm doğu-batı yönünde 7.30 cm en, 27.52 cm uzunluğa sahiptir. 1.40x1.10 cm ebadında 8 adet penceresi vardır. Bu alanın ön kısmı 50 cm yükseklikte ahşap korkuluklarla çevrilidir. Tavanı düz ve çıtakâri baklava dilimi motifle süslü olup ahşaptır.

Üst katta bulunan bu mekânın sağ ve sol duvar yüzeylerine bitişik 4 basamaklı iki ayrı merdivenle 1.08x1.90 cm ebadındaki iki ayrı kapıdan arkadaki son cemaat mahallinin ikinci katına çıkılmaktadır. Bu bölüm daha önceleri bayanlar için tahsis edilmişti. Cemaatle namaz kılmak amacıyla camiye gelen bayanlar buraya çıkar ve namaz kılardı. Cami mekânının erkekler için yeterli gelmemesinden olmalıdır ki artık kadınlar eskisi gibi gelmemekte ve bu bölüm erkekler tarafından kullanılmaktadır. Bu bölümün eni 5.40 cm., kubbe

⁶⁵ Dündar, age., s.87

kasnağına kadar yüksekliği ise 3.30 cm dir. Ortadaki kubbenin altı boş olmakla birlikte tamamının uzunluğu 27.52 cm dir. Burada ise 1.23-1.28 cm arasında farklı ölçülerde 2.28 yüksekliğinde 13 adet pencere vardır. İçeriden düz tavanla örtülü bu bölüm üstten alaturka kiremit çatı ile kaplıdır.

Caminin duvarları köfeki taşındandır. Harim bölümünün ortasında bulunan büyük bağıdâdî ahşap kubbe yirmi kaburgalı olup barok üslûbunda içeriden boya desenlidir ve üstten de kırma çatı kaplıdır. Çatı altında kalan bu gizli kubbe ahşap olarak yapılmış ve çatı üzeri kurşunla kaplanmıştır. Zeminden kubbe kasnağına olan yükseklik 7.30 cm dir.

Ulucami ana kubbesinin içten görünümü

Kubbe iç kısmı desenli olup kubbe tepesine doğru kaburgalar üzerinde boya ile dilimler oluşturulmuştur. Uzun süreli bakıldığında kubbe dilimleri dışa kabartılı bir görünüm kazanmakta biraz sonra bu kabartıların içe dönük bir görünüm kazandığı şeklinde ayrı bir derinlik oluşmaktadır. Bu da boya ve becerinin birleşimi sayesinde barok üslubunun genel bir özelliği olarak tavana derinlik kazandırılmak amacıyla yapılmış olsa gerektir. Yani kubbe iç mekânına bakıldığında ahşap kaburgalardan ziyade renk ve desen bütünlüğü ile sonsuzluk

hissi verilmeye çalışıldığını görmek mümkün olmaktadır.

Kubbe kasnağı etrafında Arap harfleri ile Nûr sûresinin 35. ayeti celilesi Arap harfleriyle celi üslupla yazılmıştır. Buradaki âyetin Türkçe anlamı şöyledir; “Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.”⁶⁶

Kubbe kasnağının oturduğu köşelerdeki pendentifler sâde olup üzerlerine celi sülüs yazıyla Arap harfleriyle Hz.Ebûbekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali isimleri yazılıdır.⁶⁷ Kubbe yüzeyinin kasnağa yakın olan bölgesinde Allah’ın meşhur 99 isminden 19’u yazılmıştır. Bu bölümde yer alan isimler, er-Rahman, er-Rahim, el-Kabz, el-Alim, el-Fettah, er-Rezzak, el-Vehhab, el-Kahhar, el-Gaffar, el-Musavvir, el-Bari, el-Halîk, el-Mütekebbir, el-Cebbar, el-Aziz, el-Müheymin, el-Mü’min, es-Selam, el Kuddûs, el-Melik yazılıdır. Dikkat edildiğinde camiye girildiğinde kubbe yüzeyindeki Allah’ın isimlerinin anlamı ve insanlar için verdiği mesaj ile namaz kıldıktan sonra camiden çıkarken kubbeye bakıldığında ilk göze çarpan isimlerdeki anlam ve mesaj farklılık arz etmektedir. Camiye girişte âdeti, insanı samimiyete, din açısından derinliğe davet eden isimler kullanılırken dışarıya çıkarken ilk planda okunan isimler adeta rızkınızı Allah verir yeter ki çalışın

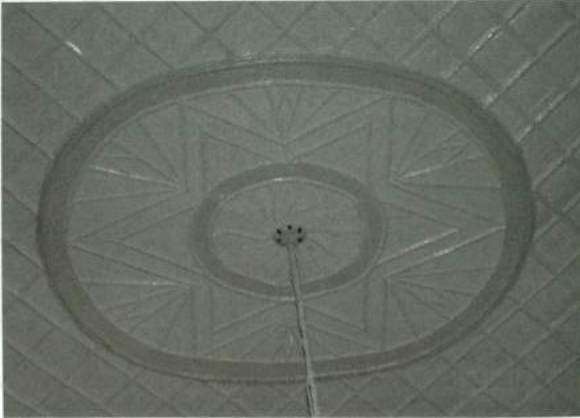
⁶⁶ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Nûr Sûresi 24/35, TDV. Yayınları/86, Ankara 1993. Mealde Nûr hakkında yapılan açıklamada şöyle denilmiştir, “Allah’ın nûr olmasının manası, bütün âlemin ve âlemdeki bütün hissi nurların ve idrak edici güçlerin yaratıcısı ve icat edicisi olmasıdır. Şu halde, nurdan asıl umulan aydınlatma, açığa çıkarma, tecelli ve inkişaf manalarının temeli, nurdan ve nuru alandan çok, nuru yapıp yaratana ait olacağı için “Nûr” ismi Allah’a daha lâyıktır. Ancak, bundan dolayı nuru yaratana “Nûr” denilmesi, lisan bakımından hakikat değil, mecazdır.”

⁶⁷ Cami içerisindeki yazılar 2004 yılında Mustafa Sebil ve İrfan Yiğit tarafından yenilenmiştir. Bu yenilenme esnasında, mihrabın sol tarafında bulunan “Muhammed” hattını yazarken iskeleden düşen Mustafa Sebil cami içerisinde çalışırken vefat etmiştir.

der gibisine er-Rezzak, ümitsizliğe kapılmayın size hiç ummadık yerden kapı açar diyerek teselli edercesine el-Fettah gibi isimlerin seçilerek yazıldığı dikkat çekmektedir. Çıkışa yönelince ilk plânda okunacak isimler arasında Kahhar, Mütekebbir, Cebbar gibi isimlerin olması muhtemelen namaz çıkışı müslümanların davranışlarına ve sözlerine daha fazla dikkat etmeleri için tehdit içerikli mesajlar olarak yazılmış olmalıdır. Böyle mesaj içerikli ayet ve hadislerden oluşan hat örnekleri Bursa Ulucami duvarlarında da bulunmaktadır.

Kubbe yan yüzeylerinde 4 adet vitraylı aydınlatma penceresi ile kuzey-batı yönünde kubbe kasnağından çatı aralığına açılan küçük ahşap bir kapı vardır.

Tavan bölgesi, kubbe boşluğu dışında kalan kısımların tamamı ince çitalarla baklava dilimi ve geometrik şekiller halinde süslenmiştir.

Mihrap önü tavanda bulunan ve Hz.Davut kalkamı olarak bilinen ahşap süslemelerden bir görünüm

Mihrap önü tavanında ortası çarkıfelek, etrafı 6 köşeli, iç içe geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşan yıldız halinde bir tavan süslemesi bulunur. Bu süsleme farklı yorumlara neden oluyorsa da bu süsleme unsuru esasen bir sembol olup Hz.Davut'un kalkamı olarak bilinir.⁶⁸

⁶⁸ Burada kullanılan sembol hakkında geniş bilgi için bkz. Dr.Kenan Has, *Sembolizm ve Haç*, İlahiyat Yayınları 42, Ankara 2005, s.66-7.

Cami kürsüsünde İmam-Hatip Hafız Recep Camcı

Cami içerisinde daha önceleri vaaz ve dersler için üç kürsü bulunmakta idi. Bu kürsülerden ikisi seyyardı ve ilim halkaları oluşturulduğunda kullanılırdı. Sabit ve büyük olan kürsü ise güney kısımda üç sütun arasında bulunurdu ki bu da cami vaizlerine aitti. Bu kürsü bir ara doğu yönündeki duvar iç yüzeyinde idi. Bugün ise cami içerisinde güney duvar yüzeyine bitişik, sabit merdivenleri olan bir adet vaaz kürsüsü vardır.

Ulucami minareleri ve son cemaat mahalli kubbelerinden bir görünüm

Caminin birer şerefeli, sarı taştan yapılmış iki adet minaresi vardır. Bu minareler caminin harim denilen ve namaz kılınan ana bölüm ile son cemaat mahallinin kesiştiği köşelerde, duvar dış yüzeyine bitişik vaziyette yapılmışlardır. Bunlardan kuzey-batı tarafındaki minaresi eskidir.

Kuzeydoğu köşesinde bulunan minare ise, H.1321-1322/1903-1904 yıllarında yapılmıştır. Merhûm Eşref Ertekin'in verdiği bilgiye göre bu minare son cemaat mahalli yapılmadan önce bina edilmiştir.⁶⁹ Konu hakkında kısa bilgi veren Ertekin şöyle demektedir; “ son cemaat mahalli yapılmazdan evvel tek minaresi olan bu cami 1321-1322/1903-1904 tarihlerinde Mutasarrıf Celal Bey'in tevassutuyla bir minare daha ilave edilerek iki minareli olmuştur”. İkinci minarenin yapılış tarihi hakkında farklı rivayetler olsa da⁷⁰ Eşref Ertekin'in Çorum tarihi ve kültürü hakkındaki çalışmaları, bilgi birikimi dikkate alındığında verdiği bilgiye de itimat edilmesinde fayda vardır.

“Birbirine benzer iki minare, köşelere bitişik ve cephelerden çıkıntı yapan kare kaideli, soğanbaşı pabuçlu, poligonal gövdeli tek şerefeli ve ikişer bileziklidir. Alttaki bilezikler pabuçların hemen üstünde, üsttekiler ise şerefe bindirmeliklerinin başlangıcındadır. Her iki minarenin de gövdelerinde üçer ışıklık bulunmaktadır. Şerefe altı, en alttaki daha ince olmak üzere üç sıra iç ve dış bükey silmelerle hareketlendirilmiştir. Şerefe korkulukları yekpare kesme taştan tezyinatsız olarak yapılmıştır. Petekler, gövdelerle aynı formda olmakla beraber, külahın altında her bir kenara yerleştirilmiş yarım daire kemerli biçimlerde çini levhalarına sahiptir. Kurşun kaplı yüksek premidal külahlar, beş boğumlu birer alemle nihayetlenmektedir.”⁷¹

⁶⁹ ÇHPK., 28470 numarada kayıtlı Eşref Ertekin tarafından derlenen dosyada bulunan 324 nolu belge.

⁷⁰ Dündar, age., s.88, bu minarenin yapılış tarihini 1911 olarak vermektedir.

⁷¹ Dündar, age., s.88

Avluda bulunan şadırvanın görünümü

Avlunun ortasında kuzey bölümüne yakın bir yerde saçaklı, sekizgen ve sekiz adet ahşap sütun üzerine bindirilen, içten kubbe dıştan basık bir külahla örtülü şadırvan bulunmaktadır. Bu şadırvana, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında şehrin doğu tarafında Sıklık deresi denilen mevkiden borularla su getirilmiştir.⁷² Şadırvan su

⁷² ÇŞS., ÇHPK., no. 1755, v.3-a,b.; Hafız Camcı'nın ifadesine göre; "Ulucami şadırvanına Şebîn Çayırı denilen yerden pöhreklerle su getirilmekte idi. Yüzeysel bir su idi. Yaz aylarında buradan gelen su azaldığı için şadırvan suyuna takviye olması açısından Ayarık bölgesinden gelen su, Şebîn çayırından gelen su kanalına aktarılırdı. Bu su, aynı zamanda Mavral sokağındaki iki çeşmeden de akıtılırdı. Diğer taraftan pöhreklerle İlica bağları mevkiinden sıcak su gelirdi. Bu suyun bir kısmı da Güpür ve Paşa Hamamı'na giderdi. Gelen sıcak sudan son temsilcisi Asım Hafız olan Kabak müezzinlerin evinde akardı. Diğer taraftan Güpür Hamamı ile Ulucami arasında olan ve bugün alt katı küçük işyerleri olarak kullanılan iki katlı binanın üst katında Ulucami imamına ait evde de borularla bu sıcak sudan akıtılırdı. Zamanla bu pöhrekler içerisinde yabancı ot köklerinin oluşması sonucu sularda azalma olur, ilgililer bu pöhrekleri farklı yerlerden açarak kancalı teller kullanmak suretiyle ot köklerini çekip çıkartırlar ve su yollarını açarlardı. Bu su yollarına müdahale edilmesin diye halkın desteğiyle boruların geçtiği Ahçılar Bağları civarında cami adına arsa alınmış ama tapu işlemleri yapılmamıştı. Daha sonra bu arsa da sahipleri tarafından özel mülkiyete geçirildi. Yüksek katlı binaların temelleri altında kalan diğer su yolları da çalışmaz oldu. Dolayısıyla bu su yolu zaman içerisinde kaybolup gitti."

Şadırvan ayna taşında yeralan ve tamirâtı ifade eden yazı

teknesinin güney tarafında bulunan musluk üzerindeki ayna taşında H.1171/M.1757 tarihi ile birlikte Hacı Abdurrahman isimli kişinin hayrı olduğu yazmaktadır. Buradaki tarih, şadırvanın tamirine ait olmalıdır. Çünkü bu tarihten çok daha önceki bir zamanda borularla buraya su getirtildiği bilinmektedir. Şadırvanın, değişik zamanlarda tamirâtı yapılmıştır. 1990 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan tamiratla bugünkü hâlini almıştır. 11.11.1990 tarihinde ise Mustafa Sebil ve Çorum’lu sanatçı, emekli resim öğretmenlerinden Kazım Acar tarafından şadırvan kubbe tezyinatı yeniden yapılmıştır.

Şadırvan hakkında anılarında bahseden Velidedeoğlu, “içte, yüksek havuzun ortasındaki geniş ağızlıktan tatlı bir sesle kaynayan su, havuz dolunca yana takılmış bir lüleden aşağıdaki oluklara akar bu şadırvanda. Havuzun duvarlarındaki musluklarda, namaz vakitleri, müminler abdest alırlar ve azıcık gerisinde şadırvanın içini çepeçevre dolanan ve parmaklıklı arkılığı bulunan tahta sekiye oturarak kurulanırlar. Bu parmaklıklı arkalık da çatıyı taşıyan meşe direklerini birbirine bağlayarak seki boyunca bütün şadırvanı dolandır. Ben bu şadırvanı çok severim ve yürekten sevdiğim insanlara göstermekten büyük zevk duyarım. Çocukluğumun “Arap Kayyum” dediğimiz cami görevlisi, bahar mevsiminde bu parmaklığın üst tahtalariyle şadırvan tavanının dış yanına sık aralıklarla çaktığı çiviler arasına yine çepeçevre dikey ipler gerer, şadırvanın dış temelini üzerindeki

toprağa diktiği sarmaşık fidelerinden yükselen filizlerin uçlarını bu ipler dolardı. Az zaman geçince, ipe sarıla sarıla yükselen sarmaşık yeşilliği ve onların arasında açan boru çiçekleri, çatısı yalnız direklere oturduğu için etrafı açık olan şadırvanı –iki giriş müstesna olmak üzere- renk renk bir bitki duvarıyla çevreleyerek, ona küçücük bir hayal köşkü görünümü verirdi. Yazın en sıcak günlerinde bile içi böylece gölgelik ve serin olan şadırvanın sekisinde, namaz vakitleri dışındaki ıssızlıkta, dakikalarca oturarak ağızlıktan havuza fişkırان ve yandaki lüleden de oluğa akan suyun sesini dinlerdim. Orada hiç kimse bulunmadığı zamanlar, yüksek havuzun yan duvarlarındaki bütün muslukları açarak, gözümü, kulağımı, daha doğrusu ruhumu okşayan su ve ses cümbüşüne daldardım” ifadelerini kullanmaktadır.⁷³

Cami avlusuna girişi sağlayan kapıların iç yüzeylerine yakın bölümlerde çeşmeler vardır. Bunlardan doğu kapısının avluya açılan bölümüne yakın ve kuzey yönünde bulunan çeşmenin kimin tarafından ve hangi tarihte yapıldığına dair üzerinde kayıt yoktur. Kuzey kapısından avluya girilen bölümün batı tarafında bulunan çeşme 1326/1908 tarihinde Çorum Müftüsü Enbiyazâde Mehmet Nazif Efendi tarafından yaptırılmıştır. Batı kapısı girişinin kuzeyinde bulunan çeşme taşında Sinanoğlu Osman tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

Avluda daha önce ikinci şadırvan olarak kullanılan günümüzde ise yeni düzenleme yapılarak cami görevlilerine dinlenme salonu olarak tahsis edilmiş mekândan bir görünüm.

⁷³ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Anıların İzinde*, Remzi kitabevi, İstanbul 1977, s.38-9.

Cami avlusunun batı tarafında ikinci bir şadırvan vardır. Burasının üzeri düz kırma çatı ile kaplıdır. Buradaki şadırvan iptal edilmiştir. Günümüzde bu bölümün bir kısmı depo olarak kullanılırken bir bölümü de din görevlileri dinlenme salonu olarak düzenlenmiştir. Vakfiyesinden anlaşıldığı kadarıyla daha önce bu şadırvanı Sağrıç Mahallesinde oturan Kılıczâde Hacı Bekir b. Mehmet 1323/1905 tarihinde yaptırmış, masraflarının karşılanması için de Uzunçarşı'da bulunan dükkanın kirasını vakfetmiştir. Vakfiyede belirtilen şadırvan muhtemelen burasıdır.

Şehrin merkezinde olan Ulucami avlusu insanların dinlenme ve buluşma mekânıdır. Pek çok kişinin burada unutamadığı hatıraları vardır. Ulucami avlusundaki hatıralarını dile getirenlerden birisi de Hıfzı Veldet Velidedeoğludur. Velidedeoğlu, çocukluk yıllarında avlunun kaldırım kaplı olduğunu ifade ettikten sonra şöyle devam etmektedir; “Geniş avlusunda bir şadırvan, bir de, gövdesi iki çocuğun sığacağı kadar oyuk, yaşlı bir armut ağacı, bunun yanında da bir pınar vardı. Bu ağaç babamın çocukluğunda da varmış. Bir yıldırım çarpmasıyla gövdesinin ortası yere kadar oyulmuş, ağaç bir süre can çekmiş, sonra yan dalları yeniden dirilmiş. Gövdenin iç yanlarından damlayan özsu, oyuğun tabanındaki toprağı her zaman yumuşak tutar, bu oyuğa girilip yukarıya bakılınca mavi gök görünürdü. Armut ağacının hemen bitişiğindeki pınar, adını bu ağaçtan almıştı: “Armutlu” derlerdi ona. Suyu tatlıydı. İçme suyumuzu oradan taşırdım eve.”⁷⁴

Kimbilir belki de armut ağacının yıldırım çekme özelliği vardır da onun için dikilmiştir. Daha yüksek ve ince olan minareler yerine armut ağacına yıldırım düşmesi belki tesadüfidir ama yine de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Yıldırım, eğer namaz esnasında cami kubbesine düşse veya minarelere rast gelip de minarenin kubbe üzerine yıkılması gibi bir olay meydana gelse idi herhalde felâket olurdu. Ecdadımızın bu amaçla cami kenarlarına çınar veya sedir ağaçları diktiğini biliyoruz. Ama doğrusu, armut ağacının böyle bir özelliğinin olduğunu en azından ben bilmiyordum.

⁷⁴ Velidedeoğlu, age., s.37.

Cami avlusunun güney-batı istikâmetinde daha önce yerüstünde tuvaletler vardı. Bunlar daha sonra yıktırılarak 1990'lı yıllarda aynı bölgede yeraltına alındı, aydınlatma ve havalandırma pencereleri de cami avlu yüzeyine bırakıldı.

Caminin etrafını çevreleyen ve muntazam olmayan avluya doğu, batı ve kuzey yönünde bulunan üç ayrı kapıdan girilmektedir. İçeride duvar diplerinde bulunan akasya ağaçlarından başka yeşil alan yoktur. Etrafı, üzerinde demir parmaklıklar bulunan taş duvarla çevrilidir. Avlu zemini daha önce kaldırım taşı kaplı iken günümüzde parça mermerlerle birlikte beton kaplama yapılmıştır.

Daha önce medrese öğrencilerinin ders çalıştığı odacıkların yerinde abdest almak amacıyla oluşturulan mekândan bir görünüm.

Avlunun kuzey-doğu köşesinde önceleri Maarif (Milli Eğitim) Müdürlüğü hizmet binası bulunuyordu. Bu binanın yanında, duvar yüzeyine bitişik, kuzey-güney istikâmetinde öğrencilerin hâfızlığa çalıştığı küçük çalışma odaları bulunuyordu ki bunların tamamı zaman içerisinde yıkılmıştır. Günümüzde buradaki duvarın iç kısmına abdest almak üzere musluklar taktırılmıştır. Bir ara bu bölümün üzeri saçakla kaplanmış sonunda caminin görüntüsünü bozduğu için bu saçak örtü de kaldırılmıştır.

Avlunun batı yönünde bulunan tek katlı, merdivenli, alttaki boş kalan kısmın depo olarak kullanıldığı din görevlileri derneği binası yıktırılmış, cenaze namazı kılınan alan genişletilmiştir. Bu alanın üzeri ise açıktır. Batı tarafı duvar dibinde bulunan 3 adet üzüm deveğinin (asma) kolları cenaze namazı kılınan bölüm üzerini tamamen kaplamış

olup bahar mevsiminde yeşil ve güneşe karşı tam bir gölgelik sağlamakta, mevsiminde de buradan sarkan ve oldukça bol olan üzüm salkımları ise bu bölüme ayrı bir güzellik katmaktadır.

Şadırvanla caminin arasında yere gömülü, 70 cm yükseklikte, 60 cm. çapında yuvarlak beyaz bir sadaka taşı bulunmaktadır.

Namaz çıkışında ayakkabısının bağını bağlamak bahanesiyle bu taşın üzerine oturan kişi, taşın ortasında bulunan çukur kısma sadaka olarak para bırakmakta, ihtiyacı

olan başka birisi de yine ayakkabısının

Şadırvanla cami arasında bulunan sadaka taşı

bağını bağlamak üzere oturur ve başkalarına fark ettirmeden buraya bırakılan parayı almaktadır. “Sağ elin verdiği sol eli duymayacak derecede gizli sadaka vermek” düşüncesinden hareketle bulundurulmuş bu taşların sayısı önceleri fazla iken günümüze bir tanesi kalabilmiştir.

Üç basamaklı cenaze tekbir taşı

Caminin güney-batı önünde, bahçede dört adet musalla taşı bulunmakta olup bunlardan biri tarihsiz diğeri de 1145/1732 tarih yazılı olmak üzere iki tanesi kitâbelidir.

Dışarıda cenaze namazları kılınırken cami içerisinde olan cemaate imamın tekbirlerini iletme üzere müezzin tarafından kullanılan caminin duvar dışında batı yönünden güneye yakın olan

son pencere dibinde üç basamaklı taş bir zemin bulunmaktadır.

Hacı Hasan Paşa'nın (Yedi Sekiz Hasan Paşa) tarafından caminin batı tarafında yaptırılan kâgîr kütüphane ise daha sonra 1340/1921 yılında yıktırılmıştır.⁷⁵

Önceleri mezarlık olarak kullanılan ve günümüzde oturma mekânı olarak tahsis edilen alandan iki ayrı görünüm.

Cami avlusunun batı, doğu ve güneyi önceleri mezarlık idi. Buradaki mezarlar daha sonra kaldırılmış, günümüzde ise yeşil alan olarak

⁷⁵ Ethem Erkoç, *Beşiktaş Muhâfızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikayesi*, Ethem Erkoç, Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri, Çorum 2004, s.179.; 1967 Çorum İl Yıllığı s. 143.; İhsan Sabuncuoğlu, *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim, II*, s.57.

kullanılmaktadır. Mezarlık kenarı duvarların üzerine demir korkuluklar Kırşehir’li bir tüccar olan Hacı Hasan b. Mehmet tarafından 1856 yılında yaptırılmış, bu konu ile ilgili bir de vakfiye tanzim edilmiştir.

Ulucami ve avlusu hakkında arşiv kayıtlarında yer alan belgeler içerisinde bir harita mevcuttur. Bu harita cami hakkında aydınlatıcı bilgiler ihtiva etmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Plân ve Projeler Kataloğu’nun 785 sıra nosunda kayıtlı 8 Temmuz 1892 tarihli bu haritadan anlaşıldığına göre, “Ulucami’nin doğu, batı ve kuzeyden üç kapıyla girilen, büyük ve muntazam olmayan bir avluyla çevrili olduğu görülmektedir. Haritada avlunun batı, doğu ve güneyi hazire olarak gösterilirken, bu hazirenin güneydoğu ucundan başlayarak güney ve batı tarafın tamamen çarşı olduğu taranarak belirtilmiştir. Batı taraftaki çarşı camiye açılan büyük bir kapı boşluğuyla ikiye ayrılmıştır. Ayrıca, haritada caminin kuzeyindeki avlunun ortasında çeşme, doğudaki kapıdan başlayarak kuzeydeki kapıya kadar ve kapıdan sonra da kuzeybatı uçtaki çarşıya kadar devam eden ancak mahiyetleri zikredilmeyen yapılar gösterilmiştir. Yine haritada kuzeydeki avlunun batısındaki dükkanlara dayanan kuzey-güney istikametine doğru uzanan başka bir yapı daha görülmektedir. Haritada avlunun doğusundan kuzeyine doğru uzanan ancak iç bölmeleri gösterilmeyen yapının 1320/1902 yılına ait Ankara vilâyet salnamesinde 25 odadan oluştuğu belirtilen medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medrese odaları ahşap yapıldıklarından Cumhuriyetin ilânını müteakip yıllarda tamamen yıkılmıştır.”⁷⁶

⁷⁶ Abdülkadir Dündar, *age.*, s.85

D- Cami Hakkında Tamamlayıcı Bilgiler

Ulucami'de uzun yıllar görev yapan Hâfız Recep Camcı, Ulucami hakkında şu bilgileri vermiştir; "Cami içerisinde gerekli düzenlemeleri yapmak üzere 6 aylığına geçici bir dernek kurulmuştur. Çorum Gazetesi'nin 30.05.1951 tarihli nüshasında yayınlanan "Çorum'da Camiikebir Diğer Adıyla Dördüncü Murat Camii ve Müştemilâtını Onarma Derneği" çatısı altında bir araya gelen Çorumluların gayretleri ile cami iç mekânında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Daha önceleri caminin orta sahnı yanlardan yaklaşık 20 cm. çukurda idi. Sağ ve sol istikâmette uzanan sütunlar boyunca 60 cm. yükseklikte ahşap parmaklıklar bulunurdu. İç kısımların tabanı kireçti. Zemin buğday sapından dokunmuş hasırlarla kaplı idi. Kışın bu zemin üzerine halı serilir, yaz mevsimi gelince serin olsun diye bu halılar kaldırılarak kilim serilirdi. 1950'li yıllarda esnaftan Hüseyin Benderli Efendi tarafından yaptırılan düzenleme ile orta kısımdaki çukur dolduruldu, sütun diplerindeki parmaklıklar kaldırıldı ve caminin tabanı tamamen tahta ile kaplandı.

Cami harîminin arka kısım batı tarafında daha önce bir su kuyusu vardı. Kuyunun ne zaman ve kim tarafından açıldığı bilinmemektedir. 1951 yılında buradaki su kuyusu iptal edilerek üzeri tahta tabanla kapatılmıştır. Cami içerisinde bulunan bu kuyu suyu içilebilir özellikle idi ve dışarı çıkmadan cami içerisinde abdest alma imkânı olurdu."

Cami içerisinde batı ve güneydoğu iç köşelerde yerden merdivenle çıkılabilen, üçer küçük ahşap direk üzerinde kare prizma gövdeli, ahşap, yarım küre şeklinde kubbeli, harime bakan ön yüzeylerinde kilitli, küçük birer kapalı pencereleri olan ve sakal-ı şerif mahfazası olarak kullanılan iki ayrı bölüm vardır. Bunlardan sağ ön köşesindeki özel bir bölümde sancak muhafaza edildiği, savaşa ve hacca gidilirken buradaki sancağın törenle alındığı, alayın önünde taşındığı, tören sonrası tekrar yerine konulduğu o günleri yaşayan insanlar tarafından nakledilmiştir. Günümüzde ise bu bölümde sakal-ı şerif bulunmakta olup özellikle Ramazan ayında Kadir gecelerinde Ulucami İmam-Hatibi Hâfız Recep Camcı tarafından Hz.Peygambere ait buradaki Sakal-ı Şerif cemaatin ziyaretine sunulmaktadır.

Güney doğu köşede bulunan küçük kubbeli mahfaza üzerinde, batı yönünde Arapça celi harflerle besmele, kelime-i tevhit, Hz.Peygamber'e selâti selâm ve fetihle ilgili ayetlerden bir bölüm yazılıdır. İçerisinde sancak, sakal-ı şerif olduğu düşünüldünce buradaki ifadeler son derece anlamlıdır. Diğer taraftan bu yazıyı anlamlı kılan başka bir özellik de, eski imamlardan merhum Mustafa Ozulu Hacaefendi'nin ifadesiyle, bu levhanın cami

Mahfaza üzerinde yer alan ve yeniden yazılmış olan hattın görünümü

onarımına katkıda bulunan dönemin padişahı IV.Murat tarafından camiye özel olarak yazılmış olmasıdır.⁷⁷ Ancak buradaki yazı, orijinal metne bağlı kalınarak İrfan Yiğit'e yeniden yazdırılmıştır.

Ulucami, ibadet mekânı olması dışında diğer sosyal amaçlı hizmetler için de kullanılmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında halkın vatan savunmasına katkılarının odaklaştığı ve bölgede çıkan eşkıya hareketlerine karşı halkın yönlendirilmesi konusunda da kullanılmıştır. Yozgat bölgesindeki Çapanoğlu isyanı, isyancıların Alaca'yı basmaları ve Çorum merkez için de tehlike arzemesi, ülke genelinde genel asayiş ve güvenliğin sağlanması hususunda heyecanlı günlerin geçtiği o dönemde Askerlik Şube Reisi Binbaşı Yusuf Ziya isimli komutan Ulucami'de heyecan verici vaazlar yapmış, halkı mücadele ve yardıma çağırmıştır. Bu vaazlar sonucu halk kuvvetleri toplanarak isyancılara karşı askerî kışlada toplanarak mücadeleye girişmişlerdir. Daha sonra Bolu cephesinden Kastamonu-İskilip yolu ile Miralay Refet Bey (Refet Paşa) ve sonra Çolak İbrahim kuvvetleri

⁷⁷ Buradaki bilgiyi benimle paylaşan hocam Abdulkadir Ozulu Beyefendi'ye teşekkür ederim.

Çorum'a gelmişler, isyanın bastırılması konusunda birlikte hareket etmişlerdir.⁷⁸ Böyle bir ortamda Ulucami âdeta halkın mücadeleye davet edildiği, değerlendirmeler yapıldığı bir üs konumunda olmuştur.

Cami avlusunun doğu ve batı yanlarında önceleri medreseler vardı. Ayrıca Hacı Hasan Paşa'nın yaptırdığı kütüphanesi duruyordu. Kuzeyden doğuya uzanan medrese 25 odalı idi. Buradaki medresenin son müderrisi Kürt Hacı Mustafa Efendi'dir. Buradan Yüncü İmam diye bilinen Hilmi Efendi, Ulucami İmam-Hatibi Arif Efendi (Urlu Hâfız), Vaiz Hakkı Adıgüzel, Süleyman Ağa oğlu Hıdırlık Postnişini Abbas Külâhi⁷⁹, Ulucami İmam-Hatibi Bahri Kayış gibi zatlar icâzet almışlardır. Buradaki medreselerde son dönemde 25 öğrenci öğrenim görüyordu ki medreseleri kapatıldı. Ulucami'de her zaman iki imam bir hatip görev yapıyordu. Daha sonra hatiplik kadrosu imam-hatip olarak birleştirilince iki imam bu görevleri devam ettirdi. Son hatip Mısır'da tahsil gören Kürt Hâfız idi.⁸⁰ Kabak müezzinler diye bilinen ve son temsilcisi Asım Hâfız olan sülâlenin 600 yıl boyunca bu camide müezzinlik yaptığı rivayet edilir. Hatta cami vakfı olması dolayısıyla Güpür Hamamı'ndan bu müezzinlerin evine sıcak su verildiği bilinir.

⁷⁸ Sabuncuoğlu, age., II, s.26, ts.

⁷⁹ Abbas Külâhi'nin Hıdırlık zaviyesinde görevlendirilmesi hakkında sicil kayıtlarından birinde ifade edilen bilgi özetle şöyledir; Yozgat sancağına bağlı Medine-i Çorum'da defin-i hâk ıtır-nâk alemdâr-ı Hz.Rasûli Ekrem (sav) Suheyb-i Rumi (ra) hangâh-ı zaviyesi vakfının vazife-i muayyene ile üç rubu' hisse zaviyedarlık cihetine ba berât-ı âlişan mutasarrıf olan Hacı Ömer Hulusi ibn Hasan'ın vukuu vefatıyla cihet-i mezkure sulbi sağır oğulları Ömer ve Şevket'e intikal edip sagiran-ı merkumânın vakt-i rüşd ve sâdâtlarına değin aslen Sivas vilâyetinin Yıldızeli Akviran Köyü ahalisinden olup bugün Çorum Hıdırlık mahallesi'nde oturan ve 1289/1872 senesi doğumlu olduğu nüfus belgesinden anlaşılan merhumun damadı Külâhçı oğlu Abbas b. Süleyman'a niyabet tarikiyle tevliyetin uhdesine intikali, kendisine verilmek üzere bir adet berat düzenlenmesi 7 Muharrem 1310 tarihi itibarıyla uygun görülerek sicile kaydedilmiştir. ÇŞS.,Def.no.11, s.258, kayıt no:112

⁸⁰ Kürt Hâfız olarak bilinen Abdullah oğlu Mehmet Arif Efendi'dir. ÇŞS. Def.no:16, s.140, no.93.

[illegible]

⁸² Enbiyaogulları ile ilgili 29 Zilhicce 1284/1867 tarihli sicilde yer alan miras taksimine göre Mehmet Efendi'nin babası Hüseyin b.Halil b.Hüseyin olarak geçmektedir. Mehmet Efendi'nin annesi ise Ebubekir kızı Şerife olup, İsmail, Ali, Mehmet, Halil olmak üzere 4 kardeşidir. ÇŞS., Def.no.3, s.262, kayıt no: 578.

68

E- Ulucami Son Cemaat Mahallinin Yapılması

Müslüman halkın, şehir içerisinde bulunan diğer camilere oranla Ulucami'ye ilgisi daha fazladır. Özellikle Cuma ve bayram namazlarında bu yoğunluk daha da artmaktadır. Bunun en büyük sebepleri içerisinde Ulucamilerin genellikle şehir merkezlerinde olmaları, çarşılarla yakınlığı, imam-hatip gibi görevlendirmelerde mesleki bilgi ve kabiliyetleri yüksek olanların tercih edilmesi gibi etkenler sayılabilir.

Çorum Ulucamii'nde de namaz kılan cemaatin çok olduğu, cami hariminin yeterli gelmediği, insanların soğuk ve yağışlı havalarda dışarıda kaldığı gibi gerekçeler ileri sürülerek camiye ek yapılması istenmiştir. Konu ile ilgili olarak Çorum kâdı ve eşrafı, binanın aslı yapısına uygun bir şekilde son cemaat mahallinin yapılması hakkında padişah'tan izin istemiştir.

Gelen izin üzerine mahallince yapılan inceleme sonucu 42.012 kuruş keşif bedeli çıkartılmıştır. 24 Receb 1326/1908 tarihli yazışmalarda özetle şu hususlara değinilmiştir; “Çorum'da Cennetmekân Sultan Murad Han hazretlerinin hayratından olan cami şerif cemaat-i müslimini istiaya gayri kâfi bulunması cihetiyle tarz-ı asliyesine hâlel gelmemek üzere son cemaat mahallinin tevsi zımnında sarfi lâzım gelen 42.012 kuruş keşif bedeli çıkarılarak 39 bin 11 buçuk kuruşun evkâfı hümayûn nezâreti celilesinden takdimine karar verilmiştir.”

1906 yılında yazışmalar başlamış olup 10 Zilhicce 1911 yılında ilâve kısım tamamlanmıştır. Bu bölümü Abdülmuttalip usta yapmıştır. Mutasarrıf Celâl Bey zamanında, masrafin tamamı cami vakfı ve halkın katkılarından karşılanarak son cemaat mahalli tamamlanmıştır.⁸³

⁸³ BOA., Evkaf İradeleri, 3000/16

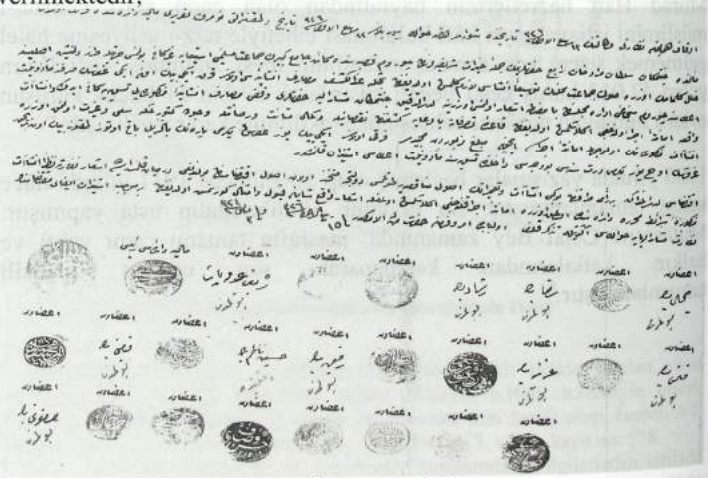
Bu tamire ait kitâbe son cemaat yerinden harime açılan taç kapının üstünde, yukarıdan bakıldığında müezzinlik kısmının altında bulunmaktadır. Burada Arap harfleri ile “İşbu son cemaat mahalli, evkâfın tahsisâtı ve ashâb-ı hayrın iânât-ı nakdiyesiyle inşâ edilmiştir. Fi Zilhicce sene 1329. Ketebehu el-fakir İbrahim Edhem el-Çorumî” yazılıdır.

Son cemaat mahalli yapım kitabesi

2004 yılında Ulucami restorasyon çalışmalarında gerek kitâbe gerekse cami hariminde bulunan hüsn-ü hatların süsleme işlerini yapan İrfan Yiğit'e, altın varaklar emekli öğretmen, saygıdeğer hocam Metin Aşkın tarafından burada kullanılmak üzere hediye edilmiştir. Dolayısıyla buradaki tezyinat altın süslemedir.

Son cemaat mahallinin yapımı konusunda belgelerde şu ifadelere yer verilmektedir:

BOA.İrade Evkaf-3000

“Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinden bi’t-takdim 10 Rebiülevvel 1324/1906 tarihinde şuray-ı devlete havale buyurulan 8 Rebiülahir sene 1324 tarihi ve ikiyüz seksenbir numaralı takrir maliye dairesinde kiraat olundu ” denilerek özet halinde şu ifadelere yer verilmiştir.⁸⁴ Takrirden isti’zan olunduğu, müfredat-ı pusulada gösterildiği üzere Cennetmekân Sultan Murad han Rabi’ hazretlerinin Çorum’da kain cami şerifleri vakfi tevliyyetinin hazineden zabt-ı icra kılınmasına mebni adı geçen cami vakfından yıllık 17.384, Muzaffer Paşa vakfından adı geçen camide müderrislik ciheti için 4.080, hademe saire için 494 buçuk, Şeyh Habib vakfından cüzhanlık cihetleri için 865 kuruş ki cem’an senevî 22.823 buçuk kuruş vakfiye şartlarında belirtildiği üzere tertib kılınmış olduğundan bunun evkaf musakkafatı icarları ile öşür bedellerinden olmak üzere yeniden tahsisat kaydı ile vakfiyelerde belirtilen görevlerin terkin kaydı ve şimdiye kadar mahallince teamülen verilmiş olan miktarın kabul ve hesaba geçirilmesi konusunda hazinece icrası konusunda pusulanın adı geçen nezârete havalesine karar verilmesi talep edilmiştir. 29 Cemaziyel ahir sene 1324/1906 ve sene 7 Ağustos 1322/1904 tarihli belgenin altında 18 üyenin isim veya mühürleri vardır.

1326/1908 R.24 tarihli son cemaat mahallinin yapılması hakkındaki belgede ise şu ifadeler vardır;

Evkâf-ı Hümâyûn nezâreti vekaletinin 12 Rebiülevvel 1326/1908 tarihinde şuray-ı devlete havale buyurulan 96 numara takrir-i maliye dairesinde kiraat olundu.

Hâlende Cennetmekân Sultan Murad Han-ı Rabi hazretlerinin cümle-i hayrat-ı şerifelerinden Çorum kasabasında kain Camikebir’in cemaat-i müslimini istiaya gayr-ı kafi bulunması cihetiyle tarz-ı dilnişin aslına hâlel gelmemek üzere son cemaat mahallinin tevsiyan inşası lazım gelmiş olduğundan bahisle inde’l keşf masarır-ı inşaiyyesi olan 42.012 kuruşun sarfına me’zuniyet itasına Çorum sancağı idare meclisinin ba mazbata iş’ar olunması üzerine lede’t tetkik Cennetmekân müşarunileyh hazretleri vakf-ı mesarır-ı inşaiyye-i mezkureyi tesviyeye kafi etmek ve inşaat-ı vakıa emaneten icra olunacağı anlaşılmış olduğundan kaide-i tasarrufat-a bariaya keşfinin noksanıyla ve kemal-i metanet ve resanetle vücuda getirilmeğe sağı-ü

⁸⁴ BOA.İrade Evkaf, 1324/1-4.

gayret olunmak üzere inşaat-ı mezkurenin ol vechle emaneten icrası için meblağı mezburdan mecidi farkı olan 2.100 kuruş 20 paranın bit tenzil baki 39.011 buçuk kuruşun 324 senesi bütçesi dahilinde tesviyesine mezuniyet itası istizan kılınmıştır.

İktizası ledel müzakere bir re'y tarafından bu gibi inşaat ve tamiratın usulü münakasaya tutulması devletçe müttehaz olan usul iktizasında bulunduğu dermeyan kılınmış ise de işar-ı nezârete nazaran inşaat-ı mezkure şerait-i muharrere dairesinde olmak üzere emaneten icra kılınacağı anlaşılmak olmakla işar vaki şayan-ı kabul ve emsal görünmüş olduğundan ber mucib istizan ifayı muktezasından nezâret-i müşarunileyhümaya havalesi ekseriyyetle tezkir kılındı. Ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir.⁸⁵

15 Rebiülahire 326/1908

2 Mayıs 324/1906

Azadan Cemil Bey Bulunmadı	Azadan (mühür)	Azadan Rıza Bey Bulunmadı	Azadan Reşad Bey Bulunmadı	Azadan (mühür)
Azadan (mühür)	Raif Abdullah Paşa Bulunmadı	Maliye Dairesi Reisi (mühür)	(mühür)	Fethi Bey Bulunmadı
Azadan (mühür)	İzzet Bey Bulunmadı	Kurtzâde (mühür)	Azadan (mühür)	Rıfat Bey Bulunmadı
Hüseyin Nazım Bey Bulunmadı	Azadan (mühür)	Gazi Bey Bulunmadı	Seyyid -i Şerif Mehmed Bey	Ahmet Şakir
Azadan (mühür)	Mansur	Mehmet Emin	Hasan Vassaf Bey	Hüseyin
Ahmet Cemal mühür				

⁸⁵ BOA, İrade Evkaf, 3000

و در حدیقه ای که در آن
 سید و دست تعظیم اولیای
 ساینده استیلا هیدند و درین
 شرفی بر سر او نهاده اند و در
 این روزها در آنجا
 سید و دست تعظیم اولیای
 ساینده استیلا هیدند و درین
 شرفی بر سر او نهاده اند و در
 این روزها در آنجا

در این روزها در آنجا
 سید و دست تعظیم اولیای
 ساینده استیلا هیدند و درین
 شرفی بر سر او نهاده اند و در
 این روزها در آنجا
 سید و دست تعظیم اولیای
 ساینده استیلا هیدند و درین
 شرفی بر سر او نهاده اند و در
 این روزها در آنجا

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen bir belgede camiye son
 cemaat mahalli yapılması hakkında Sadrazam tarafından yazılan 20
 Rebiülahir 326/1908 tarihli bir tezkerede şöyle denilmektedir;

“Devletli Efendim Hazretleri

Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i celilesinin şuray-ı devlete havale olunan tezkiresi üzerine maliye dairesinden tanzim ve leffen arz ve takdim kılınan mazbatada cennetmekân Sultan Murad han-ı Rabi hazretlerinin hayrat-ı şerifelerinden Çorum kasabasında kain cami şerifin cemaat-i müslimini istiaya gayrı kafi bulunması cihetiyle tarz-ı asliyesine hâlel gelmemek üzere son cemaat mahallinin tevsiî zımnında ber muceb-i keşf-i mecidi ondokuz kuruş hesabıyla sarfı lazım gelen otuzdokuzbin onbir buçuk kuruşun üçyüz yirmidört senesi bütçesi dahilinde bittesviye inşaat-ı nakdiyenin emaneten icrası hususunun nezâret-i müşarunileyhümaya havalesi lüzumu gönderilmiş olmakla evvelinde her ne vechle irade-i seniyye-i cenab-ı hilâfetpenahi şeref sunuh ve sudur buyurulur ise mantuk-ı âlisi infaz edileceği beyanıyla tezkire-i senaveri tergim kılındı Efendim. 20 Rebiülahir 326/8 Mayıs 324/1906 - Sadrazam⁸⁶

Maruz-u çaki kemineridir ki

Reside-i dest-i tağzim olup melfukuyla beraber manzur-ı ali buyurulan işbu tezkire-i samiye-i sadaret penahileri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilâfet penahi şereftealluk buyurulmuş olmakla ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

24 Rebiülahir 326 / 12 Mart 324/1906

Şehriyar-ı Serkâtip
Mehmed”

BOA İrade Evkaf 1324 N.1/4 nolu belgede son cemaat mahallinin yapımı konusunda ise şöyle denilmektedir;

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i celilesinin şuray-ı devlete havale olunan takriri üzerine maliye dairesinden tanzim ve leffen arz ve takdim kılınan mazbatada Cennetmekân Sultan Murad han rabi Hazretlerinin Çorum’da kain cami şerifleri vakfı tevliyetinin hazineinden zabt-ı icra kılınmasına mebni cennetmekân müşarunileyh hazretleri Evkâf-ı celilesinden senevi onyedibin üçyüz seksendört ve Muzaffer Paşa vakfından mezkur cami şerifde müderrislik ciheti için dörtbinsekse ve hademe-i saire için dörtyüz doksandört buçuk ve Şeyhhabib

⁸⁶ BOA, İrade Evkaf, 3000

vakfından cüzhanlık cihetleri için sekizyüzaltmışbeş kuruş ki ceman senevi yirmiikibin sekizyüzyirmiüç buçuk kuruş ber mucib şurut-ı vakfiye-i vazife-i ve muayyenat tertib kılınmış olduğundan bunun Evkâf-ı mezkûre musakkafatı icaratiyle aşar-ı bedelatından olmak üzere müceddeden tahsis ile kadimen mahsusu olan vezaif ve muayyinatın terkin kaydı ve şimdiye kadar teamülen mahallince verilmiş olan mebalığın kabul ve mahsubu zımında muamele-i mukteziyanın ifası hususunun nezâret müşarunileyhümaya havalesi lüzumu gösterilmiş olmakla ol babda her ne vechle emr-ü ferman Hümâyûn hazret-i hilâfetpenahi şerefsunuh ve sudur buyurulur ise mantuk-ı celil-i infaz edileceği beyanıyla tezkire-i senaveri terğim kılındı Efendim. 14 Receb 324/20 Ağustos 322/1904

Sadırazam

Sadaret-i çakire kemineleridir ki

Reside-i dest-i tanzim mucib melfuklarıyla menzur-ı ali buyurulan işbu tezkire-i samiye sadaretpenahileri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilâfetpenahileri şerefmüteallik beyan olmakla olbabda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

1 Ramazan 324/5 Teşrin-i sani? 324/1906

Şehriyar-ı Serkâtip

Ulucami son cemaat mahallinin yapılması halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. İnşaat devam ederken burada çalışan usta ve işçilere ikram etme konusunda başta Camikebir mahallesi halkı olmak üzere insanlar âdeta yarış halinde olmuştur. Konu hakkında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun şu ifadeleri yerinde ve oldukça anlamlı olmuştur. "Yapım bittiği zaman, orada çalışan usta ve işçilere, bütün mahalleden olduğu gibi, bizden de çamaşırlık bez, kefiye, şal, mintan ve gömlek gibi armağanlar gitmişti. Hiç unutmam, annem bizimkileri benimle göndermişti. Büyük bir gurur ve sevinç duymuştum bundan."⁸⁷

⁸⁷ Velidedeoğlu, age., s.36.

VI- Ulucami Hizmetlerine Katkı Sağlayan Vakıflar ve Görevlendirmelerle İlgili Belgeler

Ulucami'nin aydınlatma, su yollarının bakım ve onarımı, görevlilere ücret ödenmesi, duvarları üzerine demir korkuluklar yapılması, Ramazan aylarında imsak ve sahurda fişek atılması gibi hizmetler için çok sayıda vakfa sahip olduğu bilinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Çorum'da vakıfların en fazla yoğunlaştığı mekânın Ulucami olduğu tespit edilmiştir.

Arşiv kayıtlarına dayalı olarak Çorum vakıfları ile ilgili yapılan bir araştırmada şöyle denilmektedir⁸⁸; Çorum'da, 1550-1600 yılları arasında 1 bedesten⁸⁹, 2 han, 148 vakıf dükkânı varken, vakıfların dışında da 58 dükkân bulunmaktadır⁹⁰. Ulucami ise, 860/1455'den önce, 40 vakıf dükkânı ile şehirdeki tüm vakıf dükkânlarının %27'sine sahiptir⁹¹.

Camikebir hakkında bilgi veren ve tarihi açıdan birinci el kaynak olma özelliği ile orjinal bir belge niteliği taşıyan 1530 tarihli arşiv belgesini tam metin olarak günümüz Türkçesi ile anlaşılır bir üslupta aktarmakta fayda vardır. Bu belgede Ulucami ismi Sultan Alaaddin Cami olarak geçmektedir. 1530 tarihi itibarıyla orijinal yapısı üzerinde büyük çaplı herhangi bir onarım yapılmamış olsa gerektir ki Sultan Alaaddin Cami olarak anılmaktadır. Bu belgenin düzenlenmesinden daha sonraki bir zamanda cami tamamen onarımdan geçirilmiştir. Bu nedenle sonraki belgelerin çoğunluğunda caminin ismi tamirine katkısından dolayı Sultan Murat Han Cami olarak geçmektedir. Belgede şu bilgiler vardır;⁹²

⁸⁸ Ali İlca, Çorum Vakıfları, U.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2001.

⁸⁹ Çorum'da bulunan bedesten yanmıştır. BOA., MD (Mühimme Defterleri) 40, s.31, no.63.

⁹⁰ Suraiya Faroghi, *Batı ve Orta Anadolu'da Şehirleşme ve Ticaret 1520-1650*, (Doçentlik Tezi), Ankara 1980, s.77

⁹¹ Suraiya Faroghi, age., s.83

⁹² VGMA,617-89/53

1530 tarihli Ulucami görevlileri, vakıf gelirleri ve harcama yerleri

Sıra no	Kime ait olduğu	Mülkün cinsi	Yıllık getirisi/akçe
1	Çorum kazası. Vakıf olarak Camikebir. Çorum merkezde merhûm Sultan Alaattin utekasından Hayrüddin bina eylemiş.		
2	Vakıf	Hamam. Kasabada Camikebir civarındadır. Harcama şartları belli olarak senede 10.500 akçe geliri vardır.	
3	Yusuf	Hane. Aynı mahallededir. (Camikebir mahallesi) Muayyen olarak senede 12 akçe getirisi vardır.	
4	Hüseyin	Hane. Aynı mahallededir. Muayyen olarak senede 12 akçe getirisi vardır.	

İcarat (Kiralara)

1	Çorum Haffaflar ve Haddadlar pazarında bulunan 3 adet muhtelif dükkân.		
2	Hacı Eyyüb	Dükkan	25
3	Mehmet oğlu Mustafa'nın	Haffaf dükkânı	20
4	Mevlana Hacı Musa	Haffaflar çarşısında	32
5	Hacı Köse	Haffaf dükkânı	20
6	Pîri	Haffaf dükkânı	22
7	Bayezîd oğlu Ferit	Haffaf dükkânı	25
8	Veliyyüddin		25
9	İbrahim ve Süleyman		20
10	Budak oğlu Maksud	Haffaf dükkânı	20
11	Fazlı oğlu Sunullah	Haffaf dükkânı	20
12	Süleyman oğlu Veli	Haffaf dükkânı	25
13	Çorum doğumlu İsa bey	Dükkan	27
14	Yusuf	Haddad dükkânı	20
15	Hacı Ahmet	Haddad dükkânı	30
16	Diğer Hacı Ahmet	Haddad dükkânı	30
17	Kolu	Haddad dükkânı	20
18	Hacı Mehmet oğlu Hacı	Haddad dükkânı	25

	Hıdır		
19	Maden	Haddad dükkanı	25
20	Ahmet	Haddad dükkanı	27
21	Sarı Mahmut	Haddad dükkanı	20
22	Hacı Bayram oğlu Hıdır	Haddad dükkanı	25
23	Ahmet Kebir	Haddad dükkanı	27
24	Hacı Hasan	Haddad dükkanı	20
25	Musa oğlu Abbas	Haddad dükkanı	30
26	Himmet oğlu Ali	Haddad dükkanı	29
27	Solcu oğlu Şaban	Haffaf dükkanı	20
28	İlyas Gümüşlü Mulak	Dükkan	120
29	İshak oğlu Piri Molak	Dükkan	120
30	Hasan	Bakkal dükkanı	60
31	Seydi oğlu Bayram	Bakkal dükkanı	60
32	Yakup	Bakkal dükkanı	60
33	Selman	Bakkal dükkanı	60
34	Ramazan oğlu Hacı Bayram	Bakkal dükkanı	60
35	Nuhayis oğlu Ali	Bakkal dükkanı	60
36	İbadullah oğlu Nurullah	Dükkan	60
37	Yusuf	Hallaç dükkanı	60
38	Diğer Yusuf	Hallaç dükkanı	60
39	Sinan	Dükkan	48
40	Emir Çelebi	Dükkan hâliyen bina olunmuş (yeni yapılmış, boş)	60
41	Hacı Mahmut	Dükkan haliyen bina olunmuş	48
1	Tatar malikânesi Evrek (veya Evren) Çiftliği Köyü Çorum Camikebir'e vakıf geliri		10 müd
2	Tatar divanı Akseki çiftliği mezra-i nısıf malikâne Çorum Camikebir'e vakıf geliri		1 müd
3	Bayat tabi Çorum malikâne tamam vakıf Camikebir hasılı		30 müd
4	Tatar'a tabi Yakacık (=Abdalata Köyü) üç rubu' malikâne vakıf geliri		6 müd
5	Divan'a tabi Oğuzşah Köyü emlaki malikânenin 7 sehimden 5 sehmi ve rubu' sehmin humsu		10 müd

	tevliyeten baki vakıf Camikebir der Çorum liehlil muhassıl hasılı gılal	
6	Karye-i Salgunşah tabi Çorum malikânenin yedi sehinden beş sehmi ve rubu' sehmin humsu tevliyetten baki vakıf Camikebir Çorum liehlil muhassıl hasılı gılal	6 müd- 35 nefer
7	Karye-i -Üyük tabi İskilip nısıf malikâne cami şerifin vakfı olduğu Mevlana Hibetullah sicillinde mestur olup lakin hayli müddettenberi tasarruf olunmaz imiş.	-
8	Çiftlik - Zeytin yeri demekle meşhur malikânesi vakıf olduğu Hibetullah sicillinde mestur olmağın kayd olundu lakin Sancak beyleri tasarruf eder imiş.	-
9	Zemin- Hâtun Piri ile maruf Pir rakabei Cami şerif için meşrut imiş lakin tasarruf olunmaz imiş	-

el- Masraf (harcama yerleri)

Ber mucibi tevzi'i name-i Sultanî Camii Şerif'in asıl vakıfnamesi olmayıp lakin bazı evkafı istishab ve bazı dahi sicilli şer'i ve bazı dahi defter-i hakani mucibince tasarruf olunurken 968/1560 tarihinde der-i adaletpenaha arz olundukta tevzi'i name-i Hümâyûn sadaka olunup ol tevzi'i name-i alişan mucibince erbab-ı vezaif kayd-ı defter olundu.

1	Nezâret- Haliyen derdest Ataullah ba berat-ı sultanı bervechi teyid ber mucibi ferman-ı alişan Hazret-i Sultan Selim Han halledallahu mülkehu	8 müd
2	Hitabet- Haliyen derdest-i Mevlana Hasan ba berat-ı sultanî	6 müd
3	İmamet- Haliyen derdest-i Mevlana Hasan ba berat-ı Hümâyûn	9 müd
4	Sermahfil- Haliyen yevmi üç akçe ile Mevlana Hasan berat-ı Hümâyûnla mutasarrıftır.	Yevmi 12 müd/sene galle 5 müd
5	Huffaz- Nefer 11. Berat-ı Hümâyûnla 11 nefer hâfızlar mutasarrıftır.	Beher hâfız 30 müd
6	Müezzın- Haliyen Mevlana Musa berat-ı	3 müd

	Hümâyûnla müezzîn-i Cuma'dır.	
7	Müezzîn-i Vakit- Haliyen yevmi iki akçe ile berat-ı Hümâyûn muktezasınca Mevlana Hüseyin mutasarıftır.	3 müd
8	Ferraş ve Çerağdar- Haliyen derdest-i name-i Hümâyûn	3 müd
9	Muarriif- Haliyen derdest-i Mevlana Hüseyin be berat-ı Hümâyûn	2 müd
10	Cibâyet- Tevzii namede yoktur.Lakin berat-ı Hümâyûn ile Asas nam kimesne mutasarıftır	Yevmi 1 müd
11	Na'than- Tevzii namede yoktur.Lakin berat-ı Hümâyûn ile Ahmet mutasarıftır	Yevmi 1 müd
12	Kitâbet- Tevzii namede yoktur. Lakin vakfın müsaadesi olup kâtip lazım olmağın yevmi 1 akçe ile Mahmut nam katibe arz olunmuştur.	Yevmi 1 müd
Evkaf- Bazı sahibül hayrat der mahalle-i Camikebir		
1	Nukud- An karye-i Hacıbayram mezrasının onu onbirbuçuk hesabı üzere cami şerifte hatip olana Cuma gecesi Sûre-i Yasin tilavetiyle şart eylemiş	600 akçe
2	Nukud- an karye-i Yusuf b. Kılıç, murabahasının onu onbirbuçuk hesabı üzere haftada bir gün Sûre-i Yasin tilavetiyle hutabaya şart eylemiş	1.500 akçe
3	Nukud- An karye-i Enampaşa Hâtun murabahasının bade Cuma birer aşır tilavetiyle Mevlana Ahmet'e şart eylemiş	1.000 akçe
4	Nukud- an karye-i Mehmet murabahasının onu onbirbuçuk hesabıyla haftada iki gün kalbe-z Zuhur aşırhana şart eylemiş	1.500 akçe
5	Nukud- An karye-i Kasım Çelebi b. Şahbeyi murabaha-i nukud onu onbirbuçuk hesabı üzere camii mezburda ba'de'l asr birer aşır tilavetiyle Mehmet Fakih tayin edilmiş.	1.000 akçe
6	Nukud- an karye-i Yahya Serpazar murabahasının onu onbirbuçuk hesabı üzere haftada iki gün aşırhana şart eylemiş.	500 akçe
7	Nukud- An karye-i Hacı Sinan ve Dellal Hacı, murabahası onu onbirbuçuk hesabı üzere avarız-ı mahalleye şart olunmuş.	2.700 akçe

Ulucami ile ilgili 937/1530 tarihli belgede mevkufata ait verilen bilgilere göre caminin akarı olarak 1 adet hamam ki günümüzdeki adıyla Güpür Hamamı'dır. 2 evin mülkiyeti tamamen, 43 adet dükkanın kira gelirleri ve 384 müd⁹³ mahsul geliri olduğu görülmektedir.⁹⁴ Traktör ve modern tarımın sözkonusu olmadığı o dönem itibariyle 197 ton üzerindeki bir mahsul geliri oldukça yüksek bir oranı ifade etmektedir. Para vakıflarında biriken para toplamı 8.800 akçe eder ki bunun da yıllık %15 üzerinden getirisi 1.320 akçe eder. Haffaf ve haddadlar sokağında bulunan 3 adet dükkan geliri belli olmamakla birlikte diğer dükkanlardan elde edilen gelir ise 12.029 akçedir. Bütün bu rakamlar bir araya toplandığında 1530 yılı itibariyle Camikebir'in muazzam bir geliri olduğu görülmektedir.

Aynı belgeden anlaşıldığına göre 1530 tarihi itibariyle cami hizmetlerinde görevli olan personel isimleri ve dikkat çeken bilgiler şöyledir;

- 1- Camikebir ve vakıfları nezâret (idare, denetim görevi) hizmetlerinde daha öncesinden görevli olduğu halde Yavuz Sultan Selim Han döneminde de bu görev beratı teyit edilen Ataullah adlı kişi 1530 yılı itibariyle bu hizmeti yürütmeye devam etmektedir.
- 2- Mevlana Hasan adlı kişi camide imam-hatip, sermahfil olarak görev yapmaktadır.
- 3- Camide görevli 11 hâfız görev almaktadır. Bunların her birine ayrı ayrı gelirden hisse ayrılmaktadır.
- 4- Mevlana Musa adlı kişi Cuma müezzini olarak padişah tarafından görevlendirilmiştir.
- 5- Mevlana Hüseyin adlı kişi günlük namazlarda müezzinlik görevini yürütmektedir.
- 6- Ferras⁹⁵ ve çerağdarlık hizmeti vardır. Ancak isimleri verilmemiştir.

⁹³ 1 müd, buğdayda 513.12 kg'dır. Arpada ise yaklaşık 445 kg'dır. Bkz. Hınz, Walter, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, (çev. Sevim Acar), İstanbul 1990, s.59. Buna göre buğdayda 384 müd yaklaşık 197.038 kg eder.

⁹⁴ Düzeltme: Daha önce muhtelif konferans ve tebliğlerde bu belgeye atfen mahsul gelirlerini 63 müd olarak ifade etmiş, 11 hâfızın her birine 30 müd mahsul geliri ödendiğini ise gözden kaçırmıştım. Doğrusu 63 değil 384 müd'dür. (Ali İlca)

⁹⁵ Ferras; Süpürge ile çalışan temizlik görevlileri

- 7- Muarriplik görevine⁹⁶ beratla Mevlana Hüseyin görevlendirilmiştir.
- 8- Cibâyet görevini⁹⁷, Asas adlı kişi yürütmektedir.
- 9- Na'than olarak Ahmet adlı kişi görevlendirilmiştir.
- 10- Kitâbet görevi için elaman ihtiyacı olduğundan bu işi vakfın müsadesi ile Mahmut adlı kişi yürütmektedir.
- 11- Camikebir mahallesinde herhangi acil ve zorunlu bir ihtiyaç olduğunda kullanılmak amacıyla mahalle bütçesi olarak 2.700 akçenin geliri olarak 405 akçe gibi bir rakam vakıf gelirlerinden tahsis edilmiştir.

Yukarıda ortaya çıkan veriler dikkate alındığında Ulucami'de görevli insanların sayısı günümüzde mevcut cami personeline daha fazla, imkanlar daha geniş, personel gelirleri de bugünkü ile mukayese edilemeyecek kadar yüksektir. Bu da Çorum halkının Ulucami'ye verdiği önem, bu caminin toplum hayatındaki etkisi açısından son derece önemli ve anlamlı bir birlikteliği ifade etmektedir.

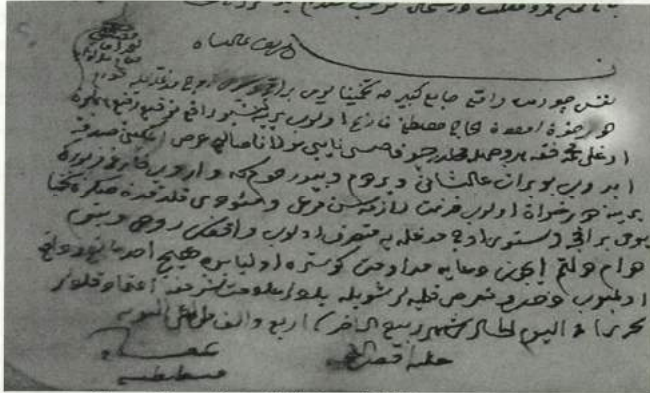
Cami hizmetlerine yönelik 1530 tarihli bu belge değerlendirildiğinde, cami hizmetlerinin yürütülmesinde herhangi bir aksamaya meydan verilmeyecek kadar ayrıntıların dikkate alındığı, cami önlerinde para toplamaya gerek kalmadığı, camilerin birer ibadet mekânı olması yanında toplumda çok sayıda insana iş imkanı sağlandığı görülmektedir.

Cami görevlilerinin isimleri dikkate alındığında ise gelenek itibarıyla görevli olan kimsenin erkek çocuklarından soyu kesilmedikçe veya kendi rızalarıyla görev ve haklarını bir başkasına devretmedikleri sürece hizmet ayrı sülaleden devam edip gelmiştir. Dolayısıyla çalışmamızın ileriki bölümlerinde cami görevlileri sayılırken büyük çoğunlukla burada belirtilen görevlilerin soyundan gelen isimler olacağı gözden kaçırılmamalıdır.

⁹⁶ Muarriif; Hayır sahiplerinin adlarını hayırla anmaya, dua etmeye vesile olan müezzîn.

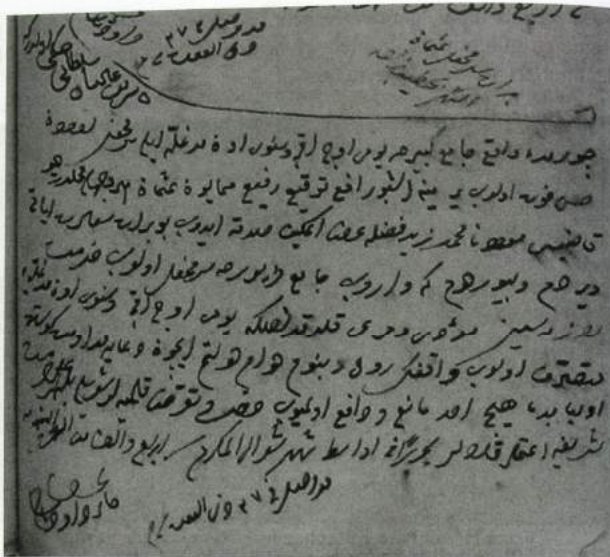
⁹⁷ Cibâyet; gelir toplama, tahsildarlık işleri

Belgede geçen bazı isimler vardır ki Asas, Kolu, Maden gibi muhtemelen günümüzde bilinen ve nesli devam eden Asas oğulları, Madenoğulları vb. bu isimlerin neslidir.

Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 1755 numarada kayıtlı
1595 tarihli Şer'iyye Sicil kaydı, poz no 3175.

Nefs-i Çorum'da vaki' Camikebir'de tahminen yevmî bir akçe ve senevî üç müd galle ile cüzhan olan Hacı Mustafa fâriğ olup yerine işbu vaki'i tevkii refi'î Hümâyûn oğlu Mehmet fakıyye her vecihle mahaldır deyi Kâdı Naibi Mevlâna Salih arz etmeğin sadaka edip bu berât-ı âlişanı verdim ve buyurdum ki varıp fârika-i mezbur ki yerine cüzhan olup hizmet-i lâzimesin mer'i ve me'murin kıldıktan sonra tahminen yevmî bir akçe ve senevî üç müd galleye mutasarrıf olup vâkıfın ruhu ve benim devam-ı devletim için duaya müdavemet göstere. Ol babda hiç ahde mani' ve vaki' olmayıp kadr-ı ta'riz? kılmayalar. Şöyle bileler alâmet-i şer'ifime itimat kılarlar. 5 Rebiulahir 1004/1595

1595 yılına ait Ulucami sermahfil hizmetleri hakkında bilgi veren
Çorum Şer'iyye sicillerinden bir bölüm

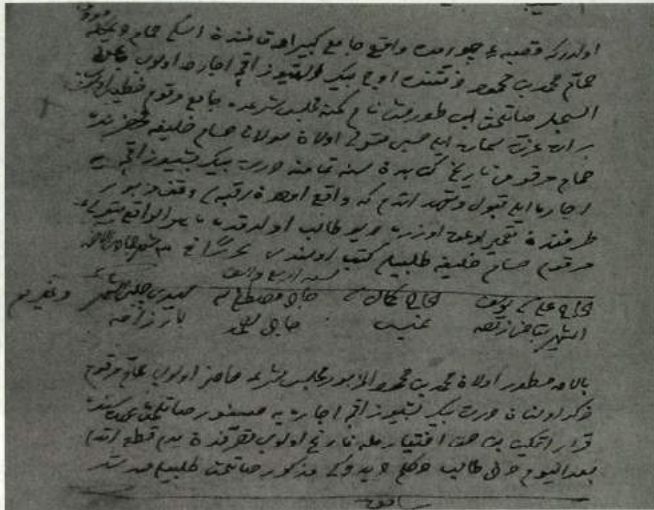
Çorum'da bulunan Camikebir'de günlük 3 akçe yıllık 10 müd galle ile sermahfil olan Hasan vefat edince yerine Osman'ın atanması için Kâdı Mevlana Mehmet'in talebi uygun görülerek 1004/1595 yılı Şevval ayının Evasıtı itibariyle atama gerçekleştirilmiş, kendisinden belirtilen görevi yürütmesi, padişahın devletinin devamı için dua etmesi, buna hiç kimsenin mani' olmaması, herkesin padişahın emrine riayet etmesi gerektiği bildirilmiştir.⁹⁸

Çorum Kadısı Muhyiddin, Çorum'da bulunan Camikebir'de günlük 3 akçe ve yıllık 9 müd galle ile beş vakitte imam olan Hasan Halife'nin vefat etmesi üzerine yerine günlük 1,5 akçe ve yıllık 4,5 müd galle ile günlük üç vakit namaz kıldırmak üzere Osman Halife'nin imam olarak atanmasını talep etmiştir. 3 zilkade 1004/1595 tarihi itibariyle Padişah'ın kararı adı geçen Osman'ın atanması ancak hizmeti karşılığı

⁹⁸ Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 1755 numarada kayıtlı 1595 tarihli Şer'iyye Sicil kaydı, poz no 3313.

alacağı ücretin günlük 3 akçe ve yılda 9 müd galle ile beş vakit namaz kıldırmak üzere görevlendirilmesine karar verilmiştir.⁹⁹

Ulucami hizmetlerine yönelik geçmiş asırlarda çok sayıda vakıf olduğu bilinmektedir. Bu vakıflara ait tüm vakfiyeleri tespit etme imkanı yoktur. Çünkü Çorum Evkaf defterleri kaybolmuştur. Bunlardan bir kısmının vakfiyeleri olmakla birlikte bir kısmı hakkında arşiv kayıtları ve şer'iye sicillerinde bilgiler vardır. Buna göre Ulucami hizmetlerine yönelik vakıflara ait bilgiler şöyledir;

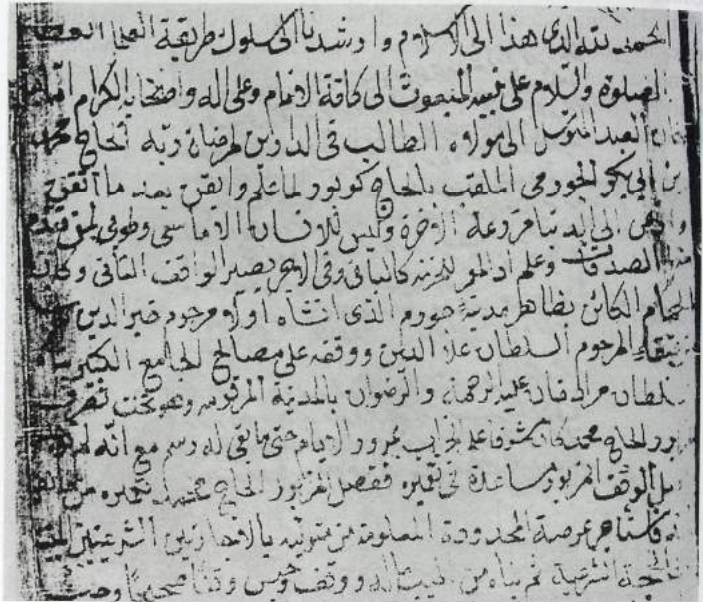

ÇHPK. 1755 nolu sicilden bir bölüm

1595 tarihinde Eski Hamam diye nitelenen daha sonra Güpür Hamamı olarak isimlendirilen Ulucaminin doğu tarafında, günümüzde Çorumgaz AŞ.'nin bulunduğu binanın yanındaki metruk Hamam, Ulucami'ye vakıftır. O tarihte hamamı, Mahmut oğlu Mehmet 3.600 akçe kira bedeli ödeyerek işletmektedir. 3 Cemaziyelahir 1595 yılı itibariyle sene sonuna kadar bu hamamı Dursun oğlu Satılmış, adı

⁹⁹ Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 1755 numarada kayıtlı 1595 tarihli Şer'iye Sicil kaydı, poz no 3313.

geçen hamamı 4.500 akçeye kiralamak istediğini bildirmiştir. Camikebir hatibi ve hasbî mütevellîsi olan Mevlana Hüsam Halife tarafından bu teklif uygun görülerek sicile kaydedilmiştir.¹⁰⁰

VGMA, 484/134 nolu Güpür Hamamı vakfiyesinden bir bölüm

Ebübekir oğlu Hacı Gübür lâkaplı Hacı Mehmet 1138/1725 tarihinde 800 kuruşu vakfettiğini ifade ettikten sonra şart olarak da sağlam rehni ve zengin kefilî olmayan kimseye verilmemek ve her on dirhem birbuçuk dirhemden fazla murabaha edilmemek üzere mütevellî tarafından bu paranın istirbah olunmasını, buradan elde edilen gelirin de aşağıda belirtilen şekilde dağıtımının yapılmasını istemiştir;¹⁰¹

¹⁰⁰ Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 1755 numarada kayıtlı 1595 tarihli Şer'iyye Sicil kaydı, poz no 3183.

¹⁰¹ VGMA.,1989/489

200 kuruşunun kârı; kendisinin tamir ettirerek vakfettiği hamamın (Güpür Hamamı) onarım giderlerine harcanmasını,

200 kuruşun kârı; Ulucami'de Halvetî Şeyhi olan kimseye verilmesi, bu ödemenin Şeyh olduğu için hayatta olduğu sürece kendisine, vefatından sonra da makamına kâim olan kimseye ait olmasını,

80 kuruşun kârı; Sabah namazından sonra aynı camide evrâd-ı şerife¹⁰² okuyan kimseye verilmesini,

320 kuruşun kârı da hergün sabah, akşam, Cuma ve Pazartesi gecelerinde zikreden 8 kişiye verilmesini şart kılmıştır.

İleride şartları yerine getirilemeyecek olursa gelirin mutlaka fakirlere dağıtılmasını istemiştir.

Ebübekir oğlu Hacı Gübür lâkaplı Hacı Mehmet 1138/1725 yılı Şevval ayının ortalarında bir vakfiye düzenlettirmiş 1139/1726 tarihinde de vakfiesine ilave yaptırmıştır.¹⁰³ Vakfiyede açıklandığına göre, Ulucami'nin mesâlihine vakfedilen ancak zamanla harap olduğundan¹⁰⁴ kullanılamayacak duruma gelen bu hamam¹⁰⁵, vakıf

¹⁰² Evrâd-ı şerif : Kur'an-ı Kerim'den Fetih, Yasin, Vakı'a sureleri ile hizbül âzam duasının okunmasıdır.

¹⁰³ VGMA.,1989/489

¹⁰⁴ Güpür Hamamı olarak bilinen bu yapının kayıtlara göre önceki adı Eski Hamam'dır. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesinde bulunan 1755 nolu Şer'iyye sicil defteri, varak 32/a'da yer alan bir bilgiye göre şöyle denilmektedir. "Çorum Camikebir evkafından Eski Hamam demekle bilinen hamam, Mehmet b. Mahmud zimmetinde 3.600 akçeye kiraya verilip daha sonra Satılmış b. Durmuş adlı kişi meclise gelip, cami merkumun hatibi olup 110 kuruş semen ile mütevellî olan Mevlâna Hüsam halife huzurunda hamam merkumu tarihi kitapda sene tamamına 4.500 akçeye icare ile kabul ve taahhüd ettim ki vaki olan bir kubbesi vâkıfı mezkur tarafından tamir olmak üzere diye talep etti... mezkûr, Mehmet b. Mahmud meclise gelip, merkûm hamamı, mezkur olan 4.500 akça icareye Satılmış uhdesine karar vermeğe ben hüsn-ü ihtiyarımla çekilip, tasarruftan uzak duruyorum, dedi ve hamamı Satılmış'a devredildi." Yine 1755 nolu defterin 95/a varakında ise şöyle bir kayıt bulunmaktadır. "Çorum'da bulunan Eski Hamam'a, hamamcı olan Satılmış b. Durmuş meclise gelip, mutasarrıf olduğum hamamın suyu kesilmiş olup, işbu 1004/1595 Şevvalinin 29. gününde hamam battal oldu". Geniş bilgi için bkz. Ahmet Samsunlu, "Osmanlı'da Hamam Kültürü ve Çorum Ali Paşa Hamamı Örneği",

mütevellisi tarafından maddî imkânsızlık sebebiyle tamir ettirilememektedir. Hacı Mehmet, burayı mütevellisinden icareteyn usûlü ile kiralarak gerekli olan tamir ve onarımını yaptırmış, işletmeye açmış, Allah rızası için de vakfetmiştir.¹⁰⁶

Vâkıf Hacı Mehmet, buranın her yıl değeri üzerinden kiraya verilmesini, gelirinden 400 mısırın icare-i müeccelesi¹⁰⁷ için Ulucami mütevellisine teslim edilmesini, geriye kalan miktarın üçe ayrılarak bundan bir hissenin vâkıfın Ulucami civarında yaptırdığı sekiz odalı medresenin müderrisine verilmesini, iki hissenin de medresede çocukları okutan muallime hizmeti karşılığında ödenmesini istemiştir. Her hafta Perşembe günleri ikinde namazından sonra vaiz tarafından vaaz verilmesini, bitiminde üç ihlas-ı şerif okuyup sevabını vâkıfın ruhuna hediye etmesini, bu işler için de Nefeszâde diye meşhur Ömer Efendi ibn Mehmet'i kayd-ı hayat şartıyla görevlendirdiğini bildirmiştir.

Vâkıf, tevliyetin hayatta olduğu sürece kendisine, vefatından sonra ilelebet erkek çocuklarından sâlih olanına, bu yoldan nesli kesilirse kız çocukların evlâdından sâlih olanına, yine de inkıraz olursa belde hakiminin uygun göreceği sâlih ve mütedeyyin bir kişiye ait olmasını şart kılmıştır.

Vakfiyede belirtildiğine göre vâkıf, 1139/1726 yılında bolluğa kavuştuğundan aynı hamam bitişiğine yeni bir ilave yaptırmış ve burayı da vakfetmiştir. Önceki hamam kadınlara ait iken bu bölüm erkekler için yaptırılmıştır. Girişleri ayrı, külhanı ve su kaynağı aynı olan, ikili veya çifte hamam diye nitelenen bu yapıda yeni yapılan bölümün kira gelirinin dağıtımında yeni esaslar getirmiştir. Buna göre gelirin 22 hisseye ayrılarak şu şekilde dağıtım yapılmasını istemiştir; 5 hisse hâfızlara: 5 hâfız Ramazan dışındaki günlerde Ulucami'de Cuma ve Pazartesi günleri sabahleyin birer cüz okuyacaklar. Ramazan

Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu, 01-03 Ekim 2004, G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi

¹⁰⁵ Bu hamam daha önce Beyler Çelebi Hamamı olarak bilinirdi. *Çorumlu* (1945), S.54, s.443.

¹⁰⁶ Geniş bilgi için; Ali İlca, "Çorum Güpür Hamamı ve Vakfiyesi", G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi- 2002/1, C.I, S.1, s.316-42

¹⁰⁷ "İcare-i zemin namıyla alınan senelik ücret." Berki, age., s.24.

aylarında ise aynı camide her gün cüz okunacak. Bu cüzleri de aynı caminin hatibi, müezzini, kayyumu, cabisi ve caminin mütevellisi okuyacak, başkasına bir şey verilmeyecek. Bunlar okumayı bitirince bir Fatiha, üç İhlâs sûresi okuyup sevabını Hz. Peygamber'in, bütün mü'minlerin ve vâkıfın ruhu için hediye edeceklerdir.

Vakfiye şartları olarak belirlenen ve gelirlerin dağıtımına esas olan hisse oranları ise şöyle belirlenmiştir;

1 hisse müezzine: Öğle namazından sonra "âyete'l kürsiyi"¹⁰⁸ ve "şehidallahü ennehû lâ ilâhe illâ hû"¹⁰⁹ ayetini sonuna kadar okuyacaktır.

3 hisse muallimc: Vâkıfın Uç Mahallesinde yaptırdığı mektebin muallimine verilecektir.

1 hisse sebilhâne için: Vâkıfın Müeyyed Mahallesinde yaptırdığı sebilhanenin hizmetine bakana ücret olarak ödenecektir.

2 hisse mum ve yağ için: Vâkıfın Ulucami yakınında bina ettiği medresede kalan öğrencilere mum ve yağ almaları için verilecektir.

5 hisse nâzıra: Nâzır daima vâkıfın neslinden gelen kızlarından olacaktır.

5 hisse mütevellîye: Her iki hamama mütevellî olan kişiye ki önce vâkıfa vefatından sonra da kendi neslinden oğullarına ve sonra vakfiyede belirtilen sıralama üzerinden mütevellî olana verilecektir.¹¹⁰

صلى الله عليه وآله أبى الحارث دلاله	السيد حبيب عمر	جامع كبريتانه سنة ١٢٠٧ وتجديد ابي فخر الدين آخره	دعاه ذكره
--	-------------------	--	-----------

Ulucami minarelerinden fişek atılması için kurulduğu bildirilen vakıf kaydı

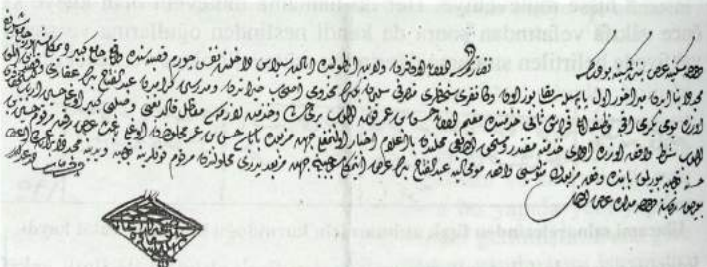
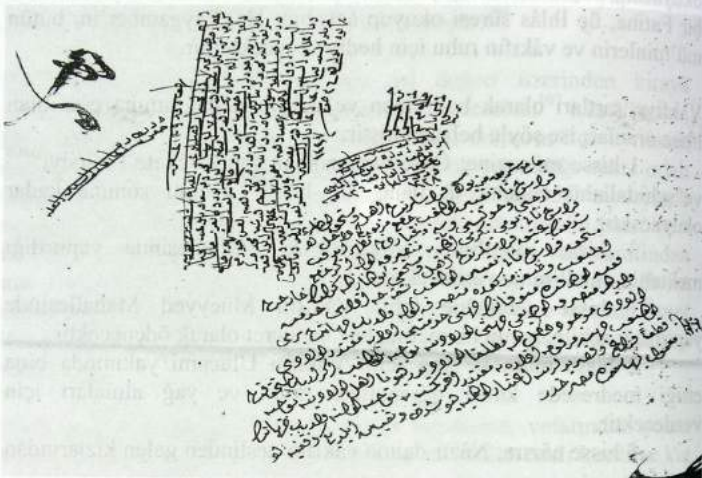
Ramazan ayında Ulucami minarelerinden fişek atılması ile ilgili vakıf oluşturulmuştur. Buna göre, Hasekî Hacı Hasan Ağa ibn Hacı Veliyyüddin, 1208/1793 tarihinde dükkan ve değirmen vakfederek buralardan elde edilecek gelirle Ramazan ayında Camikebir minaresinden sahurda ve temcitte iki fişek atılması için harcanmasını

¹⁰⁸ Kur'an-ı Kerim, Bakara Sûresi, 2/255

¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Sûresi, 3/18

¹¹⁰ ÇŞS. Def.no.2758, s.78-79.

istemmiştir. Konu hakkında da Seyyid Ali b. Ömer'i mütevellî tayin etmiştir.¹¹¹

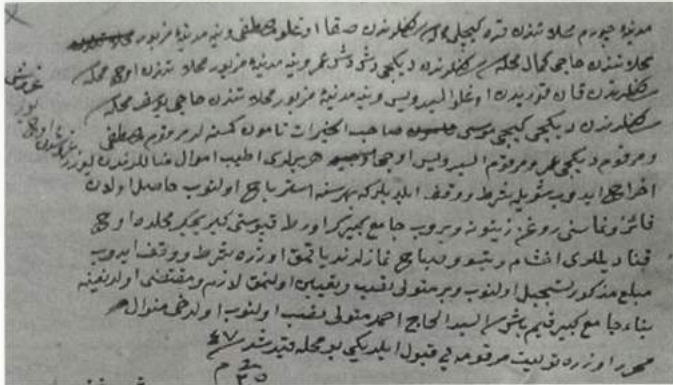

BOA., Cevdet Evkaf, 13346

Sivas vilâyeti dahilinde Çorum kasabasında bulunan Camikebir demekle meşhur cami şerifi müceddeden bina eden Mirahorevvel payelisiyle sabık Bozok ve Çankırı sancakları mutasarrıfı Süleyman Bey'in mahdumu ashab-ı hayrattan ve müderris-i kirâmdan olan

¹¹¹ ÇHPK. 28470/125. Eşref Ertekin tarafından 1843-1922 yılları arası Evkaf Sicil Defteri'nin özetini ihtiva eden Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir belgedir.

Abdülfettah Bey'in vakıf gelirlerinden almak üzere günlük yirmi akçe vazife ile Ulucaminin içerisi, dışarısı, avlusu ve diğer yerlerindeki tozları temizlemek üzere farraş-ı sani hizmetinde bulunan Hasan b. Ömer vefat edince, verilen bu hizmette aksama görülmüştür. Bu nedenle, Hasan'ın büyük oğlu Hüseyin bu işi yürütebilecek ehliyetle olup gerekli şartlara sahip olmasından dolayı babasına ait olan bu görev Hüseyin'e verilmesi vakıf mütevellisi Abdülfettah Bey tarafından arz edilmiş, uygun görüldüğü takdirde kendisine yeniden berat düzenlenmesini 19 Cemaziyelevvel 1242/1826 tarihi itibarıyla talep etmiştir. Ferman der adlidir.¹¹²

Son cemaat ayakkabılık bölümünün aydınlatılması için vakıf kaydı

Ulucami son cemaat mahallindeki ayakkabılığın aydınlatılması amacıyla Karakeçili Mahallesinden Sakaoglu Mustafa, Hacıkemal Mahallesinden Dikici Dişdiş Ömer ve Uç Mahallesinden Kangurdan oğlu Seyyit Veyis, bir araya gelerek kendi paralarından aralarında topladıkları 100'er kuruştan toplam 300 kuruşu 25 Muharrem 1247/1831 tarihinde şu şartla vakfetmişlerdir; "Toplanan 300 kuruş istirbah olunarak elde edilen gelirle, mum ve yağ alınarak Camikebir'in orta kapısını geri çeken mahalde¹¹³ sabah, akşam ve yatsı namazlarında kandil yakılacak, bu iş için de bu camide

¹¹² BOA., Cevdet Evkaf, 13346.

¹¹³ Sonradan ilave edilen, ayakkabılık olarak bilinen son cemaat mahalli.

Kayyumbaşı olan Seyyit Hacı Ahmed mütevellî olacaktır” demişlerdir.¹¹⁴

و مرقدیم کیمی موسی قضا طیب اموال منالندک یوزاللی غوغوشی اخراج ایدر و بیوبیلد وقف
ایلدیکه بیهوشه استر باج اولوب طاصی حاصل اولدو قاشر و نماج صباغ نمازیندن
اندیج وقت صلا دین کمنه به وقف ایلیم و مبلغ مذکور و دفعی مرقدیم قیم بنما ایدر
اکاج احمدی شعب ایدر و بیوبیل اولند یو بوجله قید شد ۷۷
دفعی منول مرقدیم تسلیم اولند یو قید شد

Sabah ezanı okuyan müezzine ücret verilmesi için vakıf kaydı

Hacı Yusuf Mahallesinden Dikici Keçeci Musa, 25 Muharrem 1247/1831 tarihli vakfiyesinde belirttiğine göre, kendi malından 150 kuruş vermiş, bu paranın istirbah edilmesini, gelirinin Camikebir'de sabah namazından biraz önce ezan okuyana verilmesini, bu işlem için mütevellî olarak aynı camide kayyum başı olan müezzin Seyyit Hacı Ahmed'i tayin ettiğini ifade etmiştir.¹¹⁵

معوض بنک لیریکه
نظاره اوقاف قضا و نهجه اوقاف قضا نفس موسی قضا طیب اموال منالندک یوزاللی غوغوشی اخراج ایدر و بیوبیلد وقف
ایلدیکه بیهوشه استر باج اولوب طاصی حاصل اولدو قاشر و نماج صباغ نمازیندن
اندیج وقت صلا دین کمنه به وقف ایلیم و مبلغ مذکور و دفعی مرقدیم قیم بنما ایدر
اکاج احمدی شعب ایدر و بیوبیل اولند یو بوجله قید شد ۷۷
دفعی منول مرقدیم تسلیم اولند یو قید شد

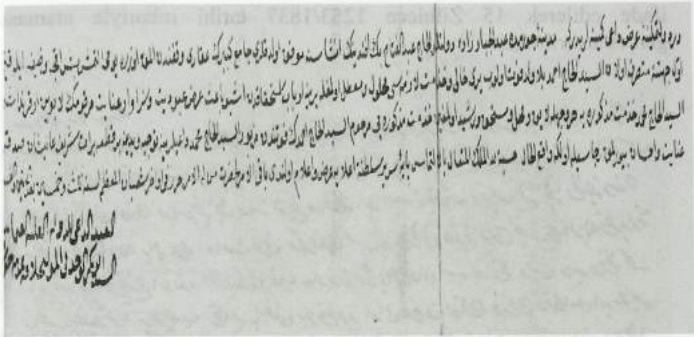
یا حق عزیز جبار کون جامع کبیرک یوزاوق و یوزاوق قضا و نهجه اوقاف قضا نفس موسی قضا طیب اموال منالندک یوزاللی غوغوشی اخراج ایدر و بیوبیلد وقف
ایلدیکه بیهوشه استر باج اولوب طاصی حاصل اولدو قاشر و نماج صباغ نمازیندن
اندیج وقت صلا دین کمنه به وقف ایلیم و مبلغ مذکور و دفعی مرقدیم قیم بنما ایدر
اکاج احمدی شعب ایدر و بیوبیل اولند یو بوجله قید شد ۷۷
دفعی منول مرقدیم تسلیم اولند یو قید شد

یا حق عزیز جبار کون جامع کبیرک یوزاوق و یوزاوق قضا و نهجه اوقاف قضا نفس موسی قضا طیب اموال منالندک یوزاللی غوغوشی اخراج ایدر و بیوبیلد وقف
ایلدیکه بیهوشه استر باج اولوب طاصی حاصل اولدو قاشر و نماج صباغ نمازیندن
اندیج وقت صلا دین کمنه به وقف ایلیم و مبلغ مذکور و دفعی مرقدیم قیم بنما ایدر
اکاج احمدی شعب ایدر و بیوبیل اولند یو بوجله قید شد ۷۷
دفعی منول مرقدیم تسلیم اولند یو قید شد

BOA., Cevdet Evkaf- 18070 nolu belgeden bir bölüm

¹¹⁴ ÇŞS., ÇHPK., defter kayıt no.1754, s.229.

¹¹⁵ ÇŞS., ÇHPK., defter kayıt no.1754, s.229.

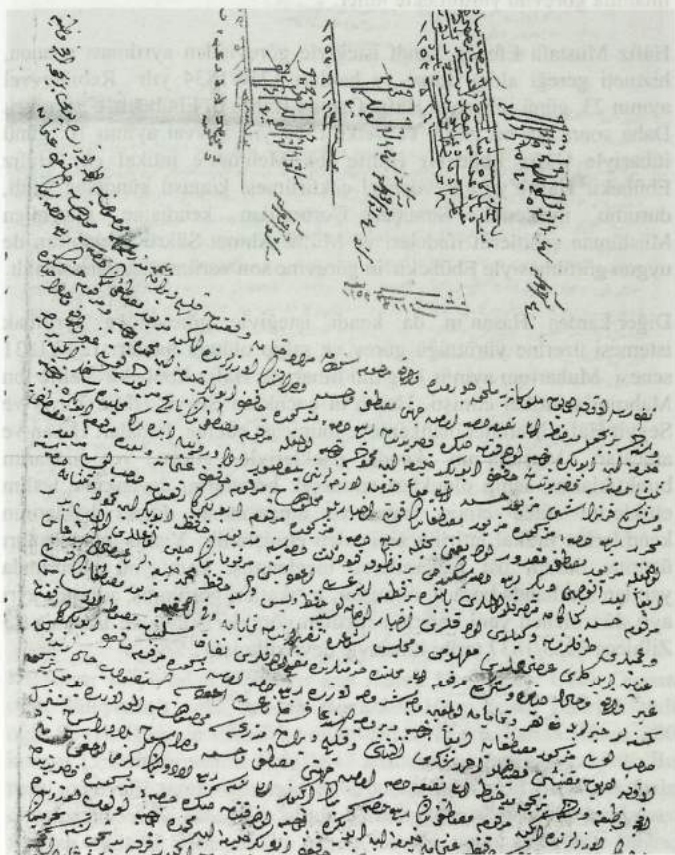
BOA., Cevdet Evkaf- 18070 nolu belgeden başka bir bölüm

Çorum'daki Camikebir'in Bozok'ta Yozgat kasabasında vaki' musakkafatı icarından almak üzere yevmi 65 akçe vazife ile kayyum-ı evvel cihetine ba berat-ı âli mutasarrıf olan Seyyit Hacı Ahmet bilâ veled-i fevt olup hizmet-i lâzimesi muattal kalıp yerine erbâb-ı istihkakdan müteveffanın liebeveyn karındaşı Seyyit Hacı Mehmet her vechile müstehak olup cihet-i mezkûre biraderi mahlûlünden mergum Mehmet'e tevcih ve ihsan ve yedine berat-ı alışan i'tası Çorum naibi ihbar ve i'lam etmekle ber vech-i müsted'a müsaade-i âliye şayan buyrularak cihet-i mezkûre mumaileyhe sadaka ve ihsan ve hizmet-i mahlûleyi ta'dilden vareste buyrulmak babında emr-ü ferman hazret-i men lehül'l emrindir. Evahir Şaban 1253/1837

(İmza) Abdülfettah Cabbarzâde Mütevellî- Vakıf Müdürü

Belgenin ekinde ifade edildiğine göre Ulucami Abdülfettah Beyefendi'nin inşasına muvaffak olduğu Camikebir olarak ifade edilmektedir. Daha sonra yukarıda bilgiler tekrar ifade edilerek Seyyit Hacı Mehmet'in görevlendirilmesinde herhangi bir sıkıntının olmadığı, bu hizmete her yönüyle uygun, atanmasının yerinde ve bu işe müstehak olduğu bildirildikten sonra görevlendirilmesine, kendisi adına yeni bir berat düzenlenerek verilmesine karar verilmesi üst makamlara arzedilmiştir. Durum incelenmiş, atamanın yerinde olacağına, hizmette herhangi bir kusuru olursa, görevi terk ederse bu işi layıkıyla yürütemeyecek olursa görevin bir başkasına verileceği

ifade edilerek 15 Zilhicce 1253/1837 tarihi itibariyle ataması gerçekleştirilmiştir.¹¹⁶

BOA.Cevdet Evkaf 11631 nolu belgede, Ulucami imamlığından el çektilirme işleminin üst makamlarca ne şekilde yürütüldüğüne dair bilgiler ihtiva eden yazışmalarla ilgili bir bölüm

Hâfız Mustafa ve Hâfız Hasan isimli kardeşler, Çorum'a bağlı Kılıçören ve Menemen mezraları gelirlerinden Ulucami imamlık

hizmetleri için tahsis edilen miktarlarda hisse alarak Camikebir'de imamlık görevini yürütmekte idiler.

Hâfız Mustafa Efendi, kendi isteğiyle görevinden ayrılması sonucu, hizmeti gereği aldığı hisse ve hakları 1250/1834 yılı Rebiülevvel ayının 23. günü itibariyle Hâfız Osman Halife b. Ebûbekir'e geçmişti. Daha sonra ise bu görev ve yetki 1250 yılı Şevval ayının 16. günü itibariyle Hâfız Ebûbekir Halife ibn Mehmet'e intikal etti. Hâfız Ebûbekir Halife'ye görevden el çektilmesi konusu gündeme geldi, durumu incelendi. Sonuçta Çorum'dan kendisine güvenilen Müslüman şahitlerin ifadeleri ve Müftü Ahmet Şükrü Efendi'nin de uygun görülmesiyle Ebûbekir'in görevine son verilmesi kararlaştırıldı.

Diğer kardeş Hasan'ın da kendi isteğiyle görevinden ayrılmak istemesi üzerine yürüttüğü görev ve sahip olduğu hakları 1247/1831 senesi Muharrem ayının 11.günü itibariyle Hâfız Ebûbekir Halife ibn Mahmut'a intikal etmişti. Hasan'ın çocukları Seyyit Hâfız Veyis ve Seyyit Hâfız Mehmet mahkemeye müracaat ederek, babaları Hasan ve amcaları Mustafa'nın kendi istekleriyle görev ve haklarını bıraktıklarını, sahip oldukları temessük beratlarını da hakime teslim ettiklerini ifade etmiş, baba ve amcasından doğan haklarının kendilerine intikal ettirilmesini talep etmişlerdir. Yazılı müracaatları üzerine durum üst makamlarca incelenmiş, komisyon huzurunda yapılan imtihanda başarılı olmuşlar, liyakatleri görülmüş, adlarına ayrı ayrı düzenlenen yeni beratla belirtilen görevler Veyis ve Hasan'a 23 Zilhicce 1253/1837 tarihi itibariyle devredilmiştir.¹¹⁷

BOA., Cevdet Evkaf, 11631.

٢٤٩

۹۵۰۰

97

الحمد لله والصلوة على نبيه سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين أشهد أن لا اله الا الله محمد رسول الله
 بادی و باحث و بویکت ب مشکین لقا بک لسطر و اعلانه بسبب داعی اولدورکه انقاره ولایت جلالت
 و اخفته مدینه جوم ملامتند و حلی یوسف کند سر سکرند و صاحب انکیزات و انکیزات کالبت
 انکیزات و البیات اجوبه با مراده البیج برای ابن عمری لقا شمر معذلت استقام بنوی و محض
 دنیا نیف انما مصطفی بوده و قضا الله البیا نلاجل التمجید لا یتقام امر التمجید شموله نصیب
 و تبیین الید کی محض عرفونه ده شکر اقر ندرت اوق عارف انقدر ابن محمد ای محض نه با قمار
 صحیح شرعی و اعتراف صحیح مرعرا بدوب بن الحلب مال و احسن بالنفس مناکه و البیج
 عزولی افزا و استقام الیه تمنا اید و بسبب اذ العید و لب لک فسات ربنا الاهد و قضا حق
 شرعی مؤید صحر صحیح کذا اید و قضا جسا اید و بسبب شرط و تبیین الید مکمل بلی مذکور البیج
 عزولی تاریخ و شیشه صحر اعتبارا اولدور بیک حسابله اوزو برین قوی و کیفی و و یاخود و یکسبب
 اید و مع وجه الحلال استبراج و استغفال اولوب کده حاصل اولان طهق و یوز نیت لب عزولی
 و ناسند و تبیین لب عزولی و قضا مذکور کت مؤید و متبانی طهق و یوز عزولی مدینه مرقوم و افع
 جامع کبر درونده و هر صحر هفت روز خم و یوم اهد بعد صلوة العید بر دفعه جیب خدا شفیع و روز
 حضرت ابا القاسم محمد المصطفی علیه افضل الصلوات و الکی التها اقدیر کت شفیع و شریف عزولی
 و ایا باندن مؤید موس الیه عارف انقدر بر حیات اولدور که ترک قرائت انیک شریف و برید و برید
 اولاد و اولاد اولاد انیک اهل و اربا بینه توجه اولوب حدیش شریفه حاصل اولان مؤید
 اولاد روح بر شرف حضرت سید الشهدا و چهار یار کزین و سلطین ملائین و بنات و ازواج مطهرات
 محترمین رضوانه الله علیه اجمعین حظراته و ثانیات ترک عالم فانی اولان ابا و اولاد و یک با محمد شفیع
 و مجتهدین و مشایخین و کذا مؤیدین مؤیدات اراحد و نالتم بجم روحها الله اولنه و بنی لبی حیات
 اولوب و قضا مذکور کت نظار که با که دو قضا نظاره بطا لید لطن اولاد و اولاد اولاد و اولاد
 اولاد اولاد و یک اصل و ارشدیه و بعد الاقرضا و بعد الاقرضا اصل و ارشدیه و بعد الاقرضا
 شرف و شریف و علی و اکبرانی و وجوه بلده زنی و معرفت بکس لب البیا حدیث مزبوره یا سید مستقیم
 و دندار و امود و قضا و غیر الاقرضا بر مستقیم کس لب لب و فیضه مرقوم اید مؤید و موس الیه عارف

ÇŞS.8/33-62 nolu belgeden bir bölüm

Hacı Yusuf Mahallesinde oturan Çorbacıoğullarından Hacı Bekir Ağa
 oğlu Ömer Ağa, mütevellî olarak tayin ettiği aynı mahalleden kardeşi
 oğlu Arif Efendi ibn Mehmet Ağa huzurunda kendi malından 6.500
 kuruşu 15 Cemaziyelahir 1265/1849 tarihinde Allah rızası için aşağıda
 belirtilen şartlarla vakfetmiş ve şartlarının mutlaka yerine getirilmesini
 istemiştir. Buna göre;

6.500 kuruş, onu onbirbuçuk hesabıyla istirbah olunarak, elde edilecek
 yıllık 975 kuruş gelirin 75 kuruşu mütevellîsine ait olacaktır. Kalan
 900 kuruş ise her hafta Cuma ve Pazartesi günleri Ulucami'de ikindi

namazından sonra hayatta olduğu sürece terketmeksizin birer defa Peygamberimizin “Şifa-i Şerif” hadisini okuyacak olan kardeşinin oğlu Arif Efendi’ye verilecek, Arif Efendi’nin vefatından sonra ise bu görevi ilelebet Arif Efendi’nin ehil ve erbab olan çocukları yürütecek. Hadis-i Şerif’ten hâsıl olan sevabını öncelikle Hz. Peygamber’in Hanım ve çocukları ile car-ı yar-ı güzinin ruhlarına, sonra vefat etmiş olan anne-baba ve akrabalarının, diğer müslüman ve mü’minlerin, son olarak da benim ruhum için hediye edecektir.

Vâkıf, hayatta olduğu sürece vakfın nezâretinin kendisine, vefatından sonra da çocuklarına, soyu kesilirse akrabalarına yine de soyu kesilirse Çorum’dan bu işe muktedir birisine bu görevin verilmesini talep etmiştir. Arif Efendi’nin soyu kesilir veya ehil bir kimse olmazsa bu görev belirtilen hadis-i şerifi okuyabilecek ehil bir kimseye verilecektir.

Sicil kayıtlarında yeralan bir açıklamada ifade edildiğine göre, Hacı Bekir Ağa’nın vefatından sonra yapılan para ayarları konusundaki emirname dikkate alındığında bu defa mirasçılarla problem yaşanmış ve sonuçta taraflar yukarıda belirtilen para vakfı için verilecek miktar konusunda 4.000 kuruş üzerinde anlaşmışlardır. 4.000 kuruş karşılığı olarak da 21 adet karasığır tosunu verilmesi, bunların satılarak paraya çevrilmesine karar verilmiştir. Tosunların bir müddet bakım ve otlatılması için vakıftan 1.000 kuruş düşülmüş geriye 3.000 kuruş kalmış bu rakam da 25 Recep 1280/1863 tarihinde mütevellîye teslim edilmiştir.

Mahkemede yapılan bu işlemin şahitleri olarak Hacırecepzâde Osman Efendi ibn Şerif Efendi, Hayra Halil oğlu Hacı Osman Ağa, Çorbacıoğlu Mehmet Ağa, Emrullah Efendi ve Ahmet Efendi, Karamüftüzâde Süleyman Efendi Çerkez Abdulhamit isimleri sicile kaydedilmiştir.¹¹⁹

Sağrıcı Mahallesi sakinlerinden iken daha önce vefat eden Yancıoğlu Hanımı Fatma’nın vasiyet ettiği malının 1/3’ü varislerinden büyüklerin ifadeleriyle Camikebir’e ayrıldı. Malının 1/3’ünden geriye kalan malından 543,5 kuruş bedeli olarak mütevellîye teslim edilmiş

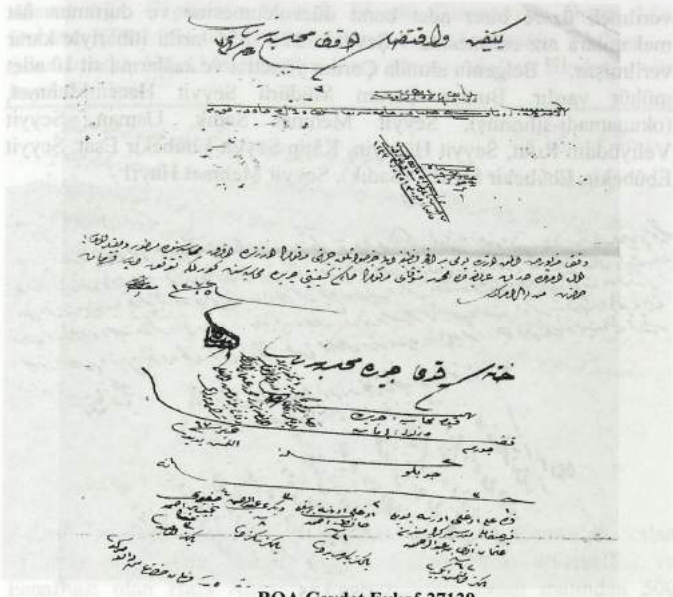
¹¹⁹ ÇŞS., defter no.8, s.33, kayıt no:62

ondan da Hacı Osman Efendi'nin tamir ettirdiği çeşme masraflarına harcanmak üzere aşağıda cins ve miktarı yazılı hayvanlar teslim alınmıştır. Erkek toklu 4 adet, erkek çebiş 4 adet, erkek koyun 2 adet, kara keçi 4 adet, koyun 4 adet olmak üzere gurre Muharrem 1269/1853 tarihinde sicile kaydedilmiştir. Belgenin altında Çorum Kadısı Seyyit Mehmet Sait ismi ve mührü vardır.

بسم الله الرحمن الرحيم
 حیدر علی خان
 طبع نموده و استبراع انوش و حق صبح بدید و حبس صبح غلذید و قد اجید و قد شوی که از انکه
 و در بار و اولادش ثوابه و راجع نبی و ابون اجد و ابکا و راجع نبی و ابکا و راجع نبی و ابکا و راجع نبی و ابکا
 سند زین و زین ابیکم عوان و انوش تبیر و بنا صراحتی و غیره
 ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

ÇŞS.2/16

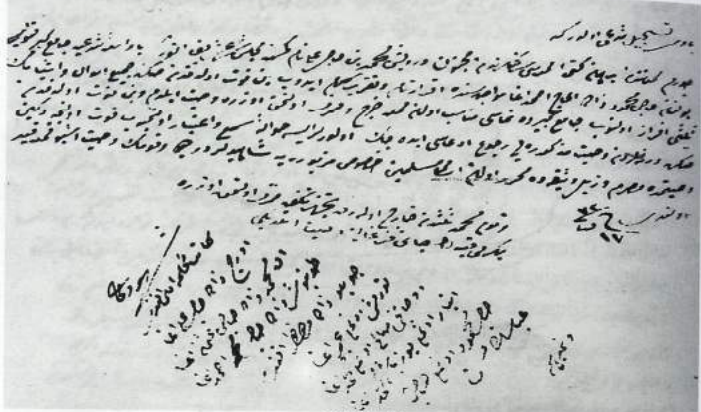
Çöplü Mahallesinden Meryem Hâtun, kendi malından 200 kuruş ayırarak 19 Cemaziyelülâ 1269/1853 tarihinde şu şartla vakfetti. Bu para istirbah olunarak elde edilen gelir her hafta Perşembe günleri Camikebir'de Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuyan kişiye hizmeti karşılığı verilsin, o da sevabını Hz. Peygamber'in, vâkîfın anne ve babasının, akrabalarının ruhuna hediye etsin. Metnin devamında ise vakfettiğim paranın geliri fazla olursa bu defa içerisinde mütevellî tayin ettiğim Ömer 10 kuruşu teslim ve kalan miktarı ana paraya ilave etsin dedi. Vakfın şahitliklerini Yanık Ali oğlu Mustafa, Saraçoğlu Osman Ağa, Çıvgınoğlu Osman yapmışlardır.¹²⁰

BOA.Cevdet Evkaf-27129

Çorum'da Sultan Murad Han hazretlerinin bina eyledikleri cami şerifte Şeyh Habib vakfından almak üzere günlük bir akçe vazife ile cüzhanlık görevine berat-ı ali ile mutasarrıf olan Kara Ali oğlu, orta boylu, kır sakallı, müderrisîn-i kirâmdan 62 yaşındaki Seyyit Osman Hilmi Efendi ibn Abdurrahman vefat edip yeri, hali ve hizmeti lâzimesi muattal kaldığından yerine Çöplü Mahallesinin üçüncü hanesinin ikinci ve üçüncü numaralarında ve Çiriş Mahallesinin birinci hanesinin birinci numarasında kayıtlı merhûm Osman Hilmi'nin oğulları Seyyit Hasan, Seyyit Hâfız Ahmet ve Seyyit Abdurrahman'dan, 21 yaşındaki orta boylu Seyyit Hâfız Ahmet bu hizmeti yürütebilecek yaş ve ehliyettir. Seyyit Hasan'ın bu işlere rağbeti yoktur. 8 yaşındaki Seyyit Abdurrahman ise küçük olduğundan bu işleri yürütebilecek yaşa gelinceye kadar Hâfız Ahmet'in geçici olarak bu hizmeti devam ettirmesi için babalarından devreden bu görevin Seyyit Hâfız Ahmet ve Seyyit Abdurrahman üzerine ortaklaşa ve eşit seviyede devredilmesine ve kendilerine

verilmek üzere birer adet berat düzenlenmesine ve durumun üst makamlara arz edilmesine 7 Şevval 1271/1854 tarihi itibariyle karar verilmiştir.¹²⁴ Belgenin altında Çorum yönetici ve âzalarına ait 10 adet mühür vardır. Bunlar Çorum Müdürü Seyyit Hacı Mehmet, (okunamadı-silinmiş), Seyyit Mehmet Sadık, Osman, Seyyit Veliyüddin Rıfat, Seyyit Hüseyin, Kâtip Seyyit Ebûbekir Esat, Seyyit Ebûbekir, Ebûbekir Sabri ? (Sadık), Seyyit Mehmet Hayri

ÇSS.2/35

Burhankethüdâ Mahallesinden Mecnun Derviş Mehmet b. Hacı Ali, 17 Recep 1272/1855 tarihinde mahkemeye müraccat ederek Camikebir mütevellisi olan Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet Ağa huzurunda söz alarak, vefatından sonra bütün mal ve eşyamin 1/3'ü ayrılarak buradan elde edilecek miktarın gelirini Camikebir'in uygun görülen ihtiyaçlarına harcanmak üzere vakfetmek istiyorum. Ben vefat ettikten sonra varislerim itiraz edecek olurlar ise aşağıda isimleri yazılı olan kimseleri şahit tutuyor ve vasiyetimin usulünce yerine getirilmesini mahkeme huzurunda talep ediyorum demiştir. Ayrıca adı geçen Mehmet, techiz ve tekfin işleri için harcanmak üzere malının 1/3'ünden başka 20 kıyyelik çay kazanını da vasiyetine ilave etmiştir. Şahitler olarak mahkeme Katibi Emin Efendi, Oruçzâde Hacı Ali Ağa, AkMehmetzâde Hacı Osman Ağa, Tombuşzâde Hacı Mehmet ve

¹²⁴ BOA., Cevdet Evkaf, 27129.

هذه المضافة قربة من قبل قاضي كورنيز خانم ابنة علي بن كاسم جدي كورنيز خانم ابنة زنديب خانم ابنة جامع كبيرك باسند شرعي مستطوعين من قبل كورنيز خانم
 حاجي احمد بن حاجي محمد جعفر بن برطوقا اترا تهم ونظر كورنيز خانم ابنة زنديب خانم ابنة جامع كبيرك باسند شرعي مستطوعين من قبل كورنيز خانم
 مالم وملك اوامر ملكه جعفر بن برطوقا اترا تهم ونظر كورنيز خانم ابنة زنديب خانم ابنة جامع كبيرك باسند شرعي مستطوعين من قبل كورنيز خانم
 جعفر بن برطوقا اترا تهم ونظر كورنيز خانم ابنة زنديب خانم ابنة جامع كبيرك باسند شرعي مستطوعين من قبل كورنيز خانم
 من قبل كورنيز خانم ابنة زنديب خانم ابنة جامع كبيرك باسند شرعي مستطوعين من قبل كورنيز خانم

وحرر ادرسه الوب

ÇŞS.3/105

Çorum'a bağlı Karabürcek Köyü sakinlerinden Kasım oğlu Osman mahkemeye müracaat ederek Camikebir vakfı mütevellisi olan Köstekçizâde Hacı Ahmet Ağa ibn Hacı Mahmut huzurunda söz alarak, kendi malım ve mülküm olan köyümdeki bir tarafı kendi evim, bir tarafı yol, bir tarafı cami şerif ve diğer tarafı Hacı'nın çöplüğü ile sınırlı, güzel ve iki kapılı evimi Allah rızası için mütevellî tarafından başkasına satılıp elde edilen gelirinin para vakfı şartlarında çalıştırılması suretiyle elde edilecek kârının Camikebir'in ihtiyaç duyulan masraflarına harcanması için 1281/1864 tarihi itibariyle vakfediyorum demiştir.¹³⁰

Çorum'un Uç Mahallesinde oturan Mehmet oğlu Küçükögöz'ün Ömer, mütevellî tayin eylediği Camikebir'in mütevellisi olan Hacı Mahmudzâde Hacı Ahmet Ağa'ya 25 Cemaziyelahir 1282/1865 tarihinde 1.400 kuruş vererek şu şartla vakfetmiştir¹³¹.

1.400 kuruş, mütevellî tarafından sağlam kefil alınarak istirbah olunup hâsıl olan gelirinden bir batman zeytin yağı alınıp, aynı camide seherde mukâbele okuyan hâfıza verilecektir.

¹³⁰ ÇŞS., Def.no.3, s.105, kayıt no:198

¹³¹ ÇŞS., Def. no 3, s.132, belge no: 254.

Çorum Ulucamı para vakıfları mütevellisi olan Hacı Ahmet Ağa ihtiyarlayıp bu işleri yürütmenin kendisine zor geldiğini ileri sürerek kendi rızasıyla mahkemeye müracaat ederek bu görevden ayrılmak istediğini bildirmiştir. Bu nedenle işlerin yürütülebilmesi ve topluma mal olmuş hizmetlerin aksatılmaması açısından bu işleri yürütmeye ehil ve liyâkatı dikkate alınarak Kadızâdelerden Hasan oğlu Veyis Efendi mütevellî olarak atanmıştır. Vakfa Nâzır olan Mehmet Sadık Efendi tarafından Ulucamı para vakfında bulunan toplam 28.600 kuruşun kimlere verildiğine dair resmi kayıt tutanakları Veyis Efendi'ye teslim edilmiş ve kendisine yeniden görev yetki belgesi düzenlenmiştir. Bu işleme ait tutanak sicillere aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir.¹³³

[illegible]

BOA.4/72 sayfa 189 nolu belge. 1868 yılında Ulucami para vakıflarından
borç alanlara ait listeden 1.bölüm

Camikebir zaruri masrafları, hizmet giderleri ve diğer masrafları için hayır sâhipleri tarafından vakfedilen mevcut paranın mütevellisi olan Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet Ağa ve Nâzırı olan Çorum Müftüsü Mehmet Sadık Efendi marifetiyle istirbah olunan (gelir getirecek şekilde çalıştırılan) miktarın dökümü ve kimlere borç olarak verildiğine dair 1283/1866 yılı Muharrem ayı ilk günü itibariyle liste şöyledir;

Borç Alanlar

	Adı ve soyadı	Aldığı miktar/kuruş
1	Helvacı Kır Osman oğlu Topal Hasan	250 kuruş
2	Helvacı Kır Osman oğlu Seydi	250
3	Mavraloğlu Mustafa	700
4	Musalli oğlu Mustafa Ağa	700
5	Ağcan Mehmet Ağa	300
6	Duhancı oğlu Hacı Hüseyin	100
7	Kadir Bey oğlu Ali Bey	650
8	Kadife oğlu Hacı Ömer Ağa	500
9	Çorbacı oğlu Hacı Bekir	1.000
10	Attar Mecnun'un Ali	2.000
11	Mazlum oğlu Hâfız Osman	1.000
12	Hâfızoğlu Feyzullah	100
13	Kınık Köyü'nden Kızıl Ali	1.400
14	Ebiloğlu Ebûbekir	600
15	Kötek Hüseyin	200
16	Mazı oğlu Şükrü	600
17	Daldaloğlu Süleyman	100
18	Kayyumoğlu Derviş Hüseyin	245
19	Kayyumoğlu Derviş Ali	245
20	Kayyumoğlu Hacı Mehmet	1.000
21	İstanbulluoğlu Osman	200
22	Nalbant Ebûbekir	100
23	Dikici Matlağ oğlu Osman	110
24	Kör Hüseyin oğlu Mehmet	50
25	Sabuncuoğlu Osman Ağa	350
26	Deliler Köyü'nden Bozoğlu'nun Hasan	100

27	Gazi Bekir oğlu Hasan	250
28	Ünzile'nin İsmail	207,5
29	Hacı Mahmut oğlu Hacı Ahmet Ağa	2.600
30	Emin Bey oğlu Mustafa Bey	100
31	Dülger Saka oğlu Molla	100
32	Uncuoğlu Bekir	200
33	Alacalı Ovacıklı Ali	110
34	Debbağ Tarakcı oğlu İbrahim	400
35	Kürtoğlu Hacı Mehmet	100
36	Mevlutoğlu Mustafa	2.000
37	Recber Kiroğlu Hüseyin	300
38	Ekmekçi Tokatlı Osman	61
39	Gürcü Köyü'nden Sis oğlu Bekir	200
40	Kanaraoğlu Ahmet	452
41	Kaleli Hacı Ali Bey'in Yusuf	500
42	Karafakıoğlu Mehmet	500
43	Kırklar Müderrisi Salih Efendi	200
44	Kaşağıcı oğlu Hacı	100
45	Taşçıoğlu Hacı Ali	300
46	Mazlumoğlu Hacı Mustafa	220
47	Gerdiyan oğlu Süleyman	100
48	Eskice Köyü'nden Hıdır oğlu Halil	50
49	Çilingir Hıdır	50
50	Mazalı Gedikoğlu Hüseyin	50
51	Sarıcalar Köyü'nden Döneroğlu Ali	600
52	Karabekir oğlu Hacı Hüseyin	500
53	Bakkal Osman	350
54	Dehmen? Ahmet	120
55	Keçecioğlu Ahmet	462
56	Sünbuloğlu Hacı Dede	260
57	Kadife oğlu Kesim	200
58	Kızılcakışla Köyü'nden Satılmış	700
59	Bayraktar oğlu Osman Hâfız	600
60	Anberoğlu Yüzbaşı Mehmet Ağa	1.000
61	Ebiloğlu Bekir Ağa	400
62	Burhanoğlu Hacı Feyzullah	500
63	Davutoğlu Hacı Mustafa	150

64	Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet Ağa	100
65	Duhancı Salih oğlu Süleyman Efendi	250
66	Deliler Köyü'nden Bozoğlan'ın Hüseyin	300

1283/1866 tarihli liste incelendiğinde daha önce vakıftan aldıkları borç paraları geri ödeyenlere ait liste şöyle oluşmaktadır;¹³⁴

1	Erzen İmam Hâfız Efendi	200
2	Karaalizâde Hâfız Kütüp	100
3	Enbiyaoğlu Hâfız İsmail	100
4	Mazlumoğlu Hâfız Osman Efendi	1.000
5	Hocazâde Yusuf Efendi	100

1283/1866 yılı Muharrem ayı başı itibariyle vakıfta olan ana para toplamı 28.600 kuruştur.

Yukarıda verilen listede adı geçen isimler, para vakfında biriken miktarın isteyene borç olarak verilmesi imkânı, bu miktardaki bir paranın şehir de ticari amaçlı piyasada kullanılır olması gibi bilgiler son derece önemlidir. Bu para ile çok büyük işleri yapabilme imkanı vardır. Anapara ve bunun geliri son derece yüksek bir rakam olunca Ulucami hizmetleri için ihtiyaç duyulduğunda başkalarından yardım toplamaya gerek duyulmaz, namaz sonrası kapı önlerinde para toplanmazdı. Her ne kadar şehirde farklı rakamlarla satışlar olsa da o dönem itibariyle şehirde 200 ila 350 kuruş arasında ev satışları vardı. Dolayısıyla 350 kuruş üzerinden hesaplanırsa Cami ihtiyaçları için oluşturulan bu fondaki parayla Çorum'da ortalama 80 civarında daire satın almak mümkündü. Bu oranda bir para yalnız Ulucami para vakfı kasasından piyasada kullanıma sunulmuştu. Kaldı ki şehirde diğer camiler, çeşmeler, avarız sandıkları denilen mahalle ihtiyaçları için kullanılmak üzere vakfedilen paralar vs. dikkate alındığında para vakıfları aracılığıyla verilen hizmetin önemi ve büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ulucami ve diğer sosyal hizmet veren birimlerin ayrıca gayrimenkul vakıfları da vardı ki bunlar bu hesaplama dahil edilmemiştir. Onları da kattığımız takdirde bu rakamlar çok daha büyük bir orana tekâbül etmektedir.

¹³⁴ ÇŞS., Def.no.4, s.72, kayıt no:189.

Aynı dönem itibariyle Tokat bölgesi başta olmak üzere Çorum'da da yabancı unsurlardan Ermeni ve Hristiyanlar ihtiyacı olanlara para satıyorlardı. Faiz oranları ise %300'ün üzerinde olabiliyordu. Oysa para vakıflarında bu oran %15'in üzerine çıkamazdı. Çünkü bu oranı devlet belirlemiş, bu oran üzerinde vakıflar aracılığıyla para kullanılacak olurda borç alanlarla vakıf arasında problem çıkarsa bu davalara mahkeme (Kâdı) bakmazdı. Bu durumu herkes bildiği için vakfiyelerde de %15 üzerinde gelir getirecek şekilde paranın borç olarak verilmesi istenmezdi. Kısaca para vakıflarıyla oluşturulan bu sistem karşısında sıkıntıya düşen insanların durumlarından pay çıkartarak yüksek oranlarda para satışı yapan gayrimüslimler iş yapamaz olmuş ve bu işlerle uğraşanların büyük çoğunluğu bölgeyi terk etmek durumunda kalmıştır.¹³⁵

Para vakıflarından borç alanlar içerisinde Ulucami imamları, esnaf, köylü her kesimden insanı görmek mümkündür. Bu da para vakıflarının toplumda ne kadar yaygın olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yukarıdaki listede adı geçen insanların bugün Çorum'da yaşayanların dedeleri olduğu dikkate alındığında para vakıfları ve bunların işletim sistemi hakkında yeterli bilgi donanımına sahip olmayan kişilerin yapacakları konuşmalar yersiz ve anlamsız olacaktır. İşin fikhî boyutu konunun uzmanlarına bırakılarak para vakıflarının tarihteki uygulamasına dikkatler yoğunlaştırılmalı, ecdadımızın o dönem şartlarında ticari ve sosyal hayata hareketlilik kazandırmak için ne tür açılımlar sağladığı gözden ırak tutulmamalıdır. Günümüz insanının ise dedeleri kadar meselelere çözüm üretmede yeterli cesarete sahip olmadığı görülmelidir.

Ecdadın oluşturduğu para vakıflarının gelirleri Ulucami gibi sosyal amaçlı birimlerin giderleri için harcanırdı. Hem insanların ihtiyacı karşılanır hem de o bölgedeki kurumların giderlerine katkı yapılmış olurdu. Böyle bir ortamda camiler sadece namaz kılnan yerler olmaktan çıkar aynı zamanda ticari bir işletme gibi hem çalışanlarına hem de topluma yönelik bir katkı sağlanmış olurdu. İşte Çorum Ulucami'de yan kuruluşu gibi işlem gören para vakıfları sayesinde

¹³⁵ Geniş bilgi için bkz. Ali İlca, "Osmanlı Dönemi Çorum'da Para Vakıfları", Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu, Ekim-2004, G.Ü.Çorum İlahiyat Fakültesi.

etmesiyle cami hizmetlerine yönelik para vakfında işlerin aksamaması açısından yeni bir mütevellî tayin edilmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle Karamüftüzâde Hacı Hasan Hayri Efendi ibn Süleyman mütevellî olarak atanması uygun görülmüştür. Evkaf Müdürü Hasan Hayri Efendi tarafından vekil olarak gönderilen Hocazâde Abdullah Efendi ile Çorum'un meclis idare heyet üyelerinin tamamının katıldığı toplantıda vakıf para ve alacaklarını belirten defter mütevellî olan Hasan Hayri Efendi'ye 20 Zilkade 1285/1868 tarihinde teslim edilmiştir.¹³⁶

1283/1866 tarihli defterle burada konu edilen defterde yazılı isimler karşılaştırıldığında ortaya şöyle bir liste çıkmaktadır;

**1283-1285/1866-1868 yılları arasında
vakıftan aldıkları borçları ödeyenlerin listesi**

1	Helvacı Kır Osman oğlu Topal Hasan	250
2	Helvacı Kır Osman oğlu Seydi	250
3	Musalli oğlu Mustafa Ağa	700
4	Ağcan Mehmet Ağa	300
5	Duhancı oğlu Hacı Hüseyin	100
6	Kınık Köyü'nden Kızıl Ali	1.400
7	Ebiloğlu Ebûbekir	600
8	Mazı oğlu Şükrü	600
9	Kayyum oğlu Derviş Hüseyin	245
10	Kayyum oğlu Hacı Mehmet	1.000
11	İstanbuluoğlu Osman	200
12	Nalbant Ebûbekir	100
13	Deliler Köyü'nden Bozoğlu'nun Hasan	100
14	Gazi Bekir oğlu Hasan	250
15	Ünzile'nin İsmail	207,5
16	Emin Bey oğlu Mustafa Bey	100
17	Uncuoğlu Bekir	200
18	Gürcü Köyü'nden Sisoğlu Bekir	200
19	Kanaraoğlu Ahmet	452
20	Kaleli Hacı Ali Bey'in Yusuf	500
21	Karafakıoğlu Mehmet	500

¹³⁶ ÇŞS.,Def.no.4, s.114, kayıt no:305.

22	Kırklar Müderrisi Salih Efendi	200
23	Kaşağıcı oğlu Hacı	100
24	Mazlumoğlu Hacı Mustafa	220
25	Eskice Köyü'nden Hıdır oğlu Halil	50
26	Çilingir Hıdır	50
27	Mazalı Gedikoğlu Hüseyin	50
28	Karabekir oğlu Hacı Hüseyin	500
29	Bakkal Osman	350
30	Dehmen? Ahmet	120
31	Keçecioğlu Ahmet	462
32	Sünbuloğlu Hacı Dede	260
33	Kadife oğlu Kesim	200
34	Bayraktar oğlu Osman Hâfız	600
35	Anberoğlu Yüzbaşı Mehmet Ağa	1.000
36	Ebiloğlu Bekir Ağa	400
37	Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet Ağa	100

Daha önce borç aldıkları için 1283 tarihli listede ismi geçen ve 1285/1868 yılındaki defterde de borçları devam edenlerin listesi

1	Daldaloğlu Süleyman	100
2	Çorbacı oğlu Hacı Ebûbekir	1.000
3	Kör Hüseyin oğlu Mehmet	50
4	Sarıcalar Köyü'nden Döneroğlu Ali	600
5	Kadir Bey oğlu Ali Bey	650
6	Recher Kiroğlu Hüseyin	300
7	Gerdiyan oğlu Süleyman	100
8	Kayyum oğlu Ali Baba	245
9	Dikici Matlağ oğlu Osman	110
10	Ekmekçi Tokatlı Osman	61
11	Kadife oğlu Hacı Ömer Ağa	500
12	Mazlum oğlu Hâfız Osman	1.000
13	Kürtoğlu Hacı Mehmet	100
14	Attar Mecnun oğlu Ali	2.000
15	Mavraloğlu Mustafa	700
16	Debbağ Tarakçı oğlu İbrahim	400
17	Kızılcakışla Köyü'nden Satılmış	700
18	Sabuncuoğlu Osman	350

19	Hacı Mahmut oğlu Hacı Ahmet Ağa	2.600
20	Kötek Hüseyin	200
21	Mevlûtoğlu Mustafa	2.000
22	Taşcıoğlu Hacı Ali	300
23	Hâfizoğlu Feyzullah	100
24	Alacalı Ovacıklı oğlu Ali	110
25	Dülger Saka oğlu Molla	100
26	Burhanoğlu Hacı Feyzullah	500
27	Davutoğlu Hacı Mustafa Ağa	150
28	Duhancı Salih oğlu Süleyman Efendi	250
29	Kınıkdeliler Köyü'nden Bozoğlan oğlu Hüseyin	300

**1283-1285/1866-1868 yılları arasında
para vakfından borç alanların listesi**

1	Kılıçkıranoğlu Salih	300
2	Zabtiye Avşaroğlu Mehmet	100
3	Emirzebey oğlu Mustafa bey	100
4	Kızılıpınar Köyü'nden Mecan oğlu Hüseyin	500
5	Kınık Köyü'nden Bozoğlan oğlu Hüseyin	100
6	Kılıçören Köyü'nden İdris oğlu Osman	500
7	Kayyum oğlu Hüseyin Baba oğlu Mehmet	300
8	Müezzinoğlu Ahmet	100
9	Kaşagıcıoğlu Hacı Halil	100
10	Enbiyaoğlu Hâfız İsmail	100
11	Kadirbey oğlu İsmail	1.000
12	Kınıkdeliler Köyü'nden Mehmet Efendi	600
13	Kayyum oğlu Hacı Osman	1.000
14	Karaalizâde Hâfız Kütüp	100
15	Donkaya?oğlu Mehmet	500
16	Çiftlikli Ali'nin oğlu Mehmet	100
17	Maden oğlu İsmail	100
18	Akçakoyunlu Mehmet Kâhya	600
19	Sarhoşoğlu Hacı Mustafa	200
20	Kadioğlu Ömer	500
21	Piroğlu Hâfız Osman	200
22	Abdalata Köyü'nden İncooğlu Mehmet	100

23	Hacı Müftüzâde Abdurrahim	300
24	Sarinbeyli Ahmet oğlu Molla Abdullah	250
25	Kara Osman oğlu Topal Hasan	500
26	Şehir Kethüdâ oğlu Mehmet	150
27	Hacı Mahmut oğlu Hacı	200
28	Garipoğlu Bekir	100
29	Alemdaroğlu Yüzbaşı Ahmet	1.000
30	Reçber Softa oğlu Hasan Şeyh	300
31	İstanbulluoğlu Mustafa	100
32	Nalinci oğlu Hacı Hüseyin	100
33	Küpeli Hâfız Efendi damadı Osman	200
34	Maza Köyü'nden Gedikoğlu Mehmet	50
35	Akcan oğlu Mehmet	350
36	Hocazâde Yusuf Efendi	100
37	Sametoğlu Osman	524
38	HalilAğazâde Ömer Reşit	100
39	Anbar oğlu Yüzbaşı Mehmet Ağa	1.000
40	Akçakoyunlu Mehmet Kâhya	400
41	Hasırcıoğlu Hacı Hasan	100

نومرد

440

[illegible]

ÇŞS.15/67

Merkez livası olan Çorum'da Sultan Murat'ın bina ve ihya eylediği cami şerifinde Şeyh Habib ecza-i şerifi vakfından günlük bir akçe vazife ile cüzhanlık görevi 1284/1867 senesi Cemaziyelahir'e'nin 6.günü tarihi itibarıyla verilen bir kıt'a berat ile uhdesinde bulunan merhûm Hacı Ömer oğlu Seyyit Ali'nin geride küçük oğulları Hüseyin, Ömer ve Maksut' bırakarak vefat edince verilen bu hizmet aksamaya başlamıştır. Her ne kadar sicil kayıtlarında vakfiyesi yok ise de geçmişten beri devam edip gelen Kur'an okunması hizmetine büyük oğlu Ömer talip olmamıştır. Maksut ise bu hizmeti

yürütebilecek kabiliyet ve mizaca sahip olmadığını ifade etmiştir. Çorum meclis idaresi odasında 23 Şevval 1319 tarihinde yapılan toplantıda Evkaf Müdürü Hacı Elvan Efendi de hazır bulunmuş alınan karar gereği, Çorum'un Pazar Mahallesi 3. hanesinin ikinci numarasında kayıtlı 1262/1846 doğumlu ve askerlikle ilişkisi olmadığına dair getirdiği belgeye dayalı olarak babası merhûm Seyyit Ali'ye ait yukarıda belirtilen görevin oğlu Hüseyin Efendi'ye verilmesine ve kendisine yeni bir berat düzenlenmesine karar verilmiştir.¹³⁷

[illegible]

Çorum sakinlerinden ve cami vakfına yetki belgesi ile mütevellî olan Mehmet Sadık Efendi ibn merhûm Ömer Efendi mahkemeye müracaat ederek, Çorum Ezil Köyü ahalisinden Gödekoğlu Ahmet, Çatalhoğlu? Halil b. Abdullah, Mehmet Çavuş, Kötü Mustafa adlı kişiler huzurunda söz alıp Ezil Köyü civarında Yakacık diye bilinen bir tarafı Çorum caddesinden yüksek sınırı, bir taraftan Ölçekzâde değirmeni üstyanındaki tarlası karşısından ve Ezil Köyü'nden gelip Çorum caddesine giden yola bitişik mülk mezranın yarısı mütevellîsi olduğum Ulucami'de okunan Dürer Havanlık görevi için vakıf olup, belirtilen arazinin diğer yarısı da tımar dahilinde olmakla beraber Yakacık mezrasının eskiden belirlenen ve bilinen sınırı bozulmuş olup civar Köyden ehil ve güvenilir kişiler alınarak belirtilen arazinin dört taraf sınırının önceki haline uygun olarak tespit edilip kayda geçirilmesini istiyorum demiştir. Bunun üzerine kanuna uygun olarak tespit için Kâtip Ateş Hüseyin Efendi ve arazi-i emiriyye konusunda padişah tarafından izin ve yetkili kılınan Çorum Müdürü Hacı Ömer Ağa tarafından vekil tayin edilen zabtiye erlerinden Avşaroğlu Ömer Ağa, belirtilen Yakacık mevkiine giderek civardaki Bayat Köyü sakinlerinden İmamoğlu Hasan b. Ömer ve Nizam Koloğlu İsmail b. Ömer, Koloğlu Ali Kethüdâ ibn Memiş ve Yunus oğlu Hüseyin Çavuş ile Ebûbekir ve Semizoğlu? Hüseyin b. Ahmet adlı kişiler yerinde inceledikleri Çorum caddesi yönünde yüksek sınırı, Ölçekzâde değirmeninin üstyanındaki tarlasının karşısında ve Ezil Köyü'nden gelip belirtilen Çorum caddesine giden cılkaya (arayol) bitişik mülk kible tarafının aşağı mahalli Yakacık mezrası ve üst tarafı Ezil Köyü toprağı olduğu yerinde görölerek işaretlenmiş, yeniden sınır tespiti yapılmış, bilirkişilerin huzurunda kâtip bu durumu kayda almış, düzenlenen belge mahkemeye sunularak 03 Cemaziyelahirre 1284/1867 tarihi itibariyle kayda geçirilmiştir.¹³⁸

¹³⁸ ÇSS.,Def.no.3, s.216, kayıt no:451

Çorum Demirciler sokağında bulunan ve etrafında Hacı Veliyüddin Ağa Hanı, Kâtipoğlu Arif dükkânı, Ebiloğlu Hacı Ali dükkânı ve bir tarafı da yol olan bir adet dükkânın kira gelirinin yarısı camişerifte okunacak olan mevlit şekerine, yarısı da bitişiğinde bulunan küpe konulan temiz içme suyu hizmetlerine harcanmak üzere vakfedilmişti. Vakıf dükkânının yarısına mütevellî olan Madenzâde Ebûbekir Sait Efendi ibn merhûm Hacı Mehmet Hilmi Efendi ibn merhûm Mustafa, vakfın diğer yarısına mütevellî olan Kahveci Ahmet b. Merhûm Mustafa b. Abdullah adlı kişiler mahkemeye müracaat ettiler. Kendilerinin hazır bulunduğu mecliste şehrin eşraf-ı hânedanından ve İstabl-i amire payelilerinden Veliyüddin Ağa ibn merhûm Hacı Hüseyin Ağa ibn merhûm Veliyüddin'in talebi hakkında söz alan Ebûbekir Sait Efendi özetle, "Veliyüddin Ağa'nın sahip olduğu kendi malı, mülkü olan Attarlar sokağında bulunan bir tarafında Boyabatlı oğlu İsmail dükkânı, bir taraftan Mazıoğlu Şükrü dükkânı, iki tarafı yol ile sınırlı bir adet dükkânı ki yer, büyüklük ve fiyat olarak vakıf dükkânından daha büyük ve değerlidir. Veliyüddin Ağa bu yeri vakıf dükkânı ile değiştirmek istiyor" dedi. Konu hakkında inceleme yapmak üzere görevlendirilen Başkâtip Mehmet Emin Efendi, meclisin binalardan sorumlu memurlarından Anbaroğlu Mehmet Ağa, Alaybeyoğlu Arif Ağa, Neccar Halifesi Gamsız Osman, Gügükdede oğlu Mehmet Ağalar ile vakıf dükkâna gidip bilirkişilerle birlikte inceleme yaptılar. İncelemeye mütevellî Ebûbekir Sait Efendi ve Ahmet Ağa'da katıldılar. Sonuçta bu dükkânın, vakıf dükkânından kıymet itibariyle 3.500 kuruş, yıllık icar getirisi olarak da 125 kuruş daha kıymetli olduğu tespit edildi. Bilirkişinin uygun görmesi ve vakfın lehine olması nedeniyle vakıf dükkânı ile Veliyüddin Ağa'ya ait dükkânın mübadele edilmesine, kayıtlarının buna göre yeniden düzenlenmesine 21 Rebiülahir 1287/1870 tarihi itibariyle karar verilmesi üzerine sicile kaydedilmiştir. Olayın şahitliklerini ise Hamaloğlu Mehmet Efendi, Mazlumoğlu Hacı Ağa, Kasnaklıoğlu Mehmet Emin Efendi, Nalçacıoğlu Ahmet Ağa, İbikoğlu Mehmet Ağa, Hamaloğlu Ahmet Ağa, Kadifeoğlu Yüzbaşı Ömer Ağa, Velipaşaoğlu Hacı Ağa yapmıştır.¹³⁹

¹³⁹ ÇSS.,Def.no.4, s.183, kayıt no:521.

2.1.2

[illegible]

وہ

عن اعضاء مجلس
عن اعضا مجلس
عن اعضا مجلس
عن اعضا مجلس
عن اعضا مجلس
عن اعضا مجلس

Camikebir şadırvanlarına gelen su yolu ve hizmetlerine yönelik faaliyette bulunan para vakfının mütevellîsi Karamüftüzâde Hasan Efendi ibn Süleyman'ın da katıldığı mecliste söz alarak, Kubbeli Mahallesi Demirciler sokağında bulunan ve Eski Mahkeme binası olarak bilinen etrafında Hancı Dedeoğlu Hüseyin b. Abdullah, Bakkal Elvan b. Hüseyin, Harpuştı oğlu Mehmet Emin b. Abdullah evleri ve bir tarafı da yol olan yaklaşık 924 zira' arsa üzerinde bulunan yaklaşık 396 zira' üzerine oturan üst katı dört oda ve bir tuvalet, altında bir ahır ve samanlık olan yer mütevellîsi olduğum Kubbeli cami hitabet hizmetlerine aylık 2 kuruş mukataa alınmakta idi. Fakat bu binanın zamanla gerekli bakım ve onarım işleri yapılmadığı için kullanılamaz hale gelmesi, vakfımız şartları gereği burasının tamirine de izin verilmemesi nedeniyle bu bina yıkılmaya başlamış, bina malzemelerinin zamanla yok olması ihtimali ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu yerin bedeli karşılığı başkasına satılarak elde edilen paranın gelir getirici bir şekilde çalıştırılması, bu yerin piyasa şartlarında bedelinin 1.000 kuruş olarak değerlendirildiği, Camikebir mütevellîsi Hasan Efendi'ye burayı Ulucami vakfı için biraz fazlasıyla 1.200 kuruşa satmayı uygun gördük ve işlem yaparak parasını da Kubbeli cami vakfı için teslim aldık. Bundan sonra bu bina ile ilgili Kubbeli Cami vakfının herhangi bir ilişkisi kalmamış bütün hakları Ulucami su yolu hizmetlerine ait para vakfına geçmiştir diye sözlerini tamamlamış, 24 Cemaziyelevvel 1290/1873 tarihinde yapılan bu işleme şahit olarak Çorum Müftüsü Ahmet Feyzi Efendi, Çorum idare meclisi azalarından Alaybeyzâde Hacı Osman Ağa, Hacı Abdurrahmanzâde Hacı Osman Ağa, Madenzâde Sait Efendi, Kavukçuzâde Ömer Ağa, Taybıllızâde Hacı Ali Efendi'nin isimleri geçmektedir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ ÇŞS., Def.no.5, s. 14, kayıt no:21.

Eski Mahkeme diye bilinen binanın metruk vaziyetten kurtarılarak yeni bir bina yapılabilmesi için Ulucami şadırvan suyu yolu hizmetleri para vakfı mütevellisi Karamüftüzâde Hasan Efendi'nin girişimleri ve şehir eşrafının kendisine destekleri ile eski bina 1.200 kuruş bedelle Kubbeli cami vakfından satın alınmış, bina yeniden yaptırılmıştır. Binanın yapım işlerine katkı sağlamak amacıyla Çorum hakimi 1.500 kuruş, Hacı Ferhat Ağa 1.000 kuruş, Alaybeyzâde Hacı Osman Ağa 1.000 kuruş, Sait Efendi 1.000 kuruş, Kavukçuzâde Ömer Ağa 500 kuruş, Taybıllızâde Hacı Ali Efendi 500 kuruş, Hocaâzâde Abdullah Efendi 500 kuruş olmak üzere toplam 6.000 kuruş yardım yapmışlardır. Yeni yapılan bina için bu rakam üzerinde olan masraf miktarı da Ulucami suyu yolu para vakfından harcanmıştır. Gerekli izinlerin alınması suretiyle tamamlanan işlem sonucunda 3 oda, 1 mutfak, 3 oda selamlık, 1 ahır ve 1 samanlıktan oluşan bina ? memurlarına kira olarak verilmiştir. Yıllık kira getirisi ise Ulucami suyu yolları masrafları için harcanması amacıyla vakfa tahsis edilmiştir. 24 Cemaziyelevvel 1290/1873 tarihinde sicile kaydedilmiştir. Şahitler arasında Çorum Meclis Dava Vekili Ahmet Muhtar, Müftü Seyyit Ahmet Feyzi, Miralay Seyyit Veliyüddin Rıfat, Hacı Abdurrahmanzâde, Alaybeyzâde Seyyit Şükrü oğlu Osman, Kavukçuzâde Ömer Lütfi, Taybıllızâde Hacı Ali, Hocaâzâde Seyyit Abdullah Efendi, Hacı Mahmutzâde Seyyit Hacı Ömer isimleri vardır.¹⁴¹

¹⁴¹ ÇŞS., Def.no.5, s.15, kayıt no:22-23.

Osman Dede'de 200 kuruş, Hamamlıçay Köyü'nden Abidin oğlu Mehmet ve Bekir'de 100 kuruş, İstanbulluoğlu Osman'da 100 kuruş, Abdi oğlu Ahmet'de 70 kuruş toplam 2.290 kuruş Mehmet Ağa'ya teslim edilmiştir.¹⁴³

نصرتك ودينك
والموت

مروصه نيك ليدركه
اشبه فضائل ودرستار ووافاق هجونه مفتش اوفى داعبدنك اعلامك محمدروليك اوزك وقف مزبد دست
المه اوزك بوى نيم ايجي وظيفه ايله هر خوانه مرقى حازقه حبيب خليفنك بدولد محمولونى لى اوزك
اهلى نمايان اودن صيدضمال سبد وظيفى خليفه به ربوب تقه هم بانقى بدوقصوداى ضربت
ابتاك وترى ونگاسل ابره رفقته اصره ويريك شعله بارزى هجونه نوبه وربه قلندرت
باني اعش اوئمه بابك اوزك خان مرقى من لى اوزك

BOA.Cevdet Evkaf-27360 (Belgeden üst kısmından bir bölüm)

Ulucami'de devirhanlık hizmetini yürüten kardeşi Hâfız Hüseyin'in vefat etmesi ve geride de çocuğunun olmaması nedeniyle bu görevin kendisine verilmesini isteyen Mehmet oğlu Mustafa'nın 1252 tarihli dilekçesi şöyledir;¹⁴⁴ "Devletlü, inayetlü, merhametlü, Efendim Sultanım hazretleri devam-ı ikbâl ile sağ olsun, arzuhal-i kullarıdır ki, Medine-i Çorum'da vaki' merhûm ve mağfurleh Sultan Murat Han aleyhirrahmet-i ve'l gufran hazretlerinin bina eylediği camii şerifinde yevmî nîm akçe vazife ile bâ- berat-ı âlişan devirhavan olan karındaşım es-Seyyit Hâfız Hüseyin b. Seyyit Mehmet bilâ veled-i fevt olup yeri, hali ve hizmet-i lâzimesi mahlul ve muattal olmağla merahim-i aliyyelerinden mercudur ki kaleminden kayd-ı ba'de-t derkenar karındaşım müteveffa mergumun mahlulünden bu kullarına tevcih ve yedime müceddeden bir kıt'a berat-ı âlişan sadaka ve ihsan buyurulmak babında emr-ü ferman devletlü, inayetlü, merhametlü, Efendim sultanım hazretlerindir. Bende Seyyit Mustafa b.Seyyit Mehmet"

¹⁴⁴ BOA, Cevdet Evkaf, 27360.

[illegible]

Burhankethüddâ mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Sucuoğullarından Abdullah oğlu Halil oğlu Hacı Ömer Ağa'nın Hanımı Mustafa kızı Aişe ve oğulları Hacı Ahmet, Hacı Osman, Hâfız Abdullah ile kızları Emine, Dudu ve Asiye olmak üzere çocukları vardır. Emine, Dudu ve Asiye diğer mirasçılarla anlaşmış, miras bedelini almışlardır.

Ağa'ya, 20'si Şerife Hâtun'a, 59'u Fatma'ya 7'si Rahime'ye, 15'i diğer Şerife'ye, 35 sehinden 70'i Halil ve Mehmet'e, 17 sehmi Sare'ye ... düşmektedir.

Hacı Osman Ağa'nın müracaat ettiği mahkemeye, Hacı Mustafa oğlu ve Hisar Mahallesi imamı Hâfız Şükrü Efendi, mahalle birinci muhtarı Hâfız Mehmet Efendi, ikinci muhtarı Kiroğlu Hacı Ali, Hacıyusuf Mahallesi imamı Halil Efendi, birinci muhtarı Tataroğlu Osman Ağa ile şahitliklerinden emin olunan Hisar Mahallesi sakinlerinden Molla Ahmet oğlu Osman, Hacıyusuf Mahallesinde oturan Çorbacıoğullarından Bekir oğlu Ali Efendi ve Ulucami suyolları para vakfı mütevellîsi Karamüftüzâde Süleyman oğlu Hasan Efendi katılmıştır.

Aşağıda belirtilen ve mağazalarda kiracı olarak bulunan, Bakkal Abdullah oğlu Osman Ağa, Araphacı oğullarından Abdullah oğlu Hüseyin, Dümenci Halil oğlu Bekir, Bedevî oğullarından Hüseyin oğlu Mustafa, Kaydoğlu Ömer, Türemiş oğullarından Mehmet oğlu Arif, Hacı Vaizoğlu Hacı Ahmet, Cücen Mahmut oğlu Ömer, Serdaroğullarından Hasan oğlu Mehmet, Kadiroğullarından Mehmet oğlu Hasan, Hançerlioğullarından Hasan oğlu Abdullah, (Haşgaş) Haşhaş oğullarından Ömer oğlu Ömer Efendi, Yanıkoğullarından Osman oğlu Osman, Kiroğullarından Mustafa oğlu Osman, Ateşaga oğlu Osman, Çaparoğullarından Bekir oğlu İsmail'dir.

Evkaf Muhasebecisi vekili Abdülkadir Şerif Efendi'nin de katıldığı duruşmada yapılan sorgulama sonucu, Çöplük meydanı adı verilen mahalde bulunan şadırvanın bitişiğindeki bir tarafı meydan, üç tarafı yol ile sınırlı üzeri ahşap, birbirine bitişik sebzeçi mağazaları daha önce Zile kazası Künbed nahiyesi Hacılar Kışlası Köyü'nden Resul oğlu Resul'e ait olduğu, Resul'ün bu yeri sağlığında iken 70 sene önce Darağacioğullarından Bekir oğlu Hacı Osman Ağa'ya satıp bedelini aldığı, vefat edince de oğlu Hacı Bekir'e miras olarak kaldığı, bu tarihten 23 sene önce yani 1269/1853 senesi Hacı Ömer Ağa'ya bu yerleri sattığı, Ömer Ağa'nın da adı geçen kiracıların her birine bu yerleri kiraya verdiği, mütevellî Hasan Efendi'nin de iki seneden beri bu mağazaların kiralalarını aldığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine söz alan Ulucami suyolu para vakfı mütevellîsi Hasan Efendi, "Bundan iki

Çorum kasabası çarşısında şadırvan civarında bulunan 16 adet sebzeçi dükkanı hakkında yapılan 17 Safer 1292/1875 tarihli keşif raporu sonucu, buradaki 6 dükkan Darağacıoğlu merhûm Hacı Bekir Ağa'ya ait iken dükkanlara ait bu yeri üç sene önce Sucuoğlu Hacı Ömer Ağa, 3.000 kuruşa satın alarak yeniden 16 adet dükkan yaptırmış, buradan elde edilen yıllık kirasını da eğer şadırvanın suyolunda herhangi bir şekilde tamir ve bakıma ihtiyaç duyulursa harcanmasını, artan miktarının da mülkiyet olmak üzere terk eylediğini şart kılmıştır. Çorum'dan Akme Mehmet oğlu Hacı Osman Ağa, Kör Hüseyin Elvan, Hacı Vaizoğlu Hacı Ahmet, Serdaroğlu Mehmet, Vafipaşaoğlu Mehmet tarafından konu mahkemeye intikal ettirilmiştir. Yapılan inceleme sonucu belirtildiğine göre, Hacı Bekir Ağa'dan daha önce bu yerin vakıf malı olduğuna dair bilgi veren geçerli bir belge elde edilememiştir. Ancak Sucuoğlu Hacı Ömer Ağa hayatta iken bu dükkanları şadırvana yukarıda belirtildiği şartlarda terk etmiş, mülkiyetine ait belge var ise bunun kaybolmuş olabileceğini şikayetçilerden Hacı Osman Ağa ifade etmiştir. Bu dükkanların daha önceleri Ulucami'nin suyoluna gelir olmak üzere Mütevellisi Karamüftüzâde Hacı Hasan Efendi'ye havale olunduğu ama sonuçta Ulucami'nin bu dava ile alakası olmadığına ve davanın geçersiz olduğuna 10 Rebiülevvel 1292/1875 tarihi itibarıyla karar verilmiştir. Şahitler olarak da Vakıflar Vekili Abdülkadir, Yazıcı-kâtip Mustafa Lütfi, Mal Müdürü Hüseyin Tevfik, Aza Hacı Osman Sabri, Müfti Ahmet Feyzi, Çorum Kaymakamı Halil Hilmi isimleri yazılmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁷ ÇŞS., Defter No.6, sayfa no: 218, kayıt no: 271.

Ahmet Efendi ibn Osman Efendi'nin evi, bir tarafında halaçoğlu Hacı Mustafa ibn Mehmet'in evi, bir tarafında Topaloğlu Osman b. Ali'nin evi ve diğer tarafı yol olan kendisine ait kıymetli bir ev, içerisinde 900 kuruş değerinde çeşitli malzeme, 2 döşek, 2 yorgan, 2 yasdık, 3 minder, çok sayıda sandık, eski ve yeni 5 adet çul, maşa ve sacayağı, küp, çömlek vs., Hıdırlık civarında iki tarafında Burhanoğlu Ali Ağa ibn Hasan bahçesi, diğer iki tarafı da yol ile sınırlı olan 5.000 kuruş kıymetli sebze bahçesi. Vefatından sonra techiz ve tekfinim için gerekli harcamalar yapıldıktan sonra kalan paradan 4.800 kuruş mütevellî tarafından onu onbirbuçuk kuruş hesabıyla gelir getirici şekilde çalıştırılıp elde edilecek neması ile mübarak gecelerde Camikebir içerisinde okunacak hatm-i hace esnasında yakılacak kandiller ve aydınlatma giderlerine 150 kuruş, Kunduzhan Mahallesinde bulunan cami şerifin aydınlatma giderlerine 120 kuruş, Kırklar Medresesi'nde bulunan çeşme su kanallarının bakım ve onarımına 75 kuruş, Çöplü mahallesinde her sene bir defa olmak üzere mevlid-i şerif okunmasına 75 kuruş, Çorum kütüphanesi içerisinde her hafta Perşembe günleri ikişer cüz Kur'an okuyan hâfıza yılda 225 kuruş, kütüphanede bulunan çeşme ve su kanallarının bakım, onarım işlerine 120 kuruş, artan miktar olursa mahallenin ihtiyaçlarına harcansın diye sözlerini tamamlamış, hayatta olduğu sürece tevliyetin Hacı Ali Efendi'ye ait olmasını vefatından sonra ise çocuklarının bu hizmeti yürütmesini istemiştir. Tomboşoğlu Hacı Ahmet ve Hacı Hüseyin Efendiler, Mazlumoğlu Osman Efendi, Karaalizâde Hâfız Mustafa Efendi, kardeşi Hâfız Osman'ın şahitlik yaptığı bu olay 15 Safer 1293/1876 tarihinde sicile kaydedilmiştir.¹⁴⁹

Şarkıyan Mahallesinden Emir Osmanoğlu kızı ve Topuz oğlu Osman Hanımı Hoca Emine binti Mehmet, 1294/1877 tarihinde 1.500 kuruş vakfederek¹⁵⁰, Çakırlı cami kandiline yağ için 70 kuruş, Şarkıyan Mahallesindeki çeşmenin önünde yanan kandile 45 kuruş, Camikebir aydınlatılmasına 75 kuruş, Sağrıci Mahallesinde çeşme yapımına 200 kuruş harcanmasını şart kılmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹ ÇŞS., Def.no.7, s.91, kayıt no:140; Def.no.9, s.25-6, kayıt no:17

¹⁵⁰ 1500 kuruşun %15 üzerinden geliri 225 kuruş ederken vâkıfın taksimi 390 kuruştur. Bu rakamlar hakkında belgede ayrıntı verilmemiştir.

¹⁵¹ ÇHPK. 28470/125

Karakeçili Mahallesinde sakin iken 15 gün önce vefat eden Hacı Vaiz oğlu Ebûbekir Münib ibn İsmail b. Abdullah'ın mirası konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık mahkemeye intikal etmiştir. Ebûbekir Münib'in annesi Mustafa kızı Şerife, kardeşi Meryem ile Hanımı Mustafa kızı Rabia Adeviye arasındaki davada tarafların avukatlığını Şaban oğlu Mehmet Çavuş ibn Ömer ile Musa Alemdaroğlu Ali ibn Musa yapmıştır. Ebûbekir Efendi'nin mal varlığı tespitinden sonra alınan ifadeler içerisinde yer alan ve çalışmamızla ilgili olan bir bölümde özetle şu ifadeler vardır, adı geçen Ebûbekir bundan 50 gün öncesinde ve sağ iken ev, bağ, cehrilik ve diğer mallarını Şerife Hâtun'a sattı, bedelini aldı. Bu paradan bir kısmını ayırarak Allah'ın emri ile vefat ettiğimde techiz ve tekfin işlerim görüldükten sonra 500 kuruş her sene çalıştırılıp elde edilen gelir 75 kuruş Camikebir içerisinde bulunan aydınlatma mumlarının masrafına harcansın diye vasiyet etti. Şerife Hanım'ın mülkü olan pahalı bir Kur'an-ı Kerim'i Ebûbekir satıştan doğan alacağına karşılık olarak teslim aldı. Daha sonra bu Kur'an-ı Kerim'i Camikebir'de okunmak üzere vakfetti.... Mahkemede bilirkşi olarak Medrese Mahallesi imamı Ethem Efendi ibn Yusuf Efendi, muhtarı Mehmet Ağa ibn Osman, Medrese Mahallesinden Kavukçu Salih oğlu Hâfız Ali Efendi ibn Salih ve Sancaktar Mahallesinden Meroğlu İbrahim ibn Osman, Sancaktar Mahallesi imamı Ahmet Efendi ibn Mustafa, muhtarı Ömer Ağa ibn Ömer dinlendi. 10 Recep 1295/1878 tarihinde yapılan mahkemeye katılan diğer şahitler olarak ise Celep oğlu İbrahim Ağa, Çakırhoğlu Hacı Ahmet Ağa, Vezvez oğlu Hüseyin Ağa, Zaimbey oğlu Mehmet Ağa, bedevinin Hüseyin Ağa, Nalbant Altıaylık Hüseyin Ağa, Mümekekizoğlu Osman Efendi, Hacı Recep oğlu Ebûbekir Ağa'nın isimleri kaydedildi.¹⁵²

¹⁵² ÇŞS.,Def.no.8, s.35-6, kayıt no:68.

aktarmak amacıyla bana teslim edilmesini istiyorum” dedi. Yapılan itirazlar ve duruşma sonucu 863 kuruş 10 para Cemaziyelevvel ayının son günü 1295/1878 tarihi itibarıyla mütevellî Süleyman Efendiye teslim edildi.¹⁵³

- 1- Kırklar medresesi derslane vs. ihtiyacları için 5.688 kuruş 32 para
- 2- Demirciler sokağında bulunan tuvalet kapıları önünde kandil yakılması giderleri için 875 kuruş 8 para
- 3- Piribaba Türbesi önünde bulunan çeşmenin onarım giderleri için 875 kuruş¹⁵⁶
- 4- Şeyhler mahallesinde bulunan şadırvanın su yolu kanallarının bakım hizmetleri için 875 kuruş 8 para
- 5- Şeyheyüp Mahallesinde Kazım Efendi evi karşısında yeni bir çeşme yapılması masrafı için 2.188 kuruş.
- 6- Azapahmet Mahallesindeki kâtip Mehmet Efendi konağının üst tarafına kaldırım yapılması için 2.188 kuruş
- 7- Çorum civarında Kefere meşhedliği batısında bulunan Şişek A'yan İbrahim Efendi'nin harabe olan çeşmesinin tamirine harcanması için 4.376 kuruş
- 8- Öte yüz bağları yolunda bulunan Keçioğlan Çeşmesi diye bilinen çeşmenin su kanallarının tamir ve bakım işlerine 2.625 kuruş 24 para
- 9- Burhankethüdâ mahallesinde bulunan cami şerifin mihrabında namaz kıldırarak imam efendilere nemasından ödenmek üzere 1.750 kuruş 16 para
- 10- Azapahmet mahallesinde merhûmun evinin kapısı önüne yeniden kaldırım döşenmesi amacıyla 437 kuruş 24 para tahsis edilmiştir.

¹⁵⁶ Şehrin doğu tarafında bulunan ve günümüzde park olarak kullanılan Piribaba Çamlığı içerisinde bir zamanlar cami, tekke, türbe, çeşme ve civarında mezarlık vardı. Burada tekkenişinlik görevi yapanlar Veysel Karânî hazretlerinin torunları idi. 768/1366 yılının Rebiülevvel ayının ilk günü düzenlenen vakfiyesi vardır. 5 Safer 1298 tarihli belgede ifade edildiğine göre ve Azapahmet Mahallesi'nde ikamet eden Veysel Karânî'nin soyundan gelen Hasan, Osman, Murat Seydi'nin görevlendirilme beratı vardır. ÇŞS.,Def.no.9, s.62, kayıt no:95; Def.no.10, s.351, kayıt no:182. Burada bulunan cami hakkında 16 Rebiülahir 1302/1885 tarihli sicil kaydında caminin mevcut ve mamur olduğu, hitabet hizmetleri için 1265/1849 senesi tarihli bir beratla görevli olan Seyyit Hasan Halife ibn Hacı Murat Seydi'nin vefatı ile yerine oğullarının bu işi yürütemeyeceğine karar verilmesi dolayısıyla 1279/1862 doğumlu, 23 yaşında Mehmet Efendi ibn Hasan hatip olarak görevlendirilmiştir. ÇŞS.,Def.no.10, s.158, kayıt no:53

بر کس ۱۰ احاطت جریته بایران شیرین تر مرغ اولوب بعضی وفات ایدوبه ظاهر ایکی اولغور اولوب
عدم ریخته نده استیغافده نیرکده اوز بینه در حشره معد

[illegible]

4/115-306

Ankara vilâyeti dahilinde Yozgat sancağına bağlı Çorum'daki Camikebir'de günlük bir akçe ile akşam ve yatsı namazlarını kıldırarak görevli olan imamlık hizmeti için 1238/1822 senesi Safer ayının 15.günü düzenlenen berat ile görev ve yetkili kılınan Karakeçili mahallesinin 35.hanesinin 1.numarasında kayıtlı Hasan Halife oğlu Mustafa Efendi'nin vefat etmesiyle hizmetin yürütülmesinde aksama olmuştur. Bu nedenle aynı mahallenin 2 ve 3. numaralarında kayıtlı Mustafa'nın oğullarından Ebûbekir ve Hasan, Çorum Hükûmet Konağı'nda Evkaf Müdürü Hasan Hayri tarafından vekil bırakılan Hocazâde Abdullah Efendi huzurunda söz alarak babalarının yürüttüğü hizmeti devam ettirmeye niyetlerinin olmadığını ve bu görevi istemediklerini bildirmeleri üzerine belirtilen imamlık görevinin devam ettirilmesi açısından Şeyheyyûb Mahallesinin 30.hanesinin 2.numarasında kayıtlı olan ve belirtilen işi yürütebilecek bilgi ve kabiliyete sahip olan Hâfız Osman Efendi ibn Ömer'in yapılan imtihan sonucu bu göreve atanmasının uygun olacağına ve Mustafa Efendi'den boşalan görevin bütün haklarıyla birlikte Hâfız Osman Efendi'ye devredilmesine, kendisine verilmek üzere de yeni

bir berat düzenlenmesine, durumun üst makama arz edilmesine 25 Rebiülahir 1286/1869 tarihi itibariyle karar verilmiş ve sicile kaydedilmiştir.¹⁵⁷

۱۰۰۰
 ۹۰۰
 ۸۰۰
 ۷۰۰
 ۶۰۰
 ۵۰۰
 ۴۰۰
 ۳۰۰
 ۲۰۰
 ۱۰۰
 ۰

Camikebir'de para ve diğer gelirleri görevlilere hizmeti karşılığı ödenmek üzere tutulan varidat listesi şöyledir;¹⁵⁸

Güpür Hamamı'nın kadın ve erkeklere mahsus geliri 6.000 kuruş 98 para. Bu hamam Sultan Murat Han vakfı olup 14 hisseden oluşmaktadır.
Semerciler sokağında 2 numarada dükkan 70 kuruş. Bu dükkan da sultan Murat Han vakfı olup 14 hisseden oluşmaktadır.
Semerciler sokağında 4 numarada dükkan 70 kuruş.
Semerciler sokağında 6 numarada dükkan 60 kuruş.
Semerciler sokağında 8 numarada dükkan 70 kuruş.
Semerciler sokağında 10 numarada dükkan 70 kuruş.
Semerciler sokağında 12 numarada dükkan 70 kuruş.
Uzunçarşı'da 32 numarada dükkan 80 kuruş
Uzunçarşı'da 56 numarada kahvehane 3.000 kuruş
Kunduracı sokağında 1 numarada dükkan 80 kuruş
Kunduracı sokağında 3 numarada dükkan 60 kuruş
Saraç dükkanı olup harabe bulunan
Kunduracı sokağında 1 numarada dükkan 80 kuruş.
Çöplük meydanında 18 numarada dükkanın 1/3 hissesi. Gökgozoğlu Hacı Abdullah'ın Camikebir'in zaruri masraflarına şartlı olup ikinci imam tayin edilen Enbiyazâde Mehmet Efendi'ye tescil olunmuştur.
Pekmez pazarında 55 numarada kayıtlı dükkan 230 kuruş. Bu dükkan hayır sahipleri tarafından bağışlanmış olup Enbiyazâde Mehmet Efendi'ye tescil olunmuştur.
Pembe hamı sokağında 22 numarada dükkan 350 kuruş. Burası da Enbiyazâde Mehmet Efendi'ye tescil olunmuştur.

Toplamda kira gelirleri 7.010 kuruş olup cami hizmetleri karşılığı 14 hisse olarak seviyeye göre taksim edilecektir. Müstakil olarak ikinci imam Mehmet Efendi'nin şahsına verilmek üzere bağışlanmış yerlerden 740 kuruş kira geliri vardır.

**Camikebir’de okunan mukabele hizmeti karşılığı
gelirler ise şöyledir;**

Çayanoğlu Hacı Hâfız Mehmet Efendi’nin 7.650 kuruş
Eyüp Efendizâde’nin 1.300 kuruş
Taşcıoğlu 300 kuruş
Çıvgınoğlu hayratı 350 kuruş
Çorbacıoğlu 3.000 kuruş
Gökgözoğlu 9.500 kuruş
Karagözoğlu 1.000 kuruş

Toplam 23.100 kuruş yazıldıktan sonra belgenin kenarına düşülen notta, “Tevliyet Enbiyazâde Mehmet Efendi’ye hüccet-i şer’iyye olarak meclis kararı üzere tayin buyurulan zevat okutulmuş, okuyacak Seydimioğlu Hacı Efendi, Karaalioğlu Mustafa ve Ebter Hüseyin Efendiler olup birer hafta münavebe ile” yazılmıştır.

**Cami görevlilerine isimleri belirtilerek dağıtılan
gelirler hakkındaki liste aşağıdaki gibidir:**

1- Müderris Türkmen Mustafa Efendi	
Hamamdan 1 hisse	350 kuruş
Dükkanlardan 1 hisse	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Toplam	437 kuruş 20 para.

2- Hatip Kürt Mehmet Efendi	
Sandıktan	00
Hamamdan 1 hisse	350 kuruş
Dükkanlardan 1 hisse	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Toplam	437 kuruş 20 para.

3- İmam Efendi Hacirecepzâde Osman Efendi	
Sandıktan	00
Hamamdan 1 hisse	350 kuruş
Dükkanlardan 1 hisse	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Para vakıflarından	200 kuruş

4- İkinci İmam Enbiyazâde Mehmet Efendi

Sandıktan	00
Hamamdan 1 hisse	350 kuruş
Dükkanlardan	740 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Para vakıflarından	500 kuruş

5- Müezzın Osman Efendi

Sandıktan	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Para vakıflarından	100 kuruş

6- Müezzın Mahmut Efendi

Sandıktan	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Para vakıflarından	100 kuruş

7- Çırakdar Kayyumoğlu Osman

Sandıktan	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Mukabele için çırakdarlık	30 kuruş

8- Çırakdar Kayyumoğlu İsmail	
Sandıktan	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Mukabele için çırakdarlık	30 kuruş

9- Çırakdar Etba'sı (hizmet eden) İsmail Hâfız	
Sandık bedeli	00
Hamamdan	350 kuruş
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş
Mukabele için	30 kuruş

10- Farraş Kayyumoğlu Molla Mustafa	
Sandık bedeli	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş

11- Kayyumoğlu Mehmet	
Sandık bedeli	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş

12- Kayyumoğlu Mustafa	
Sandık bedeli	00
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Para vakıflarından	100 kuruş
Kira gelirlerinden	10 kuruş

13-Devirhan Kayyumoğlu Hasan Efendi	
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş

14-Mütevelli Kara Müftüzâde Hacı Efendi	
Hamamdan	350 kuruş
Dükkanlardan	77 kuruş 20 para
Kira gelirlerinden	10 kuruş

1- Suhte Kara Müftüzâde Ahmet Efendi	
Para vakıflarından	200 kuruş

2- Salâcı Dede¹⁵⁹	
Para vakıflarından	100 kuruş

Sofular Mahallesinden Celep oğlu Süleyman b. Halil, Koca Bekir'de olan 400 kuruş alacağının nemasını 1301/1884 tarihinde Camikebir'in aydınlatılması giderlerine harcanmak üzere vakfetmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁹ 1970'li yıllara kadar öğle, ikinci namaz vakitleri öncesi, Salâcı kişi çarşının muhtelif yerlerinde, "Vakt-i salâ, ey cemaati müslimîn hazır olun!" diye bağırırdı. Eğer cenaze varsa ilk cümleinin ardından "Cenaze namazı vardır, sevabından gâfil olmayın!" sözlerini de eklerdi. Camide okunacak mevlid, hatim duası gibi özel duyuruları da salâcı yapardı. (Bu bilgiyi paylaşan hocam A.K.Ozulu'ya teşekkür ederim.)

¹⁶⁰ ÇHPK., 28470/125

[illegible]

Camikebir’de sabah ve ikindi namazları öncesi her gün Kur’an-ı Kerim’den bir cüz okunması için mütevellî tarafından gelir getirici bir şekilde çalıştırıldıktan sonra elde edilen nemanın hâfız efendilere bu hizmetleri karşılığı yıllık olarak ödenmesi amacıyla çalıştırılan para vakfı vardır. Bu para vakfına katkıda bulunan hayır sahiplerinden Çayanoğlu Hâfız Mehmet Efendi 7.650 kuruş, Eyüp Efendi oğlu Hacı İbrahim Efendi 1.300 kuruş, Çorbacioğlu Hacı Bekir Ağa 3.000 kuruş, Gökgözoğlu Hacı Hüseyin Efendi 9.500, Karagözoğlu Hacı Hüseyin Ağa 1.000 kuruş vermişler burada biriken toplam para ise 23.100 kuruştur. Ancak belirtilen hizmet için verilen bu vakıf paralarının işletilmesinden görevli olan mütevellîler zaman içerisinde vefat ettiklerinden dolayı mevcut paranın gelir getirici şekilde çalıştırılmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu işi yürütmek üzere Camikebir’in ikinci imamı olan Enbiyaoğlu Hâfız Mehmet Efendi ibn Hüseyin¹⁶¹ her yönden dürüst, bu işleri yürütebilecek beceri ve kabiliyeti sahip olduğu idare meclisi azalarınca ifade edilen mazbatada ifade edildiği üzere Hâfız Mehmet Efendi’nin gelirlerinden muayyen bir ücret alarak bu hizmeti yürütmek üzere mütevellî olarak görevlendirilmesine karar verilmiş, kendisi de bu görevi kabul etmiştir. Sultan Murat Han hazretlerinin vakıf gelirlerinden olan ve Güpür Hamamı demekle meşhur olan çifte hamamın yıllık kira gelirinden 14 hisse itibarıyla 2 hissesi cüzhanlık hizmeti için şart kılınmış ancak bunun bir hissesi boşta bulunduğundan bu hissenin Mehmet Efendi’ye, yıllık getirisi caminin zorunlu masraflarına şart kılan ve o zaman hayatta olan merhûm Gökgözoğlu Hacı Abdullah’ın Çöplük meydanında bulunan 18.numara ile kayıtlı bir adet vakıf dükkanının 1/3 hissesi, yine aynı kişinin Pekmez Pazarı mevkiinde olan ve 55.numarada kayıtlı bir adet dükkan, Pembe Hanı sokağında bulunan 22.numarada kayıtlı mülk toplam bir adet 1/3 ve 2 adet dükkanlar mütevellîsi tarafından kiraya verilerek yıllık kira gelirlerinin tamamının Hâfız Mehmet Efendi’ye imamlık hizmeti karşılığı olarak verilmesi, kendisine bir adet yetki belgesi

¹⁶¹ Camikebir medresesinde müderris olan Enbiyazâde Hâfız Mehmet Efendi’ye anası Bekir kızı Şerife Hâtun, kocasından kendisine düşen hisselerini 9 Zilkade 1304/1888 tarihinde bağışlamıştır. Buna göre Enbiyazâdelerin evi Camikebir Mahallesinde olup etrafı Kadirbey oğlu Ahmet Ağa, Taşkaldıran oğlu Osman evleri ve iki tarafı da yol ile sınırlıdır. Diğer mal ve gayrimenkuller hakkında bkz. Def.no.10, s.474, kayıt no:752.

düzenlenmesi talep edilmiş işbu talep üzerine 25 safer 1297/1880 tarihi itibariyle gerekli işlem yapılarak sicile kaydedilmiştir.¹⁶²

Diğer bir kayıta ise yine Camikebir'de sabah ve ikindi namazları öncesi her gün Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okunması için hâfız efendilere verilmek üzere hayır sahiplerinden Çayanoğlu Hâfız Mehmet Efendi'nin 7.650 kuruş, Eyüp Efendi oğlu Hacı İbrahim Efendi'nin 1.300 kuruş, Taşcıoğlu Hacı Ali Ağa'nın 300 kuruş, Çıvgınoğlu'nun 350 kuruş, Çorbacıoğlu Hacı Bekir Ağa'nın 3.000 kuruş, Gökgözoğlu Hacı Hüseyin Efendi'nin 9.500, Karagözoğlu Hacı Hüseyin Ağa'nın 1.000 kuruş vakfettikleri belirtildikten sonra toplam 23.100 kuruş vakıf paralara ait tevliyetin hayatta oldukları sürece kendilerine, vefat ettikten sonra mutlaka ehil ve mütedeyyin bir kimseye ait olması gerektiğini ifade ettikleri bildirilmiştir. Daha sonra vakfeden bu kişilerin tamamının vefat ettiği, vakfedenlerin isteği doğrultusunda her gün Ulucami'de belirtilen zamanlarda Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okunduğu, İmam Enbiyazâde Hâfız Mehmet Efendi ibn Hüseyin'in marifetiyle bu paranın çalıştırılması sonucu 3.465 kuruşun 1/5'i 693 kuruş mütevellilik hizmeti karşılığı hâfız Mehmet Efendi'ye ait olduğu, kalan 924 kuruştan 2.772 kuruş da her biri dürüst ve hâfız-ı Kur'an olan ve Camikebir'de günde iki vakit cüz okumak üzere görevlendirilen Seydimioğlu Hâfız İsmail ibn Abdülbaki, Karaali hâfız Mustafa ibn Ahmet, Epteroğlu Hâfız Hüseyin b. Hüseyin efendilerin her birine ait olduğunu ifade etmesi açısından ayrı ayrı berat düzenlenmesi için Çorum idare meclisi kararıyla Belediye meclisi tarafından arz olunan bir adet ilam gereğince adı geçen Hâfız İsmail, hâfız Mustafa ve Hüseyin Efendilerin ehliyetleri yukarıda belirtilen görevleri yerine getirmeleri şartıyla uygun görüldüğü ve mütevellî tarafından para vakfının geliri olan 2.772 kuruş'un kendilerine verilmesine 21 Safer 1297/1880 tarihi itibariyle karar verildiği sicile kaydedilmiştir.¹⁶³

¹⁶² ÇŞS.,Def.no.9, s.85, kayıt no:139

¹⁶³ ÇŞS.,Def.no.9, s.86, kayıt no:140

مدینه جو رمدہ واقع جامع کبر و رفیعہ معروف جامع شریفہ و بخشیدہ کو نمونہ و نشان کردین ایلی عہد
 اجراء شریفہ نمازات اکتسبہ مشروط ادرن اصحاب جزندن مؤذن او غلام متوفیہ الحاج ابو بلکن
 ابراہیم حاجی محمد بن المتوفی حاجی بلکن حال عیان نمونہ وقف ایلہ کلر مدینہ مزبور و سوقفہ و عطار س
 ستاق غنہ و اودن درونی مشہورستہ مضبہ و یکجہیزن غنہ کبری سکنی غنہ مضبہ ہر
 معلوم اشد و ابلی باب وقف و کانکرت حاجت شریعہ متوفیہ واقف و شہور جمہا بلکن اولاد ذکور و
 و امور توسیعی رؤیتہ اصلاح کبر و غنہ حافظہ الحاج ابراہیم افندہ ثبات و قوعونانہ ہر حال و خدمت
 لازمہ سی حملہ و مسلحہ و فاعلمہ واقف سولی ایہ حاجی بلکن اولاد اولاد ذکور و انار کبر حبلی ادنی
 اولاد ب تہیت مذکورہ بار و بیت و ادارہ مقدرہ ایہ وکیل جمہ و حمزہ الاسی مسکنہ عبدالرسول
 مکدہ الشہج الانور علی ہر و متفقہ اولاد انبیا با غنہ ثبات افندہ ک حاکم موقوفہ صدر کتب
 قبولہ و در صفت اب افندہ حضرت نذر دخی وقف مذکورہ راد زرنہ ہر در صبی متوفیہ و فیض
 بیورنہ اولاد تہیت مذکورہ بے قبول و خدمت لازمہ سی کی بیفتی ادایہ نمونہ و التزام یکجہ
 ۱۶ حادی الاولیاء

ÇŞS.9/ 29- 22

muhasebecisi vekili Taybıllızâde Hacı Ali Efendi ibn ibn Hacı Fethullah'ın görüşü doğrultusunda Seyyit Mehmet'in yürüttüğü hizmeti devam ettirmek üzere görevlendirilmesine, kendisi adına yeni bir görev, yetki belgesi düzenlenmesine, durumun üst makamlara arzına karar verilmiş işbu karar 15 Rebiülevvel 1298/1881 tarihi itibarıyla sicile kaydedilmiştir.¹⁶⁵

Çorum'da merhûm Tacettin Paşa Hamamı, vakfiyesine göre hamamın yıllık gelirlerinin 1/3'ü yani senede 120 günlük gelirinin 60 günlüğü Çorum Ulucami'indeki mihrabın batı tarafında bulunan aydınlatma mum giderlerine harcanmak üzere vakfedilmiştir.¹⁶⁸

[illegible]

ÇSS.10/209-10 ve kayıt no 135 nolu belgeden bir bölüm

Emirahmet Mahallesinden Damatoğlu Feyzullah b. Mehmet Ağa, 1302/1885 tarihinde Evkaf Müdür vekili Hacı Elvan Efendi ibn Ali Ağa'nın hazır olduğu mahkemede söz alan Feyzullah Efendi, mütevellî tayin ettiği aynı zamanda Camikebir para vakıfları mütevellîsi olan Karamüftüzâde Süleyman Efendi ibn Hasan huzurunda, arsası 1253/1837 senesi tarihli hazinece düzenlenen bir adet belge ile babası merhûm Mehmet Ağa'dan kendisine intikal eden Paşa Hamamı diye bilinen kadın ve erkeklere ait bölümleri bulunan hamamın senede 13 gün 4 saatlik hissesinin kullanma hakkını aşağıda belirtilen şartlarla vakfetmiştir. Buna göre ortaklarından kendi hissesi mütevellî tarafından isteyene bedeli karşılığı kiraya verilip elde edilen kira gelirinden 1/5'i vergi ve mütevellîye, 1/3'ü gerekli olan zorunlu masraflarına, kalan miktarının ise Camikebir'deki mihrabın yan taraflarında olan aydınlatma mumlarının ilave giderlerine harcanarak âdet olduğu üzere mübarek gecelerde ışıklandırılmasına, hayatta olduğu sürece tevliyetin ücretsiz olarak yıkanmak üzere kendisine, Nâzırlık görevinin ise Çorum'da Müftü olarak hizmet verenlere ait olmasını, vefatından sonra kendi yetkilerinin erkek çocuklarının nesline, erkek çocukların nesli kesilecek olursa bu defa kız çocuklarının nesline ait olmasını, eğer burada da inkıraz olursa bu defa şehir kadısının uygun görüp atayacağı bir kişi tarafından bu hizmetin yürütülmesini ifade ettikten sonra kullanma senedini mütevellîsine teslim etmiştir. Daha sonra vakıf oluşumu tamamlanarak 19 Cemâziyelevvel 1302/1885 tarihi itibarıyla sicile geçirilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁹ ÇŞS., defter no.10, s.209-10, kayıt no:135

Sofular Mahallesi sakinlerinden Damatoğlu kızı Atiye Hâtun diğer adı Fatma binti Ebûbekir b. Abdullah, Evkaf Müdür vekili olan Hacı Elvan Efendi ibn Ali Ağa'nın hazır olduğu mahkemede 1302/1885 yılında vakıf tesis etmek için söz almıştır. Camikebir'in para vakıfları mütevellîsi olan Karamüftüzâde Süleyman Efendi ibn Hasan huzurunda, arsası 1253/1837 senesi tarihli hazinece düzenlenen bir adet belge ile yeri vakıf binası olan ve babası merhûm Ebûbekir Ağa'dan kendisine intikal eden Paşa Hamamı diye bilinen kadın ve erkeklere ait bölümleri bulunan hamamın senede 20 günlük hissesinin kullanma hakkını aşağıda belirtilen şartlarla vakfetmiştir. Buna göre ortaklarından kendi hissesine düşen 20 günlük kullanma hakkının mütevellî tarafından isteyene bedeli karşılığı kiraya verilip elde edilen kira gelirinden 1/5'i vergi ve mütevellîye, 1/3'ü gerekli olan zorunlu masraflarına, kalan miktarının ise Camikebir'deki mihrabın iki tarafında olan aydınlatma mumlarının ilave giderlerine harcanarak âdet olduğu üzere mübarek gecelerde ışıklandırılmasına, hayatta olduğu sürece tevliyetin kendisine, vefatından sonra kendi yetkilerinin Süleyman Efendi'ye ve daha Camikebir'in tevliyetine sahip olanlara ait olmasını, eğer vakfın işlemesine engel olanlar olursa onlar için Cenab-ı Hakk'ın ismi ve Peygamberimizin ruhu hürmetine o kimseler Allah'ın gazabına uğrasın ve kahrolsun dedi. Daha sonra vakıf işlemi tamamlanarak 13 Cemâziyelevvel 1302/1885 tarihi itibarıyla sicile kaydedildi.¹⁷¹

¹⁷¹ ÇŞ., defter no.10, s.213, kayıt no:139

olduğu mahkemede söz alarak, mütevellî tayin ettiği aynı zamanda Camikebir para vakıfları mütevellisi olan Karamüftüzâde Süleyman Efendi ibn Hasan huzurunda, arsası 1253/1837 senesi tarihli hazinece düzenlenen bir adet belge ile babası merhûm Mustafa'dan kendisine intikal eden Paşa Hamamı diye bilinen kadın ve erkeklere ait bölümleri bulunan hamamın senede yüzyirmi günlük hissesinden 60 günlük kullanma hakkını aşağıda belirtilen şartlarla vakfetmiştir. Buna göre ortaklarından kendi hissesine düşen 120 günlük kullanma hakkının 60 günü mütevellî tarafından isteyene bedeli karşılığı kiraya verilip elde edilen kira gelirinden 1/5'i vergi ve mütevellîye, 1/3'ü gerekli olan zorunlu masraflarına, kalan miktarının ise Camikebir'deki mihrabın batı tarafında olan aydınlatma mumlarının ilave giderlerince harcanarak âdet olduğu üzere mübarek gecelerde ışıklandırılmasına, hayatta olduğu sürece tevliyetin ücretsiz olarak kendisine, Nâzırlık görevinin ise Çorum'da Müftü olarak hizmet verenlere ait olmasını, vefatından sonra kendi yetkilerinin erkek çocuklarının nesline, erkek çocukların nesli kesilecek olursa bu defa kız çocuklarının nesline ait olmasını, eğer burada da inkıraz olursa bu defa şehir kadısının uygun görüp atayacağı bir kişi tarafından bu hizmetin yürütülmesini ifade etmiştir. Mahkemede şahit olarak Dersiâm Hacırecepzâde Osman Efendi, Çöplüzâde Hacı Ali Efendi, Abdülmennan Efendi, Pehlivanzâde Hacı Ebûbekir Ağa, Karskadısızâde Hacı Abdulkadir Efendi, Yahya Efendizâde Arif Efendi, Mazlumzâde Hacı Halil Ağa, Kayışzâde Hacı Efendi, Bayramoğlu İsmail Efendi, Mevlevi Şeyhi İzzet Dede Efendi hazır bulunmuşlardır.¹⁷²

Emirahmet Mahallesinden Damatoğlu kızı Müslime Hâtun binti Mehmet b. Abdullah, 1302/1885 tarihinde düzenlediği vakfiyesinden kendi hissesine düşen Paşa Hamamı'nın yıllık on günlük gelirinden elde edilen kira bedelinin beşte biri mütevellî vs. zaruri masrafına, kalanı da Camikebir'in aydınlatılma giderlerine harcanmasını şart kılmıştır.¹⁷³

¹⁷² Def.no.10, s.216-7, kayıt no:145

¹⁷³ ÇHPK. 28470/125

verilmek üzere 500 kuruş ayırdığı 16 Rebiülahir 1302/1885 tarihli sicilden anlaşılmaktadır.¹⁷⁴

Camikebir avlusunda bulunan ve çok sayıda odaya sahip medresenin gayrimenkul gelirlerinden bir hisse itibariyle müderrislik hizmeti karşılığı pay alan dersiâm Mustafa Efendi ibn Recep, Hacıdavut Mahallesinin 54.hanesinin 3.numarasında kayıtlı olup 1288 doğumludur ve 14, 9 ve 4 yaşlarında Ahmet, Yusuf ve Mahmut adlarında üç çocuğa sahiptir. Ancak Mustafa Efendi, geride çocuklarını bırakarak vefat etmesi üzerine yürüttüğü görev açıkta kalmış, hizmette aksama meydana gelmiştir. Çocuklarının yaşı küçük olduğundan bu hizmeti yürütemeyecekleri dolayısıyla bunların büyüüp yeterli ehliyeti kazanmalarına kadar geçen süre içerisinde hizmeti yürütmek üzere Camikebir Mahallesinin 36.hanesinin 1. numarasında kayıtlı, 1276/1859 doğumlu 27 yaşında ve askerlikle ilişkisi olmayan Hâfız Mehmet Arif Efendi ibn İbrahim'in görevlendirilmesi, merhûmun çocukları Ahmet, Yusuf ve Mahmut'un bu işi yürütebilecekleri yaşa gelinceye kadar geçici olarak yürütülmesi amacıyla Mehmet Arif Efendi için görevlendirme beratı düzenlenmesi Evkaf Müdür vekili Hacı Elvan Efendi tarafından uygun görülmüş ve durumun üst makamlara arz edilmesi kararlaştırılmış, 9 Rebiülahir 1304/1887 tarihi itibariyle sicile kaydedilmiştir.¹⁷⁵

Yozgat sancağına bağlı Çorum'da bulunan Sultan Murad Han hazretlerinin bina ve inşa eylediği halen mevcut ve mamur, Camikebir musakkafatı olan bir adet hamam ve 6 adet dükkânı vardır. Belgede ifade edildiğine göre yapılan araştırma sonucu vakfiyesi de bulunamamıştır.¹⁷⁶ Bu zamana kadar uygulanan teâmül gereği yıllık kira getirisi 23 hisse itibariyle 1 sehmi vakıf mütevellisine, kalanı ise cami mürtezakası arasında seviyelerine göre taksim olunagelmektedir. Tevliyetin 1274/1857 senesi Cemâziyelevvelinin 25. günü tarihli, tuğralı bir adet berat ile mutasarrıf olan Seyyit Mehmed b. Seyyit Ömer b. Hasan'ın geride çocuğu olmaksızın vefat etmesiyle yürüttüğü hizmette aksama olmuştur. Dolayısıyla işlerin aksamaması için idare

¹⁷⁴ ÇŞS.,Def.no.10, s.164, kayıt no:62

¹⁷⁵ ÇŞS.,Def.no.10, s.516, kayıt no:159

¹⁷⁶ Burada ifade edilen vakfiye arşiv kayıtlarında bulunmuş olup, vakfiye ve şartları hakkında bkz.Ali İlca, "Çorum Güpür Hamamı ve Vakfiyesi", agm.

meclisi azalarının kararı ve Evkaf Müdürü Hacı Elvan Efendi'nin uygun görmesi üzerine bu göreve aynı hak ve yetkilerle Ahmet Efendi ibn Hasan'ın getirilmesi, kendisi için yeni bir berat düzenlenmesi, durumun üst makama arz edilmesi 7 Rebiülahir 1304/1887 tarihi itibarıyla kabul görmüş ve sicile kaydedilmiştir.¹⁷⁷

مودع دجله به نه
 مدینه جور مد و واقع جامع ببرک نود موقوفه مولایی فیه مفتی زاهد و فضیلت صاحبی باعثة الاعلام احمد اف
 بن حسن خلعتی عظمی بن مدینه موقوفه تابع صادر بنکد فیه بر سر گذرندم و در و عرض حال اسمی مدلول
 حمد او غنی ملا عبد الله ابن حسن مواجه سند جامع و نود موقوفه نیک و خوب با بنی سید احمد افندی بر سر مدینه
 ملا عبد الله ملک اعظم ابی علی و حسن و حاکم بنکد او جود سند بنی فیه غنی و سید بنی مایه مایه کفالی و خطه
 نیک و موقوفه بنکد بوز النکس بنی غنی و بنی فیه اولاد و الاستیفا موقوفه و نود و فایده بر بنی نیک و
 نولیم حبسید سند مذکور بام دور و سیدم اولسوب بنا علیه بر موجب سند مذکور موقوفه ملا عبد الله مایه مدینه
 بنکد بوز النکس بنی غنی و نیک و سیدم کی لغت البیکه سنول اولسوب حاله طلب ابی درم جود بالنولیم
 مایه تقربیه موقوفه سند مذکور ای ائمه و ابراز ابی برک بعد الدعوی و السوال اولهم جود بنکد مذکور ابی
 و ضم سنول جوز اوزده اولدغنی طایفه و قطنیا اقرار و اعتراف ابی بنی مویجه مایه مذکور مذکور بوز النکس بنی
 غنی و نیک مدعی موقوفه بر امیر احمد افندی ادا و سیدم موقوفه ملا عبد الله الزام اولدغنی بنی مایه و بالانکس حضور
 بالبریه اعلا موقوفه بنی فیه بنی و العشر بنی من شهر ربیع الاول سنه ثلاثه و ثلاثه و مائت و الف

ÇŞS.10/312-119

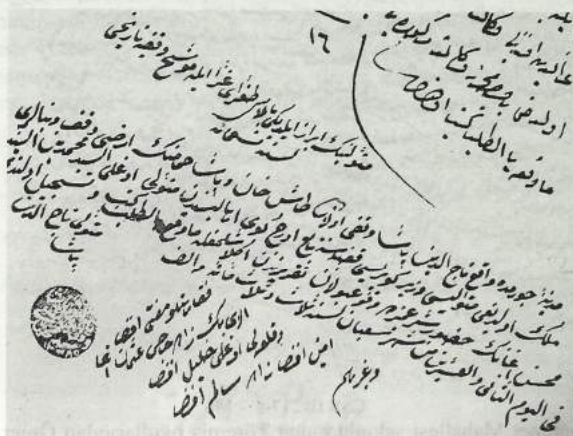
Camikebir nukud vakfı mütevellisi olan Karamüftüzâde Ahmet Efendi ibn Hasan mahkemeye müracaat ederek Sarinbey Köyü sakinlerinden Hamdi oğlu Molla Abdullah ibn Hasan aleyhinde söz alarak, Camikebir'in önceki mütevellisi Süleyman Efendi'ye molla Abdullah'ın verdiği imzalı 1300 senesi Muharrem ayının ilk günü tarihli belgede 1.165 kuruş vakfın alacak hakkı olduğunu, Süleyman Efendi'nin vefatıyla bu borç senedi ve yetkilerinin kendisine intikal ettiğini, molla Abdullah'ın borcunu ödemekten kaçındığını ifade etmiş, senedin incelenmesi sonucu molla Abdullah'ın borcunu

¹⁷⁷ ÇŞS.,Def.no.10, s.512, kayıt no:156

Güpür Hacı Mehmet'in vakfettiği hamam gelirlerinden Camikebir'de hizmeti karşılığı günlük 1 akçe alınarak yürütülmekte olan sabah namazı sonrası, Cuma ve Pazartesi günleri ile Ramazan-ı şerifte bir cüz okunması, günlük 2 akçe alınmak suretiyle namaz öncesi üç ihlas-ı şerif okunması hizmeti, günde dört vakit namaz öncesinde Kur'an-ı Kerim'in Âl-i İmran Sûresi'nin "Şehidallâhü ile başlayıp bigayrı hisab" ile sona eren 18 ila 27. ayetler¹⁸⁰ arasının okunması hizmetlerini yürütmek üzere 1237/1821 senesi Cemaziyelahirinin 26. günü tarihli beratla mutasarrıf olan Seyyit Hacı Ömer b. Seyyit Şeyh Mahmut vefat ettiğinden yürüttüğü bu hizmetlerde aksama olmaması için merhûmun büyük oğlu Ebûbekir görevlendirilmek istenmiş ama Ebûbekir bu görevi kabul etmemiştir. Bu nedenle Çöplü Mahallesinin 8. hanesinin 2.numarasında kayıtlı Hâfız Mahmut Efendi ibn Hacı Sait'in yukarıda belirtilen hizmetleri Hacı Ömer'in sahip olduğu hak ve yetkilerle yürütmesi konusu görüşülmüş sonuçta adı geçen kişinin bu hizmetleri yürütebilecek ehliyete sahip olduğu ifade edilmiştir.

¹⁸⁰ Burada okunması istenen âyetlerin Türkçe anlamı şöyledir; "Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah nezdinde hak olan din İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarında kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkar edenler bilmelidir ki Allah'ın hesabı çok çabuktur. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmilere de. "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir. Allah'ın âyetlerini inkar edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver! İşte bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur. (Resulüm!) Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenler (Yahudileri) görmezmissin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitab'ına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir grup cayarak geri dönüyor. Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur? (Resulüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verisin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadırsın. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin." Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, TDV. Yayınları/86, Ankara 1997.

Ankara vilâyeti celilesinden Yozgat sancağına bağlı Çorum kasabasında bulunan ve Camikebir diye bilinen cami şerifte önceki Bozok ve Çankırı sancakları mutasarrıfı Abdülcabbarzâde Süleyman bey ibn Hacı Ahmet Paşa'nın mahdumu ashab-ı hayrattan ve müderrisîn-i kirâmdan Abdülfettah Bey akar-ı vakfından almak üzere günlük 60 akçe ile vazifeli olan müezzinlik hizmeti ayrıca günlük 5 akçe vazife ile Fatiha okumak üzere 1237/1821 senesi Recep ayının 4.günü düzenlenen beratla görevlendirilen Hacı Mehmet Sait Halife ibn Seyyit Mahmut, geride oğlu Mahmut'u bırakarak vefat etmesi üzerine yürüttüğü hizmetlerin aksamaması açısından yürüttüğü görevlerin oğlu Mahmut'a aynı hak ve yetkilerle devredilebilmesi amacıyla Evkaf Müdürü Mehmet Emin Efendi ibn Feyzullah'ın da hazır bulunduğu mecliste yapılan imtihan sonucu bu görevi yürütebilecek bilgi ve ehliyetle sahip olduğu görüldüğünden kendisine verilmek üzere yeni bir berat düzenlenmesine, durumun üst makama arzına 3 Muharrem 1306/1888 tarihi itibariyle karar verilmiştir.¹⁸²

ÇŞS.10/373-223

Çorum'da bulunan ve Tacettin Paşa Vakfı olan Taşhan ve Paşa Hamamı'nın 22 Şaban 1304/1887 tarihi itibariyle arazi, vakıf ve

¹⁸² ÇŞS.,Def.no.11, s.78-9, kayıt no:179

1253/1837 senesi tarihli hazinece düzenlenen bir adet belge ile yeri vakıf binası olan ve merhûm Damatoğlu kızı Aişe Hâtun'dan kendisine intikal eden Paşa Hamamı diye bilinen kadın ve erkeklere ait bölümleri bulunan hamamın senede 10 günlük hissesinden 5 günlük kullanma hakkını aşağıda belirtilen şartlarla vakfetmiştir. Buna göre ortaklarından kendi hissesine düşen 10 günlük kullanma hakkının 5 günü mütevellî tarafından isteyene bedeli karşılığı kiraya verilip elde edilen kira gelirinden 1/5'i vergi ve mütevellîye, 1/3'ü gerekli olan zorunlu masraflarına, kalan miktarının ise Camikebir'deki mihrabın iki tarafında olan aydınlatma mumlarının ilave giderlerine harcanarak âdet olduğu üzere mübarek gecelerde ışıklandırılmasına, hayatta olduğu sürece tevliyetin yarısı ücretsiz olarak kendisine, Nâzırlık görevinin ise Çorum'da Müftü olarak hizmet verenlere ait olmasını, vefatından sonra kendi yetkilerinin erkek çocuklarının nesline, erkek çocukların nesli kesilecek olursa bu defa kız çocuklarının nesline ait olmasını, eğer burada da inkıraz olursa bu defa şehir kadısının uygun görüp atayacağı bir kişi tarafından bu hizmetin yürütülmesini ifade etmiştir. Mahkemede şahit olarak Evkaf Vekili Tünekezâde Hacı Elvan Efendi, Çorbacızâde Arif Efendi, Kız Osman oğlu Hâfız Osman Efendi, Saraç Hâfız oğlu Hâfız Mustafa Efendi, Karabekir oğlu Mehmet Ali Efendi hazır bulunmuşlardır.¹⁸⁴

عرضي ناصح الدين بن داود و اجيرتي و اما و او غلظي و ارشدي برب مشي شريك اولما جو حسن واقع باش حداثك
سنه قمرية ١٢٥٣ ايام الله لكه شرا مالك و مشرف اولما جو حسن ابراهيم محمد سر صاحبنا فتح مفتي زاده
احمد بن حسن الله حله شكوكه بنو جو حسن و افه جهم كبرنا تنوير بر سنه طر حضا الله تعالى با عرض وقف و افه
مدرسه و كبرنا نه نكته زاده جهمي علوان الله بنو اده سنه احار ابدك بنو تقدر و افه ابدك بنو تجدر اولسنه
بسم الله الرحمن الرحيم

ÇŞS.10/406-292

Taceddin Paşa vakfı olup Damatoğulları vereseşi olan Paşa Hamamı'nın kameri hesapla iki güne 16 günlüğüne mutasarrıf olan Emirahmet mahallesinden Karamüftüzâde Ahmet b. Hasan Efendi kendisine ait hisse gelirini Allah rızası için Camikebir aydınlatma

¹⁸⁴ Def.no.10, s.217-8, kayıt no:146

مدرسه داجیکیرده... حرم محمد شهنشاه حاج کمال الحکم...
 بن حاج احمد انصاری جوهری بدایت حکم الحکم معقود تجلی شریف النور بیت بدایت حله حاضر اولو...
 مذکور حاج کمال حکم سند کتب جدی مرقوم حاج احمد انصاری عمر کفره... حاجی شاکر...
 حاجی کمال حکم سند واقع طرفه رشید... اوغلا...
 و طرف رابعی طرفی... امیر...
 قسطنطنیه...
 مرقوم سند...
 اولو...
 حرم...
 مشهور...
 بالاسم...

ÇŞS.11/202

Camikebir mektebinde Kur'an-ı Kerim öğretmek şartıyla Çorum'a bağlı Alayuntlu ve Köylerinde bulunan zemin-i korucabey? vakıf gelirlerini almak üzere görevlendirilen ve kendisi adına düzenlenen beratla yarısına mutasarrıf olan Hasan b. Ahmet ile 20 Zilhicce 1283 tarihinde düzenlenen beratla diğer yarısına mutasarrıf olan Hâfız Mehmet b. Ali'nin oğlu Ömer b. Mehmet'in küçük olmaları nedeniyle bu hizmeti yürütmeye iktidarları olmadığından bu hizmetin diğer yarı hissesine mutasarrıf olan Hasan b. Ahmet'in bu görevi de yürütmesine dair 20 Cemaziyelahire 1300 senesi tarihinde düzenlenen beratla bu hizmetin diğer yarısına mutasarrıf olan Hacı Ömer Hulusi Efendi'nin çocuklar büyüyünceye kadar onların adına bu hizmeti yürütmesine, Hasan b. Ahmet ve Ömer b. Mehmet adına öğrencilere Kur'an-ı Kerim öğretme hizmetini yürütecek hâfız bir kişinin atanması lüzumu olduğundan bu iş için Camikebir mahallesinde sakin ve Camikebir Hatibi Hâfız Mehmet Arif Efendi'nin görevlendirilmesine 29 Rebiülevvel 1308/1890 tarihinde karar verilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ ÇŞS.,Def.no.11, s.202, kayıt no:505

در او ملکیه عرضی و ایکی کعبه لر برادره
 بنویس و سنی غنچه مدینه حرمتی خرم سلسله افرا و خا علیه الرحمه و العفو ان حضرت علی بن ابی طالب
 شیخ انیر و طلیعه ایدم صحنه فرات خلق و ریش حصص هر افندار خلق بهر قدر برات شریف حاجت ایدم منصف اولان
 بن علی حلیه هر بدیع نقوشا مدینه مرقوم بنده اوز طعنه و دیگر منی خانه سنه برنجی و ایکی و اوجینجی خرم لردن معینه علی کبر
 او غلدر حلیه و خا طه الص و مرقوم افرا ایکی خرم مرقوم موقوفه بنده اولان مدینه مقدم حلیه سنه و مرقوم خا طه الص
 و موقوفه لکش اولان جهت مذکور ابن مرقوم موقوفه بنده موقوفه اولوب جهت مذکور عاده اولان و وقت
 مذکور کسب و مقبوضه و مقبوضه بنده ایسم اوقاف قدیم اوز اولان قاجار بنده مذکور العیدم موجود و موقوفه
 در او متناقص مذکور ایضا اولمققا ایدم کینه ابن مرقوم موقوفه بنده موقوفه اداره و ریاست عهده بنده مقبوضه
 ایدم اوقاف قریب سید موقوفه بنده ایضا انقضا بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده
 خلیفه موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده
 رحمتا بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده
 باقی امر و فرما حضرت مولانا الامیر کرم رحمتا بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده موقوفه بنده

ÇŞS:11/220

Çorum Camikebir'de günlük 8 akçe vazife ile farraşlık ve 8 hisse
 چراغدارlık hizmetlerini yürütmek üzere beratla görevlendirilmiş olan
 Mustafa b. Ali Halife'nin vefatı üzerine merhûmun 19 ve 20.hanesinin
 1., 2. ve 3.numaralarında kayıtlı oğulları Ali, Hâfız Hasan ve
 Mustafa'dan yalnızca Mustafa hayatta kalmıştır. Bu nedenle merhûm
 Mustafa b. Ali'nin vefatı üzerine yürüttüğü görevin oğlu Mustafa
 tarafından aynı hak ve yetkilerle devam ettirilmesine ihtiyaç vardır.
 Çünkü adı geçen cami günümüzde mevcut, mamur ve kullanılır
 olduğu için içerisinde belirtilen hizmetin yürütülmesine gerek
 duyulmaktadır. Hizmeti devam ettirmesi için Mustafa adına yeniden
 bir berat düzenlenmesine, babasının hak ve yetkilerini üstlenerek
 belirtilen işi yapmasına 6 Recep 1308/1890 tarihi itibarıyla karar
 verilmiştir.¹⁹²

¹⁹² ÇŞS.,Def.no.11, s.220, kayıt no:3

[illegible]

Sultan Murat Han tarafından inşa edilen cami şerif vakfından farraşlık hizmeti karşılığı günlük 4 hisse almak üzere görevli olan Hâfız İsmail b. Ahmet'in, geride çocuğu olmaksızın vefat etmesi üzerine yürüttüğü hizmetin aksamaması açısından sağrıcı Mahallesinin 31. hanesinin 1.numarasında kayıtlı 1280/1863 tarihli olup henüz 26 yaşında olan, merhûm Hâfız İsmail'in kızı Dudu Hâtun'dan doğan Kayyumoğlu İsmail ibn Ahmet'e bu görevin verilmesi uygundur. Cami şerif mevcut, mamur ve kullanılır durumda olduğu için yukarıda belirtilen hizmetin yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle dedesi Hâfız İsmail'in yürüttüğü bu görevi aynı hak ve yetkilerle torunu İsmail'in yürütmesine, adına yeni bir belge düzenlenmesine 13 Recep 1308/1890 tarihinde karar verilmiştir.¹⁹³

Çorum'da Sultan Murad Han hazretlerinin bina eyledikleri cami şerifte Şeyh Habib adlı hayır sahibinin vakfeylediği 11 adet cüzhanlıktan ikisini yürütmek üzere hizmeti karşılığı günlük bir akçe olarak 1178/1764 senesi Recep ayının evası tarihli beratla görevli olan Seyyit Mehmet Halife bundan bir hayli zaman önce vefat ettiğinden, görev ve vakıf şartlarının yerine getirilmesinde aksama olmuştur. Vakfiyesi de elde yoktur. Belirtilen cüzhanlık görevi Seyyit Mehmet'ten sonra şimdiye kadar kimseye de verilmemiştir. İki adedin dışındaki diğer 9 adet cüzhanlık görevi ayrı ayrı berat-ı şerifelerle sahiplerine verilmiş oysa bugün itibariyle Camikebir'deki Şeyh Habib vakfından iki adet cüzhanlık hizmetindeki bu aksama nedeniyle görevin cami müezzinlerinden Hâfız Şakir Efendi ibn Hasan Efendi'ye verilmesi Evkaf Müdürü Hacı Elvan Efendi tarafından da uygun görülmüş dolayısıyla, Nurullah Mahallesinin 74.hanesinde kayıtlı ve 1262/1846 doğumlu, askerlikle ilişkisi olmayan Hâfız Şakir Efendi'ye bu görevin verilmesi, kendisi adına yeni bir görev ve yetki belgesi düzenlenmesi, durumun üst makamlara arz edilmesine 2 Cemaziyelahir sene 1315/1897 tarihi itibariyle karar verilmiştir.¹⁹⁴

Yukarıda ifade edilen Şeyh Habib vakfı cüzhanlık cihetine 1113/1701 senesi Ramazan ayın evaili tarihle bir adet berata sahip olan Hacı Piri? Halife bundan bir hayli zaman önce vefat ettiğinden, görev ve vakıf şartlarının yerine getirilmesinde aksama olmuştur. Belirtilen cüzhanlık görevi Hacı Piri'den sonra şimdiye kadar kimseye de verilmemiştir. Bu nedenle hizmetin aksamaması açısından bu görevin de cami müezzinlerinden Hâfız Şakir Efendi ibn Hasan Efendi'ye verilmesi Evkaf Müdürü Hacı Elvan Efendi tarafından da uygun görülmüş, 2 Cemaziyelahir sene 1315/1897 tarihi itibariyle yeniden görevlendirme belgesi düzenlenerek durum üst makamlara arz edilmiştir.¹⁹⁵

¹⁹⁴ ÇŞS.,Def.no.13, s.127, kayıt no:210

¹⁹⁵ ÇŞS.,Def.no.13, s.127, kayıt no:211

Hacıyusuf mahallesinde oturan ve bu sicil kayıt tarihinden bir ay önce vefat eden Cücenoglu Ahmet Ağa ibn Hüseyin b. Hasan'ın hayatta iken vefatından iki ay önce vasiyet ettiğini ileri süren, emin ve doğruluğu bütün ahali tarafından bilinen Kırklar Medresesi müderrislerinden Çorbacızâde Mehmet Arif Efendi ibn Mehmet Efendi mahkemede söz alarak özetle, "Merhûm Cücenoglu Ahmet Ağa vefatından önce, ben Allah'ın emri ile vefat ettiğimde techiz ve tekfin işlerim görüldükten sonra kalan terekemin hesaplanıp 1/3'ü ayrılarak öncelikle içerisinden haccı şerif için yeterli miktarda para ayarlanıp dindar ve hac görevini yürütebilecek ehil bir kimseye verilsin o da benim için haccetsin. Kalan miktardan 200 kuruş mütevellî tarafından çalıştırılsın elde edilen geliri de Şeyheyûp mahallesinde bulunan Defterdar Abdülbaki Paşa cami-i şerifinin masraflarına, yine diğer bir 200 kuruşun geliri Hacıyusuf mahallesinde olan Taybıllı çeşmesinin giderlerine, başka bir 200 kuruşun geliri Camikebir'in tuvaleti bitişiğine üç adet aydınlatma kandili konularak bunlar için ihtiyaç olan yağın devamlı olarak satın alınması giderlerine, 800 kuruş Hacıyusuf mahallesinde oturduğum evin köşesi başından Defterdar cami şerifinin çeşmesi başına varıncaya kadar olan kaldırımın tamir ve giderlerine harcanmasını vasiyet etti. Bu sözlere sofular mahallesi ahalisinden Hacı Abdurrahman oğlu Mahmut Efendi ibn Mehmet Ali ve Şeyheyûp Mahallesinden Velidede oğlu Mehmet Ağa ibn Veli b. Hasan adlı kişiler de şahit oldu" diye sözlerini tamamladı. Bunun üzerine açık ve gizli olarak yapılan tahkikat sonucu Sofular Mahallesi imamı Celepoğlu Abdurrahman Efendi ibn Mahmut, aynı mahalle muhtarı Celepoğlu Hacı Abdullah Ağa ibn Hacı Süleyman, Şeyheyûp mahallesi imamı Hacı Müftüzâde Ahmet Efendi ibn Mustafa, aynı mahalle muhtarı Alemdaroğlu Mehmet Ağa ibn Ali, Sofular Mahallesi ahalisinden Karskadısı oğlu Abdülaziz ibn Hacı Mehmet Ağa, Haboğlu Ahmet Efendi b. Mehmet, Şeyheyûp mahallesinden Hacirecepoğlu Bekir Ağa ibn Ömer, Hayrahalil oğlu Osman Ağa ibn Emrullah yukarıda isimleri geçen Hacı Abdurrahman oğlu Mahmut Efendi ibn Mehmetali ve Velidedeoğlu Mehmet Ağa ibn Veli b. Hasan adlı kişilerin dürüst ve doğru sözlü olduklarına şahitlik yaptılar. Bunun üzerine Hac bedelinin belirlenmesi için bilirkişi olarak kendilerine müracaat edilen Hacıgeven mahallesinden Ceridzâde Hacı Mehmet Ağa ibn Hacı Yusuf b. Hacı Mehmet, Şarkıyan mahallesinden Hacı Arif Ağa ibn Hacı İbrahim Efendi b. Ahmet'in

Azapahmet mahallesinden Gökgezâde Hacı Mehmet Efendi ibn. Osman b. Mehmet mütevellî tayin ettiği Gökgezâde Mustafa Ağa ibn Hasan huzurunda, 5 Zilkade 1317/1899 tarihi itibariyle, Leblebici sokağında bulunan ve etrafında Aşıroğlu Elvan b. Mehmet, Kaleli Boyacı Sarıhâfız Halil Efendi ibn Mehmet, Tüfekçi Ahmet oğlu Hasan b. Ahmet'e ait dükkanlar ve bir tarafı da yol olan 50 zira' atik iki adet dükkan ve üstlerinde bir kapılı kahvehanenin tüm haklarını vakfetmiştir. Yukarıda belirtilen dükkanlar ve kahvehane mütevellî tarafından isteyene kiraya verildikten sonra yıllık olarak elde edilen gelirden vergi masrafları ve tamir giderleri karşılanacaktır. Kalan miktarın 1/3'ü ile Camikebir'de Perşembe ve Pazartesi günleri ikindi namazından sonra ulemadan bir kimse Kur'an-ı Kerim tefsir dersi verecek bitiminde ise hatm-i hacc okunacak. Bu hizmeti karşılığında müderrise 1/3 kârdan pay verilecek. Diğer 1/3'ü kendi paramla yaptırmış olduğum Ahmetşahna Köyü civarındaki çeşme ve değirmenin tamire ihtiyaç olduğunda gerekli masrafların karşılanması için harcanacak. Geriye kalan 1/3'ü ise bu işleri yürütmek amacıyla mütevellî olan kişiye verilsin. Hayatta olduğu sürece mütevellîlik görevi kendisine ait olacak vefatından sonra ise ilelebet erkek çocuklarının nesline ait olsun demıştır.¹⁹⁷

[illegible]

ÇŞS. 14/ 164-221 nolu belgenin son bölümü

Ramazan, bayram gibi önemli günlerin başlangıç ve bitişi ni bildirmek amacıyla cami ve mescitlerde kandil yakılması zorunlu idi. Konu hakkında 1317/1899 senesi Şevval ayının ilk gününün Çarşamba gününden başlayacağı Zilhicce ayının 9. pazartesi günü arefe, 10.günü Salı ise kurban bayramının birinci günü olduğundan adet olduğu üzere cami ve mescit minarelerinde kandil yakılması için kayyımbaşlarına tembih edilmesi emredilmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁷ ÇŞS.,Def.no.14, s.154, kayıt no:195

¹⁹⁸ ÇŞS.,Def.no.14, s.164, kayıt no:221

[illegible]

Sultan Murat'ın Çorum'da bina ettiği Ulucami musakkafatından olan ve Çorum'da bulunan hamamın 420 kuruş ve karâyı mevkufesi bedelinden 210 kuruş olmak üzere toplam 630 kuruş bedelli cüzhanlık ve farraşlık hizmetine Karakeçili mahallesinden Hacı Vaiz oğlu Mehmet oğlu Ali mutasarrıf iken geride çocuğu olmaksızın vefat etmesiyle bu görev kaydı hayat şartıyla (ölünceye kadar) Saraçoğlu Osman oğlu Hâfız Mustafa Efendi'ye verilmesinin uygun olacağını Evkaf Müdürü Hacı Elvan Efendi teklif etmiş, uygun görülmesi üzerine de Çöplü Mahallesi 18. hanesi 3.numarasında kayıtlı 1280/1863 doğumlu ve askerlikle ilişkisi olmadığı anlaşılan Hâfız Mustafa Efendi'ye bu görevin verilmesi, kendisine yeni bir berat düzenlenmesi 13 Recep 1320/1902 tarihinde uygun görülmüştür.¹⁹⁹

Kunduzhan Mahallesinden Kırpıkoğlu Mehmet kızı Hacı Şakire Hanım, Hüseyin oğlu Cemil Efendi huzurunda mütevellî tayin ettiği Karagözoğullarından Hacı Hüseyin oğlu Zarif Ağa'nın da bulunduğu mecliste Çepni Mahallesinde olan ve etrafında Zellecioğlu Hacı Abdullah Efendi, Benderlioğullarından Bekir oğlu Nuri Efendi, Gödek Abdullah kızı Mavuş'un evleri bulunan kendisine ait evini Allah rızası için şu şartlarla vakfetmiştir;

Vakfedilen ev, mütevellî tarafından isteyene kiraya verilecek, elde edilen yıllık gelirinden zorunlu masraflar ve vergisi çıktıktan sonra, kalan miktarın üçte birini Ulucami'nin üç sokak kapılarında yakılan kandillerin mum ve yağına, üçte ikisini ise Kırklar cami şerifine inşa olunacak minare kandillerinin mum ve yağına harcanmasını, tevliyetin hayatta olduğu sürece kendisine, vefatından sonra ise her iki camide mütevellî olanlara ait olmasını talep etmiştir. Daha sonra vakıftan ileride vazgeçilmemesi için gerekli hukuki düzenleme yapılmış ve 24 Şevval 1322/1904 tarih itibariyle sicile kaydedilmiştir.²⁰⁰

Sağırıcı Mahallesinde Kılıczâde Hacı Bekir b. Mehmet, 1323/1905 yılında Uzun çarşıda bulunan dükkan kirası gelirlerinin yarısını Camikebir avlusunun batısında kendisinin yaptırdığı şadırvanın tamir ve termimine, yarısını da Dutdede Kabristanı duvarlarının tamirine harcanması amacıyla vakfetmiştir.²⁰¹

²⁰⁰ ÇŞS., Def.no. 16, s.65.

²⁰¹ ÇHPK. 28470/125

[illegible]

Çorum'da bulunan Camikebir'de Abdülfettah Bey vakıf akarından almak üzere günlük 60 akçe vazife ile müezzin ve yevmi 5 akçe ile Fatiha hanlık cihetlerine 1237/1821 senesi Recep ayının 4.günü tarihiyle verilmiş berat-ı şerif ile mutasarrıf olan Hacı Mehmed Seyyit Efendi vefat edip belirtilen görevler oğlu Mahmut Efendi'ye verilmeden önce Mahmut Efendi de vefat etmiştir. Bu nedenle Mahmut Efendi'nin oğlu olan ve şahitler tarafından da doğrulanan Çöplü Mahallesi 3.hanesinde kayıtlı 1297/1880 doğumlu Abdülvahhab Efendi'ye bu görevlerin itası ve kendisine yeniden berât-ı şerif düzenlenmesine 7 Recep 1324/1906 tarihinde karar verilerek sicile kaydedilmiştir.202

در وقتیکه بعضی از اعیان کربه را در
 طایفه اوقاف هابونه مدونا به بقی اوقاف جورده و آنچه رجوع و مقهور سلطه مراد خان طایفه
 ما و احباب بود و قدر جامع تشریف کبر و فقه الملق و تشریه بوسی برانچه طایفه و سلطه رجوع شد و این
 اوقاف تشریف نداشتند و قاجار به قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 مدینه طایفه جامع بقی مذکور است اما تشریف نداشتند و قاجار به قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه
 سوری بر طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 کعبه و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 اقصی و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 قریه و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 ملک مدنی بقول الله و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 کعبه و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 لواء مذکور یکس و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 اوقاف مدبری و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 موقوفه علمیه کربه با لوجه خانه و در سراسر و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 اما تشریف نداشتند و قاجار به قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 به آن تشریف نداشتند و قاجار به قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه
 فی السور الثانی والعشرون من سوال المکرر فی تشریف و طایفه و این طایفه در سراسر قریه و ملک مشرفین محمولند و الحق و زوره بوسی برانچه قریه و فقه و سلطه

کتاب خیرات مدینه جو درم فقر اسبق مرحوم الحاج مصطفیٰ افندی ابن المرحوم محمد اقصیٰ
 اولاد اولاد دین و وقف تویت و فقه علیہ السلام شمس طہر الدین اولیٰ بن برہم آغا اربابینہ
 بن زہرہ ملک حاجی یوسف علی بن ساکنون ولی دوم زادہ حاجی احمد افندی ابن لطفی
 مدینہ خیرہ محکومہ معقول محمد شریف انورہ تقدیر کلام و تبیین المرام
 اعلام واقف محمد الیہ الحاج مصطفیٰ افندیٰ بیدہ اولیٰ ابن ابیہم ملک
 شمس شہریج الاولیٰ بشیٰ کوئے تاریخہ مورخ اولاد ریختہ جو درم نانہی فقیہ
 اسید عبد اللہ دانش افندیٰ ختمیہ مخموم بر قطع اعلام سوریہ محمد ملک
 قرق بشیٰ تاریخہ و فقه معمول بہا سندہ کوثر لکلی و جملہ مدینہ خیرہ
 راستہ سندہ و مواقع سائرہ کہ کائنات مسقفات و عقائد معقولہ معلوم
 دیلات اجارہ شدن بر مقدار مبنیٰ سنوی بہر نصف جمع یکیم لر بعد العصر
 کبرہ بر جزو قرآن شریف تلاوت این ایلک نفر حفاظ و باقی ملک خسی متولی
 ایلک ویکو و معارف ضروریہ صرف واعظ و فقیہ واقف معلیہ ملک درجہ
 مساور اولاد اولاد و اولاد ذکور بنیاد با تقسیم و تویت ملک
 اصلح وائندہ و اکبر اولاد بنہ توجہی مشروط اولاد بنہ وقف مذکور کہ برہم
 شریسی بولغان لابون ارتقا نہایت ابراہیم افندیٰ بکر کہ و قوقوف تویت
 معمول و خدمت مذہب معطل قائمہ و کریم واقف معلیہ ملک اولاد اولاد
 مغربی محمد سن ولی دوم اولیٰ محمد آغا ایدہ یادر علی آغا برجیات و موجود
 ایسہ وہ خیر بن نا اصل اولاد اصلح وائندہ اولاد فقیہ و بنم اکبر و اصلح وائندہ
 اولاد اولاد واقف معلیہ ملک اولاد قیویت مذکورہ ملک مستحق و شمس طہر
 اولاد بنہ نامہ بر موجب مشروط واقف تویت مذکورہ ملک محمدہ و توجہ و بیدہ بر قطع جہت

Çorum eski Müftüsü Merhûm Hacı Mustafa Efendi ibn Merhûm Muhammed Efendi'nin soyundan geldiğini iddia eden ve Çorum'un Hacıyusuf Mahallesi sakinlerinden Velidedezâde Hacı Ahmet Efendi mahkemeye müracaat ederek Hacı Mustafa Efendi'ye ait olan 1300/1886 senesi Rebiülevvel ayının 5. günü tarihinde kayda geçirilmiş olan ve o zamanki Çorum Naibi Seyyit Abdullah Daniş Efendi'nin mührü bulunan 1245/1829 senesi tarihli vakfiyede ifade edildiğine göre, Çorum'da haffaflar arastasında bulunan dükkan kira getirisinden yıllık her hafta Cuma geceleri ve ikinci namazı sonrası

Ulucami'de bir cüz Kur'an-ı Kerim okuyan iki hâfıza verildikten sonra geriye kalanın 1/5'i mütevellî, vergi vesair masraflara verilmesi şartı mevcuttur demiştir. Daha sonra sicil kaydında Mustafa Efendi soyunun kimlerle devam ettiği hakkında bilgi verildikten sonra bu göreve Hacı Ahmet Efendi'nin talip olduğu, tevliyetin kendisine ait olmasını talep ettiği bildirilmiştir. Konunun incelenmesi ve karar verilmesi amacıyla şahit olarak Hacıyusuf Mahallesi imamı, muhtarı ve komşularına sorulmuş bunlardan Hayra Haliloğlu Hacı Hasan Efendi, Velidedezâde Bekir Ağa, Ulemadan Hacı Müftüzâde Ahmet Efendi, Kör Velizâde Hâfız Mustafa Efendi, Evliyaoğlu Halil İbrahim Efendi, vâkıfın sülalesinden Ali Ağa, Himmetzâde Mehmet Hilmi Efendi, Çorbacızâde Mehmet Ali Ağa, Hacı Bekir oğlu Mehmet Ağa'nın imzaları alınmış ve sonuçta Velidedezâde Hacı Ahmet Efendi 25 Safer 1325/1907 tarihi itibarıyla vakfiye şartları doğrultusunda görevlendirilerek sicile kaydedilmiştir.²⁰⁴

İsahalife mahallesinde oturan Münib Efendi oğlu Madenzâde Hacı Salim Ağa, 4 Ramazan 1325/1907 tarihinde Hamamlıçay Köyü'ndeki etrafında çay, kaya, tarla ve yol olan 10.000 kuruş kıymetli bir adet değirmen yine Ovasaray Köyü'nde etrafında Keleş Mehmet, Veliyüddin Paşazâde Esat Beyefendi tarlaları, ark ve yol ile sınırlı bir taşlı, iki kapılı 5.000 kuruş kıymetli un değirmenini, Kürekçiler çarşısında bulunan etrafında Boyabatlı oğlu Hacı, Berber kara Hüseyin'in Arif, Gökgözoğlu Nuri Efendi dükkanı ve umumi yol ile sınırlı 1.500 kuruş kıymetli dükkanını Allah rızası için vakfetmiştir.²⁰⁵

Vâkıf, değirmenler ve dükkanın mütevellî tarafından kiraya verilmesini, gelirin ise şu şekilde değerlendirilmesini şart kalmıştır;

Hamamlıçay Köyündeki değirmenin yıllık kira gelirinden üç kile zahire, Çorum'daki İsa Halife mahallesinde bulunan cami-i şerifte, Ramazan ayında her ikindi namazı sonrası hatm-i şerif için Kur'an-ı Kerim okuyan hâfızlara verilmesini,

²⁰⁴ ÇŞS., Def. no.16, s. 440, kayıt no: 282.

²⁰⁵ ÇŞS., Def.no. 16, s.360; VGMA., 1965/88

Ovasaray Köyü'ndeki değirmenin yıllık gelirinin üçte biri, İsaalife mahallesinde kendisinin yaptırdığı mektepteki çeşmenin, tamir ve onarımı ile bu mektepte dinî ilimler okuyan çocuklara her sene Regaib gecesinde yemek verilmesini, gelirin üçte ikisinin ise mum, yağ ve diğer giderlerine harcanmasını,

Dükkan gelirinin ise, aynı mahallede bulunan Abide Pınarı denilen çeşmenin önünde onbeş kızılık parlaklıkta mum masrafına verilmesini,

Hayatta oldukça vakıf tevliyyetinin kendisine, vefatından sonra ise amcazâdesi Said Efendi oğlu Abdurrahman İhsan Efendi'ye ait olmasını, vefat edince onun oğullarından salih ve büyük olanının bu görevi üstlenmesini, ileride şartlar yerine getirilemeyecek olursa gelirin mutlaka fakir müslümanlar için harcanmasını istemiştir.

İsaalife mahallesi ahalisinden Madenzâde Hacı Salim ağa ibn Münib Efendi, 1325/1907 tarihli vakfiyesinde Abide Pınarı önünde kandil yakılması, İsaalife mahallesindeki mektep talebesine yiyecek verilmesi, Camikebir'de mevlit okunması hizmetleri için 2 adet değirmen ve dükkanlarını vakfetmiştir.²⁰⁶

Madanoğlu Hacı Salim Ağa'nın vakıf şartlarında değişiklik yapılması ile ilgili olarak mütevellî tarafından 28.07.1945 gün ve 629 sayılı kararı ile şu şekilde değişmiştir; Talebelere yemek yedirilmesi şartı Çorum'da İsaalife mahallesindeki ilkokulda okuyan fakir öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi şeklinde teklif edilmiş, Abide Pınarı önünde kandil yakılması yerine İsaalife camisinin aydınlatılması istenmiştir. 04.08.1945 günü Vakıflar Kanunu'nun 17. maddesi gereğince bu değişiklik İdare Meclisi'nce onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.²⁰⁷

²⁰⁶ VGMA., 2/5, 886 nolu vakfiye

²⁰⁷ VGMA., 175 sıra nolu 1965/88 şahsiyet kayıtlı vakfiye

Çöplüzâde merhûmun galesi Çorum Cami Şerif-i Kebir de hatm-i hâce okunması için şart kılınan nukud vakfı ve diğer vakıf hizmetlerini idare ve dağıtım işleri için mütevellî olarak atanan Azapahmet Mahallesi ahalisinden Çöplüzâde Mahmut Reşit Efendi ibn Mehmet Seyyit Efendi mahkemeye müracaat ederek Çorum'da Urgan Arastası adı verilen yerde bir adet dükkan resmi senetle vakıf malı olup Sağırıcı Mahallesinden Yavılioğlu müteğait Ömer Ağa ibn Mustafa'nın da katıldığı duruşmada söz alarak, mütevellîsi olduğum vakfa daha fazla gelir getirecek bir surette geri ödenmek şartıyla verilmekte ise de zamanla kefil veya rehin konusunda sıkıntılar yaşanmakta ve vakıf için beklenen gelir elde edilememektedir. Bu nedenle para vakfını canlandırmak ve hizmet kalitesini artırmak için etrafında Gökgözoğlu kızı Sare, Çorbacızâde merhûm Ahmet Efendi'nin dükkanları, haffaflar ve bir tarafında da çıkmaz sokak bulunan dükkanı Ömer Ağa satmak istediğini bildirmiş, bu dükkanın Ömer Ağa'dan emsal fiyatı karşılığında vakfa akar olması açısından satın alınması, bedeli olan 3.000 kuruşun da vakıftan ödenmesi için mahkemeden izin verilmesini talep etmiştir. Yapılan inceleme sonucu yukarıda belirtilen dükkanın vakfa akar olarak alınması, bedelinin vakıftan ödenmesi ve yapılan işlemin vakfın menfaatine olduğunun Çöplüzâde Hacı Mehmet Ağa, Köstekcioğlu Hacı Mahmut Ağa, Merzifonlu Hacı Kaşif Efendi ve diğer Müslümanlar tarafından da kabul görmüş bunun üzerine dükkanın usul ve nizam dahilinde vakfa akar olarak alınması, vakıf kayıtlarına geçirilmesi, ödemenin vakıftan yapılması konularında mütevellî Mahmut Reşit Efendi'ye 20 Muharrem 1326/1908 tarihi itibarıyla yetki verilmiştir.²¹²

Daha sonra aynı belgenin kenarına yazılan bilgi notunda, yukarıda belirtilen dükkanın vakfa 1.700 kuruşa satın alınması için mütevellî teklif etmiş, pazarlık olmayınca bu yetkinin 27 Cemaziyelahir 1326/1908 tarihinde iptal edildiği yazılmıştır.

²¹² ÇŞ., Defter No.16, sayfa no: 416, kayıt no: 243.

اصحاب خبراتند جویدی زاده مرحومک غلشی مرکز لوا اولان مدینه محمود و
 چا معشریف بکرده ختمی حواجر قرائت مشروط نفوذ موقوف سید سائر امور و
 مذکور اداره و تدبیر با جهت رعیه منسوب نویسی غایب احمد مجلس اهلین
 جویدی زاده محمود رسیده اندرابان محمده سعید مدینه مزبوره محکم سنده موقوفه
 شعیب شریف انورده مدینه مزبوره نک حمیده چا سوسنده واقع بر باب ملک
 دکانک یا سدرسی مشرفه بنجفد مجلس اهلین طما اوغی طالب بن محمد
 حاضر اولیغ حالک اقرار تام و تقریر خلاص ایدوب متولیس اولیغ وقف مذکور
 نفوذ بنی کفیل ملی و یا رهن قوی ابد طالب مدینه لاجل ایست باح اراض اولیغ
 ایسه ره مرور ایام ابد اجاره کفلاویه خلل و فیم رحمانه نقصان طارک اولیغ
 حقوق وقفی تمام استعمال امرعید و محافقه و تحمیل ایسه غیر بسا اولیغ
 نفوذ موقوفه بیاعدن حیاته عقاره تجویدی وقف مذکور حقنه انفع و محلی
 خبر اولیغ و حاضر مزبوره طالب ای رض بروم محو متصرف اولیغ محلی
 واقع اطراف ایدوبی ترزی جهی بدلاف و کوی اوغی محلی دکان و طوره و بیای
 کرخور و یا چیم منک و رسی و بول اید محمود بر قطع ملک دکانی بیعه عرض اید
 بنای وقف مذکور عقاره اولی اوزره دکان محمود مذکور ایوم تمن منلی اید
 بالاخبار ظاهر و متحقق اولان بیک بیبوز غرضه وقف مذکور ایچون اشترا و تمن
 نفوذ موقوفه مذکور دن اعطایه قبل شعیب بن باک اذن و بیک مراد مدر و
 حاضر مزبورک تصرف اید اید کرده حقیق منلی مومالیه محمود رسیده اید
 بالاده بسط و بیان ایدلی مزال اوزره اولیغ دکان مذکورک وقف مذکور
 عقاره اولیغ اوزره نفوذ اید اشترا و وقف مذکور عقاره قید اولیغ و وقف
 مذکور حقنه انفع و اولی اولیغ و مبلغ مذکور بیک بیبوز غرضه دکان مذکور
 ایوم تمن منلی ایدوبی ذیل و بیقرره محرز اساس مسکنک علی طریق اشترا
 اخبار رسیده ظاهر و نمایان اولیغ مدجبنجه دکان محمود مذکور بروم محو وقف
 مذکور نامنه اصول و نظام دایره سنده ایچنجه و بدلی نفوذ موقوفه مذکور دن
 اعطایه و تبلیه منلی مومالیه محمود رسیده اید بی قبل شعیب بن اذن و بیک
 حاضر باطلاب کتب اولسدر فی ایوم اساس عشر من جمادی الثانی
 سنه و عشرین و ثمانه و اربع

محمود و بی زاده
 محمد بیبوز
 قاضی زاده
 محمد بیبوز

Çöplüzâde merhûmun gâllesi Çorum Cami Şerif-i Kebir de hatm-i hâce okunması için şart kılınan nukud vakfı ve diğer vakıf hizmetlerini idare ve dağıtım işleri için mütevellî olarak atanan Azapahmet Mahallesi ahalisinden Çöplüzâde Mahmut Reşit Efendi ibn Mehmet Sait Efendi mahkemeye müracaat ederek Çorum'da Hamidiye çarşısı adı verilen yerde bir adet dükkan resmi senetle vakıf malı olup Sancaktar Mahallesinden Damaroğlu Talip ibn Mehmet'in de katıldığı duruşmada söz alarak, mütevellîsi olduğum adı geçen nukud vakfından kefil-i mal veya rehn-i kavi ile isteyene vakfa daha fazla gelir getirecek bir surette geri ödenmek şartıyla verilmekte ise de zamanla kefil veya rehin konusunda sıkıntılar yaşanmakta ve vakıf için beklenen gelir elde edilememektedir. Bu nedenle para vakfını canlandırmak ve hizmet kalitesini artırmak için etrafında Terzi Hacı Bekir Ağa, Kürtoğlu Mehmet Ağa dükkanı, Toramanyan Kırkor, Paçacı Manas, Ratas? ve yol ile sınırlı bulunan dükkanını Talip Ağa satmak istediğini bildirmiş, bu dükkanın emsal fiyatı karşılığında 1.700 kuruşa vakfa akar olması açısından satın alınması için izin ve yetki istemiştir. Yapılan inceleme sonucu yukarıda belirtilen dükkanın vakfa akar olarak alınması, bedelinin vakıftan ödenmesi ve yapılan işlemin vakfın menfaatine olduğunun Velidedezâde Hacı Ahmet Efendi ibn Mustafa, Hacırecep Mahallesinden Kazancızâde Hâfız Ebûbekir Efendi ibn Hacı Osman ve diğer Müslümanlar tarafından da kabul görmüş bunun üzerine dükkanın usul ve nizam dahilinde vakfa akar olarak alınması, vakıf kayıtlarına geçirilmesi, ödemenin vakıftan yapılması konularında mütevellî Mahmut Reşit Efendi'ye 16 Cemaziyelahire 1326/1908 tarihi itibarıyla yetki verilmiştir.²¹³

²¹³ ÇŞS., Defter No.16, sayfa no: 478, kayıt no: 348

1015
 رتبه نیکه عرض حاج کبیر لید که نظارت اوقاف همایون ملوکانه به سلیق اوقافه مرکز لولا
 ولان مدینه جو رنده واقع جامع کبر و بیکله مشهور جامع شریف مذکور بود را با و انست
 یه برانجه اول یاسیلد بوز اوف و کنفی سخی قدر متصرف عبد الجبار زاده سلیمان یک
 خدیو اصحاب خیدانه و مدرسی کرامنه مرحوم عبد الفتاح یاش عقاری و قفسه المفی
 اوزر بوی بکرم برانجه و خلیفه اید فیم نایک جهته بیک ایکوز سکانه دیت سینه منف
 لخریک اوز بدی کونه تار بیکله مورخ بر قطعه رات عالت نه منطوق بنفیع منقر اولان
 حاقط اسماعیل خلیفه یک بلا ولد و قوعو فایله محلولنه جهته مذکوره سبب باعث اومن
 سرد زاده حاج محمد اخا عیدر نه توجیهی مخصوص با عرض حال طلب و استعدا اومنش و عدت
 مدینه و نیز خدمت مذکوره یک کماهی حضرت ابنا ابلکه اولان موسر الیه حاج محمد اغانیک
 خدمت مذکوره به اینجای اختار و اهلیش بالعبیه و چونم سخی من مجلس ارا یسنه اوقاف
 مدیری رفقو مخلص یک حاضر اولدین حاله لد المعاینه و التحقیق ظاهر و غایانه اومنش
 و موسر الیه جریه نفقده حاج یوسف محاسنک طفا نه کنجی خانه سینه مقید و بیک
 ایکوز انی اوجی تولدتنه اولدین مدینه مزبور نفوس شامور لفتنه معطر کنیه بوسله سینه
 اکمل کلتی اولطفه مار العوض قیم نایک جهته یک متوقاد موسر الیه محلولنه موسر الیه
 جهته محمد اغا و اعبار عیدر نه اصول مقرره تقاضا سینه توفیقاً و خلیفه رسو سید
 توجیه و سینه مجدداً بر قطعه رات شریف عالت نه صدقه واحسان بیورلی رجا سینه
 بالانسیس پایه سید احلاط عرض و اعلام اولدر رات حضرت من لالامکر در
 نه الیم الرابع و العشرین من محرم الحرام لسنه سبع و ثمانه و الف

BOA.16/561

Çorum'da Camikebir demekle meşhur cami şerifi yeniden inşa eden
 Mirahor-ı evvel payesiyle Bozok ve Çankırı sancakları Mutasarrıfı
 Abdülcabbarzâde Süleyman Bey mahdumu ashab-ı hayrattan ve
 müderrisin-i kirâmdan merhûm Abdülfettah Paşa akar-ı vakfından
 almak üzere günlük 21 akçe vazife ile kayyum-ı sanilik görevine
 1284/1867 senesi Safer ayının 17.günü tarihinde düzenlenmiş bir adet
 berat ile atanmış olan Hâfız İsmail Halife'nin çocuksuz olarak vefat
 etmesiyle bu hizmetin aksamaması için Kürtzâde Hacı Mehmet
 Ağa'nın görevlendirilmesi talep edilmiştir. Hacı Mehmet Ağa'nın bu
 işleri yürütmeye ehliyeti ve iktidarı konusu incelenmiştir. Buna göre
 Çorum sancağı meclis idaresinde Evkaf Müdürü Muhlis Bey hazır
 olduğu halde durumu görüşülmüş, Hacıyusuf mahallesi 98. hanesinde
 kayıtlı 1253/1837 doğumlu olduğu tespit edilmiş, bu görevin Hacı
 Mehmet'e verilmesinde bir sakınca olmadığı anlaşılmış, 24 Muharrem
 1327/1909 tarihi itibarıyla durum sicile kaydedilmiştir.²¹⁴

²¹⁴ ÇŞS.,Def.no.16, s.561, kayıt no:472

280
281
در حاکمیه عرض داعی کنه لرید که نظارت اوقاف چهارده ملوکانه یا ملحق اوقاف
مرکز لوا اولان مدینه جوریده واقع چشملکانه رحوم و مقهور سلطانه علاخان
طاب شاد حضرتی و قضاة الحق اوزره بون من افی وظیفه ایل تحمل حقه فراس
و حراغدارلق جوتندیک ایلوز طفا اوج سنه ذی الحجه السنیة سنک بون بون
کوتن تارخیله مدفع بر قطع برت علیک منطوق منقجه متصرف اولایه الیه
محضتق اقدینک ترک ایلدیک اولادینک اکیری یولناه حاققا محمد افند
طرضنه سن حقه جیتن مذکورینک بدری متوفای موی الیهک تحلولنده
انجق کندی عیدونه توجیهی خصوصی طلب واستعا اولمش و صورت استو
موافق حال و نظام بولنش ایدوکی اوقاف اداره سنه با مذکره بیلدیش
وموی الیه حاققا محمد افند خدمت مذکوره لر رکها صحرای حق ابقایه
اقدن و اهلین دش جوتن سخا مجلس ارایه سنه اوقاف بدری شتو
مخلص بک حاضر اولدینک لای المعاینه و التحقیق خط و عایانه اولمش
وموی الیه جریه نفوسه صفرین مجلسک بون اوجین خان سنه مقید
دیک ایلوز قضاة بر تولد سنه اولدین مدینه عزیزه نفوس باقوشنه
معظم کنیه یوملدن اکلشکس اولغله مارالوض من حقه قرش
و حراغدارلق جوتندیک بدری متوفای موی الیه تحلولنده اکبر اولدین
مدوی الیه حاققا محمد افند عیدونه اصول مقرئ نظام سنه توفیق
و تالیف بیولف ریجانه بالالمس یا نه سیر اعلایه عرض واعلم اولدی
باتی طریقت مراد امر کردی الیوم التاسع والعشرون من محرم الحرام لسنه سبع و عشرين و ثمان مائه

ÇŞS.16/575-6 sahife 485 nolu belge

Sultan Murat Han hazretleri vakfından almak üzere günlük 8 akçe vazife ile 8 hisse farraş ve چراغدارlık hizmetlerine 1293/1876 senesi Zilhicce ayının 27.günü tarihli berat ile mutasarrıf olan Seyyit Mustafa Efendi'nin geride bıraktığı büyük evladından Hâfız Mehmet Efendi tarafından 8 hissenin kendisine verilmesi için yaptığı müracaat evkaf idaresince uygun görülmüş, Hâfız Mehmet Efendi'nin yukarıda belirtilen görevleri yapabilecek kabiliyette olduğu Evkaf Müdürü Muhlis Bey'in de katıldığı Çorum Sancağı Meclis İdare Salonu'nda yakından müşahade edilmiştir. Bu nedenle Sağrıcı Mahallesi 23. hanesinde kayıtlı 1291/1874 doğumlu Mehmet Efendi'ye 8 hisse farraş ve چراغدارlık hizmetlerinin babası merhûmun yerine kendisine verilmesi, yeniden görevlendirme belgesi düzenlenmesi, durumun padişaha arzına 29 Muharrem 1327/1909 tarihi itibariyle karar verilmiştir.²¹⁵

²¹⁵ ÇŞS.,Def.no.16, s.576, kayıt no:485

1296
 در وقتیکه عرض داعی کینه لر بر که نظارت اوقاف همایونی ملوکانه به ساحت
 اوقافند مرکز لوا اولان مدینه جوریده واقع جنتیکان مرحوم و منقول
 سلطان مرادخان طاب ثراه حفظتک نیا کرده لدر اولان جامع شریف
 کبر و فقه الحق اوزره وظیفه معینه ایک نصف حقه قیام و فرائض
 جهنیه و روست اولان بیگ اکیوز طقانه ای سنی صفرا الحزنیک
 بتبعی کونه تاریخچه مؤرخ بر قطعه بات علیان منقول بتبعی منقول
 اولان حاجی عثمان اقتدیک بلا ولد و قوعو فایله محلولتده نصف حقه
 جهنیه مذکور بنی استوباعت العوض قیم زاده اسماعیل اخی عهد ستمو جهی
 مقصود باعرتحال طلب واستعنا اولغش و مدت مدیده و تبر و خدمت
 مذکور به کما هم حقها ایضا ابتکده اولان موسی الیه اسماعیل اخی نیک
 اقتدار و اهلیتی میوروم سبغی اخی مجلس اداره سنه اوقاف مدیری فیکار
 تخلص بک حاضر اولدغی حالده لدر المعاینه و تحقیق ظاهر و نمایان
 اولغش و موسی الیه جریه نفوسه جوریک صفحی محمد سنک بکرم دیر و نه
 خان سنه مقید و بیگ اکیوز سکان تولداتندن اولدغی لواز مذکور
 نفوس ما مور لقتندن معطل کینه یو صله سنه و عکر لکجه ایدیک اولدغی
 دائره عکبه و نه تنظیم واعط اولان بر قطعه مبطه ثالذنه الملائکس
 اولغند مار العوض نصف حقه قیام و فرائض جهنیه منقول موسی
 الیه عهد عثمان اقتدیک محلولتده موسی الیه اسماعیل اخی و اجداد و عهده
 اصول فقره نقل میده سنه توفیقاً وظیفه رسو سبله توبیه و بدینجهده
 بر قطعه بات شریف علیان حدقه واحسان یورطقی رجاسنه
 بالائی سبب سیر اعلایه عرض واعلاد اولندر باغ لحفت
 ولی الاوکر رخ الیوم الحامس عشر من صفرا الحزن سنه سبع و عشرين و ثمان و اربع

ÇŞS.16/588-496

Camii şerif vakfından kayyumluk ve farraşlık hizmetlerinden dolayı
 yarı hisse alarak hizmet veren ve 1295/1879 yılı safer ayının 5.günü
 tarihli berata sahip olan Hacı Osman Efendi'nin geride çocuğu
 olmaksızın vefat etmesi üzerine bu görev ve hissesi Kayyumzâde
 İsmail Ağa'ya verilmesi konusu görüşülmüştür. Uzun süreden beri bu
 görevi Allah rızası için karşılıksız olarak yapan İsmail Ağa'nın bu
 görevin üstesinden gelebilecek ehliyet ve liyâkatta olduğuna Evkaf
 Müdürü Muhlis bey'in de hazır olduğu komisyonda yapılan muayene
 ve görüşme sonucunda karar verilmiştir. Buna göre Çorum'un Sağrıcı

Mahallesi 24. hanesine kayıtlı 1280/1863 doğumlu, askerlikle ilişkisi olmayan İsmail Ağa'nın belirtilen hizmetler için görevlendirilmesine, kendisine yeni bir görev yetki belgesi düzenlenmesine, durumun üst makama arzına 15 Safer 1327/1909 tarihi itibarıyla karar verilmiştir.

216

Nurullah Mahallesinde oturan Sedirolullarından Ali Ağa'nın oğlu Mahmud Ağa, mahkemeye müracaat ederek vakıf tescili için mütevellî tayin edilen mahkeme kâtiplerinden Zeynelabidin Efendi ibn Emrullah Efendi huzurunda, Evkaf Müdürü Rifat Beyefendi tarafından vekaleten gönderilen Evkaf Başkatibi Mehmet Kemal Efendi'nin bulunduğu mecliste söz alarak, mülkiyeti kendi tasarrufunda bulunan Çorum'daki Pembe Han mevkiinde sağ tarafında Tünekezâde Hacı Elvan Efendi, sol tarafında Halil usta, arkası Çöplük ve önü yol ile sınırlı 15 zira'i atik 350 kuruş kıymetli bir adet, yine aynı mahallede sağında yukarıda belirtilen dükkan, solunda Tünekezâde, arkası çöplük ve önü yol olan 15 zira'i atik 1.000 kuruş kıymetli bir adet olmak üzere toplam iki adet dükkanımı Allah rızası için vakfetmek istiyorum. Vakfa şart olarak da mevcut dükkanlar Çorum evkaf idaresince isteyene emsal fiyatlarıyla kiraya verilecek, yıllık geliri Çorum'da bulunan Camikebir'in aydınlatma mumu giderlerine harcanacak. Daha sonra dükkanların mülkiyetini vakıf için Zeynelabidin Efendi'ye verdiğini ifade etti. Vakfın ileride bozulmaması açısından hukuki düzenleme yapıldı. 5 Cemâziyelevvel sene 1329/1911 tarihinde kurulmuş oldu.²¹⁷

Hacıyusuf Mahallesinden Çorbacızâde Hacı Bekir b. Ömer Ağa, 1329/1911 yılında kendi malından 2.000 kuruşu Camikebir'de şifa-i şerif okunması hizmetleri için vakfetmiştir.²¹⁸

Fatma Ahî ve Hacı Hüseyin Ağa hizmetcisi Zencire ve Şame ve Hacı Mehmet Hanımı Nazife, 1336/1918 yılında 4.900 kuruş vakfederek bu paranın isteyene onu onbirbuçuk hesabıyla verilmesini elde edilecek gelirinin de Kundustan camiinde mukâbele okunması, Camikebir'deki

²¹⁶ ÇŞS., Def.no.16, s.588, kayıt no:496

²¹⁷ VGMA., 2004/109

²¹⁸ ÇHPK. 28470/125

kandillerin yağ masrafı ve hatm-i şerif okunması hizmetlerine harcanmasını istemiştir.²¹⁹

Hacıyusuf Mahallesinden Çorbacızâde Rıfat b. Mehmet Arif Efendi, 1336/1918 yılında 11.000 kuruşun çalıştırılarak elde edilen gelirinin Camikebir'de mukâbele okunması ve tuvaletlerin aydınlatılması, Sancaktar camiinde de mevlit okutulması hizmetlerine harcanması için vakfetmiştir.²²⁰

Sağrıcı Mahallesinden Kürzoğlu Emin b. Ahmet, Haffaflar çarşısında bulunan bir adet dükkanını 1339/1920 yılında Camikebir kıblesindeki büyük mumların imal ve yakılması hizmetlerine harcanması amacıyla vakfetmiştir.²²¹

Şeyheyüp Mahallesi köprü 35. hanede 25. numarada oturan 1285 doğumlu Derbendizâde Ahmed oğlu Hüsnî Bilan Çorum Noter'i İhsan Sabuncuoğlu huzurunda Hamdi oğlu Ayakkabıcı Arif Uz, Selim oğlu Şekerci Nazmi Günaydın ve İdâdî muallimliğinden emekli Fazlı Sezgin şahit olduğu halde düzenlettirdiği 28 Temmuz 1942 tarihli vakfiyeye göre; Vâkıf, Çorum Ulucamii'nde her yıl Ramazan ayında mukâbele okunması ve Çorum'a bağlı Çakır Köyü'ndeki caminin her sene Ramazan ayındaki ışık ihtiyacının karşılanması amacıyla mukâbele için 200 lira, ışık giderleri için 100 lira tahsis ettiğini, bunların usûlünce nemâlandırılmasını, gelirinin belirtilen hizmetlere harcanmasını istediğini ifade etmiştir. 300 lirayı 23.07.1942 tarih ve 751708/10497 nolu makbuzla Çorum Evkaf Sandığı'na yatırmıştır.

Evkaf Umum Müdürlüğü veya onun tensip ve tayin edeceği mümessilini mütevellî olarak kabul ettiğini ifade eden vâkıf, oğlu İbrahim Bilan'ın fahrî olarak bu işlere nezâret edeceğini belirtmiştir.²²²

Çorum Ulucami'nin su ve ışık hizmetlerinde herhangi bir aksamaya meydan vermemek için Çorum Çöplü mahallesi İshalife semtinde 6

²¹⁹ ÇHPK. 28470/125

²²⁰ ÇHPK. 28470/125

²²¹ ÇHPK. 28470/125

²²² VGMA., 1760/112; Çorum Noteri İhsan Sabuncuoğlu'nun düzenlediği evrakın bir nüshası noterlikte 28 Temmuz 1942 tarih ve 1934/343 nolu dosyadadır.

nolu evde oturan 1321/1903 doğumlu, ana adı Ayşe olan Hacı Ali kızı Kerime Bilge, şahitler İsmail oğlu berber Mustafa, Osman oğlu terzi İsmail Yaşar huzurunda bir vakıf tesis etmek amacıyla Noter İhsan Sabuncuoğlu'na müracaat ederek Çöplü Mahallesindeki iki oda ve bir miktar avlusu olan evini 30.11.1946 tarihinde bağışlamıştır. Vakıf, konu ile ilgili açıklamasında, "Vakfettiğim evim ister satılarak paraya çevrilsin isterse kiraya verilerek geliri değerlendirilsin, elde edilen para mutlaka Ulucami'nin su ve ışık hizmetlerine harcansın" demiştir.

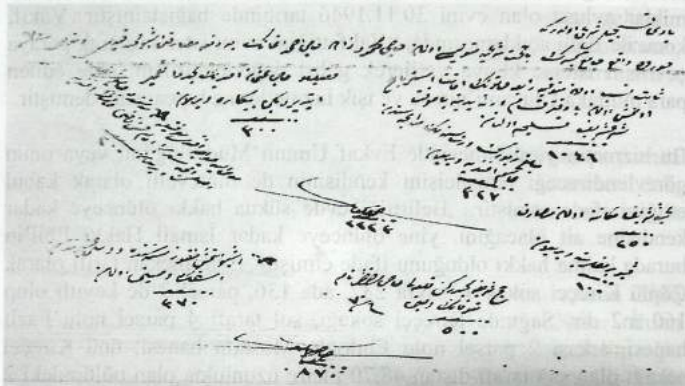
Bu hizmetin yürütülmesinde Evkaf Umum Müdürlüğünü veya onun görevlendireceği temsilcisini kendisinin de mütevellî olarak kabul ettiğini ifade etmiştir. Belirttiği evde sükna hakkı ölünceye kadar kendisine ait olacağını, yine ölünceye kadar İsmail Hakkı Ebil'in burada kalma hakkı olduğunu ifade etmiştir. Evin mekân tarifi olarak Çöplü Kireççi sokak 1, sayfa 232, ada 136, parsel 3 de kayıtlı olup 160 m2 dir. Sağında Kireççi sokağı, sol tarafı 4 parsel nolu Fazlı hanesi, arkası 2 parsel nolu Ebiloğlu Mustafa hanesi, önü Kireççi sokağı olan sağ tarafı dıştan 48.70 metre uzunlukta olan bölümdeki 2 göz oda ve bir miktar avludan ibarettir.²²³

Çöplü mahallesi İshalife semtinde oturan 1306 doğumlu Ahmet kızı Zekiye Şanlı, Noter İhsan Sabuncuoğlu'na müracaat ederek, Tepecik mahallesinden Bekir oğlu 1337 doğumlu bekçi tahsildarı Hacı Ali İpek ile Mehmet oğlu 1329 doğumlu Osman Masa ve Mustafa Memduh Akaydın'ın şahitliklerinde, "Çorum Ulucamii'nde her sabah vakti seher mukâbelesi okunması diğer tabirle Kur'an-ı Kerim'den cüz tilavet edilmesi için Çöplü Mahallesinde bulunan evini 4 Aralık 1950 tarihi saat 14.30 itibarıyla vakfettiğini, vefat edinceye kadar burada kendisinin kalacağını daha sonra ise buranın kiraya verilmesini, gelirinin de seher vakti camide mukâbele okuyanlara hizmeti karşılığı ödenmesini, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün teklif ve tayin edeceği temsilcisini de mütevellî olarak kabul ettiğini" noter huzurunda kaydettirmiştir. Ayrıca vakfettiği yerin açık adresini de şöyle belirtmiştir; Çöplü mahallesi parsel 45 de kayıtlı, sağ 42, 44, solu ve arkası 46 parseller, önü köprü caddesi ve 44 parsel ile çevrilidir. Ölünceye kadar bu yerde sükna ve intifa hakkım baki olacaktır.²²⁴

²²³ VGMA., 620/88

²²⁴ VGMA., 620/45

Vakfiye düzenlendikten sonra Zekiye Şanlı'nın okuma-yazma bilmediğini öğrenen noter yazılanları kendisinin açıktan okuduğunu ifade etmiştir.

ÇŞS.2/16

Camikebir mütevellisi olan Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet

Ağa'nın masraflarını belirten sicil kaydı şöyledir;

- 1- Merhûme Rabia Hâtun'un istirbah edilmiş olan miktardan teslim edilen 1.046 kuruş
 - 2- Hacı Osman Efendi'nin yeniden tamir ettirdiği pınara verilen 300 kuruş
 - 3- Hakim Efendi'ye verilen 327 kuruş
 - 4- Mahya-i şerif mekânına olan masraf 250 kuruş
 - 5- Hoca Efendi marifetiyle 1269 senesi Cami şerifin asıl akçesinden İmam Hasan Kadı Hâfız Efendi'ye verilen 200 kuruş
 - 6- Kapı parmaklarına ayrılan 100 kuruş
- Toplam 2.223 kuruş
- Mahbese-i şerif (Cami) mekânına olan masraf 250 kuruş
- 1- Hacc-ı şerife giderken Kaleli Hacı Mustafa merhûmun 1270/1854 tarihli vasiyeti 500 kuruş
 - 2- 1269 senesinde Dedesli aşiretinden Asıf'ın vasiyeti olan 370 kuruş

جمله ای
 جو رسده و انفع جید الفتح بکل جامع شریفیک با برات عالی قبولی جسته منصرف اولان الحاحی حیران و فائز
 و صلیبی اوغلیکله سینه دخی عدم رغبتدن طریالی خدمت مذکورینک صغیریحی جمله سنده ایدیکسور نهجه یولی التماسه
 و اسر مورد و مضبوطه و اعلام اوقاف مذکورکننده سی الحاکم صنوفه افترا و ایدیه ده بولانکوره حجت نهجه یولی
 مخصوصیحی اگر ایدیه نقلی سنده بکنسور زبط و علاوه بیدرکشی اولاد غنی و مدکور مضبوطه و اعلام ده ایدیه
 مدومی البیک با کنسور افترا عسکری بی منجی اوز اولدیمی حیران اولوب بونکله مدت رویندی بی جای اوز ایدیه و ایدیه یولی
 معلومات یغینیه حاصل اولدیه جغینده بیده معاملات نقلی سنده ایدیه اوز بیه موصی البیک استغفار و ایدیه یولی
 تجاوز ایدیه و ایدیه یولی استغفار و ایدیه ده ایدیه یولی موصی البیک استغفار و ایدیه یولی
 نقلی استغفار و ایدیه یولی تجاوز البیک دیگر بر ایدیه و ایدیه یولی اوز بیه مضبوطه و اعلام یولی
 بونده بیدیه بونکله جیات توجیهیه داسر کله جک مضبوطه و اعلام ده ایدیه یولی توجیهیه ایدیه یولی
 عسکریه و ایدیه یولی تجاوز ایدیه و ایدیه یولی ایدیه یولی ایدیه یولی ایدیه یولی ایدیه یولی
 مدافعی نظام و مصلحت بونش اولدیه موصی البیک مدور دیندی دخی تجاوز البیک استغفار و ایدیه یولی
 تجاوز ایدیه یولی حالده ایدیه یولی ایدیه یولی اوز بیه مضبوطه و اعلام یولی ایدیه یولی
 اعلام و مضبوطه نظام مذکور اسر سنده ایدیه یولی ایدیه یولی ایدیه یولی ایدیه یولی

۹۹ سال

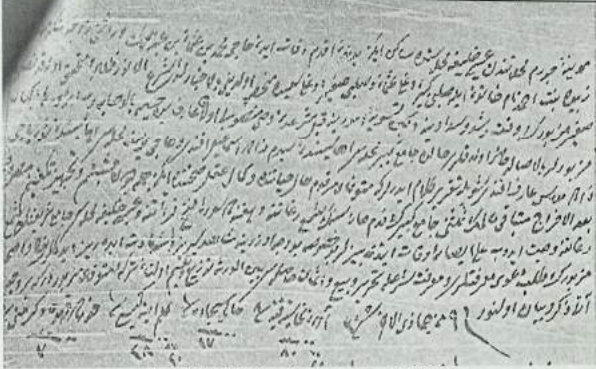
ÇŞS.3/177

Çorum'da Abdülfettah Bey Cami şerifinin (Ulucami) berât-ı âli kayyumluk cihetine mutasarrıf olan Hacı Mehmet'in vakfından ve küçük oğlunun yok olmasından dolayı bu görevin Sağrıçı mahallesinden Ebübekir'e tevcihi uygun görülmüş ancak adı geçen kişinin askerlikle ilişkisi konusunda araştırma yapılmamıştır. Bundan sonra bu gibi görevlendirmelerde mutlaka askerlikle ilişkisinin olup olmadığı konusunda gerekli araştırmanın yapılması, buna göre işlem yapılması, eğer askerlikle ilişkisi varsa bu görevin askerlikle ilişkisi olmayan birisine verilmesi gerektiği, bu işlerde kesinlikle iltimas

²²⁵ ÇŞS.,Def.no.2, s.16.

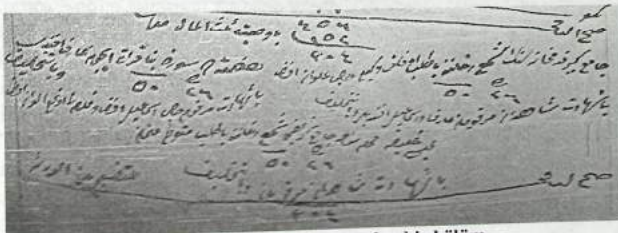
hâfizlara verilmesini vasiyet ettiğini bu işler için Çorum'dan Mansuroğullarından Mustafa oğlu Hacı Hâfiz Ali Efendi'yi tayin ettiğini ifade etmiştir. Bu vasiyete Sağrıcı mahallesinden Kadioğullarından Hasan oğlu Mustafa ve Yusuf Bahri Efendizâdelerden Mustafa oğlu Abdullah Efendi şahit olmuşlardır. Hacı Ali Baba vefat ettiğinde ise geride bıraktığı mirasa toplam 267 kuruş 10 para kıymet biçilmiş ve malının tamamı Hâfiz Ali Efendi'ye teslim edilmiştir.²²⁷

kalan malından 1.000 kuruş Camikebir'de Cuma ve pazartesi gecelerinde Kur'an-ı Kerim okunmasına, 300 kuruş İshalife Mahallesinde olan cami şerifte her sene Ramazan ayında mukabele okuyan hâfızlara, 1000 kuruş Hacırecep Mahallesinde olan Taşmekteb'in bakım ve tamir giderlerine, 1000 kuruş Gülabibey cami şadırvanı tamir giderlerine, 700 kuruş Gülabibey camiiinin bakım ve tamir işlerine harcanmasını istedi.²²⁹

ÇŞ. 11/ 61-140 nolu belgeden bir bölüm

İshalife Mahallesinden Hacı Mehmet b. Osman b Abdullah'ın miras taksimi sonucu vasiyeti gereği Camikebir tuvaletleri aydınlatma giderleri için 100 kuruş ödenmiştir.²³⁰

ÇŞ. 11/ 62-141 nolu belgeden bir bölüm

²²⁹ ÇŞ., Def.no.10, s.266, kayıt no: 412

²³⁰ ÇŞ., Def.no.11, s.61, kayıt no: 140

Ayrıca merhûmun vasiyeti gereği malının 1/3'ünden Ulucami tuvalet aydınlatmalarına 50 kuruş 35 para, diğer bir hissesinden de aynı yerin aydınlatma giderlerine 50 kuruş 26 para verilmiştir.²³¹

ÇŞS. 11/ 67-151 nolu belgeden bir bölüm

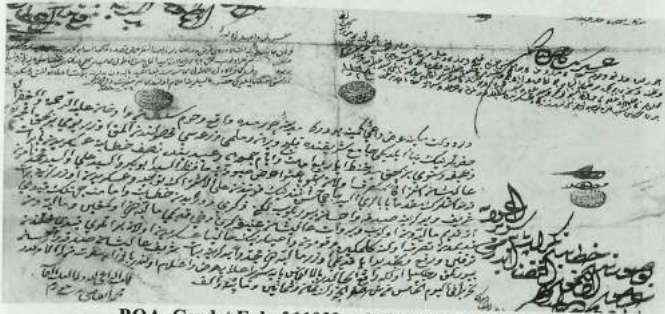
Camikebir Mahallesinden Hatice binti Hacı Sait b. Abdullah'ın mirasından vasiyeti gereği 1/3 hisse ayrılarak Camikebir aydınlatma giderleri için vakfa 719 kuruş ödenmiştir.²³²

ÇŞS. 11/ 117-371

²³¹ ÇŞS., Def.no.11, s.62, kayıt no:141

²³² ÇŞS., Def.no.11, s.67, kayıt no:151

Camikebir avlusunda medrese bulunmaktadır. Burada müderris olarak görev yapanlardan birisi de Ahıska muhacirlerinden dersiam hocalarından iken vefat eden Mustafa Efendi b. Mustafa Efendi ibn Abdullah'tır.²³³

BOA. Cevdet Evkaf 11033 nolu belgeden bir bölüm

BOA. Cevdet Evkaf 11033 nolu belgeden bir bölüm

Çorum Kadısı Mehmet tarafından gönderilen belgede ifade edildiğine göre; Kılıçören ve Melemen mezraları gelirlerinden günlük birbuçuk akçe ve yıllık birbuçuk müd hinta (buğday) ile dört vakit namaz kıldırarak, Cuma ve bayram namazlarını kıldırma hizmetlerine yarı hisse itibariyle müştereken sorumlu olmak üzere görevli bulunan Camikebirde Hâfız Seyyit Ebûbekir, Seyyit Ali ve Seyyit Mehmet adlı kardeşlerin babaları Seyyit Hacı Hasan Efendi'nin vefat etmesi üzerine müştereken babalarından gelen hitabet ve imamet yetki ve hakların çocuklarına intikalinin sağlanması, Ebûbekir, Ali ve Mehmet

²³³ ÇSS., Def.no. 11, s.117, kayıt no:371

Çorum Sancağı Beyi Hasan, Padişah'a mektup göndererek Buluz ve diğer Köylerden 2.000 akçe tımarla Çorum kalesi kethüdası (kâhyası) olan Cafer Bey'in beratla görevlendirilmesinden 6 gün sonra Cafer vefat etmiştir. Bunun üzerinden Kethüda Kel Veli, kanuna aykırı olarak bir şekilde Cafer Bey'in tımar hakkını da üzerine kaydettirmiş, daha sonra Fazlı da Mirimiran'dan Cafer Bey'in kethüdalık hakkını için adına karar çıkarttırmıştır. Fakat Kel Veli 6.000 akçelik tımar hakkına kanaat etmeyip buna müdahil olmuştur.

Kel Veli'nin kethüdalık beratı 1000/1591 yılı Ramazan ayının 8.gününden, Fazlı'nın ise aynı yılın Cemaziyel ahiresinin 12. gününden geçerli olarak düzenlenmiş dolayısıyla aralarında yaklaşık 3 ay fark vardır ve Fazlı daha öncedir.

Fazlı, kalenin emektarlarından ve ehl-i vukuf olmasından başka Çorum'da Sultan Murat Han Hazretlerinin bina eylediği Camikebir'de 12 yıldan fazla hizmet etmiş, halen bu görevi tamamlayınca da hizmet etmeye devam edeceğini taahhüt etmiştir.

Görevi bittikten sonra kethüdalık görevinin daha sonra tekrar verilmemesi hakkında elinde bulunan berat ve karar yazısı gereğince kethüdalık görevinin Fazlı'ya verilmesini Sancak Beyi Hasan, padişaktan istemiştir. Bunun üzerine Padişah tarafından verilen karar gereği, Çorum Kale kethüdalığı ve ücreti olan 2.000 akçenin Fazlı'ya verilmesi, Kel Veli'nin bu işe müdahale etmemesi Zilkade ayının Evahiri 1004/1595 tarihinden geçerli olmak üzere emredilmiş dolayısıyla Ulucami hizmetlerine katkı yapmak Fazlı için avantaj sağlamıştır.

Efendi'nin izinsiz olarak görevini bırakması ve aldığı davet üzerine Çorum'u terk etmesi ve geri görevine dönmemesi nedeniyle yapılan ilana Müderrisinden Mindavallızâde Mustafa Efendi'den başka müracaat eden olmadığı için yapılan imtihanında Mustafa Efendi'nin bu hizmeti yürütebilecek iktidar ve ehliyete sahip olduğu görülmüş, 3 Mayıs 1335/1917 tarihi itibarıyla belirtilen göreve atanmasına karar verilmiştir.²⁴⁰

Rüya tabirciliği görevine Zarif Efendi'nin atanması

Muzaffer Paşa vakfından almak üzere muabbirlik görevini yürüten Mindavallı Mustafa Efendi'nin bu defa Mecitözü kazası müftülüğüne tayin edilmesi nedeniyle boşalan muabbirlik görevine talip olan ulemâdan Hafız Zarif Efendi yapılan imtihan sonucu yeterli ve ehliyetli görüldüğünden bu göreve atanması 22 Mayıs 1341/1922 tarihi itibarıyla uygun bulunmuştur.²⁴¹

²⁴⁰ Tevcihata mahsus tutulan ve Çorum İl Müftülüğü Kütüphanesi'nden temin edilen defter. Karar no: 14-5

²⁴¹ Tevcihata mahsus tutulan ve Çorum İl Müftülüğü Kütüphanesi'nden temin edilen defter. Karar no: 4

Kanûni Sultan Süleyman döneminde Ulucami şadırvanlarına Çorum Sıklık mevkiinden borularla su getirtilmiştir. Konu hakkındaki belgede özetle şöyle denilmektedir; Çorum'da Sultan Murad Han hazretlerinin cami şerifi şadırvanına Sultan Süleyman Han hazretlerinin hayratından Sıklık Deresi demekle meşhur derenin birkaç yerinden çıkarak akıp gelen suları avgun ile Çorum kasabasındaki Cami şerifin şadırvanlarına, kaleye, ve bazı mahallelerdeki çeşmelere dağıtılıp bütün Müslümanların istifadesine sunulan bu suya, önceki defterdarlardan Mustafa Efendi müdahale etmiştir.

Mustafa Efendi, adı geçen derenin başında merhûm Sultan Süleyman sekenesinden avgun ile bağlanmış bir miktar suyu eski avgun dururken haksız ve usulsüz olarak başka yerlere akıtması sonucu kalan su Ulucami şadırvanlarına yetmemiştir.

Durumun yerinde incelenmesi amacıyla oluşturulan bilirkişi ile olay mahalline gidilerek inceleme yapılmış ve suya müdahale edildiği tesbit edilmiştir. Durumun düzeltilmesi için evail Rebiülahir 1004/1595 tarihi itibarıyla de gereken işlem yapılmıştır.²⁴⁵

²⁴⁵ Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 1755 numarada kayıtlı 1595 tarihli Şer'iyye Sicil kaydı, poz no 3152.

**Ulucami Hizmetlerinde Bulunanlar İçin Vakıf Gelirlerinden
Ödenecek Maaş Kadro Takdir Cetveli - (Bordro)**

Maaş kadro takdir cetvelinin günümüz Türk alfabesi ile okunuşu şöyledir;

Evkâf-ı Mazbatadan Çorum'da Cami Şerif Hademe Vezâfî

Kadimen mahsus ve hazinece mukayyed olan vezâif			Mahallince teamülen verilmekte olan	Bu kere tertip ve tahsis-i lazım gelen			
Yevmi Akçe	Mizân ? Müd hinta	Vazife-i muayyene?	para	para	Ne gibi varıdattan verilmekte idiği	Esame-i cihât	Mulâhazat
3	-	-	420	420	Musakkafat ıcarından	Caminin müderris vazifesi	
1,5	1,5	-	2 116 kuruş 25 para	2.100	A'şar bedeliyle musakkafat ıcarından	İmam-ı evvel	
6,5	1,5	-	1.491 kuruş 5 para	1.500	A'şar bedeliyle musakkafat ıcarından	Hitabet	
80	-	-	1.070	1.080	musakkafat ıcarından	İmam-ı sâni	
1	-	-	1.045	1.020	A'şar bedeliyle musakkafat ıcarından	Müezzin-i evvel	
60	-	-	630	624	musakkafat ıcarından	Müezzin-i sâni	
-	-	Nim akçe-i muayyen	3.771	3.780	A'şar bedeliyle musakkafat ıcarından	Çırakdar ve kayyum ve ferraş	Vezâif-i mezkûre 6 kimse tarafından ifa edilmekte iken beheri 628,5
-	-		1.233 kuruş 10 para	1.200	A'şar bedelinden	Kayyum kıraat ve ferraş	
2/3	-		840	840	musakkafat ıcarından	Devrihan-ı evvel ve sâni	2 nefer kimse vazifesi olup cihetan kaleminin merbul defterinde muharrer olmadığı
Birer akçe	-		300	300	musakkafat ıcarından	Seher ve asr mukabelesin e	
			300	300	musakkafat ıcarından	Mevlid-i şerif kıraatine	

			300	300	musakkafat ıcarından	Vaiz vazifesi	
			200	200	musakkafat ıcarından	Mevlid?	
			200	200	musakkafat ıcarından	Vakt-i selacı	
			120	120	musakkafat ıcarından	Halıların tathiriyesi	
			1.500	1.500	musakkafat ıcarından	Balmumu için	
			1.300	1.300	musakkafat ıcarından	Revgan-ı zeyt ve isper mahpes? Ve bezir ve gazyağı	
			600	600	musakkafat ıcarından	MesArif-i müteferrika içün	
			17.427 kuruş 20 para	17.384 kuruş			
Birer akçe	-	Vazife-i muyyene	4.142 kuruş 20 para	4.080	Muzaffer Paşa vakfından cami mezkurede müderris ciheli vazifesi		
Yevmi akçe	-	Vazife-i muyyene	865 2/3 bedelinde n	865	Şeyh Habib vakfından cami-i mezkurede cüzhan vazifesi		10 kimseye verilmekte idi beheri 86,5 kuruş
1	-	..	40	40	İmamet vazifesi	Mezkur Muzaffer Paşa vakfından olan cami şerif hademe vezaifi	
1	-	..	40	40	Hittabet vazifesi		
-	-	..	40	40	Müezzinlik vazifesi		
-	-	..	120	120	Müderris vazifesi		
-	1	..	254 kuruş 20 para	254 kuruş 20 para	Muabbirlik ? vazifesi		
Berat-ı? Murat Han Rabi' hazretleri mülhakatından Güpür Mehmet Ağa ve Abdülcabbarzâde vakıflarının varidatı						19.738 kuruş 20 para	
Muzaffer Paşa ve Şeyh Habib vakıflarının varidatı						5.502 kuruş 10 para	
(Toplam)						25.240 kuruş 30 para	
Berat-ı müşarunileyh hazretlerinin mülhakatı vakıflarının vezaifi ve masarif-i sairesi						17.737 kuruş 20 para	
Muzaffer Paşa ve Şeyh Habib vakıflarının vezaifi ve masarif-i sairesi						5.502 kuruş 10 para	
(Toplam)						23.229 kuruş 30 para	
Tahsisî münasip görülen vezaif ve masarif sairesi						22.823 kuruş 20 para	
Mahallince gösterilen varidat						25.240 kuruş 30 para	
Tahfif edilecek vezaif ve masarif fazlası						22.823 kuruş 20 para	

Çorum Ulucami hizmetlerinde görevli olanların hizmetleri karşılığı vakıf gelirlerinden ne oranda ücret alacaklarına dair belge son derece önemlidir.²⁴⁶ Çünkü vakıf gelirlerinin dağıtımında görevliler arasında ücret konusunda zaman zaman problem yaşandığı görülmüştür. Duruma çözüm bulmak amacıyla oluşturulan bir komisyon marifetiyle bordro sistemi diyebileceğimiz bir çizelge oluşturularak hangi hizmet için atanan vakıf gelirlerinden ne kadar ücret alacağını önceden bilme imkânı sağlanmıştır. Dolayısıyla hem camide verilen hizmetleri görmek hem de hangi görev için ne kadar ücret ödendiğini tesbit etmek açısından belge önem arz etmektedir. Bu nedenle belgenin tamamı orijinal haliyle verilmiştir Böylelikle konu hakkında araştırma yapmak isteyenlere de büyük bir kolaylık sağlanmıştır.

Yukarıda orijinali ve günümüz Türkçesi ile okunuşu verilen listede ifade edildiğine göre Ulucami’de görev listesi şöyle olmaktadır;

Görevli adedi	Görev
1	Müderris
2	İmam
1	Hatip
2	Müezzin
6	Çerağdar (cırakdar), kayyum, ferraş
2	Kayyum, kıraat ve ferraş
2	Devirhan
	Sabah ve ikindi namazları öncesi mukabele okunması
	Mevlid-i şerif okunması
	Vaizlik
	Selacı
	Muabbir
Ulucaminin toplam vakıf geliri: 25.240 kuruş 20 paradır.	

Ulucami gelirleri mütevellî tarafından ilgili görevlilere dağıtıldıktan sonra durum resmiyet kazanması açısından sicile kaydedildiği de olurdu. Buna göre Çorum şeriyye sicil kayıtlarından bulunan bir belgede ifade edildiğine göre gelirlerin dağıtımı konusunda şöyle bir denilmektedir. Camikebir’in para vakıflarında mevcut olan miktar, gelir getirici şekilde çalıştırıldıktan sonra elde edilen nema bu camide

²⁴⁶ BOA, İrade Evkaf, 1324/1-4

görev yapan hizmetlilerine tayin ve tahsis olunduğu şekilde dağıtılmıştır. Buna göre; aslen caminin malı olarak 14.000 kuruş, mukabele hizmetleri için 1.500 kuruş, mahya kandili için 500 kuruş, ikinci imam için 2.700 kuruş dağıtılmış ve sicile kaydedilmiştir.²⁴⁷

Çorum Ulucami Hizmetleri İçin Günümüzde Devam Eden Vakıflar

Çalışmamızın ilk bölümlerinde saydığımız bütün bu vakıflardan sonra Ulucami'ye ait günümüzde gelirleri devam eden ve yılda bir defa olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Çorum İl Müftülüğü işbirliği sayesinde gelirleri cami görevlilerine dağıtılan vakıflar ise şunlardır;²⁴⁸

- 1- Şükrü Koşar'ın seher mukabelesi için ev vakfı²⁴⁹
- 2- Reşide Karagöz'ün seher mukabelesi vakfı
- 3- Emine Menteş'in seher mukabelesi okunması ve su yollarının tamiri için ev vakfı²⁵⁰
- 4- Hacer Karamanlı'nın seher mukabelesi vakfı
- 5- Naile Çorbacı'nın her ay bir hatim okunması, Ramazan ayında sahur ve ikindi mukabelesi okunması vakfidir.

Ulucami'de vakıf şartları doğrultusunda sabah namazları öncesi "Seher Tilâveti" diye ifade edilen Kur'an-ı Kerim'den aşr-ı şerif okunmakta ayrıca görevliler tarafından her ay hatim okunmasına devam edilmektedir.

²⁴⁷ ÇŞS.,Def.no.2, s.8.

²⁴⁸ Bu bilgi, Ulucami İmam-Hatibi Hâfiz Recep Camcı'dan alınmıştır.

²⁴⁹ VGMA, 2/3-1164 nolu vakfiyesi

²⁵⁰ VGMA, 2/3-1180 nolu vakfiyesi

VII- Ulucami'de Rüya Tabirciliği Hizmeti Verilmesi

Vakıflar, toplum'da ihtiyaç görülen her alandaki boşluğu bir şekilde tamamlamak açısından önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Çorum Ulucami vakıfları aracılığıyla verilen hizmetler içerisinde yeralan rüya tabirciliği son derece dikkat çekicidir. Halk arasında rüya tabiri konusunda yoğun bir merak vardır ve rüyadan bir şekilde anlam çıkarma şeklinde düşünce son derece yaygındır. Rüyaların tabir edilmesinde yeterli bilgiye sahip olan veya olmayan herkes bir şeyler söylemektedir. Muhtemelen konu, geçmiş dönemler itibarıyla toplum arasında daha sıcak bir şekilde işler olmalıdır ki vakıflar aracılığıyla böyle bir hizmet verme gereği duyulmuştur. Veya insanların rüya tabiri adı altında başkalarına olumsuz anlamda psikolojik etki bırakacak, gelişigüzel ifadelerle insanlara sıkıntı verecek, istismar edilecek bir boyuta ulaşmış olduğundan böyle bir hizmet verme zorunluluğu ortaya çıkmış da olabilir. Ama nedeni ne olursa olsun burada bizim için önemli olan toplumun bu ihtiyacını gidermeye yönelik böyle bir hizmetin görülmesidir. Bu hizmetin halkın cemaatle namaza yoğun katılımının sağlandığı Ulucami'de verilmiş olması ise dikkat çekicidir.

Rüya tabir eden kişilerin karşı taraftan bir ücret talebinin olmaması açısından vakıftan aylık ücretinin ödenmesi günümüz için anlamlıdır. Çünkü buna benzer konularda fal, astroloji, medyumluk gibi alanlarda insanların günümüzde ne kadar istismar edildiğini, bu işlerin yasal bir çerçeveden uzak olarak toplumumuzda son derece yaygın bir şekilde istismar edilerek işletildiğini biliyoruz.

Rüya tabirciliği için ücretini Muzaffer Paşa vakfından almak hizmetini ise Ulucami'de yürütmek üzere yıllık 600 kuruş alan Mustafa Efendi'nin yerine Müderrisinden Mindavallızâde Mustafa Efendi'nin atandığını, daha sonra ise bu göreve ulemâdan Hacı Zarif Efendi'nin getirildiğini görüyoruz. Görevlendirilenlerin de ulemâdan olmasına dikkat edildiğini ve bu işi yürütmek için belirli bir ehliyet ve kabiliyete sahip olma şartının arandığını öğreniyoruz. Kısaca, toplumda ihtiyaç görülen bir alan için istismarcılara meydan bırakılmayacak şekilde tedbir alındığını, konunun bir şekilde disipline edildiğini anlıyoruz.

VIII- Türkiye’de Vakıf Mallarının Satışı

Toplum hayatında büyük bir öneme sahip olan vakıf müessesesi devlet yönetimiyle entegre olmuş bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde güzel anlam bulmaktadır. Bu müessesenin imkanlarından gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar döneminde çok ciddi oranda istifade edilmiştir. Anadolu’nun Türkler tarafından yurt edinilmesi ve bir daha geri dönmek üzere bu coğrafyaya yerleşilmesinde vakıf hizmetlerinin katkısı tahmin edildiğinden daha fazla olmuş, devlet-halk birlikteliğinin sağlanması açısından da âdeta kaynaştırıcı, birleştirici bir misyon üstlenmiştir. Bu nedenle vakıfları devlet sisteminden ayrı bir oluşum olarak değerlendirenler çok ciddi yanlışlar yapmakta, sağlıklı olmayan sonuçlar çıkartmaktadırlar. Şurası unutulmamalıdır ki tarih güzeliyle-çirkiniyle, hatasıyla-sevabıyla bizim tarihimizdir. Tarihte yanlışları savunmak ne kadar sıkıntılı ise doğruları saptırmak ta o kadar çirkindir. Bu nedenle vakıfları değerlendirirken onu kendi kaynaklarından tanımak, oluşumun arka plânını iyi anlamak bundan sonra değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Türk devletleri tarihinde Müslüman olunduktan sonraki dönemlerde vakıflardan en üst düzeyde istifade edilmiş, yararlı hizmetlerde aracı birer kurum olarak değerlendirilmiştir. Ancak devlet otoritesinin zayıfladığı, yönetimde sıkıntıların arttığı, ülke içerisinde kargaşanın ve tansiyonun her geçen gün yükseldiği dönemlerde devletin bütün kurumları bu olumsuzluklardan etkilenmiş hatta bu etkilenme, çöküşü daha da hızlandırmıştır. Bu dönemlerde toplumdaki gerileme ve istismar sürecinden vakıflar da nasibini almıştır. Problem vakıf müessesesinin genel düşünce yapısında değildir. Problem, bu vakıf sisteminin imkanlarından istifade edenlerin ahlaki ve insani yaklaşımlarındaki kirlenmededir. Yani insanoğlu, yeri geldiğinde, böyle güzel düşünceleri istismar etmeden çekinmemiştir. Çünkü vakıflar, insanlığın hayır yapmak konusunda bu zamana kadar düşünebildiği en faydalı kurumlar olmuştur.

Türkiye’nin içerisinde bulunduğu şartları ve vakıfların sahip olduğu imkânları dikkate alan idareciler konu üzerine ısrarla ve kararlılıkla gitmişlerdir. Bu durum karşısında vakıfların ıslah edilmesi yerine

maalesef lağvedilmesi yönünde kara alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu konudaki süreç özet halinde şöyle işletilmiştir. Türkiye’de bulunan vakıflarla ilgili yeni düzenlemeler yapılarak 2 Mayıs 1920 ile 3 Mart 1924 tarihleri arasında Şer’iye ve Evkaf Vekaleti kurulmuş daha sonra ise 3 Mart 1924 tarihinde Şer’iye ve Evkaf vekaleti lağvedilerek Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür.

Medeni Kanun’un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926 tarihinden itibaren vakıf müesseselerinde bir duraklama görülmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında Medeni Kanun’dan önce kurulmuş vakıflara ait 26.000’den fazla vakfiye kaydı mevcut iken 1926-1967 yılları arasındaki 41 yıllık devrede kurulan vakıf sayısı 70’tir. Hatta bazı araştırmacılara göre bu rakam 50’yi geçmemektedir. Buna rağmen 903 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile 24.07.1967’den 24.07.1977 yılına kadar 10 yıllık süre içerisinde 455 vakıf kurulmuştur.²⁵¹

Vakıflar hakkında hissedilen noksanlıkları tamamlamak ve duyulan ihtiyacı karşılamak için bir tatbikat kanunu hazırlamak üzere İsviçre’den M. Hans Leeman, hükümet tarafından davet edilmiştir. M.Hans Leeman’ın 31.08.1929 yılında hazırladığı raporda, icareteynli ve mukataalı vakıf taşınmazların tasfiyesi istenmiş, bu görüş doğrultusunda mukataalı gayri menkullerde yerin mülkiyetinin senevi mukataa bedelinin 20 misli bir zam karşılığında bina sahibine devredilmesi yönünde düzenleme yapılmıştır. Ödeme şekilleri ise toptan veya bir peşin beş taksit halinde olabileceği bildirilmiştir. Buna rağmen satışı yapılan yerlerin bedellerinin ödenmesinde problem olmuş, zamanında ödenmemiş, aradan 20 yıl geçmesine rağmen ödemeler tamamlanmamış, 1970 yılından sonra ise taviz bedelleri hesaplamasında o günkü vergi değerleri esas alınmış, itiraz edilince de 1955 tarihindeki gayrimenkulün bedelinin esas alınması yoluna gidilmiştir.²⁵² Bu da rakamların sembolik değerlerde kalmasını sağlamıştır.

Zaman içerisinde vakıf mallarının satışına imkan veren hukuki düzenlemeler sonucu muhafaza edilmesinde fayda görülmeyen vakıf

²⁵¹ Engin Ural, *Vakıflar*, Ankara 1977, s.17-8.

²⁵² Nazif Öztürk, age., s.261-2

gayrimenkulleri satılarak buralardan elde edilen paranın ülkenin uygun bulunan yerlerine yenileri inşa edilmek üzere harcanacağı ifade edilmiştir. Konu hakkında belgelere dayalı olarak ayrıntılı bilgi veren Nazif Öztürk'ün çalışmasında özet olarak şu bilgiler mevcuttur. “ 19 mayıs 1909 tarihli kanuna göre Maarif ve Özel idarelerce nakit ile satılan vakıf bina ve arsaların bedelleri, her vilâyetin hususi bütçesinin vâridat kısımlarına kaydedilecektir. Ayrıca, aynî veya satış suretiyle nakdi olarak maarife devredilen vakıf mal varlığı ise eğitim hizmetlerinden başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Cami, mescid harimlerinde bulunan ve eski eser özelliği olmayan mektep, medrese, kütüphane ve kurrahanelerin yıkılarak, enkazının özel idarelerce alınmasına müsaade edilecektir. bu gibi yerlerden akar olarak faydalanmak isteyenler, mahalli meclislerce takdir edilecek istimlak bedelleri, evkaf idaresince hususi idarelere ödenmek kaydıyla alıkonulabilecektir.

Vakıf mallarının o günkü kira gelirleri maliyece ödenmek kaydıyla buralara kamu binaları yapılmıştır. Kâğıt üzerinde gösterilen evkaf hazinesinin alacağı ise çoğu zaman ödenmemiştir. Satışlardan elde edilen gelirlerin nerelere ve ne oranda harcanacağı konusu hep tartışılmıştır. Neticede vakıf hayrat ve akar yerlerinin nihai satış şekli 1935 yılında kabul edilen 2762 sayılı Vakıflar kanunu'nun 10 ve 12. maddelerince düzenlenmiştir.

Cumhuriyet döneminde en fazla sıkıntılı satış, cami ve mescidlerde olmuştur. Halkın cami ve mescidlerin satılmasını hoş karşılamaması ve satılığa çıkartılan bu yerleri satın almaya pek istekli olmaması üzerine Vakıflar Umum Müdürlüğü 17.01.1938 tarih ve 227732/1 sayılı yazıda satılmasına vekiller heyetince karar verilecek cami ve mescidlerin satış ilanlarının mevkii, mahalle, sokak ve vakfın adı tasrih edilmek suretiyle “harap vakıf bina” şeklinde neşrettirilmesi, cami veya mescid denilmemesi istenmiştir.

Camilerin tasnifi ile ilgili ilk hukuki düzenleme 1927 senesinde Muvazene-i Umumiye Kanunu 14. maddesiyle yapılmıştır. 1928 tarih ve 6061 sayılı karar ile de yürürlüğe konulmuştur. Buna göre, kadro haricine çıkartılan cami görevlilerinin naklen tayinlerinde eş değer bir göreve atanmaları istenmiştir. Bu uygulama 1931 yılında bütçe kanununa konulan 6. madde ile tekrar cami görevlilerinin Vakıflar

Genel Müdürlüğü'ne bağlanması uygun bulunmuştur. 1935 yılına kadar bir takım sıkıntılarla birlikte konu tartışmaya açık bir tarzda devam etmiştir.

Camilerin satışı ile ilgili 1935 yılında hükümet tasarısı olarak hazırlanan kanun tasarısında Başvekil İsmet İnönü şöyle demektedir; "Kadro harici kalan cami ve mescidler cemaatsizdir. Bunlar harap veya ileride yola gidecek durumdadır. Hiçbirisinin tarihi ve mimari değeri yoktur. Bu kabil kadro harici cami ve mescidlerin imar ve idare masraflarından tasarruf teminiyle beraber, aylarının paraya çevrilmesi suretiyle ammenin başka hayır hizmetlerine tahsisi ve içlerindeki eşya ve levazımın tarihi kıymeti haiz olmayanların da satılması veya ihtiyaç bulunan başka cami ve mescidlere dağıtılması gerekmektedir. 1927 yılından itibaren tasnife tabi tutulan cami ve mescidlerin satılması suretiyle fiilen vazife yapmayan personele tam maaş yerine, yarım aylık verilmek suretiyle bütçede 70.000 TL. civarında tasarruf sağlanacaktır."²⁵³ Bu kanun 1935 yılında 2845 numara ile yürürlüğe konulmuştur.

Diğer taraftan vakıf taşınmazlarının kamu eliyle dağıtımı sözkonusu olmuştur. 18.03.1924 tarihinde yürürlüğe giren 442 sayılı Köy kanunu'na göre, hayratı ve gelirin sarf yeri aynı Köyde olan vakıf akarları Köy tüzel kişiliklerine devredilmiştir."²⁵⁴

Vakıf gayrimenkulü olarak değerlendirilen bazı mezarlıklar odun ve kömür pazarı, hayvan pazarı, park yapmak gibi nedenlerle satılmış ve buralardaki mezarlar başka yerlere kaldırılmıştır.²⁵⁵ Çorum'da bu şekilde satılan yerlerden bir tanesi Piri Baba kabristanı olup, içerisinde mevcut olan cami ve türbe ile birlikte satılmıştır. Satılması hakkındaki 27.11.1929 tarih ve 8605 sayılı Bakanlar Kurulu kararı şöyledir; "Çorum'da istimlakı talep olunan Piribaba kabristanı ve bu kabristan dahilindeki cami ve türbenin bedeli mukadderi olan 1050 lira mukabilinde bir kısmının mahallî Belediyesince ve büyük bir kısmının da muallim mektebi yapılmak üzere idare-i hususiye namına satılması, evkaf Umum Müdürlüğünün 10.11.1929 tarih ve 105 numaralı

²⁵³ TBMM Zabıt Cetvelleri, 1935/VI,260/1-2

²⁵⁴ Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Nazif Öztürk, age.

²⁵⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1929, 18/231-26

tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 27.11.929 tarihli ictimaında tasvip ve kabul olunmuştur.”²⁵⁶

Sonuç olarak devletin vakıf gayrimenkullerini tasfiye etmek yönündeki açık tavrı yüzünden vakıf malları âdetâ kapanın elinde kalmış, yağma edilmiş hatta bir kısım satışlar kayıtlara dahi geçirilmemiştir.

Türkiye genelinde tavsiye amacıyla yapılan programlı satışların birincisi 1920-1949, ikincisi ise 1960-1972 yılları arasında gerçekleşmiştir.²⁵⁷

1926-1949 yılları arasında Türkiye genelinde satılan vakıf mallarını özet olarak ifade etmek gerekirse, 539 adet cami, 395 adet cami arsası, 939 adet mescid, 629 adet mescid arsası, 2 minare, 4 namazgah, 33 türbe, 37 mezarlık, 102 tekke ve zaviyedir.

1950-1972 yılları arasındaki satışlar ise; 59 cami, 99 cami arsası, 56 mescid, 93 mescid arsası, 2 minare, 3 namazgah, 5 türbe, 9 mezarlık, 7 adet tekke ve zaviyedir.

²⁵⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01- 6.58.9 veya 1929; 18/231-26
²⁵⁷ Vakıf mallarının satış listesi hakkında geniş bilgi için bkz. Nazif Öztürk, age.

IX- Çorum'da Vakıf Mallarının Satışı

Türkiye genelinde vakıf mallarının tasfiyesi için kurulan heyet içerisinde Çorum Mebusu İskilipli M. Münir Çağıl'da vardır.²⁵⁸ Türkiye genelinde en fazla satış yapılan yerlerden birisi de Çorum'dur. 1926-1949 yılları arasında Çorum merkezde resmîyetle intikal etmiş vakıf gayrimenkulleri satış listesi şöyledir; 5 cami, 42 mescid, 4 mescid arsası, 1 namazgah, 4 türbe, 5 mezarlık, 1 adet tekke ve zaviye, 1 adet tekke ve zaviye arsası, 7 ev olmak üzere 87 adet gayrimenkuldür. Ayrıca 1950-1972 yılları arasında da 1 cami, 1 cami arsası satışı daha yapılmıştır.²⁵⁹

Çorum'da 1936 yılında satışa çıkartılan Ümit Halife Camii 400 liradan satışa çıkartılmış alıcı bu fiyatı ucuz görerek kendi rızasıyla 460 kuruştan satın almıştır. Daha sonra bu camiyi satın alan N.B. isimli işadamı bu camiyi 1950 yıllarında tekrar Ümit Halife Cami vakfına mülkiyeti ile beraber devretmiş ve cami tekrar ibadete açılmıştır. Dolayısıyla Çorum'da satışı yapıldığı halde kurtarılan tek cami Ümit Halife Camisi olmuştur.

Çorum Osmancık'ta bulunan Koyunbaba vakfı'nın 154 parça gayrimenkulü bir hafta içerisinde yani 27.10.1942 ila 03.11.1942 tarihlerinde alınan iki ayrı kararla satılmıştır. Bu ilçede kısa aralıklarla alınan üç ayrı kararla 365 adet gayrimenkul kısa bir süre içerisinde satılmıştır.

1936 yılında Çorum merkezde cami, mescid ve bunların arsalarından oluşan 90 parça vakıf gayrimenkulü tek kararla satılırken²⁶⁰, İskilip'te 19 mescid satılmıştır.²⁶¹ Çorum merkezde satışına karar verilen 9 adet cami ve mescidin ahşap tavan göbeği ve alçı pencerelerinden birer örneği Çorum müzesi'ne kaldırılarak satışı gerçekleştirilmiştir.²⁶²

²⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Nazif Öztürk, "Vakıfların Tasfiyesi Açısından M. Münir Çağıl", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 1997 İskilip, TDV yayınları/264, Ankara 1998, s.109-136.

²⁵⁹ N. Öztürk, s.435

²⁶⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1936, 18/229-100,106.

²⁶¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1942, 18/225-172.

²⁶² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1936, 18/229-106.

442 sayılı Köy Kanunu'nun 17.maddesi uyarınca 1936-1962 yılları arasında Çorum'a bağlı Köylerin tüzel kişiliklerine devredilen vakıf gayrimenkullerinden bir kısmı şöyledir;

Tarih	Vakfın adı	Köyün adı
12.08.1938	Elvan Efendi vakfı	Bağzık Köyü ihtiyar heyetine
02.09.1938	Hüseyin ağa	Babaoğlu Köyü ihtiyar heyetine
06.03.1939	Osman Şükrü Efendi	Dodurga Köyü ihtiyar heyetine
07.04.1939	Sertoğlu Abdülkadir	Ayva Köyü ihtiyar heyetine
18.07.1938	Karagözoğlu Abdullah Ağa	Burma Köyü ihtiyar heyetine
19.10.1938	Hacı İbrahim	Sarayözü Köyü ihtiyar heyetine
06.03.1939	İmamoğlu Hacı Mehmet ağa	Karaçay Köyü ihtiyar heyetine

Çorum'daki cami ve vakıf gayrimenkullerinin satışı için mahalli Çorum Gazetesi'nde ihale ilnları yayınlanmıştır. Örnek olması açısından ihale ilanlarından 5.5.1937 tarihli olanı şöyledir;

Çorum Evkaf Memurluğundan

Vakfı	Cinsi	Mevkii	adet
Alaybeyoğlu	Dükkan	Semerciler	1
Tahtalı	Dükkan	Dikiciler	1
Esbak Müftü Mustafa	Kahve	Uzun Çarşı	1
Esbak Müftü Mustafa	Dükkan	Uzun çarşı	1
Mağden oğlu	Değirmen	Ovasaray Köyü	1
Akpınar	Değirmen	Yazı harmanı	1
Muradırabı	Dükkan	Semerciler	6
Kırklar	Dükkan	Mutaflarda	1
Baltalı	Dükkan	Kürcüler	1
Hacı Ahmed	Kahve	Uzun çarşı	560 sehinde 273 sehmi

Cinsi ve mevkii yazılı akararı vakfiyenin mülkiyeti satılmak üzere 24-4-937 gününden itibaren müzayedeye çıkarılmıştır. İhalesi 14-5-937 Cuma günü saat 15 de icra kılınacaktır. Taliplilerin yüzde yedibuçuk teminatı muvakkate akçalarile vakıflar idaresine müracaatları ilan olunur.

Cami ve mescid satış ihaleleri hakkında 21 İkinci Teşrin 1934 tarihli Çorum Gazetesi'nde yayınlanan bir ihale ilanı ise şöyledir;

Tahmini Bedel Lira	Nev'i	Vakfin ismi	Mevkii
50	Mescit arsası	Hacı Yusuf Kadri Bey	Eski Hacı Yusuf Mah.
50	Cami arsası	Yukarı Azap Ahmet Cami	Eski Azap Ahmet mah.
80	Cami arsası	Kurd oğlu	Eski Emir Ahmet Mah.
200	Mescit	Hacı Hasan Derbendi Zâde	Eski Şeyheyyüp Mah.
150	Mescit	Alaybeyoğlu	Eski Hacı Nasrullah Mah.

Çorum merkezinde kısmen arsa ve harap bir halde olup bulundukları yerlerde imar ve ihyalarına lüzum görülmeyen ve tasnif harcı kalan yukarıda vakıfları ve mevkileri yazılı cami ve mescitlerin natdile istipdalları zımında müzayedeye çıkarılmış ve 6 Kanunu evvel 934 Perşembe günü saat 15 de Çorum evkaf idaresinde ihaleleri kararlaştırılmış olduğundan istekli olanların muvakkat teminat akçaları ile birlikte ihale gününe kadar idaremize müracaat eylemeleri ilan olunur.

Çorum'da müzayedeye çıkarılan vakıf gayrimenkullerinin satış işlemi hakkında tutulan kayıtlarla ilgili çok sayıda belge olmakla birlikte yalnız bir listede 102 ayrı işleme dair bilgi bulma imkanı vardır. Doğru veya yanlışlığını tartışmadan şunu ifade etmekte fayda vardır ki bu gayrimenkulleri Türkiye'nin her tarafında devlet satmış, buradaki satışlardan da başka yerlerde olduğu gibi Çorumlu insanlar bunları satın almış ve de özel mülkiyete geçmiştir. Bunlar hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek yasal açıdan sıkıntı doğuracağı ve satın alan kişilerin varisleri hakkında olumsuz bir düşünce oluşturacağı için isim açıklamak mümkün değildir. Ancak bilgi olması kabilinden yapılan satışlarla ilgili tutulan kayıtların bir bölümünü ayrıntıya girmeksizin şöyle sıralayabiliriz;

Vakfı	Nev'i	Yeri	Tahmini bedeli	Satış bedeli
Külhan Dede	Türbe	Buğday Pazarı	200	210
Çöplü Bey	Tekke	Çöplü Mh.	300	300
Hacı Nasrullah	mescit	Çorum vilâyeti	275	276
İbrahim ağa	Cami	Çorum vilâyeti	350	350
Kırklar	Cami	Çorum vilâyeti	700	700
Çöplü	Cami	Çorum vilâyeti	300	400
Hacı Ahmet	Cami	Çorum vilâyeti	250	250
Namazgah	Cami	Çorum vilâyeti	150	150
Muzaffer Paşa	Cami	Çiřiş Mh.	7845	7845
Fatma Bacı	Cami	Cankara Mh.	23.085	23.085
Camikebir	Kabristan		400	200
Camikebir	enkaz		10	10
Camikebir	enkaz		16	16
Camikebir	enkaz		12	12
Alaybeyoğlu	Mescit binası	Hacı Nasrullah Mh.	150	150
Hacı Hasan Derbendizâde	Mescit binası	Şeyh eyyüp	200	200
Burhan Baba	Türbe arsası	Semerciler Mh.		95.50
Büber Baba	Dergah arsası	Şeyhler Mh.		30
Hamidiye	Cami	Hamidiye Mh.	1775	1775
İğneli	Cami	Acceliula Mh.	400	2.400
Kalburkulak	Mescit	Çepni Mh.	915	915
Karakeçili	Cami avlusu	Karakeçili Mh.	10	10
Muhtelif kabristanlar	Kabristan		1115	
Ümit Halife	Cami	Çorum vilâyet	400	460
Mevlevihane	mescit	Çorum vilâyet	200	200
Tütekoğlu	mescit	Hacı Kemal Sokağı	600	600

X- Geçmişten Günümüze Ulucami'de Görev Yapanlar

Ulucami'de farklı zamanlarda görev yapanlarla ilgili belgelerden tesbit edilen veya mahallî imkânlarla adlarında bilgi almanlardan bir kısmı şöyledir;

Mütevellî olarak hizmet verenler (para ve diğer gayrimenkul gelirleri için)

Görev yılı	Adı ve künyesi	Görevden başlama/ayrılış nedeni
1595	Mevlana Hüsam Halife	
1855	Köstekçizâdelerden Hacı Mahmut oğlu Hacı Ahmet Ağa	Yaşlandığı gerekçesiyle kendi isteğiyle 1866 yılında ayrıldı
1857	Seyyit Mehmet b. Seyyit Ömer	Vefat etti. Çocuğu yok. Görevi başkasına verildi
1866	Kadızâdelerden Hasan oğlu Veyis Efendi	Hacı Mahmutzâde Hacı Ahmet Ağa'dan görevi devraldı.
1867	Mehmet Sadık Efendi ibn Ömer Efendi	
1868	Karamüftüzâde Hacı Hasan Hayri Efendi ibn Süleyman	Kadızâdelerden Hasan oğlu Veyis Efendi 7 Zilkade 1868'de vefat ettiği için görevini devraldı.
1880	İmam Enbiyaoğlu Hâfız Mehmet Efendi ibn Hüseyin	
1881	Seyyit Süleyman Efendi ibn Seyyit Hasan	Seyyit Mehmet b. Ömer vefat etti, çocuğu olmadığı için görevi devraldı.
1890	Tünekszâde Hacı Elvan Efendi ibn Ali Ağa	Karamüftüzâde Hacı Hasan Efendi vefat ettiği için görevini devraldı.

Nâzır (Denetimci)²⁶³

Genelde vakfiyelerde, vakıflara nezaret görevinin o beldedeki müftüye ait olması istenmektedir. Burada, ilde müftülük görevi yapanların listesi verilmemiştir.

1530	Ataullah Halife	Daha önce de bu görevde idi. Sultan Selim Han Padişah olunca görev beratı yenilendi.
1866	Çorum Müftüsü Ali Tahir Efendi	Para vakıfları nâzırı olarak Çorum Müftüsü görevlidir.

Müderris

8 Şaban 1131/1719	Hacı Mustafa	
	Seyyid Mehmet	Muzafferiye medresisinin ¼ hisse gelirine sahiptir. ²⁶⁴
	Seyyid Abdurrahim	Muzafferiye medresisinin ¼ hisse gelirine sahiptir. ²⁶⁵
7 Receb 1229/1814	Hasan ibn Mehmet	Seyyid Abdurrahim'in vefatı üzerine görevini devralmıştır. ²⁶⁶
	Seyyid Ahmet Halife	Muzafferiye medresisinin ¼ hisse gelirine sahiptir. ²⁶⁷
3 Muharrem 1236/1821	Tekkeli Hocaoğullarından Hacı İbrahim Efendi	Seyyid Ahmet Halife, kendi rızasıyla görevi İbrahim Efendi'ye devretmiştir. ²⁶⁸
24 Şaban	Seyyid Hacı Hafız	Babası İbrahim'in vefatı

²⁶³ Nâzır; Bir idarenin yahut dairenin işlerinin kurallara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini kontrolden sorumlu kişisidir. Vakıf binalarda veya vakıftan yapılan harcamalarda işlerin yürütülmesindeki aksamaları, mütevellîlerin suistimalini önlemek amacıyla vakfiyede belirtilen şartların uygulanmasını veya daha önce belirlenen yasal kurallara uyulmasını denetleyen kişidir. Mütevellî yerine kullanıldığı da olmaktadır.

²⁶⁴ Çorumlu, S.54, belge no. 398, s.445.

²⁶⁵ Çorumlu, S.54, belge no. 398, s.445.

²⁶⁶ Çorumlu, S.54, belge no. 398, s.446.

²⁶⁷ Çorumlu, S.54, belge no. 421, s.476.

²⁶⁸ Çorumlu, S.54, belge no. 421, s.477.

1237/1822	Mehmet ibn İbrahim	üzerine görevi devralmıştır. ²⁶⁹
9 Cemaziyel evvel 1242/1826	Seyyid İbrahim b. İbrahim	Kardeşi Seyyid Hacı Hafız Mehmet ibn İbrahim'in vefatı üzerine görevini devralmıştır.
1880	Ahıska muhacirlerinden Türkmen Mustafa Efendi b. Mustafa Efendi b. Abdullah	
1880	Enbiyazâde Hâfız Mehmet Efendi	
1885	Hacirecepzâde Osman Efendi	
25 Zilhicce 1310/1892	Seyyid Hacı Murad	Muzafferiye medresisinden 1/3 hisse gelirine sahiptir. ²⁷⁰
25 Zilhicce 1310/1892	Seyyid Ebubekir Said	Muzafferiye medresisinden 1/3 hisse gelirine sahiptir. ²⁷¹
	1871 doğumlu Dersiâm Mustafa Efendi ibn Recep	1908'te vefat ettiğinde çocukları büyünceye kadar bu görev 1859 doğumlu Hâfız Mehmet Arif Efendi'ye verilmiştir.
4 Şaban 1323/1905	Mehmet Arif b. Mehmet	Tekkeli İbrahim Hakkı Efendi'ye vekaleten ²⁷²
20 Ramazan 1325/1907	Hasan Eşref	Mehmet Arif'in vefatı üzerine İbrahim Hakkı Efendi'ye vekaleten ²⁷³
27 Cemaziyel ahir 1327/1909	Şamlıoğlu Abdullah Hayri Efendi	Hasan Eşref'in yerine yıllık 500 kuruş ücretle atınmıştır. ²⁷⁴

²⁶⁹ Çorumlu, S.54, belge no. 422, s.477-8.

²⁷⁰ Çorumlu, S.54, belge no. 427, s.482

²⁷¹ Çorumlu, S.54, belge no. 427, s.482

²⁷² Babası İbrahim'in vefatı üzerine 29 yaşında olan oğlu İbrahim Hakkı'ya görevin devredilmesi konusu görüşülmüş ancak gerek yaşı gerekse o sıralarda öğrenci olması, okuduğu derslerin müderrisliğe yeterli görülmemesi gibi nedenlerle öğrenimini tamamlamıncaya kadar 6 yıl süreyle müderrislik hizmetini Mehmet Arif b.mehmet'in yürütmesine karar verilmiştir. Bkz. Çorumlu, S.54, belge no. 428, s.483-4.

²⁷³ Çorumlu, S.54, belge no. 429, s.484-5.

²⁷⁴ Çorumlu, S.54, belge no. 430, s.485-6

9 Şevval 1337/1919	Kürt Hacı Mustafa Efendi	Yıllık 6.214 kuruş ücret almaktadır. Hasan Eşref'in yerine bu görevi devralmıştır. Son Müderrisidir. ²⁷⁵
-----------------------	-----------------------------	--

Sermahfil²⁷⁶

1530	Mevlana Hasan	Bu kişinin aynı zamanda cami de imam olarak görev yaptığı belirtilir.
1595	Osman	Hasan'ın yerine atandı.

Hatiplik Görevi

1530	Mevlana Hasan	
1725	Nefeszâde diye meşhur ömer Efendi ibn Mehmet	
	Mehmet Arif ibn İbrahim b. Hüseyin	
	Abdullahoğlu Mehmet Arif	
1880	Kürt Mehmet Efendi	
	Müftü-Vaiz M.Tevfik Ergun	
	Vaiz Mustafa Özel	
1950	Vaiz Hakkı Adıgüzel	
1950	Vaiz Hilmi Yüncü (Yüncü İmam)	
	Vaiz Server Ahıskalı	
	Vaiz Hâfız Mürsel Şahinbaş	
	Vaiz Mustafa Ahıskalı	

²⁷⁵ Çorumlu, S.54, belge no. 431, s.486-7

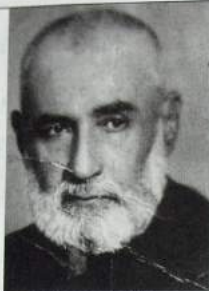
²⁷⁶ Mahfil, büyük camilerde hükümdarlara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıklarla çevrilmiş olan yerdir. Sermahfil ise başmahfil anlamına olup o dönem şartlarında baş görevli veya özel bir mekânın görevlisi anlamına düşünülmelidir. Osmanlı'da saray görevlilerinden biridir. Bu göreve sesi güzel, musikide bilgili olanlar içerisinde atama yapılır. Cami hizmetleri içerisinde nöbet tutmakla beraber görevlilere hizmetin ne şekilde yürütüleceğini, ezan ve kamet usulünü öğretmek gibi sorumlulukları da vardır. Hafız Recep Camii'nin ifadesine göre 1949 yılında Bayezid Camii'nde sermahfil olan kişi imamin camiye gelişini bekler, imam efendinin koruyucusu gibi hizmet yapar, cemaatin camiye giriş çıkışını kontrol eder, ayakkabıların cami içerisinde sahipleri tarafından taşınması, saf düzeni gibi işleri yürütmek hizmetinde bulunurdu.

2003		Vaiz Mustafa Vehbi Köklükaya 1952 yılı Ordu ili korgan ilçesi doğumludur. İlkokulu ilçesinde, lise öğrenimini Çorum İmam-Hatip Lisesi'nde tamamlamıştır. İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nden 1976 yılında mezun olmuştur. Amasya ili Suluova ilçesi'nde 6 yıl müftülük yapmıştır. Çeşitli aralıklarla Yurtdışında din görevlisi olarak çalışmıştır. 1993 yılından itibaren Çorum il Vaizi olarak görev yapmaktadır. Hâlen görevine devam etmektedir.
2006		Vaiz Salih Balaban- Görevine devam etmektedir.

İmamlık Görevinde Bulunanlar

	Hasan Kadı Hâfız Efendi 1595'te vefat etti.	
1595	Osman Halife, beş vakit namaz kıldırmak üzere görevlendirildi	
1822-1869 yılları arası	Hasan Halife oğlu Hâfız Mustafa Efendi	1869 yılında vefat etti. Çocukları Ebûbekir ve Hasan bu görevi istemedikleri için babalarının görevi 1869'da Hâfız Osman Efendi b. Ömer'e devredildi.
1831	Hâfız Ebûbekir Halife ibn Mahmut	
1834	Hâfız Mustafa Efendi	Kendi isteğiyle ayrıldı.
1834	Hâfız Osman Halife b. Ebûbekir	Hâfız Mustafa'nın yerine 23 Rebiülevvel 1834'te görev aldı.
1834	Hâfız Ebûbekir Halife ibn Mehmet	Müftü Ahmet Şükrü Efendi tarafından görevden alındı.
1834-1837	Hâfız Hasan Halife ibn Mehmet	Kendi isteğiyle görevi bıraktı.
1837	Seyyit Hâfız Veyis b. Hasan b. Mehmet	Babası Hâfız Hasan Halife ibn Mehmet'ten devraldı.
1837	Seyyit Hâfız Mehmet b. Hasan b. Mehmet	Babası Hâfız Hasan Halife ibn Mehmet'ten devraldı.
1866	Hâfız İmam Erzen Efendi	

1846	Hacı Recep Hoca	
1869	Hacirecepzâde Seyyit Hâfız Osman Efendi b. Ömer	Hasan oğlu Mustafa Efendi'den görevi devraldı. Hâfız Osman Efendi, 1871 ve 73 tarihli iki ayrı berata sahipti.
1880	Enbiyazâde Müftü-Hâfız Mehmet Efendi ibn Hüseyin	
1885	Dersiâm Mustafa Efendi	Vefat ettiğinde Ahmet, Yusuf ve Mahmut adlı çocukları küçüktü. Bunlar büyüyünceye kadar Mehmet Arif Efendi görevlendirildi.
	Karamüftüzâde Ahmet Efendi ibn Hacı Mustafa	1887 tarihli kayıtlarda halen imam olarak geçmektedir.
1907	Hacirecepzâdelerden Ömer Şerif b. Osman b. Ömer	Babaları Hâfız Osman Efendi b. Ömer'in vefatı üzerine görevi devraldılar.
1907	Hacirecepzâdelerden Mehmet Şükrü b. Osman b. Ömer	Babaları Hâfız Osman Efendi b. Ömer'in vefatı üzerine görevi devraldılar.
	İnce Hâfız Mehmet Efendi	
1908	Hacı Hâfız Mehmet Arif Efendi (Kürt Hafız)	Mustafa Efendi vefat edince çocukları küçüktü, görevini devraldı.
1938	Hâfız Mustafa Ozulu	1938-1941 yılları arasında imamlık yaptı. İstifaen ayrıldı. Hıdırlık Camii'ne imam oldu.

Hâfız Bahri Kayış

Bahri Hâfız, Ulucami imam-hatipliği yanında aynı zamanda Çorum'un son dönem hattatlarındandır. Hilye-i şerif hattatlığı yapmıştır. Uzun yıllar Çorum Kütüphanesi'nde hâfız-kütüp olarak çalışmıştır. Özel kitaplığını Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi'ne hediye etmiştir. Âlim, sanatkâr, çok güzel sesli, musiki makam bilgisi mükemmel, görevinde titizliği ile meşhur bir hocadır. Allah rahmet eylesin.

Hâfız Hasan Kaçar
(Laz imam olarak bilinir)

1950-1967 yılları arası görev yaptı Emekli oldu.

Hâfız Yusuf Batum
(Batumlu Hoca)

Kubbeli ve Ulucami'de görev yaptı. Emekli olarak ayrıldı.

Arif Gevenci
(Urlu Hafız)

1951 yılına kadar görevini devam ettirmiştir.

Hâfız Şükrü Akmaz

Ankara'ya görev nakli yaptı.

Hâfız Hacı Recep
Camcı

Emekli oluncaya kadar görev yapmıştır.

Hâfız Hacı Hasan
Kestek

Osman oğlu Hasan Kestek, 01.10.1986 tarihinden itibaren Ulucami imam-hatipliği görevine atanmıştır. Halen bu görevi yürütmektedir.

Hâfız Mustafa Gökmen

Kadrosu Ulucami'dedir. Günümüz itibariyle yurtdışına geçici görev için gönderilmiştir. Yerine vekâleten Mustafa oğlu 11.05.1986 Çorum Alaca ilçesi doğumlu Mevlüt Bolat görevlendirilmiştir.

Müzzinlik Hizmetleri

1530	Mevlana Musa	Cuma müezzindir
1530	Mevlana Hüseyin	Vakit müezzini
1821	Hacı Mehmet Seyyid Efendi	Vefat edince görevi torunu Abdulvahhab Efendi yürüttü.
1821	Seyyid Hacı Ömer b. Seyyid Şeyh Mahmut	1888'de vefat edince görevi oğlu Ebûbekir istemedi. Hâfız Mehmet Efendi ibn Hacı Sait'e verildi.
1821	Hacı Mehmet Sait Halife ibn Seyyid Mahmut	1888'de vefat edince Mahmut b. Hacı Mehmet'e geçti
1831	Seyyid Hacı Ahmet	1837'de vefat etti. Çocuğu olmadığı için görevi kardeşi Hacı Mehmet devraldı.
1837	Seyyid Hacı Mehmet	Seyyid Hacı Ahmet'ten devraldı.
1864	Seyyid Osman b. Mustafa	İhtiyarladığı gerekçesiyle görevini kendi rızasıyla 1890'da Mustafa ibn Osman'a devretti.
1880	Osman Efendi	
1880	Mahmut Efendi	
1888	Mahmut b. Hacı Mehmet Sait	Hacı Mehmet Sait Halife ibn Seyyid Mahmut vefat edince görevi devraldı.
1888	Hâfız Mehmet Efendi ibn Hacı Sait	Seyyid Hacı Ömer b. Seyyid Şeyh Mahmut'dan devraldı
1890	Hâfız Mustafa b. Seyyid Osman b. Mustafa	Babası Seyyid Osman b. Mustafa'dan devraldı.
	Hâfız Şakir Efendi ibn Hasan Efendi	1897 yılında halen görev yapıyordu.
15 Aralık 1311/1893	Ahmet Şahinkaya	11.11.1950 tarihinde vefat etmiştir.
1906	Veziroğlu Abdulvahhab Efendi b. Mahmut	Dedesı Hacı Mehmet Seyyid Efendi'nin görevini üstlendi

	Serhoşoğlu Hâfız Ahmet Efendi	Veziroğlu Abdulvahhab Efendi işlerinin çokluğu nedeniyle ayrılmıştır. Bu görev Ahmet Efendi'ye devredilmiştir.
18 Rebiülevvel 1333/1915	Asım Yücel	Ailesi "Kabak Müezzinler" diye şöhret bulmuştur. Bu aile yaklaşık 600 yıl Ulucami'de müezzinlik yapmış olup Asım Hâfız son temsilcileridir.
	Mustafa Özkayalar	Müezzin ve kayyum olarak görev yaptı.
	Hüseyin Çizer	15.8.1951 tarihi itibariyle görevden ayrılmıştır
	Ahmet Cerit	10.1.951 tarihinde görevden ayrılmıştır.
	Mehmet Büyükkaleli	10.1.951 Kubbeli cami müezzin ve kayyumluğundan 1.4.957 de Abdülbakıpaşa camiine imam-hatip olarak nakil gitmiştir. Daha sonra Ulucami müezzinliğine atanmıştır.
10.4.952	Nuri Özkaya	Terzi Nuri Hafız diye bilinir.
	Ahmet Özer (Paşaköylü Ahmet Hâfız)	Emekli oluncaya kadar görev yaptı.
 Samettin Ertürk		Şerif oğludur. 1951 yılı Çorum Kargı ilçesi Karacaoğlan köyü doğumludur. 1973 yılında İsahalife camii, Bahçelievler camii, Kubbeli cami hizmetlerinden sonra 1989 yılında Ulucami'ye atanmıştır. Halen müezzin-kayyum olarak görevini yürütmektedir.

Kayyumluk Hizmeti

1831	Seyyid Hacı Ahmet	Kayyumbâşısıdır
1867	Hâfız İsmail	Çocuğu yoktur. 1909 yılında vefat etmiştir.
1879	Hacı Osman Efendi	Çocuğu yoktur. 1909 yılında vefat etmiştir.
1909	Kayyumzâde İsmail Ağa	Hacı Osman Efendi'nin yerine atanmıştır.
1909	Kürtzâde Hacı Mehmet ağa	Hâfız İsmail'in yerine atanmıştır.
1994	Ali Taşkoyan	Ömer oğludur. 1953 Çorum doğumludur. 1973 yılında Kuruçay Köyü'nde imam-hatip olarak göreve başlamış daha sonra bu hizmetini Ayvalıca Köyü, Kavaklı Çiftlik Köyü, Hacıpaşa Köyü, Serpin Köyü'nde sürdürmüştür. 1994 yılında Ulucami'ye kayyım olarak atanmış 2001 yılı itibariyle kendi isteğiyle emekli olmuştur.
2001	Ahmet Bilge	Osman oğludur. 1965 yılı Çorum Kınık Köyü doğumludur. 1987 yılında Çorum Şendere Köyü'nde imam-hatip olarak göreve başlamış daha sonra Ertuğrul Köyü'ne tayin edilmiştir. 2001 yılı itibariyle Ulucami'ye kayyım olarak atanmış olup halk arasında cami temizliğine düşkünlüğü ve bu alandaki titizliği ile tanınmaktadır.

Kitâbet (kâtiplik, yazıcılık) Görevi

1530	Mahmut görevlendirilmiş, gerektiğinde çağrılarak işleri yürütmesi istenmiştir.
------	--

Na'than²⁷⁷

1530	Ahmet adında bir görevli vardır.
------	----------------------------------

Muarrif²⁷⁸

1530	Mahmut Mevlana Hüseyin görevlendirilmiştir.
------	---

Cibâyet²⁷⁹

1530	Asas adlı kişi görevlendirilmiştir. ²⁸⁰
------	--

Ferraş²⁸¹

1530	Bu tarih itibariyle günlük 3 müd gelir bildirilmiş ama isim verilmemiştir.	
	Hasan b. Ömer	1826'da vefat edince yerine oğlu Hüseyin atanmıştır.
1808	Mustafa b. Ali	1890 yılında vefat edince yerine oğlu Mustafa atanmıştır.
1826	Hüseyin b. Hasan b. Ömer	Babası Hasan'ın yerine atanmıştır.
1876	Seyyid Mustafa Efendi	
1879	Hâfız Osman Efendi	Çocuğu yoktur. 1909 yılında vefat edince yerine Kayyumzâde İsmail atanmıştır.

²⁷⁷ Na't: Hz.Peygamber'in mehdine dair yazılan manzumeler hakkında kullanılır bir tabirdir. Bu manzumeleri okuyanlara da na'than adı verilir.

²⁷⁸ Muaririf: Camilerle tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını hayır ile anan müezzin ve derviş hakkında kullanılan bir tabirdir. Cuma namazından evvel müezzin mahfilinde ayağa kalkıp hamd-ü senadan sonra naat okuyan ve vakıf sahibinin adını anıp ona ve bütün ehl-i İslama dua eden kimseye denilir.

²⁷⁹ Cibayet: Kira, vergi, rüsum gibi vakfa ait paraları toplama vazifesi demektir. Vakıf gelirlerini toplayan tahsildar anlamındadır.

²⁸⁰ Muhtemelen Çorum'daki Asas soyu bu isimden gelmektedir.

²⁸¹ Ferraş; Cami, mescit, imaret gibi müesseselerin temizliğini temin ve halı, kilim, hasır gibi mefruşatını yayma hizmetleriyle vazifeli olanlar hakkında kullanılan bir isimdir.

1880	Kayyumoglu Molla Mustafa	
1880	Kayyumoglu Mehmet	
1890	Mustafa b. Mustafa b. Ali	Babasının yerine atanmıştır.
	İsmail b. Ahmet	Çocuğu yoktur. 1890 yılında vefat etmiştir. Yerine torunu Kayyumoglu İsmail atanmıştır.
1890	Kayyumoglu İsmail	Dedesı İsmail b. Ahmet yerine atanmıştır.
	Hacı Vaiz oğlu Mehmet oğlu Ali	Çocuğu yoktur. 1902 yılında vefat edince Saraçoğlu Osman oğlu Mustafa atanmıştır.
1902	Saraçoğlu Osman oğlu Hâfız Mustafa Efendi	Hacı Vaiz oğlu Mehmet oğlu Ali'nin yerine atanmıştır.
1909	Hâfız Mehmet Efendi b. Mustafa	
1909	Kayyumzâde İsmail Ağa	Hâfız Osman Efendi vefat edince yerine atanmıştır.

Fatiha Hanlık Görevi

	Hacı Mehmet Seyyid Efendi	1906 yılında vefat edince torunu Abdulvahhab Efendi atanmıştır.
1906	Abdulvahhab Efendi b. Mahmut	Dedesinin vefatı üzerine görevi devralmıştır.

Şifa-i Şerif Hizmeti²⁸²

1849	Çorbacıoğullarından Hacı Bekir Ağa vakfı gelirlerinden ücret almak suretiyle şifa-i şerif okumak üzere Çorbacıoğullarından Arif Efendi görevlendirilmiş daha sonra ise bu hizmeti ilelebet Arif Efendi'nin çocuklarının yürütmesi istenmiştir.
------	--

²⁸² Şifa-i Şerif; Hz. Peygamber Efendimiz'in ahvâl ve ahlâk-i celilelerini beyan ve tavsif için te'lif kılınan meşhur eserdir ki müellifi hicri 526 tarihinde vefat eden Ebu'-fazi Kaadi iyaz bin Musa nâm zattır. Esere dair birçok şerhler yazılmıştır. En meşhuru Aliyy'l-kaari'nin iki ciltten ve Ömerü-arazinin dört ciltten ibaret olan şerhleridir. www.vgm.gov.tr/kutuphane/sozluk

Mukabele Okunması Hizmetleri

1530	Onbir adet hâfız olup her birine 30 müd mahsul geliri verilmektedir.
1880	Hâfız Seydimoğlu Hacı Efendi
1880	Hâfız Karaalioglu Mustafa Efendi ibn Ahmet
1880	Hâfız Epteroğlu Hüseyin b. Hüseyin
1880	Seydimoğlu Hâfız İsmail ibn Abdulkaki

Devirhanlık Hizmetleri²⁸³

	Hâfız Hüseyin b. Seyyid Mehmet	1836 yılında vefat etti. Çocuğu yoktur. Kardeşi Mustafa görevi devralmıştır.
1836	Seyyit Mehmet oğlu Seyyit Mustafa	Hâfız Hüseyin b. Seyyid Mehmet'ten görevi devralmıştır.
1880	Kayyumoglu Hasan Efendi	:
	Seyyit Mehmet Halife ibn Ömer	1885'de vefat etti. Yerine Hâfız Mehmet Arif Efendi atandı.
1885	Seyyit Hâfız Mehmet Arif Efendi ibn İbrahim	Seyyit Mehmet Halife ibn Ömer'den görevi devraldı.

Kur'an-ı Kerim Öğreticiliği Hizmetleri

1866	Hasan b. Ahmet	:
1866	Hâfız Mehmet b. Ali	:
1882	Hacı Ömer Hulusi Efendi	:
1890	Cami Hatibi Hâfız Mehmet Arif Efendi	:
	Ömer b. Mehmet . Ali	:

Cüzhanlık Hizmetleri²⁸⁴

1530	Mevlana Ahmet	Enam Paşa Hâtun vakıf gelirlerinden hisse almak üzere Cuma günleri birer aşr-ı şerif okumak üzere görevli.
------	---------------	--

²⁸³ Devirhan: Vakfeden kişinin şartı gereği Cuma veya belirlenen herhangi bir gün öğle namazlarından evvel Mülk süresi veya başka bir sûre-i şerife okuyan zattır. Devir ve teselsül suretiyle okunmak mülahazasıyla buna devirhanlık denmiştir. Sürelerin okunmasını müteakip vakıflara ve genellikle mü'min ve mü'minata Allah'tan mağfiret ve selamet niyaz olunur. www.vgm.gov.tr/kutuphane/sozluk

²⁸⁴ Cüzhan; Namazlardan evvel Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumak vazifesiyle mükellef olan cami görevlileri hakkında kullanılan bir kelimedir.

1530	Mehmet Fakih	Kasım Çelebi b. Şahbeyi Köyü vakıf gelirlerinden ikinci namazı sonrası aşr-ı şerif okumak üzere görevli.
	Hacı Mustafa	1595'te vefat etti yerine oğlu Mehmet geçti.
1595	Mehmet Fakih b. Hacı Mustafa	
1595	Mevlana Hüsam Halife	
1701	Hacı Piri	Vefatından sonra Hacı Piri'nin görevi uzun süre boşa kalmıştır.
1764	Seyyid Mehmet Halife	Görevi uzun süre boşa kalmış bu hizmet 1897 yılında Hacı Şakir Efendi ibn Hasan'a verilmiştir.
	Karaalioğlu Müderris Seyyid Osman Hilmi ibn Abdurrahman	1854 yılında vefat edince bu görev oğlu Hâfız Ahmet'e verilmiştir.
1854	Seyyid Hâfız Ahmet	Karaalioğlu müderris Seyyid Osman Hilmi'nin görevi devredilmiştir.
1854	Seyyid Abdurrahman b. Osman	1867 yılında vefat etti. Yerine Seyyid Hüseyin Efendi atandı.
	Hacı Ömer oğlu Seyyid Ali	1867 yılında vefat etti. Görev Seyyid Hüseyin Efendi ibn Seyyit Ali
1897	1846 doğumlu Hacı Şakir Efendi ibn Hasan	Hacı Piri ve Seyyid Mehmet Halife'den boş kalan hizmetler için görevlendirilmiştir.
1901	Seyyid Hüseyin Efendi ibn Seyyit Ali	Hacı Ömer oğlu Seyyid Ali'nin yerine atandı.
	Hacı Vaiz oğlu Mehmet oğlu Ali	Vefat edince yerine 1902 yılında Saraçoğlu Osman oğlu Hâfız Mustafa getirildi.
1902	Saraçoğlu Osman oğlu Hâfız Mustafa	Hacı Vaiz oğlu Mehmet oğlu Ali'nin görevini devraldı.
	Âmâ Hâfız Ahmet Efendi	1909 yılında vefat etti. Çocuğu Ahmet küçük olduğu için büyüünceye kadar Hâfız Nuri Efendi atandı.

1909	Tirelioğlu Nuri Efendi	Hâfız Âmâ hâfız Ahmet Efendi'nin görevini devraldı.
------	------------------------	---

Çerağdar²⁸⁵

1808	Seyyid Mustafa b. Ali Halife
1876	Seyyid Mustafa b. Ali Efendi
1880	Kayyumoglu Osman
1880	Kayyumoglu İsmail
1880	Çerağdar yardımcısı İsmail Hâfız
1890	Mustafa b. Mustafa b. Ali
1909	Hâfız Mehmet Efendi ibn Mustafa

²⁸⁵ Çerağ; topraktan veya madenden, içine yağ kunulup yan tarafındaki deliğe bir fitil takılarak yakmağa mahsus eski yağ kandillerine verilen addır. Bu hizmeti yürütenlere de çerağdar adı verilir. Genelde bu çerağ, üfürülerek nefesle söndürülmez, elin hareketiyle veya özel söndürme kabıyla dinlendirilirdi. Çerağı yak veya söndür denilmez, genellikle çerağı uyandır veya çerağı dinlendir tabirleri kullanılırdı. Bkz.Devellioğlu, Çerağ maddesi.

XI- Camiikebir Müştemilâtını Onarma Derneği'nin Kuruluşu

Ulucami içerisinde yapılacak bakım onarım hizmetleri için Çorum'lu hayırsever insanlar bir araya gelmiş, yasal prosedür dikkate alınarak 1951 yılında geçici bir dernek kurulmuştur. 6 aylık süre için kurulan dernek çatısı altında bir araya gelen insanlar gerekli düzenlemeleri yapmış ve yapılan bu düzenlemeler sonucu caminin iç harim kısmı bugünkü haline dönüştürülmüştür. Çorum Gazetesi'nin 30.05.1951 tarihli nüshasında yayınlanan "Çorum'da Camiikebir Diğer Adıyla Dördüncü Murat Camii ve Müştemilâtını Onarma Derneği Ana Tüzüğü" şöyledir;

"Madde 1- Merkezi nefsi Çorum ilinde olmak, başka yerlerde şube ve mümessili bulunmamak ve gayesi Çorum il merkezindeki (Camiikebir diğer adı Dördüncü Murat Camii ve müştemilâtını) eshabı hamiyet teberrün ile, bir defaya mahsus onarmaktan ibaret olmak üzere 6 ay süre ile bir hayır derneği teşekkül etmiştir.

Madde 2- Medeni kanun hükümlerine göre oy kullanma hakkını haiz erkek ve kadın her vatandaş derneğe girmekte ve dilediği zaman çıkmakta serbesttir. Üye adedine had yoktur. Şu kadar ki Yönetim ve Murakabe kurullarından çıkacak zevat yerine derhal başkaları seçilir.

Madde 3- Derneğin Genel Kurulu; onarılması maksut cami ve müştemilâtı için nakden, malen ve fiilen yardımda bulunanların tamamından teşekkül eder ve açık oyla seçilecek bir başkan marifetiyle idare olunur. Oyda nisap üçte ikidir. Bir karara varması için dahi mevcut üyenin yarısından fazlasını bizzat veya kanuni mümessilleri marifetiyle Genel Kurulda bulunması şarttır.

Madde 4- Dernek: Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Mürakabe Kurulu olarak üç gruptan mürekkeptir.

Madde 5- Görev ve Yetkileri:

A- Genel Kurul: Yönetim ve Murakabe Kurulu ile Yönetim Kuruluna lüzumlu elemanları seçer.

B- Gereğine göre resen veyahüt mevcut üyenin onda biri veya Mürakabe ve Yönetim Kurullarından birinin istemleri üzerine

yirmi dört saat içinde toplanarak görüşülmesi istenilen hususâtı müzakere ve karara bağlar ve bu kararlarını kendi organları vasıtasıyla icap edenlere doğrudan doğruya tebliğ ve infazını ister.

- C- Derneğin devamı süresince ana tüzükte gereken değiştirmeleri yapar ve bunların icaplarını sağlar.
- D- Yönetim kurulunun işin ikmal, derneğin tasfiye ve Yönetim Kurulunun ibrasına müteallik rapor ve hesaplarını inceleyip karara bağlar ve kendisine düşen diğer işleri müzakere ve kararı ittihazeyler.

Madde 6- Yönetim Kurulu: Bu kurul iş süresince Genel Kurulu temsile yetkili ve bu sıfatla derneğin gelirini cibâyet, giderlerini tahakkuk, bütün muamelât, muhâberât, kuyudat ve hesabâtını tedvir ile mükellef ve Genel Kurula karşı sorumludur. Bu kurul bir başkan, bir başkan vekili, bir muhasip, bir kâtip, bir veznedar, iki asil ve iki yedek üyeden teşekkül eder. Bu kurulda bulunacak elemanların masrafa müteallik tahakkuk evrakları Yönetim Kurulunun tasdiki ile tekemmül eder.

Madde 7- Mürakabe Kurulu: Yönetim kurulunun bütün muamelât ve harekâtını kontrol ederek gereken tavsiyelerde bulunmakla beraber lüzum göreceği hususâtı raporlarıyla Genel Kurula arzeyler.

Madde 8- Yukarıda yazılı bütün görevler fahridir. Ancak Yönetim kurulunca kesin zaruret hissölunduğu takdirde bir veya birkaç kimseyi lüzumu kadar yevmiye veya aylık ücretle istihdama, bu kurul yetkilidir.

Madde 9- Genel Kurul: nakden, malen ve fiilen yardımda bulnacak zevattan teşekkül edeceğine ve dernek muvakkat olduğuna göre aylık veya senelik aidat bahis mevzuu olmadığı gibi yapılacak teberru asgari ve âzâmî miktarlarla kayıtlı değildir. Şu kadar ki kanunen azami sayılabilecek miktarlar hakkındaki benzeri tüzüklerde bir takyidat varsa bunlara riayet olunur.

Madde 10- Yapılacak teberrular icabında neşren ilan edilebileceği gibi ayniyata taalluk edenleri de mahalli örf ve âdete göre teşhiren ilan olunabilir. Nakit ve ayınlar için Yönetim Kurulunca makbuz verilir.

Bedeni yardımlar emsaline göre değerlendirilerek mahsûben gelir veya müteakiben gider kaydolunur.

Madde 11- Çalışacak kimselerin yevmiyeleri en az haftada bir def'a ve alınacak her nev'i malzeme bedelleri malın usulen tesliminde tenviye olunur. Ancak hariçten celp olunacak malzeme bedelleri ticari usullere ve işin gereğine uyularak ödenir.

Madde 12- Yönetim Kurulunun hesapları ve bütün muamelâtı murakabe kuruluna karşı olduğu gibi Genel Kurul ve yetkili resmî makamâtın teftiş ve mürakabesine açıktır.

Madde 13- İşin ikmalinde dernek fesholunup onarmadan artan ne gibi malzeme varsa açık artırma ile satılarak ittihaz olunacak karara müsteniden tesbit olunan bedeli ile derneğin ihtiyacından fazla olduğu tesbit olunan paralar bir zarf içine vaz'ı ve üzerine miktarı ile derneğin Camiikebir ve müştemilâtı onarımından artan malzeme, eşya bedeli ve ihtiyaçtan fazla parası olup kasa mûtemetleri emrine tevdi olunduğu yazıldıktan sonra ağzı kapatılıp Camiikebir'de bulunan A 44 sayılı kasaya atılır. Ve keyfiyet bir zabıt varakası ile tevsik olunur.

Madde 14- Aynen tebberu edilecek eşyalardan onarımda kullanılması mümkün olmayanlar idare kurulu kararıyla artırma suretiyle satılıp bedeli makbuz mukabili tahsil ve buna müsteniden mezkur eşya kayıtları kapatılır.

Madde 15- Derneğin kanuni merceği Çorum İl Makamı ve Çorum Adliye Mahkemeleridir. Yönetim Kurulu bu makâmâtın isteyeceği her türlü bilgi ve vesâiki ita ve ibrazla mükelleftir.

Madda 16- Kurul görevlilerinden veya bu sıfatla görevlendirilecek olanların herhangi bir suretle görevini kötüye kullanan, zimmet ve ihtilâsı görülenler hakkında devlet memur ve müstahdemleri hakkındaki kanun hükümleri cereyan eder ve görevlerine derhal son verilir.

Madde 17- Bu tüzükte sarahat olmayan hususat hakkında 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile ekleri ve ilgili diğer kavanin ve nizamât hükümleri uygulanır.

Madde 18- Kurula girmek isteyeceklerin statüye imza koymalarına mahal olmayıp her teberru sahibi Yönetim Kurulundan alacağı makbuz veya fiili yardım vesikası ile Genel Kurul üyeliğini iktisap etmiş sayılır.

Madde 19- İşbu tüzük hükümleri İl Yüksek Makamının tasdikını müteakip Çorum Gazetesi ile yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 20- Bu tüzük hükümlerini (Çorum Camiikebir Diğer Adı Dördüncü Murat Camii ve Müştemilâtını Onarma Derneği) yürütür.

Madde 21- Derneğin müteşebbis ve müessis üyeleri: Çorumda Manifatura Tüccarı Ahmet Tütüncü, Manifatura tüccarı Fevzi Hacıreçoğlu, manifatura tüccarı Mustafa Genç, bakkal İsmail Çelikkanat'tan ibarettir. Ancak bu kurul 11.5.1951 günlü toplantıda bu tüzüğe imza koyan zevat adedine yükselmiştir.

Müftü Tevfik Ergun,

Tüccar Ahmet Tütüncü,

Camiikebir İmamı H.Bahri Kayış,

Tüccar Fahri Ölçer,

Tüccar Fevzi Hacıreçoğlu,

Tüccar Maksut Hacıreçoğlu

Vakıflar Memuru Mehmet Ergun

Tüccar Şakir Kış

Lokantacı Hasan Çırpıntı

Matbaa Mü Şükrü Çöplü

Tüccar Kadir Celep

Tüccar Hüseyin Şiranlı

Tüccar Mehmet Kuşçu

Tüccar İsmail Bezgin

Tüccar F. Şahin

Matbaacı Mustafa Atak

Bakkal İsmail Çelikkanat

Tüccar Mustafa Genç

Tüccar Seydi Atlamaz

Tüccar M.İstanbulu

Tüccar Rüştü Müezzini

Tüccar Hasan Seydim
Tüccar Nuri Delikara
Tüccar Ahmet Şamlı
İmam Fazlı Şamlı
Tüccar Hakkı Kuşçu
Tüccar Ahmet Poyraz
Tüccar Mustafa Kaleli
Tüccar Ömer Nartok
Tüccar Hasan Daldal
Kasap Mustafa Bakan
Tornacı Tevfik Uzel
Tüccar Mustafa Bilgin
Tüccar Hayri Benderli
Tüccar Lütfü Fındık
Necip Baysal

XII- Ulucami'de Görev Yapan İmam-Hatip ve Vaizlerin Hayatından Kesitler

A- Mehmet Arif Efendi (Kürt Hafız)

Mehmet Arif Efendi'nin soyu Kerkük Türklerine dayanmaktadır. Oradaki lâkapları Emir Hüseyin oğullarıdır. İlk tahsilini Çorum'da yapmıştır. Ulucami civarındaki medreselerde okumuştur.

Kürt Hacı Mustafa Efendi'den ders almıştır. Özellikle Arapça, Farsça ve dini bilgilerde söz sahibi olmuştur. Kur'an-ı Kerim, kıraat ve diğer ilimlerde tahsilini İstanbul'da tamamlamıştır. Hafızlığını ise Tokat'lı İsmail Hakkı Efendi'de yapmıştır.

İstanbul'da Memduh Paşa vasıtasıyla sarayın ilgisini çekmiş, düzgün kıratı, güzel sesi ve ahlâkî duruşu ve şeceresi sayesinde kendisine saray imamlığı görevi verilmiştir. Özellikle Ramazan aylarında Mumduh Paşa'nın temin ettiği yaylı araba ile her yıl İstanbul'a götürülmüş ve orada imamlık yapmıştır. Sultan İkinci Mahmut'un özel iltifat ve ihsanına nail olmuştur. İstanbul'dan Çorum'a dönüşünde kendisine bir kese altın ihsan edilmiş ve başka kimseden yardım ve ihsan kabul etmemiştir.

1888 yılında Mumduh Paşa'nın desteğiyle Ulucami'ye hatip olarak görevlendirilmiştir. Bilgisi ve yeteneği ile temayüz etmiş olduğundan başka bir camide görev yapmadan doğrudan Ulucami'de görevlendirilmiştir. Bu görevde 50 yıl kalmış ve 1938 yılında vefat etmiştir.

Hoca, medresede görev yapmamıştır. Üçtutlar mahallesindeki yaklaşık üç dönüm civarında olan bahçeli evinde hafızlar yetiştirmiştir. Evinin bahçesinde bulunan bir odalı bölümü derslane olarak kullanmış, hafızlığa çalışanlar burada ders almışlardır.

Dünya malına fazla itibar göstermemiştir. 50 kuruş maaşla yetinmiştir. Çorum Yakuparpa Köyü civarında bir çiftliği olmuştur. Oysa, o dönem itibarıyla kendisi de son derece ihtiyaç sahibi olmasına rağmen bu yerini herhangi bir ücret almaksızın Rusya ve Karadeniz bölgesinden gelen göçmenlere hibe etmiştir. Ne zaman ki İstanbul'a göreve gitmiş âdeta eli para görmüş ve kendisine yukarıda belirtilen bahçeli evi alabilmiştir.

Mehmet Arif Efendi, çok temiz giyinirdi. Sözleri ve görünüşü ile başkalarına örnek olmaya çalışırdı. Üç konuda taviz verilmesini sevmezdi. Birincisi, görevi ihmal etmemek. İkincisi, elbise, giyim ve bunların temizliğine önem vermek. O kadar ki Ulucami içerisinde en temiz giyinen kendisi olurdu. Üçüncüsü ise Kur'an-ı Kerim okurken tecvit ve kıraatte asla taviz vermemesi idi. Hâfız-ı Kura olup Kur'an-ı yedi ayrı tarzda rahatlıkla okuyabilirdi. Hatta okuma biçimlerinden olan Asım kıratı üzere okumada rakipsiz olduğu rivayet edilirdi.

Gönül kırmamaya çok dikkat ederdi. Hatta, bir ara oğlu Niyazi, gizli olarak içkiye başlamıştı. İçki satışı yasak olmasına rağmen Çorum'daki Ermeni ve Rum aileler el altından içki satışı yapıyorlardı. Arkadaşları Niyazi'yi kandırıp Yuhân'a götürmüşlerdi. Yuhân, büyük bir zevkle hocanın oğluna veresiye içki satardı. Konudan haberdar olan Hoca, Yuhân'a giderek oğlunun tüm içki parasını öder ama durumu oğluna söylemez. Borcunu ödemek için giden Niyazi, babası tarafından içki borcunun ödendiğini duyunca bundan son derece etkilenir, babasının bu tavrı karşısında utancından bir daha içki içmemeye karar vermiştir.

Arif Hoca, fitre, zekat gibi ödemeleri kesinlikle kabul etmezdi. Cenaze, mevlid, hatim gibi merasimler için ücret almazdı. İnancı çok güçlü birisi idi. Sabır ve tevekkül erbabıydı. Musibetleri metanetle karşılardı. 4 çocuğunu hayatta iken kaybetmiş, her birini kendisi yıkayıp, cenaze namazlarını kıldırılmıştı. Sonunda eşi Emine hanımı da kaybetmişti.

Ağır ağır konuşur ve konuştuğunu herkes anlardı. Herkesle iyi geçinir, heskestene de sevgi ve saygı görürdü. Çok az yemek yerdı. Bir bardak çayı yaklaşık yarım saatte içerdı. İnce ve uzun boyluydu.

Görev yaptığı dönemler Türkiye'de, Cumhuriyet yönetimi yeni oluşturuluyor, inkılaplar oluyordu. Böyle bir ortamda görev yapmanın sorumluluğu ve dikkatlerin üzerinde olduğu bir süreçte konuşmaları halk üzerinde son derece etkili iken farklı rüzgârlara kapılmamış, halkı yanlış yönlendirmemiş, aydın ve olgun kişiliği sayesinde devlet-halk birlikteliğine ciddi anlamda katkısı olmuştur. Ulucami minberine yakışır bir duruş, buraya uygun bir görünüşle herkes için örnek bir kişilik sergilemiştir.

Olgun ve dürüst kişiliği ile şer'i mahkeme üyeliğine de getirilmiştir. 90 yaşlarında iken vefat etmiştir. Ulucami hatibi olarak görev yapmış, O'ndan sonra da bu göreve kimse atanmamıştır. Mekânı Cennet olsun.²⁸⁶

²⁸⁶ Bilgiler, M.Şakir Çıplak ve Hocaefendi'nin torunu Arif Soylu'dan alınmıştır.

B- Arif Gevenci (Urlu Hâfız)

1887 yılında Çorum'da doğmuştur. Camikebir sokakta bulunan evlerinde büyümüştür. Camikebir Medresesi'nde hâfızlığını tamamladıktan sonra 36 yaşına kadar diğer dini ilimleri tahsil etmiştir. Diğer taraftan medresede fizik, kimya, astronomi gibi ilimler de öğrenim görmüştür. Başta Kürt hacı Mustafa efendi olmak üzere devrinin âlimlerinden ders okumuş ve icâzet (diploma) almıştır.

Tahsilini tamamladıktan sonra yapılan imtihan sonucu Ulucami imam-hatiplik görevine ataması yapılmıştır. Düzgün kıraati, veciz ifadesi ve belîğ hitabeti ile göz doldurmuştur. Kendisinden Recep Camcı, Mehmet Büyükkareli, Mehmet Usta, Kılıçörenli Abdullah Ekin, Hakkı Bilal gibi çok sayıda kişi ders almış ve kendisini her zaman övgü ve saygıyla anmışlardır.

Arif Gevenci Hoca, Çorum'da "Urlu Hafız" diye bilinmektedir. Cami imam-hatiplik görevinden başka Nakşibendi tarikatına mensubiyeti ve tasavvuf alanındaki manevi mertebesi ile bilinir. Talebeleri ve yakın akrabaları tarafından hakkında çok sayıda menkıbe anlatılmaktadır.

Arif Hoca, Ulucami'deki görevinde maaştan başka bir gelir kabul etmemiş olmasıyla da meşhurdur. Geçim sıkıntısı çekmesine rağmen başkalarına yük olmamış, elinin emeğiyle geçinmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda mutafık, dokumacılık yapmış hatta Tokat'lı bir ustadan öğrendiği yazma baskısı tekniğini Çorum'da uygulamıştır. Bir çok dokuma tezgahına iş vermiş ve onların ürettiği malları Merzifon ve İstanbul piyasasında pazarlamıştır.

Ulucami'deki görevini hiç aksatmamıştır. 1951 yılında vefat edinceye kadar bu görevini devam ettirmiştir. Vefatından sonra vasiyeti gereği kitapları Hakkı Bilal'e verilmiştir.

Bahattin ve Salih adlı iki oğlu ve Yıldız adında bir kızı vardır. Kabri Hıdırlık mezarlığında Kerebi Gazi Türbesi'nin arka kısmındadır.²⁸⁷

Urlu Hafız hakkında anlatılan rivayetlerden birisi de, Hoca Efendinin kasaptan et alacağı zaman başkalarını göndermesidir. Niçin böyle yaptığı sorulunca, halkın kendisine gösterdiği saygıdan dolayı kasabın, etin iyisini kendisine vermesinden korktuğunu dolayısıyla o kasaptan et alacak diğer insanların kendisi üzerinde hakkı doğacağını, kul hakkından korktuğunu, kasabın kendisine diğer insanlardan farklı bir yakınlık göstereceğini düşünerek evine alacağı eti parasını kendisi vererek başkalarına aldırıldığını ifade etmiştir.

Ruhu şâd, makâmı cennet olsun.

²⁸⁷ Urlu hâfız hakkında bilgilerini benimle paylaşan Ethem Erkoç hocama teşekkür ediyorum.

C- Hâfız Mustafa OZULU
(Ozulu Hâfız)
(1894-1962)

Ceddi, "Özü" şehrinden Anadolu'ya gelmiş ve Çorum'da yerleşmişlerdir. Baba ve dede hâfız olan bir ailenin çocuğu olarak 1894 yılında Çorum'da doğmuştur. 9 yaşında iken hıfzını tamamlamıştır. 6 sınıflı Mekteb-i Osmanî'den mezun olmuştur. Askere gidinceye kadar Çorum'da mevcut müderris bazı hocalardan Kıraat, Arapça, Tefsir ve Fıkıh konularında ders almıştır. Ailesinin geçimine katkıda bulunmak amacıyla Tütüncülerin Mağaza'da çalışmıştır.

Doğup büyüdüğü Azapahmet mahallesinde bulunan Mevlevî dergâhında hâfız semazen ve müezzin olmuştur. Tepecik, Kunduzhan camilerinde 25 yıl fahrî, Ulucami, Hıdırlık ve Azapahmet camilerinde imam-hatip olarak 12 yıl kadrolu olmak üzere toplam 37 yıl hizmette bulunmuştur. Kadrolu imamet yıllarında Çorum Müftülüğü İmtihan Komisyonu üyesi olarak da hizmet vermiştir.

Ozulu Hoca, zengin ve sıkıntısız bir aileden gelmediği, zor şartları iyi tanıdığı diğer taraftan da onurlu bir kişiliğe sahip olduğu için mesleğini kullanarak başkalarından yardım almamış, ailesini geçindirmek amacıyla imam-hatiplik hizmeti dışında ticaretle meşgul olmuş ve bakkallık yapmıştır. Evi ve dükkanını dersane gibi kullanan Hoca, fahrî olarak Kur'an-ı Kerim ve tecvit okutmuş pek çok kişiye Kur'an okumayı öğretmiş ve 18 hâfız yetiştirmiştir.

1952 yılında kurulan Çorum İmam-Hatip Okulu Kurma ve Koruma Derneği kurucu üyeliği ve yönetim kurulu üyesi olarak da hizmette bulunmuş, Çorum İmam-Hatip Okulu'nun açılması ve ihtiyaçlarının giderilmesi için büyük emek sarfetmiş, bu dernek üyelerinin etkin çalışmaları sonucu adı geçen okul şehre kazandırılabilmiştir.

Hocaefendi, halim, selim, dünya hırsından uzak bir tabiata sahipti. Günlük hayatında çok sakin bir insandı. Kur'an-ı Kerim üzerinde aşırı derecede titizliği vardı. Kur'an okurken, okunurken ve okuturken çok ciddi bir tavır takınır, bütün dikkatiyle Kur'an'a saygı gösterir ve çevresinden de saygılı olmalarını isterdi. Yanlış ve özensiz okunmasına asla tahammül göstermez, ya doğru okunması için müdahale eder, yahut ta hatalı okuyanı sustururdu.

Çorum'da çok sevilen ve saygı duyulan bir kişilik sahibi insan olarak yaşamıştır. Kendi evi bitişiğinde bulunan Azapahmet Camii'nin yeniden ibadete açılması için büyük çaba ve fedakârlık göstermiş, bu camide görevli iken 1962 yılında vefat etmiş Çorum Ulumezarlığına defnedilmiştir. Allah rahmet eylesin.

Çorum tarihi ve kültürü üzerinde yaptığı çalışmaları ile tanınan ve elinizde olan bu eserin hazırlanmasında ciddi katkıları bulunan hocam Abdulkadir Ozulu, babası Mustafa Hocaefendi'yi şöyle anlatmaktadır; "Rahmetli babacığım okumayı, kitabı çok severdi. En yok günlerinde dahi ağabeyimle bana kitap ve dergi almamız için ayrıca harçlık verirdi. İyi bir gazete okuyucusuydu. Her gün bir gazete mutlaka alır veya bize aldirtirdi.

İlcri yaşlarında dahi, dost ve arkadaşları olan Hakkı Bilal ile Server Ahıskalı Hocaefendi ile Hakkı Bilal mağazasında haftada iki gün bir araya gelirler ve iki saat çeşitli kitapları okurlar, mütalaa ve müzakerelerde bulunurlardı. Bu üç hocanın mütalaaları on yıl kadar devam etmiştir.

Askerlik anılarını anlatırken bir yer gelirdi ki gülerdi yine bir yer gelirdi ki ağlardı. Suriye cephesinde askerlerimize bir ara verilen erzaklık buğdayı, bulgur yapmak için yakınlarında bulunan Arap köyünde bir el değirmenini emanet alabilmekte nasıl güçlük çektiklerine, değirmen sahibi Arap'ın el değirmenini vermemekte nasıl bir inat gösterdiğine gülerdi. İngiliz'e esir olduklarında çırlı çıplak dezenfekte havuzuna sokulduklarını ve elinde tuttuğu Kur'an-ı

Kerim ve beş yıldır günlüklerini yazdığı hatıra defterini İngiliz askerlerinin zorla alarak ateşe atıp yaktıklarını anlatırken de ağlardı.

1913 yılında İstanbul'a Küçük Zabit Okulu'na askeri öğrenci olmuş, ancak Birinci Dünya Harbi çıkınca çavuş rütbesi ile Romanya cephesine savaşa gitmiştir. Bu cephede savaşta yaralanmış ve İstanbul'a tedavi için dönmüştür. Buradan da Irak-Suriye cephesine sevk olunmuş ve Kut'ül Amare'de yaralanmış ve İngilizlere esir düşmüştür. Yurda dönüşünde Çorum Askeri Menzil Hastanesi'nde iyileşmeyen yarısından iki ameliyat daha olmuştur.

Hocaefendi, geride 3 kız ve 2 erkek olmak üzere 5 çocuk bırakarak Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur."

Ruhu şâd, makâmı cennet olsun.

D- Hâfız Hasan KAÇAR (Alaçamlı Hoca)

1892 yılında Arhavi ilçesinde eski ismi Löme olan Yolgeçen Köyü'nde doğmuştur. Babası Hâfız Yunus, annesi Zeliha hanımdır.

Hasan Kaçar, sağlam bir hıfzı olan babasından Kur'an-ı Kerim dersleri almaya başlamış ve 14 yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i ezberden okumayı başarmıştır. Babasının teşviki ile İstanbul'da medrese öğrenimine gitmiş Kur'an-ı Kerim, tecvid, Arapça, fıkıh, kelim gibi dersler okumuştur.

Askerlik hizmetini tamamladıktan sonra Arhavi'de imamlık görevine başlamıştır. 1924 yılında ise Hatice hanımla evlenmiştir. Karadeniz bölgesinde muhtelif il ve ilçe merkezlerinde imamlık yapan Alaçamlı Hoca'nın 1937 yılında hanımı vefat etmiştir. 6 çocuğu ile yalnız kalmıştır. Bu olaydan son derece etkilenen Hoca, Alaçam'a gelmiş burada ilçenin seçkin ailelerinden Emine Hanım'la evlenmiştir. Emine Hanım'dan da Cemal ve Muzaffer adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

Gümüşhacıköy ve Bafra'daki görevlerinden sonra 1950 yılında Çorum Ulucami imam-hatipliğine atanan Hoca, halk arasında "Alaçamlı Hoca" diye meşhur olmuştur. 1967 yılında Ulucami'deki görevinden emekli olduktan 2 yıl sonra hastalanmış 5 Aralık 1969 yılında, Ramazan ayında, Cuma günü, sabaha karşı vefat etmiştir. Cuma namazı sonrası Ulucami'den alınarak Ulumezarlığa defnedilen Hoca'nın cenaze merasimine halk, büyük bir kalabalıkla iştirak etmiştir.

Ulucami'de her dönem en az iki imam görev yapmıştır. Alaçamlı Hoca'da Batum'lu Hoca ile birlikte görev yapmışlardır. Ulucami'de görev paylaşımı genelde günlük vakitler üzerinden yapılmakta ise de iki imam arasındaki görev dağılımı bir hafta "Batumlu Hoca", diğer hafta "Alaçamlı Hoca" şeklinde görev yapmışlardır.

Merhum Hasan Kaçar'ın, Kur'an-ı Kerim'i okuma konusundaki titizliği dillere destan olmuştu. Hâfızlığı o kadar kuvvetli idi ki 17 yıl süreyle müezzin olarak birlikte görev yaptığı arkadaşları, "Bu kadar yıl arkasında namaz kıldık ama bir defa sehiv secdesi yaptığımızı görmedik" demişlerdir.²⁸⁸

Allah rahmet eylesin.

²⁸⁸ Alaçamlı Hoca hakkında beni bilgilendiren Cemal Kaçar Beyefendi'ye teşekkür ederim.

E- Hafız Yusuf Batum (Batumlu Hoca)

Batumlu Yusuf Hafız, Çorum'a bugünkü Gürcistan toprakları içinde kalan Batum şehrinden gelmiştir. Sovyetler Birliği'nde Lenin döneminde aşırı baskıların sözkonusu olduğu bir zamanda Artvin ya da Sarp sınırında dağlar arasından kaçarak Türkiye'ye sığınanlardandır. O dönem itibariyle anavatan olarak Türkiye'ye sığınanlar, dönemin hükümeti tarafından yakalanarak Sovyetler Birliği hükümetinin talebi üzerine geri iade edilmişler, iade edilenler ise sınırı öbür tarafı geçer geçmez Türk yetkililerin gözü önünde Rus askerleri tarafından kurşuna dizilmişlerdir. Batumlu Hoca için de aynı sonuç sözkonusu olduğundan o uzun süre saklanmak durumunda kalmıştır. Daha sonra Kubbeli cami imamının tayini üzerine adı geçen camiye 30 lira maaşla imam olarak atanmıştır. Bu parayı da mahalle halkı kendi aralarından toplayarak vermişlerdir. Bu şekilde para almak ise hocanın çok zoruna gitmiştir. Ama başka çaresi de kalmamıştır.

Herkesi hayran bırakan okuyuşu, derin din bilgisi sayesinde herkes tarafından kısa sürede kabul görmüş ve sevilmiştir. Herkes bu hocanın bilgisinden istifade etmek, çocuğunu okutmak istemiştir ama o dönemin şartlarında mümkün olmamıştır. Çünkü caminin müezzinliğine atanan Menekşe Mehmet Hafız'ın babası oğlunu hocaya gönderirken birkaç kişi ile beraber Kur'an-ı Kerim'i saklı götürmüş, camiyi temizleme bahanesiyle gittikleri camide gizli olarak Kur'an-ı Kerim okumuşlardır.

Yusuf Hoca çok disiplinli idi. Temizliğe aşırı derecede düşkündü. Ayak kokusunun başkalarını rahatsız edeceğinden endişelendiği için yaz-kış devamlı mesh giyerdi. Hatimle namaz kıldırırdı. Ne kadar çok okursa o kadar dinlendiğini söylerdi. Kürt Hacı Mustafa Efendi hep onun arkasında namaz kılmayı yeğler ve Yusuf Hoca'nın arkasında namaz kılmak Hz.Yusuf'un arkasında namaz kılmak gibi geliyor derdi. Ramazanlar dışında sabah namazlarında da hatim takip ederdi.

Çok hassas bir kişiliğe sahipti. Bir gün neye kırılmışsa Alaca'nın Sincan kasabasına gitti ve bir yıl orada kaldı. Daha sonra 1947-48 yıllarında olmalı İstanbul'a gitti, oradan da Bursa'ya geçmişti. Orhaneli'de küçük bir camide göreve başlamış ama orada da rahat bir hayat sürememişti.

Yusuf Hafız'ın dört çocuğu vardı, kızlarından birisi Sincan'da, diğeri Bursa'da iken vefat etmiştir. Çocuklarının vefatı, bir de zor geçim şartları eklenince Hoca aşırı derecede yıpranmıştır. 1950'den sonra Çorum'dan Hacirecep oğulları, Çubukcu ailesi ve Tütüncü aileleri bir araya gelerek Hoca'nın Çorum'a gelmesi için girişimlerde bulunmuşlar sonuçta Çorum, hafız ve kurra olan hocasına yeniden kavuşmuştur. 1952 yılından sonra da emekli oluncaya kadar Çorum Ulucamii'nde görev yapmıştır.

Çok az yemek yerdı. Bu yüzden çok zayıf ve ince görünümlü idi. Bursa'da Ramazan günü hastalanmış, iftarda ve sahurda yalnızca birer adet zeytin yiyerek hatimle namaz kıldırmıştır. Çok rahat ve sakin bir okuyuşu ile herkesi kendisine hayran bırakmış, cemaat arkasında namaz kılmak için heyecan duymuştur.

Çorum Ulucami'yi çok severdi. Sabah erkenden camiye açtığında "öyle güzel bir koku yayılmakta idi ki sabaha kadar burada ne olmuşsa olmuş" der ve her zaman o kokuya hayran olduğunu ifade etmiştir.

1953 yılında Çorum İmam-Hatip Okulu açılınca Kur'an-ı Kerim dersleri okutmuştur. Allah rahmet eylesin.²⁸⁹

²⁸⁹ Batumlu Hafız Yusuf Hoca hakkında bilgiler Çorum İlahiyat Fakültesi emekli Öğretim Görevlisi M.Şakir Çıplak'tan alınmıştır. Bu katkısından dolayı hocama teşekkür ediyorum.

F- Hâfız Recep CAMCI

1933 yılında Çorum'un Burhankethüda şimdiki adıyla Yavruturna mahallesinde bulunan Kulaksız Camii karşısındaki 4 nolu evde dünyaya gelmiştir. Babası Hafız Ahmet Efendi, annesi Suade Hanımefendi'dir. Babasının dedesi Hafız Mehmet Efendi'dir. Bu zat Çorum Ulucamii'nde imamlık yapmış ve vefatından sonra da Camii Kebir mihrabının dış duvar önünde bulunan günümüzde bahçe olarak kullanılan mezarlığa defnedilmiştir.

Hâfız Recep Camcı, küçük yaşta hıfzını tamamlamıştır. Daha sonra ilköğrenimini Çorum'da tamamlamış, okul dersleri yanında babasının teşviki ile ayrıca Arapça, Kur'an-ı Kerim, ilmihal bilgisi, tecvid ve kıraat gibi özel dersler de almıştır. Ders aldığı hocalar arasında şehrin ileri gelen ulemâsından vaiz Hakkı Adıgüzel, Servet Ahıskalı, Çorum Müftüsü Mehmet Tevfik Ergun, Server Efendi, Hakkı Bilal gibi hocaları saymak mümkündür.

Askerlik görevinden sonra İstanbul'da Üsküdar'daki İskele Camii imamlığı için açılan imtihanı kazanmış ise de Çorum eşrafından merhum Enver Aksu, İbrahim Yanıkoğlu ve Mahmut Kavukçu İstanbul'a giderek Hafız Recep Camcı'ya Çorum'a dönmeye ikna etmişlerdir.

1956 yılında Çorum İmam Hatip Okulu'nda Kur'an-ı Kerim, Din ve Akaid derslerinde öğretmenlik yapmıştır Aynı zamanda Bahçelievler

Camii'nde imamlık vazifesini de devam ettirmiştir. 1965 yılında çıkan bir yasa gereği devlet memurlarının iki ayrı iş yapamayacakları kararı üzerine çok sevdiği İmam Hatip Okulu'ndaki görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Recep Camcı, bir süre Çorum Müftülüğü Tevcih Komisyon²⁹⁰ üyeliği görevinde bulunmuştur. 1960'dan sonra yeni düzenlemelere gidilmiş ve bu komisyonun hizmetlerini İmam-Hatip Okulu Müdürü merhum Necmi Şamlı ve Hâfiz Recep Camcı yürütmüşlerdir.

1966 yılında Kubbeli Camii'ne, 1968 yılında ise Başımam Hafız Hasan Kaçar'dan boşalan Ulucami imam-hatipliği görevine atanmıştır. Ulucami'de 30 yıl süreyle görev yapmıştır. 1998 yılında ise yaş haddinden emekliye ayrılmıştır.

Programlı, disiplinli ve düzenli bir yaşantısı vardır. Temiz ve düzenli giyimi her zaman dikkat çekecek kadar mükemmeldir. Halk arasında büyük bir itibarı olup kendisine son derece saygı gösterilmektedir. Yaşına göre gayet etkileyici, güzel bir okuyuşu ve hitâbeti vardır. Özellikle mübarek gecelerde ve teravih namazlarında Ulucami içerisinde düzenlediği programlar büyük bir ilgi görmektedir. Teravih namazlarının ilk 15 gün namaz arasında "Merhaba şehri-i Ramazan", son 15 gün de ise "Yöneldi gitmeye şehri-i Ramazan" ilahilerini her yıl tekrar etmektedir. Cami cemaati arasında teravih başlangıç ve bitimlerinde Hocaefendi'den bu ilâhileri dinlemek ayrı bir zevk olmaktadır. Diğer taraftan Kadir gecelerinde tesbih namazını pek çok kişi hayatında ilk defa Ulucami'de, Hocaefendi'nin arkasında kılmıştır demek abartılı bir ifade olmasa gerekir. Kısaca, özellikle mübarek gün ve gecelerde Hocaefendi ile birlikte ibadet etmek, insana ayrı bir huzur vermektedir.

Çorum'da İmam-Hatip Okulu'nun açılması, ihtiyaçlarının karşılanması, öğrencilerin yetiştirilmesinde büyük emeği vardır. Gençlik yıllarında İmam-Hatip Okulu öğretmenliği yaparken düzenlediği programlar ve bu programların etkisi il sınırlarını aşmış, özellikle Karadeniz bölgesi olmak üzere pek çok yerde bu

²⁹⁰ Görevlendirilecek imam-hatipler arasında imtihan yapma ve atama işlerine karar verme komisyonu.

proğramlarını tekrar etmiş ve o yörenin mülkî amirlerince Çorumlulara tebrik mesajları gönderildiği olmuştur. Seviyeli proğramları, hitabeti ve konuşma üslûbu sayesinde şehre gelen bütün mülkî amirlerce kedisine iltifat edilmiş, resmî erkânın Hocaefendi'nin düzenlediği proğramlara özellikle iştirak ettiği görölmüştür.

Recep Camcı'nın tasavvufa karşı yoğun bir ilgisi vardır. Hıdırlık Şeyhi Abbas Külâhî Efendi ile başlayan tasavvuf hayatı başka hocalardan aldığı derslerle uzun yıllar devam etmiştir. Sultan Abdülhamit tarafından Abbas Külâhî Efendi'ye hediye edilen Nâkibü'l Eşraf cübbesi ve beraberindeki yeşil fesi daha sonra Recep Camcı Hoca'ya intikal etmiş olup bu emaneti Hocaefendi özenle korumaktadır. Kendisi Nakibü'l Eşraf değildir ama bu elbise O'nun dünyasında, Hz.Peygamber nesline özel bir giyim tarzını sembolize etmesi açısından özel bir anlam ifade etmektedir.

Hocaefendi'nin özenle koruduğu ve eşyaları içerisinde özellikli bir yeri olan ayrı bir cübbe ve çay takımı vardır. Bunlardan biri, uzun yıllar Ulucami imamlığı yapmış olan Hacirecep oğullarının namaz kıldırırken giydikleri cübbedir. Bu cübbe, 1945 yılında Hacirecep oğullarından İhsan Efendi tarafından Hocaefendi'ye teslim edilmiştir. Bir diğeri de, Ulucami imamlarından titizliği ve temizliğe düşkünlüğü ile meşhur Hâfız Bahri Kayış'e ait olan bardak ve şekerdenlikdir. Bahri Hoca'nın, Ulucami yanındaki Osman Yağ'a ait kahvehanedeki yeri ayrıdır. Hocaefendi'nin bardak ve şekerdenliği farklıdır. Bahri Hoca'nın vefatından sonra kahveciliği bırakan Osman Yağ tarafından bir ikinci namazı sonrası, Hocaefendi Ulucami'de mihrapta iken paketli bir şekilde bu bardak ve şekerdenlik kendisine teslim edilmiş, Recep Hoca'da bundan son derece duygulanmıştır. Hocaefendi'nin özel eşyaları arasında bu emanetin de ayrı bir yeri vardır.

Recep Camcı, Kur'an-ı Kerim okumaya ve Ulucami'de ibadet etmeye düşkünlüğü ile bilinir. Türk tasavvuf musikisinde beste yapacak kadar makam bilgisine sahip olan Recep Camcı, Çorum'da musikinin halk arasında sevdirmesi, gençlerin yetiştirilmesi, koro çalışmaları gibi etkinlikler için büyük emek sarfetmiştir. Bu açıdan Recep Camcı'nın şehrin sanat ve kültür hayatına katkıları takdire şâyândır. Hayatı ve eserleri hakkında Çorum İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümü

Araştırma Görevlisi Ubeydullah Sezikli tarafından akademik bir çalışma halen devam etmekte olup bu çalışma yayınlandığında Hocaefendi ile ilgili daha geniş bilgi edinmek mümkün olacaktır.²⁹¹

Kısa adı İMVAK olan Çorum İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi Vakfı yönetim kurulu üyesi olan hocamızın, Çorum İlâhiyat Fakültesi'nin açılmasında da önemli katkıları olmuştur. Ayrıca, bu kitabın hazırlanma sürecinde de kendisinden istifade edilmiş, bunların bir kısmı siz okuyucularımızla paylaşılmıştır.

Hocam'a, Cenâb-ı Allah'tan hayırlı, uzun ömürler nasip etmesini niyaz ediyorum.

²⁹¹ Hocaefendi'nin özgeçmişi hakkında bilgilerin derlenmesi konusunda yardımcı olan Arş.Gör.Ubeydullah Sezikli'ye teşekkür ediyorum.

G- Hâfız Hasan KESTEK (Sartalı Hasan Hâfız)

01.01.1946 yılında Çorum merkez Emirahmet mahallesi Üçtutlar sokağı 33 nolu evde doğmuştur. Mameyler lâkaplı Kalaycı Osman'ın oğludur. Annesi, Çorum Sarta köyünden Güllü Hanım'dır. Bu nedenle Sartalı Hasan Hâfız olarak anılmıştır.

İlkokul öncesi Kur'an-ı Kerim hıfzına, imam Necip Kılıç'tan medrese usûlü başlamış olup 9 yaşında iken hıfzını tamamlamıştır. Tecvit ve kıraat ilmini ise baba tarafından amcası Kara

İmam lâkaplı Hâfız Hüseyin Kestek'ten okumuştur. 8 yaşında çocuk iken Ulucami'de mukabele okumaya başlamıştır. Henüz boyu küçük, sesi de güzel olduğu için o günlerde evlerde mukabele okutmak için ısrarla aranan birisi olmuştur.

İlköğretim hayatına 10 yaşında iken Tanyeri İlkokulu'nda başlamış, emsallerinden büyük olduğu için yapılan imtihanla doğrudan ikinci sınıfa alınmıştır. Öğretmenleri ve arkadaşları tarafından çok sevilen Kestek, unutamadığı Okul Müdürü Mümtaz Gürkan tarafından yakın ilgi görmüş, bir ara Gazipaşa İlkokulu'nda öğrenimine devam etmiş daha sonra Bahçelievler mahallesi yeni kurulup ilkokul devreye girince buraya nakil yaptırmış ve 1960 yılında Bahçelievler İlkokulu'ndan mezun olmuştur. 1960-1961 öğretim yılında girdiği İmam-Hatip Okulu'ndan 1965 yılında bitirmiştir.

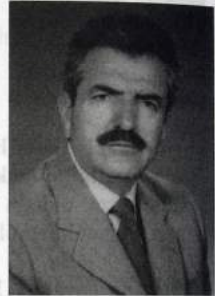
Çok sevdiği ağabeyi Süleyman'ın vefatı üzerine ailesinin geçimini sağlamak ve işlerini yürütmek amacıyla 1965 yılında öğrenim hayatına son vermek durumunda kalmıştır.

11.04.1970 tarihinde Kubbeli Cami imam-hatibi olarak göreve başlamış 1971 yılında da askere gitmek zorunda kalmıştır. 1973 yılında askerlik dönüşü Sarta Köyü'nde imam-hatip olarak tekrar görev almıştır. 1976 yılında ise Müftü Nurettin Höçük'ün ısrarı ile Azapahmet Camii'ne nakli yapılmıştır. 1979 yılında devraldığı Kubbeli Cami imam-hatipliği görevini 1986 yılına kadar devam

ettirmiştir. 01 Ekim 1986 tarihi itibariyle Hâfız Şükrü Akmaç'dan boşalan Ulucami imam-hatiplik kadrosuna atanmıştır. Günümüzde ise bu görevini Ulucami birinci imam-hatibi olarak devam ettirmektedir.

1967 yılında Nehire Hanım'la evlenen Hasan Hoca'nın, Hacı Osman, Hacı Mehmet ve Ayşe adlı çocukları dünyaya gelmiştir. 17.02.2002 tarihinde eşi Nehire hanımın vefat etmesinden sonra Şekerbey Köyü'nden Mehmet Coşkun kızı Habibe Hanım'la evlenmiştir.

Hasan Hoca'nın Kur'an-ı Kerim hıfzı o kadar sağlamdır ki İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından Çorum İmam-Hatip Lisesi'nde hâfız öğrencilerin pansiyonda ücretsiz kalmaları için açılan sınavda birlikte yaptığımız komisyon üyeliğinde yakinen şahit olmuşumdur ki hâfız öğrencilerle Kur'an-ı Kerim'den, kelime üzerinden hâfızlık yarışması yapardı ve hiç yanılmadan, okuduğu sayfanın numarasını da ezberden vermek suretiyle hep O kazanmıştır.

Hasan Kestek'in halk tarafından bilinmeyen, riya olacağı endişesiyle söylemekte tereddüt ettiği, ısrarım üzerine dile getirdiği ama ifade ederken de ağlamaklı olduğu ve "Allah şahit olsun ki" diye söze başladığı ifadesini aynen nakletmek istiyorum, "Görev esnasında ilk defa 1981 yılında Hacca gittim, Cenâb-ı Allah ilk defa Kâbe'yi muazzamayı ziyaret etmemi nasip etmişti. Ulucami görevim esnasında bütün vakitlerde mihraba geçtiğimde gözlerimi önce yumarım. Kâbe'yi muazzamayı gözlerimin önüne getirmeden bir defa olsun tekbir almadım. Geriye baktığımda ise her zaman mihraba yakın olan direklerin birinin yerinde Makam-ı İbrahim'i gördüm..."

Bir abdestle ikinci bir vakit namazı kıldırılmamaya dikkat ettiğini ifade eden Hasan Hoca, "Namaz Hatmi" diye ifade edilen, sabah namazlarında sıra takip etmek şartıyla Kur'an-ı Kerim hatmini tamamladığını, arkasında sabah namazını devamlı kılan cemaatin hatimle namaz kıldığını, bu uygulamasından cemaatin de fazla bilgisi olmadığını dile getirmiştir.

Hâfız Recep Camcı ile birlikte görev yaptıkları süre içerisinde haftalık nöbet usûlü ile görev yapmışlardır. Cuma namazını kıldırdıktan sonra nöbeti birbirlerine devretmişlerdir. Cami hizmetinden büyük zevk alıp nöbetlerinde imamlık, yerine göre müezzinlik yapmış, bazen de temizlik işlerine yardım etmiştir.

Kılık, kıyafetine büyük özen göstermekte olup cemaate namaz kıldırmak için ayrı kıyafet giymektedir. Bütün vakitlerde namaz sonrası aşr-ı şerif okumayı prensip edinmiştir. Daha önce vakıf şartları olarak belirlenmiş, örf olarak yerleşmiş, aslında vakıfları olmadığı için şartların zorunluluğu da kalkmış uygulamaların aynen devam ettirilmesince özen göstermektedir. Örnek olması açısından Ulucami’de daha önce uygulanan Muarriplik hizmeti olarak bilinen ve cami hizmetlerine katkıda bulunanlar ile cemaate devam edenlerin geçmişlerinin ruhu için hayır duada bulunma uygulamasını söyleyebiliriz. Bu uygulama günümüzde müezzinler tarafından açıktan söylenen, “Cemi hayrın münâcât, hakkında evvel ve ahir salâvat ile fatiha okuyanların âhir ve âkibetleri hayrola...” şeklinde devam eden ifadelerdir.

Kur’an-ı Kerim okuyanların tecvit kurallarından asla taviz vermemelerini isteyen Hasan Kestek, gerek aşr-ı şerif okuyanlar olduğunda gerekse mukabele okumalarında yanlış okumalara müsamaha göstermezdi. Eğer misafirler tarafından aşr-ı şerif okunmuşsa hatalı okuma olduğunda ikaz ederdi. Ramazan mukabelelerinde ilk okumayı başlatır, cüz’ü sonuna kadar mutlaka dinler, gelmeyenlerin sahifelerini kendisi okurdu.

Caminin temizliği ve görevindeki titizliğini diğer görevli personelden de isteyen Hasan Kestek Hoca, cemaatle samimi ve yakın bir ilişki kurardı. Farz namazlar öncesi cemaatin toplanmasını bekler, cemaate yetişmek için soğuk ve yağışlı havada evinden çıkan bir kimsenin bu niyetini gerçekleştirmesine imkân sağlardı.

Kısa adı İMVAK olan İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi Vakfı yönetim kurulu üyeliği de yapan Hasan Kestek, günümüzde imam-hatiplik görevine devam etmektedir. Sağlıklı, başarılı, hayırlı uzun ömür temenni ediyorum.

H- Müftü Mehmet Tevfik Ergun (1880-1961)

1880 yılında Malatya'nın Yeşilyurt (Çımdıklı) ilçesinde Molla Kasım mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Mustafa'dır. 6 yaşında Malatya mahalle mektebine girmiş, Gaziantep'te dini bilimler (fıkıh-feraiiz) öğrenimini yaparak Konya'ya oradan Kayseri'ye gelerek medrese öğrenimini tamamlamıştır.

Sağlık sebebi ile Çorum'a gelen Mehmet Tevfik, Kürt Hacı Mustafa Efendi'den 1906 yılında icazet (yetki belgesi) almıştır. 1909 yılında Mecidiye Mektebi (İstiklâl

İlkokulu) öğretmenliği olmuş, Bucak müdürü vekilliği yaptıktan sonra tekrar Reşadiye mektebi müdürlüğüne geçmiştir. Yedeksubay adayları talimgâhına sevk edilerek 1915'te kıt'aya gönderilmiştir. Çanakkale Savaşı'na katılan M.Tevfik, sonradan Sina Cephesi'ne gönderilmiş ve teğmenliğe yükselmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda gösterdiği yararlılıklar sebebiyle madalya ile taltif edilmiş, savaşın sonunda terhis edilerek 1919'da Çorum'a dönmüştür.

Çorum Ulucamii'nde heyecanlı vaazları ile, halkın dini ve millî konularda bilgilendirilmesinde büyük emeği olan Tevfik Hoca'nın özellikle Kurtuluş Hareketi'ne katkıları son derece anlamlı olmuş, bu hareket konusunda aleyhte propagandaları önlemiş ve halkın bu propagandacıların yanında yer almalarına engel olmuştur.

Sivas Kongresi'ne Çorum temsilcisi olarak giden M.Tevfik, Reşadiye İlkokulu öğretmenliği, 1921 yılında Alaca Müftüsü olmuştur. 1929 yılına kadar bu görevde kaldıktan sonra Çorum Müftülüğü'ne atanarak ölümünden 10 Haziran 1961 birkaç ay önce emekliye ayrılmıştır. Hizmet süresi 51 yıla ulaşmıştır. Milli Kurtuluş hareketinin Çorum'da en önemli destekleyicilerinden olan bu değerli müftüyü rahmet ve saygı ile anmayı bir borç biliriz.²⁹²

²⁹² 1967 Çorum İl Yıllığı, s.96-7.

İ- Müftü Mustafa Özel Hoca

1326 tarihinde Gümüşhane'nin Şirvan ilçesine bağlı Cengeriş Köyü'nde doğmuştur. Doğu Anadolu'nun Rus ve Ermeni çeteleri tarafından işgalinin bir sonucu Çorum'a hicret etmek durumunda kalmışlardır. Babası Hacı Bilal Efendi, annesi ve iki kardeş olarak ailece Çorum'a geldiklerinde Mustafa Özel, henüz çocuktuk. Farklı köylerde geçici olarak kaldıktan sonra Kuduzlar (günümüzdeki adı Yeşilyayla) olan köye yerleştiler.

Babası tarafından Çorum'da bir medreseye yerleştirilen Mustafa Özel, medreselerin asker kaçaklarıyla dolması üzerine devlet buradaki öğrencilerin de askere gitmelerini zorunlu kılan bir karar almış, medreselerde âdetâ kimse kalmamıştı. Bunun üzerine Kur'an-ı Kerim, Kıraat ve hafızlık derslerini Kürt Hafız diye bilinen Mehmet Arif efendi'den, Arapça ve diğer derslerini de Kürt Hacı Mustafa Efendi'den okumuştur.

Tahsilini tamamladıktan sonra askerliğini Kırıkkale'de yapmıştır. Daha sonra İskilip'te göreve başlamış buradan da Kuduzlar Köyü'ne gelerek imamlık görevini devam ettirmiştir. Görevde bulunduğu süre içerisinde civar köylerden gelen öğrencilere ders vermeye başlamış, çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Bir ara Karahacı Köyü'ne gitmiş, orada hizmetlerine devam etmiştir.

Özel Hoca, 1953 yılında Çorum'a yerleşmiştir. Cemaatin ısrarı üzerine Yazıçarşı Cami diye bilinen Abdibey Camii'ne imam olarak atanmıştır. Burada da öğrenci yetiştirmeye devam ederken o dönemin İmam-Hatip Lisesi Müdürü merhum Nemci Şamlı'nın talebi üzerine okulda ders vermeye başlamıştır. Server Hoca, Batumlu, Yusuf Hoca, Mehmet Büyükkareli, Recep Camcı gibi hocalarla birlikte kaliteli bir öğretim kadrosu oluşturulmuştu. Mustafa Hoca okulda, Arapça, Fıkıh, Tefsir, Hadis ve Akaid dersleri vermiştir. Buradaki görevi 1963 yılına kadar devam etmiştir.

1957 yılında Server Hoca ile birlikte vaizlik sınavını kazanmış ve ikisi birlikte Çorum merkez vaizi olarak atanmışlardır. 1961 yılında Müftü Tevfik Efendi'nin emekliye ayrılması ile boşalan müftülük makamına Mustafa Özel seçilmiştir.²⁹³

²⁹³ Konu hakkında bilgileri derleyip benimle paylaştan M.Şakir Cıplak hocama teşekkür ediyorum.

J- Vaiz Mürsel Şahinbaş (Mürsel Hoca)

5 Nisan 1933 yılında İskilip Ulaştepe mahallesi Yukarı Oymak semtinde doğmuştur. Babası İsmet, annesi Fatma hanımefendidir. Dedesi Osman efendi ve İskilip Ulucami imam-hatibi olan babası İsmet Efendi'nin ilim ve tasavvuf hayatından son derece etkilenmiş, onlardan iyi bir eğitim ve terbiye almıştır.

1939 yılında İskilip Azmimilli İlkokulu'nda öğrenime başlamıştır. Diğer taraftan boş vakitlerinde kunduracı çıraklığı yapmış akşamları da evde, babasından din bilgileri öğrenmiştir. 1946 yılında babasından Kur'an-ı Kerim hıfzına başlamış ve birbuçuk yılda tamamlamıştır. Arapça bilgisini Osman Tüfekçi'den, fıkıh derslerini ise İsmail İpekçi'den almıştır.

16 yaşında iken Şiranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin torunu, Şeyh Hacı Faik efendi'nin kızı Melahat hanımla evlenmiştir. Muhlis, Perihan ve Remzi adında çocukları dünyaya gelmiştir.

1954 yılında İzmir Gaziemir Ulaştırma Taburu'nda askerlik görevine gitmiştir. Daha sonra 1959 yılında vaizlik sınavını kazanmıştır. İsparta ili merkez vaizliğine atanmış olup burada İmam-Hatip Okulu'nun birinci kısmını dışarıdan tamamlayarak mezun olmuştur.

1964 yılında Çorum'a tayin isteyen Mürsel Hoca, "Ulucami şehrin kalbiyse kürsüsü de zihnidir" bilinciyle burada 30 yılı aşkın süreyle devam ettiği hizmetinden 23 Şubat 1996 günü vaazında cemaatten helallik dileyerek ayrılmıştır.

1996 yılında mesleğinden ayrıldıktan sonra yakalandığı parkinson hastalığı nedeniyle emekliliği sıkıntılı bir şekilde geçmektedir. Çeşitli konulardaki bilgi ve tecrübelerini mahalli bir gazetede köşe yazarlığı yapmak suretiyle topluma hizmete devam etmektedir.

Mürsel Hoca'nın Hanımlara Rehber, Kaza Namazları ve Revatip Sünnetler, Alevilik ve Bektaşilik Üzerine, Ülkemizde Cuma Namazı Farzdır, İslam'a Göre Halk İdaresi Üzerine Bir Etüd adlı kitapları yayınlanmıştır.

Mürsel Şahinbaş'ın davûdî sesi ile 31 yıl boyunca Ulucami kürsüsünden halkı aydınlatmak amacıyla yaptığı vaazları Çorum'daki bütün camilerden dinlenmiş, halk arasında gündem oluşturmuş, dilden dile dolaşmış, aile bireyleri arasında tartışılmış, âdetâ buradan ifade edilen duygular, kızgınlıklar, sevinçler halkın ortak duygusu halinde dalga dalga etrafa yayılmıştır. Bu nedenle Çorumlular üzerinde dini bilgilerin paylaşımı, gündemdeki konuların tartışılması ve halkın bilinçlendirilmesi açısından Mürsel Şahinbaş'ın ayrı ve özellikli bir yeri vardır.

Hocamıza Cenâb-ı Allah'tan acil şifa vermesini, hayırlı ve uzun bir ömür nasip etmesini diliyoruz.

Sonuç

Çorum Ulucami, kent merkezinde bulunan en büyük mâbeddir. Çorum'daki Türk-İslâm dönemi tarihî yapıların en eskisidir. İçerisinde bulunan minber bir sanat şaheseri olarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ancak bu eserin defalarca boyanmış olması bir talihsizliktir. Binanın Selçuklular dönemine uzanan tarihî bir uzantısı olmakla birlikte farklı zamanlardaki depremlerde yıkılmasıyla yeniden tamir ve inşası dolayısıyla tam anlamıyla Selçuklular dönemi mimarî özelliklerini yansıtmamaktadır. Osmanlılar döneminde bugünkü haliyle inşa edilmesi muhtemelen aceleye getirilmiş, mimarî yönüyle çok fazla bir özelliğe sahip olamamıştır. Son cemaat mahallinin ilavesi esas yapıya uygun bir tarzda yapılmış bu bölüm beş kubbesi ile camiye yeni bir görünüm kazandırmıştır.

Son cemaat mahallinin inşası için gösterilen sebeplerden biri olan cemaatinin çokluğu günümüzde de aynen devam etmekte özellikle öğle ve ikinci vakit namazlarında cami içerisi namaz kılan insanların çokluğu sebebiyle tamamen dolmakta, Cuma ve bayram namazlarında avlusu dahil olmak üzere ezan vakti gelenler yer bulamamaktadır.

Caminin şehrin sosyal yapısında önemli bir yeri vardır. Miraç, berat kandilleri gibi halk arasında önemli sayılan gün ve gecelerde şehirdeki dinî merasimler genelde burada gerçekleştirilmektedir. Özellikle avlusu dinlenme alanı, buluşma mekânı, diğer birimleri ile bir takım ihtiyaçların giderildiği önemli bir merkez konumundadır.

Hamam, han, medrese gibi sosyal hizmetler sunan ve vakıf anlayışıyla işletilen binaları bugün yıkılmış veya özel mülkiyete geçirilmiştir. Dolayısıyla külliyei andıran bir merkez olma konumunu maalesef her geçen gün kaybetmektedir.

Bugüne kadar cami hakkında akademik düzeyde müstakil bir çalışma olmamıştır. Arşiv kayıtlarında caminin ilk yapılışı ve 1509 yılı depreminden sonraki onarımı hakkında mimarî açıdan değerlendirme yapmaya yönelik daha fazla bilgiye şu an için ulaşma imkânı da yoktur. Osmanlı arşiv kayıtlarının tasnifi sonucu ileride daha geniş bilgi verecek düzeyde belgelere ulaşıldığında bu çerçevede daha farklı

bilgilere ulaşılacak, değerlendirmelere gidilebilecektir.

Şehir merkezinde en fazla vakfa ve gelire sahip olan bu mâbedin akarı günümüzde yok denecek kadar azdır. Çalışmamızda sahip olduğu vakıfların bir kısmı zikredilmekle birlikte bunların tamamına yakını farklı zamanlarda sahipsizlikten yıkılmış, satılmış veya bir şekilde özel mülkiyete geçirilmiş âdeta garip bırakılmıştır.

Ulucami, geçmişte şehrin sosyal hayatında etkin rol üstlenmiş, günümüzde de bu özelliğini azalmış olmakla birlikte devam ettirebilen önemli bir tarihî eserdir. Burasının sahiplenilmesi, tarihî ve mimarî dokusunun korunarak gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Çalışmamız, bu düşünceye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Daha nice yüzyıllara ulaşması temennisiyle yapımından bu zamana kadar geçen süre içerisinde emeği geçenleri, hizmet edenleri, katkıda bulunanları ve bundan sonra da bu tarihî eserin yaşatılması için gayret gösterecekleri rahmet ve minnet duygularıyla anıyorum. Nice 700 yıllar ayakta kalmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

SÖZLÜK

b. : (bin., ibn) Arapça'da, çocuğu anlamında kısaltma ifadesi olarak kullanılmaktadır. (Ali İlica b. Dursun b. Sait b. Osman b. Hüseyin = Hüseyin'in oğlu Osman'ın oğlu Sait'in oğlu Dursun'un oğlu Ali İlica gibi. Metinlerde sık olarak geçen bu ifadenin belirtilen kurala uyarlanarak anlaşılması gerekmektedir.)

Bâb: Kapı

Bâlâ: Yüksek, yukarı, yüce.

Bende: Kul, Köle, bağlı.

Berat: Rütbe, nişan, imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

Berât-ı hümâyûn: Padişahlara mahsus ferman.

Ber vechi meşrûh: Açıklandığı üzere

Ber vechi muharrer: Yazılı olduğu üzere

Ber vechi şer'i: Hukuk yolu ile, hukuken.

Beynlerinde: Aralarında

Bila veled: Çocuksuz

Bisseviyye: Eşit olarak.

Câbi: tahsildar, vakfin gelirini toplayan

Canib-i Vakf: Vakıftan yana

Cibayet: Vergi ve diğer gelirleri toplama işi, tahsildarlık.

Cüzhan (Cüzhavan): Namazlardan evvel Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumakla görevli olan kişi hakkında kullanılan kelimedir.

Çerağ: Aydınlatma amaçlı kullanılan, topraktan veya madenden, içine yağ kunulup yan tarafındaki deliğe bir fitil takılarak yakmağa mahsus eski yağ kandillerine verilen addır.

Çerağdar (çırakdar): Aydınlatma kandillerini yakıp-söndüren kişilere verilen addır.

Devirhan: Cuma veya belirlenen herhangi bir gün öğle namazlarından evvel Mülk sûresi veya başka bir sûre-i şerife okuyan zattır.

Dîde: Göz

Eizze-i kirâm: Meşhur evliyalar, ermiş kişiler

Ekber: En büyük

Erbâb-ı vukûf: Bilirkişiler

Erşed: En yetişkin

Esbak: Daha önce, eski.

Eşraf: Şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler.

Evahir: Her ayın 21 ila 29 arası günler.

Evail: Her ayın 1 ila 10 günleri arası
Evasıt: Her ayın 11 ila 20.günleri arası.
Evkaf: Vakıflar
Evrâd: Okunması âdet olunan dini dualar.
Fahrî: Maddi bir karşılığı olmayan, ücretsiz
Ferraş: Temizlikçi, süpürme işi yapan.
Fevkâni: Üstteki
Galle: Mahsûl geliri, irad, akar.
Gurre: Arab aylarının ilk günü.
Haddad: Demirci
Haffaf: Ayakkabıcı
Hân (havân): Okuyan, okuyucu. Cûzhân, devirhan, fatiha hân gibi.
Hareket-i arz: Yer sarsıntısı, deprem.
Hatm-i hâce: Nakşibendi tarikatı mensuplarının Fatiha, İhlas, İnşirah sûrelerini okumak suretiyle yaptıkları dua, zikir.
Hinta: Mahsûl geliri, buğday.
İydeyn: Ramazan ve kurban bayramı
İbn: Çocuk, oğlu
İcare: Kira
İcareteyn: Bir miktar peşin ödeme yaptıktan sonra uzun süreli kiralama, ikili kiralama usulü
İkâmet-i salât: Namaz kılmak.
İnha: Tebliğ, bildirme
İnkıraz: Nesli kesilmek, soyu tükenmek.
İstirbah: Bir malın gelir getirici şekilde çalıştırılması, nemalandırılması.
İttisalinde: Bitişğinde
Kâdı: Bir beldede davaları gören, mahkeme eden, hüküm veren kişi.
Karye: Köy
Kasr-ı yed: El çekme
Kat-ı nazar: Bakışı ve ilgiyi kesme.
Kayd-ı hayat: Hayat bolunca, ölünceye kadar.
Kebîr: Büyük, ulu.
Köfeki taşı: Genelde mimarî yapılarda kullanılan ve zamanla sertleşen sarı renkli taş.
Kündekârî: İnce işçilikli, ahşap, marangoz eseri.
Ledel arz: Arz etmekle
Mah be mah: Aydan aya, aylık olarak.
Makrûn: Ulaşmış, kabule yakın, kavuşmuş.

Medine: Şehir

Mesâlih: İşler

Meşhed: Sahabî, şeyh, velî gibi halk arasında manevî yönü itibariyle meşhur olan kişilerin mezarlarının olduğu yerlerde o kişinin hatırası için yapılan cami.

Muabbir: Rüya yorumlayan, görülen rüyalardan anlam çıkartan kişi.

Muarrif: Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden müezzin.

Mukataa: Karşılıklı uyuşma ile yapılan kira anlaşması.

Murabaha: Malı kâr ile satma.

Murafaa: Duruşma, duruşmalı olarak, mahkeme.

Musakfafât: Vakıf gayrimenkulleri olarak üzeri çatı ile örtülü ev, han, dükkan gibi yerler.

Mûytâb: Halk arasında utyab da denir. Mutaf, kıl dokuyan, kıldan eşya yapan kişi anlamındır.

Müceddeden: Yeniden

Müd: 1 müd buğdayda 513.12 kg, arpada ise yaklaşık 445 kg. olan ölçü birimi.

Mülkiyet olmak: Vakıflar için ana mal veya sermayeye ilave etmek.

Münhedim: Yıkılmış, harab olmuş.

Mütedeyyin: Dine bağlı, dindar.

Mütevelli: Bir vakfın idaresi kendisine verilen kimse.

Müceddeden: Yeni olarak, yeni baştan.

Müderri: Ders veren, ders okutan, profesör.

Mütedeyyin: Dinine bağlı, dindar.

Nakîbü'l eşraf: Peygamber soyundan olanların Hz.Peygamber'in soyuna yakışmayacak işler yapmamaları, uygun olmayan kimselerle evlenmemeleri gibi işleri görmek üzere içlerinden hükümetçe tayin olunan memur.

Namazgâh: Cuma ve bayram namazlarını cemaatle kılmak amacıyla etrafı duvar veya çitle çevrili, üzeri açık, minber ve mihrabı bulunan üstü açık mescid.

Na'than: Kaside okuyan, özellikle Cuma günleri güzel sesle na't-ı şerif okuyan kişi.

Nâzir: Bakan, görüp, gözeten, denetleyen.

Nemnâk: Nemli, yaşlı, ağlamaklı

Ol bâbda: O konuda

Râbî': Dördüncü

Sal be sal: Yıldan yıla, yıllık olarak.

Salnâme: Yıllık, çeşitli konulara dair yıldan yıla çıkarılan ve bilgilerin toplandığı belgeler.

Sânî: İkinci

Selh: Her ayın son günü.

Senevî: Yıllık

Şıfa-i Şerif: Hz. Peygamber Efendimiz'in ahvâl ve ahlâk-i celilelerini beyan ve tavsif için te'lif kılınan meşhur eserdir ki müellifi hicri 526 tarihinde vefat eden Ebu'-fazi Kaadi İyaz bin Musa'dır.

Tâbe serâhu: Övgü anlamında dünyayı aydınlatan, nurlandıran kimse

Talebe-i ulûm: Okul öğrencileri

Tevcih : Yönelme, atama, yetkili kılma

Tezyîn: Ziyetlendirme, süsleme, onurlandırma.

Uhdesinde: İdare veya mülkiyeti kendisinde

Uteka: Âzad edilmiş köleler

Vakfiye: Vakıf şartlarının yazılı olduğu belge. Vakfeden kişinin vakfettiği mallarını belirttiği, harcama yerlerini belirlediği, yönetimini atadığı kısaca vakfeden kişinin bütün şartlarının belirtildiği vakfın anayasası şeklinde düzenlenen resmî belge.

Yed: insanın eli, kişinin kendisi.

Yevmî: gün, günlük.

Zühâd: Tasavvuf ehli, kendini ibadete verenler, zikredenler.

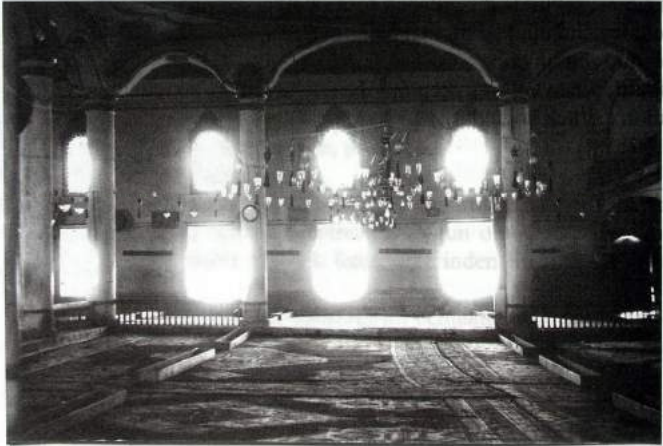
Zükûr: Erkek çocuklar

Ulucami Resimleri

Çorum Ulu Camii

1950 yıllarında Ulucaminin Kuzey yönden görünüşü¹

1951 yılında Ulucami içerisinde onarım yapılmadan önceki durumunu² gösteren bir resim (Zeminin basamaklı, direkler arası korkuluklu, trompların da desenli olduğu görülmektedir)

¹ Çorum Belediyesi Kent Arşivi'nden alınmıştır.

² Çorum Belediyesi Kent Arşivi'nden alınmıştır.

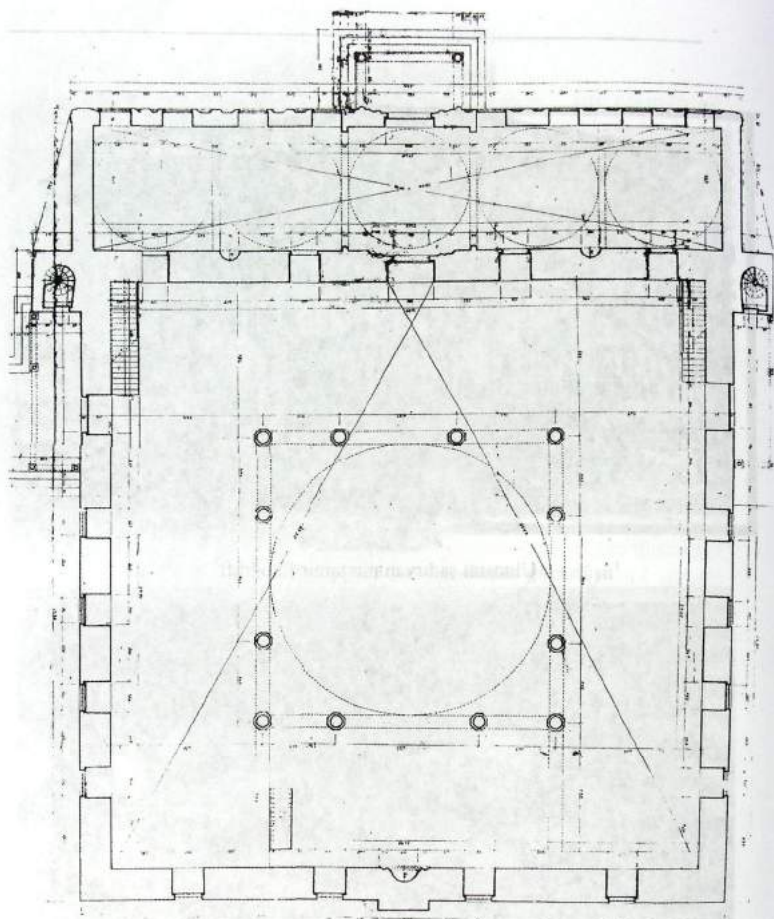
Ulucami şadırvanının tamir fotoğrafı³

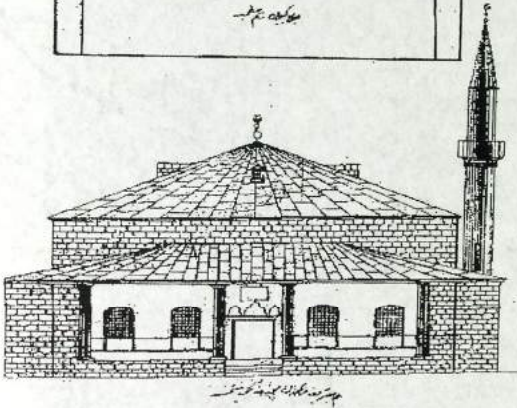
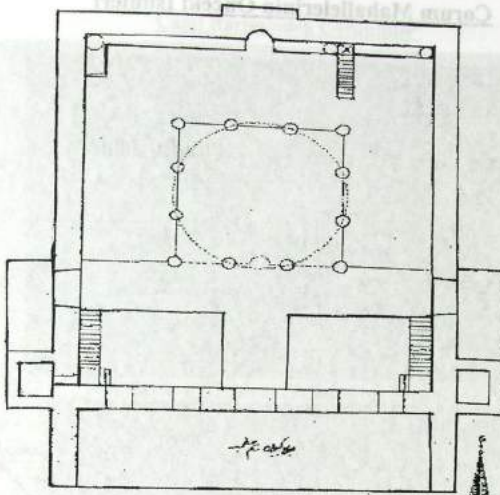
Şadırvan kubbesinin iç yüzeyinin önceki süslemelerinden bir bölüm⁴

³ Dündar, age.'den alınmıştır.

⁴ Dündar, age.'den alınmıştır.

Ulucami plâni

n 12/b: Ulu Câmii plân ve cephe çizimi (BOA, PPK, sn:785'den)

Ulucami'nin Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan çizimleri⁵

⁵ Dündar, age.'den alınmıştır.

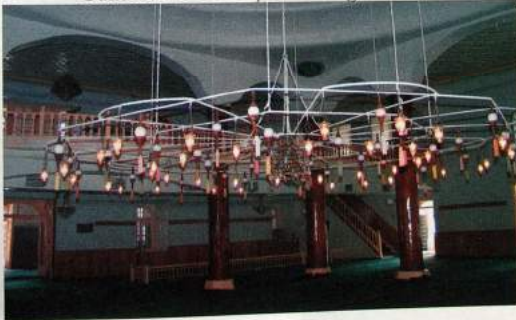
Cami Hariminden Görüntüler⁶

Caminin 1951 yılı öncesinden bir görünüm⁷

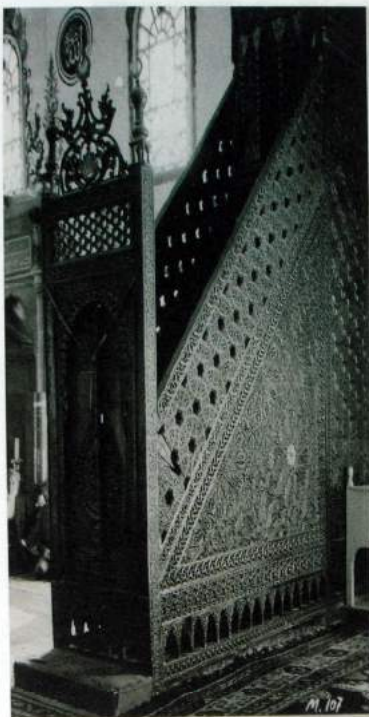

Günümüzde Cami içerisinden görüntüler.

⁶ Ulucami resimlerinin temininde yardımcı olan Çorum Hakimiyet Gazetesi personeline teşekkür ederim.
⁷ Çorum Kent Arşivi'nden alınmıştır.

Sanat Şaheseri Minberin Önceki Halinden Görüntüler

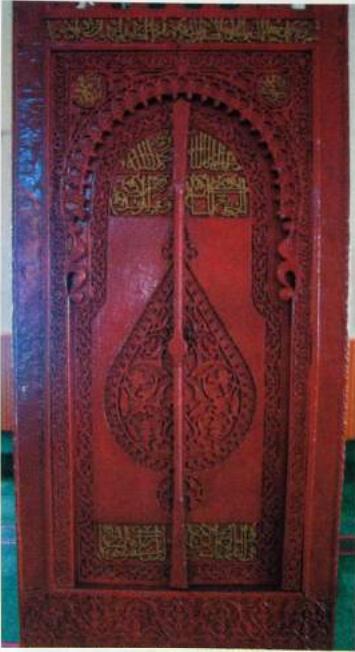

Minberin önceki görünümü

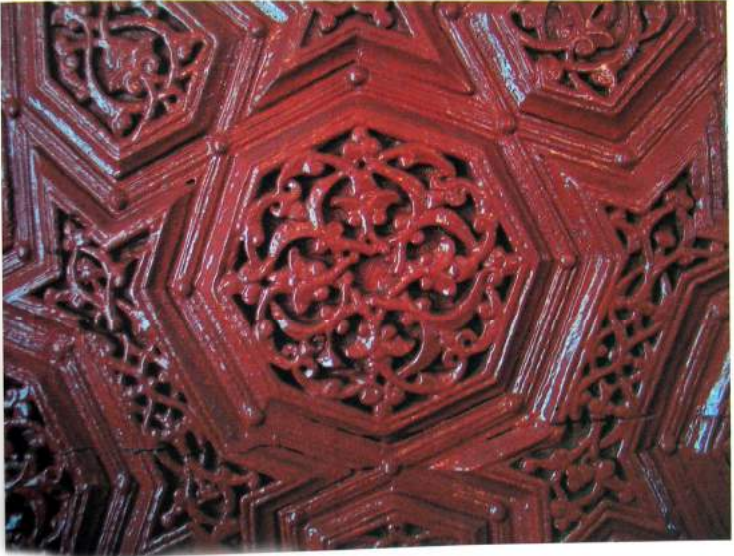

Minberin günümüzdeki görünümü

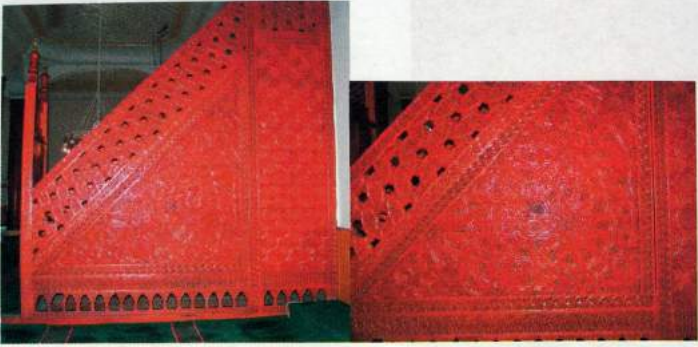
Minber Kapısı Ve Ön Cephesinden Genel Görünümler

Minber Sol Taraf Yüzey Desenlerinden Detay Görüntüler

Minber Sağ Taraf Yüzey Desenlerinden Detay Görüntüler

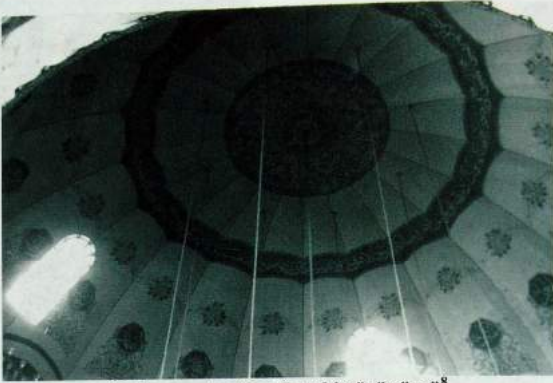
Minber Sağ Taraf Yüzey Desenlerinden Yakın Plânda Detay Görüntüler

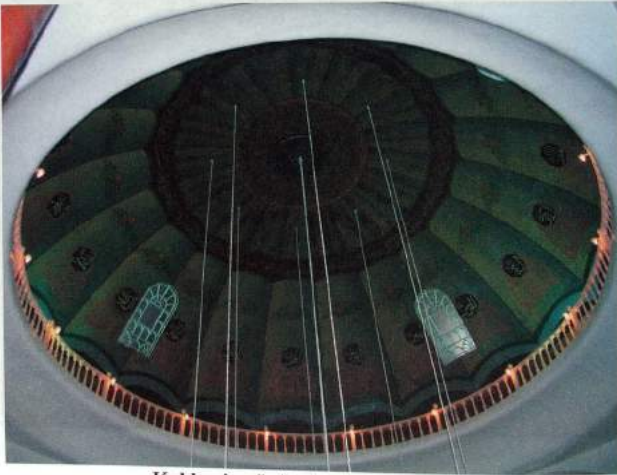
Mihrabın Genel Görünümü

Ulucami Harimindeki Ana Kubbeden Görüntüler

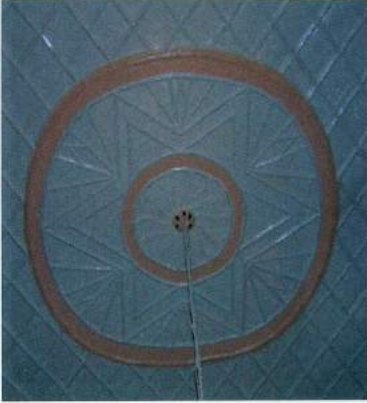
Kubbe tezyinatının önceki görünümü⁸

Kubbenin günümüzdeki görünümü

⁸ Çorum Belediyesi Kent Arşivi'nden alınmıştır.

**Ulucami Tavanında Bulunan Ahşap
Süsleme Unsurlarından Örnekler**

Ulucami Ahşap Süslemelerinden Örnekler

İkinci katta bulunan müezzin mahfilinden bir görünüm

Son cemaat mahalli üst katından bir görünüm

Cami hariminde yeralan sakal-ı şerif muhafaza dolabı

Ulucami avlusunda yeralan şadırvan ve kubbe süslemesi

Ulucami Avlusunda Yeralan eřmeler

Ulucami'nin güney yönden görünüşü⁹

⁹ Çorum İl Yıllığı 2003'ten alınmıştır.

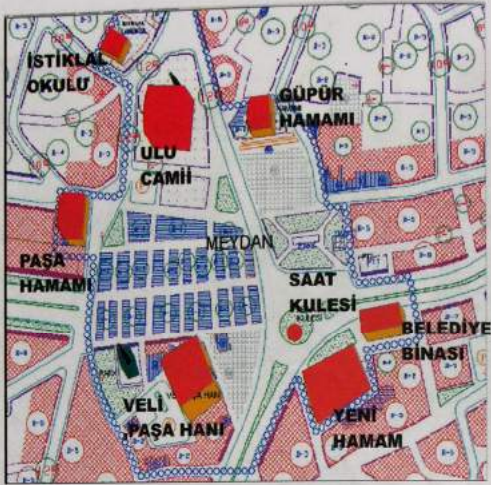

Ulucami bahçesi batı tarafında bulunan eski Evkaf Memurluğu binası olarak daha sonra Din Görevlileri Derneği olarak kullanılan ve daha sonra da yıktırılan binada çekilmiş fotoğraftır.¹⁰

Oturanlar: Sağ başta (sakallı) merhum Hâfız Yusuf Batum (lu) Hoca, Hâfız Vaiz Mürsel Şahinbaş, Hâfız Recep Camcı, Hâfız Kemal Aksel, Hâfız İlyas Karaman.

Ayaktakiler: (Soldan sağa- gözlüklü) Karapınarlı Hâfız Mustafa Eker, Hâfız Yusuf Cihan, Hâfız H.Ahmet Baran, merhum Kemal Çam, Hâfız Şükrü Akmaz, Hâfız Hasan Yüksel, Hâfız Ahmet Cerit, Hâfız Hüseyin Yenilmez, Hâfız Ali Osman Ateş, Hâfız Mustafa Polat.

¹⁰ Fotoğraf Abdulkadir Ozulu'nun özel arşivinden alınmıştır.

Çorum Belediyesi tarafından Ulucami civarında uygulanması düşünülen proje

"Mescidler şüphesiz Allah'ındır."

"Allah'a ortak koşanların Allah'ın mescitlerini imar etme selâhiyetleri yoktur. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder."

